

İsmet Zeki Eyuboğlu

DİVAN ŞİİRİ 2

ISBN. Tk. 975-468-065-5

ISBN. II. C. 975-468-067-1

DİVAN ŞİİRİ II

İsmet Zeki Eyuboğlu / Yayınlayan: Say Yayınları

Birinci Basım: Ağustos 1994/ Dizgi - Baskı: Engin Matbaacılık

Genel Dağıtım: **SAY DAĞITIM LTD. ŞTİ.**

Ankara Caddesi No: 54 Sirkeci/İSTANBUL

Tel: 512 21 58 - 528 17 54 Fax: 512 50 80

İsmet Zeki Eyuboğlu

DİVAN ŞİİRİ

2

XVII. YÜZYIL

- 1- Kafzâde Fâizi, öl. 1621
- 2- Ganizâde Nâdiri, öl. 1626
- 3- Veysi, öl. 1628
- 4- Azmizâde Hâleti, öl. 1631
- 5- Nev'izâde Atâyi, öl. 1635
- 6- Nef'i, öl. 1636
- 7- Riyâzi, öl. 1644
- 8- Şeyhülislam Yahya, öl. 1644
- 9- Sabri, öl. 1645
- 10- Fehim-i Kadim, öl. 1648
- 11- Bahâyi, öl. 1654
- 12- Cevri, öl. 1654
- 13- Tifli, öl. 1660
- 14- Vecdî, öl. 1661
- 15- Nâili-i Kadim, öl. 1666
- 16- Nedim-i Kadim, öl. 1670
- 17- Neşâti, öl. 1674
- 18- Mezâki, öl. 1676
- 19- Niyazi-i Mısri, öl. 1693
- 20- Fasih Dede, öl. 1699
- 21- Rami Mehmet Paşa, öl. 1707
- 22- Nâbi, öl. 1712

Divan şiirinin, XVII. yy.daki, durumu biçim bakımından, kullanılan kavramlar, sözcükler yönünden önemli bir gelişim göstermez. Kimi ozanların kullandıkları yabancı sözcüklerin sayısında bir artma görülür kavramların birbirine eklenmesinden oluşan bağlaşıklı dizi (izafet terkibleri, terkibler) daha da uzar. Şiirin içeriğinde, özü yönünden bakılırsa, önemli bir değişiklik görülür. İranda doğan, eskilerin "sebk-i hindi/ hind biçimi" dedikleri yeni bir şiir dokusu, divan yazınında da etkisini gösterir. Kimileri bu yeni şiir anlayışının, İran'da XVII. yy.da başladığını ileri sürerlerse de, ozanlar üzerinde yapılacak düzenli bir çalışma "sek-i hindi"nin daha eskilere gittiğini, kavramları alabildiğine soyutlaştırarak kişileştirme, diri varlıklar gibi söyletme, konuşturma, çelişik görüntülerden, simgelerden bir evren oluşturma olayının eskiliğini ortaya koymakta güçlük çekmez.

XVII.yy. divan şiiri, eski dönemlere oranla, daha soyut, daha boşlukta kalan bir şiirdir. Seçilen kavramların ikinci, üçüncü, kimi ozanlarda sonuncu anlamlarını öne almak, yaşanan evreni bile soyutlaştırmak eğilimi başlıca başarı sayılır. XVI. yy. şiirinde dizelere egemen olan anlam - ses uyumu, XVII. yy.da yerini simge-ses düzeni bağlantısına bırakır. XVI. yy. şiirinde simgeler arasında kurulan bağlantı, anlam bakımından, düşünce ilkelerine, düşünme eylemini sağlayan genel kurallara aykırı değildi. Daha XIV. yy. ile XV. yy.da bile simge-anlam bütünlüğü birbirinin ayrılmaz birer ögesi niteliğindeydi. Seyyid Nesimi'nin en yüksek aşamaya çıkardığı tasavvufla ilgili soyutlamalarda bile anlam egemendi, simge anlamın çizgisi dışına taşmıyordu. XVI.yy.da bu özellik korundu, en açık örneklerini Fuzulî'de gördüğümüz aşırı soyutlama anlamın denetimi altındaydı. Dil gene karışık, ancak, bütünleşme şiirde kendini gösteriyordu. Bâkî'nin elinde ses uyumuna, akıcı söyleyişe dönüşen şiirde simgelerin, az da olsa, gene doğal bir varlığa bağlandığını görüyoruz. Oysa XVII. yy. şiirinde bambaşka bir özellik çıkar karşımıza. Artık simgenin yaşama, yaşanan olaylarla en ufak bir bağlantısı kalmaz. Soyutlaşma öylesine ileri götürülür ki, yapısı gereği, soyut olan bir kavram ile ikinci bir işlemle yeniden soyutlaştırılır. Fehim, Nâîlî, Neşâtî ile onların tutumunu benimseyen kimi ozanlarda görülen soyutlaşma okuyucuyu birdenbire bir söylence evrenine götürür. Şiirde başlıca ilke akıcılıkla simgeyi bağdaştırmak, bunu başarabilmek için de en elverişli kavramları seçmek yolunu bulmaktır.

Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerini okuyan bir kimse yumuşak bir yürüyüşle, yaşamın süslü, kulağa tatlı gelen seslerle dolu girinti çıkıntılarını içind dolaşır gibi olur. Soyut kavramların örtüsü altında yaşanmış bir olayın özlemi duyulur. Ozan, çağımız anlayışına göre, gerçekçi değildir. Ancak şiirini okurken, yorum yoluyla da olsa onda gerçeklere gülümseyen bir yüz görür gibi oluruz. Nefî'nin şiirindeyse birbirine eklenen, gittikçe yükselen, yoğunlaşan seslerden oluşan, anlam aramayı nerdeyse gereksiz kılan, sürükleyici bir gümbürtü ortamı bulunur. Şiir bittikten sonra anlamını aramayı kurarız bir bakıma. Ozan, gülden başlar, birdenbire gökgürültülerine varır, yıldırımlar düşürür, yağmur yağdırır, denizleri taşırır, sevgilinin kaşıyla gözüyle birbirinin kanına susamış iki savaşçı gibi karşılıklı saldırılara geçer, sonra özdeş hızla geri döner, durgunlaşır, dinleneceğiz derken ortalık yeniden allak bullak olur. Riyazi, Fasih Dedde, Cevri, Vecdi insanın yüreğini okur gibi gülümseyen bir bakışla bakar, dizelerin arasında kıvrım kıvrım yollarda soyut bir evreni çeker okuyucuyu. Bahâyi bütün ağırbaşlılığına karşın neyi, neden sevdiğini söylemez, sıcak bir yel gibi kavrayış yeteneğinin saçlarına dokunur geçer. Bu ozanların, başlıca özelliği, dillerinin yumuşaklığı, akıcılığıdır söyleyiş bakımından.

Öte yandan Nâbi'yi okuyunca başka bir çağda yaşıyormuş gibi olur okuyucu. Şiire düşüncenin, derinlik eğilimiyle bilgiçlik göstermenin egemen olduğunu görülür kolayca. Daha önce adı geçenlerin şiirleriyle Nâbi'ninkiler yanyana konamaz. Başarı, beceri konularını bir yana bırakırsak Nâbi'yi XVI. yy. ozanlarından Nevî'nin izinde görebiliriz.

XVII. yy. şiirinin böyle değişik nitelikte olması, aşırı bir soyutçuluğa kaçması boşuna değildir, Osmanlı Devletinin toplumsal yapısıyla, yaşama biçimiyle içten içe bağlantılıdır. XV. yy. ile XVI. yy.'ın ortalarına değin, ilerleyen, büyük savaşlar kazanan, büyük başarılar sağlayan, o çağda bilinen yeryüzünün en güçlü, en büyük devleti yok artık. Eski başarıların, utkuların yerini şimdi duraklama, yer yer geri çekilme, başarısızlık uğrama, kendi kendine yetemeyiş almaktadır. Arap-Fars dillerinden alınacak, aktarılacak kavramlar bitmiştir, elde olanlarla yetinme gereği başlamıştır. Osmanlı toplumu, önceki yy.larda dışa dönüktü, başka ülkeler alma, utkular kazanma, egemenliğini elinden geldiğince geniş bir alana yayma ardında koşuyordu. Oysa XVII. yy. bu olanakların nerdeyse hepsini ortadan kaldırdı, içekapanış dönemi başladı. Bize kalırsa kavramları soyutlaştırma yolunda başlayan ozanlar yarışının başlıca nedeni Osmanlı devletinin içinde bulunduğu durumdur. XVII. yy. İran şiirinin durumu da böyledir az çok. Arap şiirinde de önemli bir gelişme, etkili bir çiçeklenme arama boşunadır. Bu dönemin Avrupa'sına baktığımızda bütün sanat, düşünce, bilim alanlarında, özellikle felsefede, deney bilimlerinde baş döndürücü bir gelişme görürüz. Avrupa ulusları bilinçlenme yarışına girmiş, ulusal varlık bilinci aydınların yöneticilerin başlıca konu-

su olmuştur. Yeni buluşlar toplum kurumlarını değiştirmekte, eski savaş düzenlerini geçersiz kılmakta, sanatçılara bambaşka başarı alanları açmaktadır. Orada insan içe kapanan varlık olmaktan çıkmış, evrene açılan varlık durumuna gelmiştir. Oysa Osmanlı toplumu içe kapanışın yoğun dönemine girmiştir denebilir. Uygarlık tarihine bakarsak, ilk göreceğimiz olay, büyük içe kapanışların, aşırı soyutlaşmaların sarsıntılı dönemlerde, ulusların toplum çalkantıları içinde bulundukları süreçlerde ortaya çıktığını kolayca görürüz. Nâili, Neşâti, Riyazi, daha önce Fehim ile benzer konuları işleyip benzer şiir anlayışını sürenlerin şiirlerini incelediğimizde, Osmanlı toplumunun eskiden kalanlarla geçinme gereğini duyduğunu, elde bulunanı koruma çirpinişleri içinde olduğunu anlarız. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu tutumun dışına çıkma olanağı yoktu. Toplum dışı karşı bütün kapıları, bacaları kapamış, başarıyı elde bulunanı işlemede, süslemede görmüştür. Bu yüzden, bu dönemin ozanlarının ürünleri birer süsleme varlığıdır. Bu süsleme eyleminde, arada bir topluma bakan, şiiri çok az, çok dar çizgiler içinde de kalsa, bir yaşama sevinci diye görmeye çalışan yalnız Şeyhülislam Yahya'dır denebilir. Onun şiiri, öteki çağdaşları gibi özellikle yukarda adı anılanlar gibi, bir "tepki şiiri" değil, bir "elenek ürünü"dür.

XVII. yy. şiirinde, daha önceki yy.larda olduğu gibi, tasavvuf konuları geniş bir yer tutar. Ancak bir değişiklik de vardır. O da tasavvuf konularının, eskiden olduğu gibi kolay anlaşılır kavramlarla, tasavvufu uğraşanların -ozan olsun olmasın- kavramakta pek güçlük çekmedikleri dil varlıklarıyla açıklanmadığı, bu alanda da alabildiğine soyutlaşmaya gidildiğidir. Sözgeleşi, tasavvuf kavramlarının tasavvuf sözlüğündeki anlamlarını bilen kimse, Nesimi'yi anlama, Fuzuli'yi kavramakta pek güçlük çekmez. Oysa, XVII.yy. ozanlarının kimini, özellikle Neşâti, Nâili, Fehim, Fasih bg. önde gelenleri iyice anlamak için tasavvuf kavramlarının sözlük anlamlarını bilmek yetmez. Ozan, tasavvuf kavramını, kendi varlık alanı dışına çıkararak, başka bir anlamda kullanır gibidir. Bunu kestirmek, kuşkudan uzak bir anlama varmak kolay değildir. Bu durum da içe kapanışın kaçınılmaz bir sonucudur bizce.

Soyutlaşmanın yepyeni bir giysiye büründüğünü söylemiştik az önce. Bu olay, yeni kavramlar bulunarak yapılmıyor, aşırı bir simge üretme girişimiyle oluyor. Fehim'in;

*Ne câme giysem ider âteş-i dilim sîzan
Cihanda şu'leden özge kabâ nedir bilmem*

diyelerinde saklı anlamı bulmak kolay görülür, güçlük sözcüklerin yabancılığında sanılır. Oysa durum öyle değil pek, anlama güçlüğü yaratılan simgelerin uçanlığından geliyor. "Ne türlü giysiye bürünsem, gönlü-

mün ateşi onu yakıcı bir niteliğe çeviriyor, yeryüzünde yalımdan başka
giyecek bilmiyorum". Öte yandan Nâbi'nin;

*O şûh-i âteşin-rıhsârın âb-ü tâb-ı şevkinden
İder âteş tereşşuh didelerden âb şeklinde*

dizeleri de Fehim'inkilerden pek ayrı değil. "O yanağı ateş gibi yakıcı olan güzelin güzelliğinin parlaklığı etkisiyle ateş terleyerek gözlerden yaş biçiminde dökülür". Bu iki örnek, buluş bakımından, başarılıdır, ancak ozanın ne dediğini anlayabilmek için okuyucunun simgelerle senli benli olması, düş kurmalara yatkın bulunması gerekir. Bu düş kurmalar, ozanın kendi yaratıcı gücüne özgü buluşlar da değildir, XVII. yy. divan şiirinin ortaklaşa yararlanılan ürünleridir. Bu nedenle, şiirde yeniliği, bu çağın tek tek ozanlarında değil de bütününde arama gereği vardır. Ozanların, sanatçı özelliği, bu ortak düş ürünlerine verilen özel biçimlerde belirir. Bir ozan çıkar, bu düş ürünlerini yaratıcı gücünün elverişliliği oranında, simgeler, evreninin uzayında bir alan oluşturur, başka bir ozan gelir gene bu ortak ürünlerle kırlara, başlara gezmeye gider. İşte bu çağın şiirinde görülen yeniliğin başlıca belirtisi budur, ortak ürüne kendi gönlünce yer bulma, biçim verme. Daha önce de söylendiği gibi, XVII. yy. şiirinin kökleri XVI. yy. toprağından beslenmiş, XVI. yy. şiiri XV. yy. ortamından, o ortam da kendinden öncekinden kaynaklanmıştır. Bu bir gelenektir şiirde. XVII. yy.ın özelliği bu geleneğin dokusuna, eski ip-liklerle yeni örgüler işleyip katmasıdır.

XVII. yy. şiirinin geleneği sürdürmesi doğal bir tutumdur çağına göre. Osmanlı toplumu geçmişin sağladığı yaşama ortamına, geleceğe kalıcı bir yenilik getirememiş, bütün gücünü geçmişteki başarılarla bulmuştur. Koçi Bey Risalesi'nden öğrendiğimize göre, daha yy.ın başlarında, IV. Murad döneminde, ondan sonraki on yıllık sürede, Osmanlı toplumu büyük bir düzensizlik içindedir, kayırcılık, yolsuzluk, gereksiz suçlamalar, çok kazanma tutkusu sonucu soygunlar, ulusu yönetenler arasında senlik-benlik çekişmeleri toplumun bütün kesimlerine yayılmış, dengesizlik alıp yürümüştür. Toplumda yasa, tüze, aktöre bakımından ürküntü verici bir çözülme, bir boşalma başlamıştır. Komşu uluslarla girilen savaşlarda başarısızlığa uğramayla atbaşı yürüyen toplumsal çözülme geleceğe karşı güven bırakmamış, sarsıcı, kemirici, boşluğa sürükleyici bir umutsuzluk, bir yaşama kaygısı egemenliğini sürdürür olmuştur. Bu durumun şiiri etkilememesi düşünülemez. Ozan, düşünen bir varlık olarak, kendi içine kapanmaya, umuduna yeni bir varlık ortamı aramaya itilmiştir. Toplumda olup bitenleri, bütünlük içinde, şiire yansıtmayı sağlayacak bir gelenek olmadığı gibi, belli çevrelerin etkisiyle ko-

nan ağır yasaklar da vardır. Umulmayan bir çıkışın sonu ölümdür, bunun en açık örneği, bir süre Sultanın tuttuğu, sevdiği, beğendiği Nef'i'nin boğdurulup denize atılmasıdır. Gene yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre, bu ozanı boğduran görevlinin yolsuzlukları saymakla bitmezmiş. İşte böylesi bir ortamda, işe geleneğin etki tepkisi de karışarak, ozana içe kapanıştan, kavramlarla yeni bir ortam kurup içine gömülmeden başka yapacak iş kalmamıştır.

Doldur kadehe şarâb-ı nâbı
Fevt itme safâ-yi mâhitâbı
Serpüşünü al hicâbı kaldır
Sun sâgar-ı lâlç-gun nikabı
Bi-renc-i humâr-ı derd-i serdûr
Erbâb-ı mahabbetin şarâbı

*(Doldur kadehe süziülmüş şarabı
Kaçırma bu mehtabın mutluluğunu
Başlığını çıkar utanmayı bırak
Lâle renkli örtüye bürünen şarabı ver
Baş ağrısı sıkıntısından uzaktır
Toplanıp içenlerin şarabı).*

gibi dizeler söyleyen Şeyhülislam Yahya'nın bu yazdıklarını, yaşamında uygulamış bir kimse olduğunu düşünebilir miyiz? Düşünürsek gerçeklere ne denli, hangi ölçüler içinde yaklaşmış oluruz. Öte yandan, gene bu dizeleri yazan ozandan, içki içmeyi yasaklamasına karşılık içkiye düşkünlüğü yüzünden çok genç yaşta ölen Sultan IV. Murâd'ın durumunu, Genç Osman'a yapılanları şiire geçirmesini bekleyebilir miyiz? Bu soruların karşılığı, o dönem toplumdunun, yönetiminin sorunlarını çözümlmeye bağlıdır. XVII. yy. şiirinin, geçen dönemlere oranla, daha soyut bir niteliğe bürünmesi boşuna değildir. O şiir çağının şiiridir, gerçeklerin de-ğil. Nitekim, sonraki yy.da bu şiirin iki ayrı doğrultuda yürüdüğünü, gene soyut niteliğini sürdürdüğünü, Nedim'in dışında yaşama duygularını dile getirmeye kimsenin yanaşmadığını örneklerle göreceğiz.

Kafzâde Faizi

1589 da İstanbulda doğdu, 1621 de öldü. Önce özel öğrenim gördükten sonra "İlmiye sınıfı"na geçerek çalışmalarını sürdürdü. Bir süre kadılık görevinde bulundu. Divan geleneğini sürdüren şiirlerinde çağının yaşam özellikleri yanısıra kendi duygusal izlenimleri de önemli bir yer tutar. *Leylâ vü Mecnun*, *Zübdetü'l-Eş'ar*, *Sâkınâme* adlı yapıtları yanında gazellerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

- 1- Gidermiş dilden evvel sohbetünle gussa vü gamlar
Kanı ol câm-ı Cem ol şevkler ol eski âlemler
- 2- Dahi ben şimdi bildüm rûzgârun n'iydüğün ey dil
Bilinmezmiş safâ-yi vasl-ı yârile geçen demler
- 3- Mübarek olsun ey şûh-i cihânum reşkimüz yokdur
Yeniden âşinâlar mübtelâlar tâze hemdemler
- 4- Scherden mührelerse yiridür mihr-i cihân-ârâ
Gülün evrâk-ı sürhin jâleler her gicede nemler
- 5- Tehi olmadı hergiz bâde-i rengin-i nâdan
Revâdur Fâizi reşk.itse câm-ı tab'ıma Cemler

Ölçü: *Revâdur fâ/izi reşk it/se câm-i tab/ıma Cemler*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Süley. F. 3888)

- 1- *Eskiden seninle söyleşince gönülden kaygılar üzüntüler gidermiş
Nerde şimdi o Cem kadehi, o kıvançlar o eğlenceler*
- 2- *Ey gönül zamanın ne olduğunu ben şimdi anladım
Sevgiliyle buluşma mutluluğuyla geçen günler bilinmezmiş*
- 3- *Ey dünyamın çapkın sevgilisi kutlu olsun kıskanmıyorsunuz
Yeni tanıdıklar tutkunlar arkadaşlar edinmişsin*
- 4- *Evreni süsleyen güneş sabahları parlatırsa yeridir
Gülün kızıl yapraklarını, geceleyin çiy taneleri onları ıslatıyor*
- 5- *Bir gün bile anlamın renkli şarabından boş kalmadı
Ey Fâizi, ozanlığımın kadehini Cemler imrense yaraştır.*

Dil özellikleri:

Gussa vü gamlar: kaygı ve üzüntüler.

Câm-ı Cem: Cem'in kadehi, şarabı bulduğu söylenen eski İran padişahının kadehi.

Şevk: kıvanç, parlaklık, sevinç.

Rûzgârun n'iydûğün: zamanın ne olduğunu, sürenin ne olduğunu.

N'iydûğün: ne idüğün, ne olduğun, ne olduğunu.

Safâ-yi vasl-ı yâr: sevgiliye kavuşma mutluluğu, sevgiliyle birlikte olma mutluluğu.

Dem: süre, zaman, gün (belli bir dönem olarak).

Mübarek olsun: kutlu olsun.

Şuh-i cihânum: dünyanın çapkını, dünyanın güzeli, evrene değer sevgilim.

Aşinâ: bildik, tanıdık, yakın.

Mübtelâ: tutkun, tutulmuş (bir güzele gönül vermiş, aşık olmuş kimse).

Tâze: yeni (Fars dilinde, tâze denince "yeni" de anlaşılır.).

Seherden: sabahtan, sabahleyin, güneçiminde.

Mühreleşe: parlatırsa, siler ışıklandırır (eskiden özel bir araçla, gümüş, altın gibi nesneleri silip parlatmaya, tozunu gidermeye "mühreleme" denirdi).

Mihr-i cihân-ârâ: evreni süsleyen parlatan güneş.

Evrâk-ı sürh: kızıl yapraklar (*gülün evrâk-ı sürhin:* gülün kızıl yapraklarını).

Jâle: çiy tanesi, çiy. Güneçiminden önce bitkilerin üzerine düşen damlalar.

Tehi: boş, *tehi olmadı:* boş kalmadı.

Bâde-i rengin-i mâ'nâ: anlamın renkli şarabı.

Revâdur: yaraşır, uygundur, elverişlidir.

Reşk: imrenme, kıskanma.

Câm-ı tab'im: ozanlığımın kadehi, yaratılışımın kadehi (bu dize de "tab" sözcüğü ozanlığı elverişli yaratılış, ozanlık yeteneği bg. anlamındadır).

Nâdiri, Ganizâde

1570 de Bolu'da doğdu, 1626 da öldü. Önce babasından özel öğrenim gördü, sonra medresede okudu. Bir süre müderrislik görevinde bulundu. Kahire, Selânik, Edirne, İstanbul kadılıklarına atandı. Çağının yaşamını, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini yansıtan şiirleriyle ilgi çekti. Daha çok gazelleriyle tanınır. Şehname (dört bin dize), Mahzen-i Bahr ile gazellerinin toplandığı divan'ı vardır.

- 1- Gam-ı ışkunla feryâd eyleşem divânedür dirler
Kızarsa ağlamakdan gözlerüm mestânedür dirler
- 2- Görenler mürğ-i cânı âteş-i ışkunla sultânım
Bu bir şem'-i cemâle per yakan pervânedür dirler
- 3- Gözüm kaldı hatunda saff-ı müjgân-ı dem-âlûdi
Görenler riş-e-i sebz üzre lâlin şânedür dirler
- 4- Şikâr olsa n'ola mürğ-i safâ gülzâr-ı bezm içre
Ana devr-i kadeh dâm-ü habâbı dânedür dirler
- 5- Ne denlü tiş-e ursan anda genc-i ışk olur peydâ
Derûni Nâdiri'nin bir aceb virânedür dirler

Ölçü: *Deruni Nâ/dirinin bir/aceb virâ/nedir dirler*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan Üniv.Kt.TY.2803)

- 1- Aşkının üzüntüsüyle bağırıp ağlasam delidir derler
Gözlerim ağlamaktan kızarsa içmiştir derler
- 2- Ey sultanım can kuşunu aşkın ateşinde görenler
Bu, kanadını bir yüziün mumuna yakan kelebektir derler
- 3- Gözüüm yüzünde çıkan tüyde kaldı, kana bulanmış kirpiklerinin
dizisini
Görenler yeşil saçak üstünde yakut taraktır derler
- 4- Meclisin gülbahçesinde mutluluk kuşu avlansa ne olur
Onun için kadeh dönemi tuzak, şarap kabarcığı da tanedir derler
- 5- Ne denli balta, balyoz vursan orada bir sevgi gömüsü bulunur
Nadiri'nin içi şaşılmalı bir yıkıntı yeridir derler.

Dil özellikleri:

Gam-ı ışkunla: sevginin üzüntüsüyle, aşkının acısıyla, aşkının gamıyla.

Ateş-i ışk: aşk ateşı, sevgi ateşı, sevginin yarattığı sıcaklık, sevgi yakışı.

Mürg-i can: can kuşu.

Şem'-i cemâl: güzelliğın mumu, yüz güzelliğının ışıklığı, yüz güzelliğının aydınlık saçan ışıldağı.

Saff-ı müjgân-ı dem-âlud: kana bulanmış kirpiklerin dizisi.

Dem-âlud: kana bulanmış, kanlı (*dem*/kan, *âlud*/bulanmış).

Saf, saff: dizi, sıra, saf.

Riše-i sebz: yeşil saçak, yeşil püskül

Lâ'lin: la'lden, yakuttan yapılmış, kızıl boyalı, yakut renkli, lâl renkli.

Şâne: tarak.

Mürg-i safâ: safa kuşu, mutluluk kuşu, kıvanç kuşu.

Gülzâr-ı bezm: meclis güllüğü, meclisin gül bahçesi, bir gül bahçesine benzeyen toplantı yeri.

Devr-i kadeh: kadeh döndürme, kadeh dönemi, içki toplantısı, içki içme, içki şöleni.

Dâm: tuzak.

Habâb: kabarcık, suyun, şarabın üzerinde görülen ufak hava kabarcığı. Bu dizede "*habib*/kabarcık, kuşu avlamak için tuzağı konan tane benzetiliyor).

Dâm-ü habâb: tuzak ve tane.

Tiše: balta, keser, balyoz,

Genc-i ışk: aşk hazinesi, sevgi gömüsü.

Derûn: iç (*deruni*/içi).

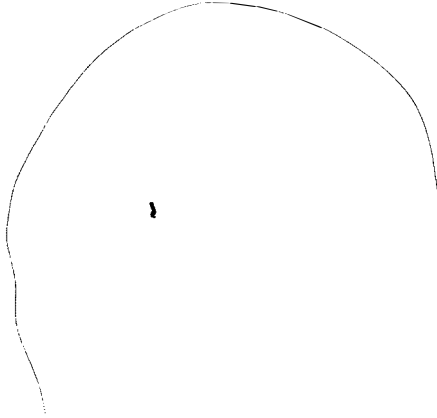
Veysi

1561 Alaşehir'de doğdu, 1628'de Üsküp'te öldü. Medrese öğrenimi gördü, kadılık görevlerinde bulundu. Divan şiiri geleneği içinde başarı sayılan gazelleri yanında düzyazısının süslülüğü, ağırlığı ile de tanınmıştır. Özellikle Siyer-i Veysi adlı, Paygamber'in yaşamıyla ilgili yapıtı ünlüdür. Hâbnâme ile gazellerinin toplandığı divan'ı vardır.

- 1- Kaşun yayine dil virdüm çekildüm meh-likâlardan
Müjen şemşîrini gördüm kesildüm dil-rubâlardan
- 2- Visâlün iydine irmek müyesser olmadı bâri
Elün değdükce uşşâkı unitma merhabâlardan
- 3- Ümîd-i pâý bûsunla gedâlar hâk-i pâý olmuş
Ser-i kuyunde sultanum geçilmez hâk-pâlardan
- 4- Dil-ü cân garka-i seylâb-ı hasret oldılar gitdi
Diriğâ bahr-i gamda ayru düşdüm âşinâlardan
- 5- Dehanın öpmedüm yârin miyânın koçmadum Veysi
Cefâdan gayri nesne görmedüm ben bi-vefâlardan

Ölçü: Cefâdan gay/ri nesne gör/medüm ben bi/vefâlar-
dan
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Süley. Küt. Reşid El. 782)

- 1- Kaşının yayına gönül verdim ay yüzlülerden ayrıldım
Kirpiğinin kılıcını gördüm güzellerden uzaklaştım
- 2- Sana kavuşma olanağını bulamadım,
Elin değdikçe aşıklara merhaba demeyi unuttum
- 3- Ayağını öpme umuduyla dilenciler ayaklar altında
Sultanım yörende ayağına kapananlardan geçilmiyor
- 4- Gönül ve can özlem selinde boğulup gittiler
Yazık ki üzüntü denizinde tanıdıklardan ayrı düştüm
- 5- Ey Veysi sevgilinin ağzını öpmedim, beline sarılmadım
Ben vefasızlardan cefadan başka bir nesne görmedim.

Dil özellikleri:

Çekildüm mehlikalardan: ay yüzlü güzellerden ayrıldım, onlara daha yaklaşılmaz oldum.

Meh-lika: ay yüzlü (*meh/ay, lika/yüz*).

Müjen şemşirini: kirpiğinin kılıcını.

Kesüldüm dil-rübâlardan: gönül alıcılardan, gönül çelici güzellerden kaçtım, onlarla bütün ilişkilerimi kestim.

Kesildüm: ayrıldım, ilişkimi kestim, bıraktım, kesildim. Halk dilinde "kesilmek" sözcüğü genellikle gücü azalmak, bırakmak, ilgilenmemek bg. anlamlardadır.

Visâlün iydine: sana kavuşmanın bayramına, sana kavuşmanın yarattığı mutluluğa, kıvanca.

Müyesser olmadı: olanak kalmadı, nasip olmadı, gerçekleşmedi, dilek yerini bulmadı.

Elün değdükçe: elin değdikçe, elinden geldiği sürece, senin için elverişli olan durumda.

Ümid-i pâ-y-i bûs: ayak öpme umudu, ayağını öpme umudu.

Pâybus ya da pa-bus: ayak öpme.

Gedâlar: dilenciler (bu dizede: sevenler, aşık olanlar, gönül verenler, sevgi yoluna giren yoksullar).

Hâk-i pâ-y: ayak toprağı, ayak altında kalma.

Hâk-pâ: ayak altında kalan, ayak altında toprak gibi olan, ayağa düşen, ayağa kapanan.

Diriğa: yazık, ne yazık ki, yazıklar olsun.

Garka-i seylâb-ı hasret: özlem selinde boğulma, ayrılık selinde boğulma, ayrılık seline batma.

Miyân: bel,

Miyânın koçmadım: beline sarılmadım, belini sarmadım.

Azmizâde Hâleti

1570 de doğdu, 1631 de İstanbul'da öldü, medrese öğrenimi gördü. Bir süre kadılık, kazaskerlik görevlerinde bulundu.

Hâleti, divan şiirinde "rûbai" türünün öncülerinden sayılır. Ancak, kimi kaynaklar, onun bu alandaki başarısının kazandığı ünle orantılı olmadığını görüşündedir. Nedim ise Hâleti'yi rûbai türünün, divan yazınında en büyük ozanı sayar. Hâleti'nin, değişik din yapıtlarına yazdığı yorumların dışında, şiirlerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

Rübâiler

- I -

Geldikçe hayâl-i yâr pür cûş olurum
İrdükçe peyâmı ser-be-ser gûş olurum
Nâ-gâh görünse sâye-i divârı
Çün merdüm-i sâyedür bîhûş olurum

Ölçü: *mefulû mefâ'ilün fa'ulün fe'ilün-*

- II -

Mahzun oluruz kaçan ki dil-şâd olsak
Vîran kaluruz eger ki âbâd olsak
Ol mürğ-i cefâ -perest-i ıskız biz kim
Dâme düşeriz kafesden âzâd olsak

Ölçü: *me'ulû mefâ'ilün mefâ'ilün fâ-*

- III -

Esrârını dil zaman zaman söyler imiş
Hengâme-i gamda dâstan söyler imiş
Işk ehli olub da mihnet-i hicrâne
Ben sabr iderin diyen yalan söyler imiş

Ölçü: *me'ulû mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün fâ-*

(Kaynak: Divan, Üniv. Kt. TY. 3613

Dörtlükler

- I -

*Sevgilinin hayali belirdikçe coşarım
Haberı geldikçe baştanbaşa kulak olurum
Birdenbire duvarının gölgesi görünse
İnsanın cansız gölgesi gibi kendimden geçerim*

- II -

*Mutlu olduğumuzda bile üzüntülüüyüz
Bayındır olsak bile ıssız bir yıkıntı olarak kalınız
Biz sevginin acıya tapan kuşuyuz
Kafesten kurtulsak bile tuzağa düşeriz*

- III -

*Gönül gizliliklerini zaman zaman söylemiş
Acıya düştüğü dönemde destan söylemiş
Sevgiye kapılıp da ayrılık acısına
Ben katlanırım diyen yalan söylemiş*

Dil özellikleri:

Hayâl-i yâr: sevgilinin görüntüsü, yarin hayali, sevgilinin gönülde, gözönünde beliren simgesi.

Pür cûş: coşma, coşup taşma.

Peyâm: haber, sav, bilgi.

Ser-be-ser: baştanbaşa.

Guş: kulak.

Nâ-gâh: birdenbire, beklenmeksizin umulmadan.

Sâye-i divâr: duvarın gölgesi, evin gölgesi.

Merdüm-i sâyedâr: gölgesi yere düşen erkek, yere vuran insan gölgesi.

Bihuş: kendinden geçmiş, cansız.

-2-

Mahzun: üzüntülü, üzgün.

Dilşâd: mutlu, kıvançlı, günlü sevinçli, gönlü kıvançlı.

Abâd: bayındır, gönenmiş.

Mürg-i cefâ-perest-i ışk: aşkın acıya tapan kuşu.

Perest: tapan, *mürg-i cefâ-perest*: acıya tapan kuş, acı çekmeyi seven kuş.

-3-

Hengâme-i gam: üzüntü dönemi, gam dönemi, acı çağı, gam zamanı.

Mihnet-i hicrân: ayrılık acısı, ayrılık sıkıntısı, ayrılık yükü, ayrılık baskısı.

Atâyî, Nev'izâde

1583'te İstanbul'da doğdu, 1635 te orada öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre müderris olarak görevini sürdürdü. Divan şiirinin her türünde yapıt vermesine karşın, daha çok "mesnevi" alanında başarı sağladı. Şiirlerinde yer yer tasavvuf konularını içeren bölümler bulunur. "Hamse"sinin içerdiği şiirlerde söylenceler, öyküler geniş bir yer tutar. Başlıca yapıtları gazellerinin toplandığı *Divan*, *Nefhatü'l-Ezhar*, *Sohbetü'l-Ebkâr*, *Hafthan*, *Hilyetü'l-Efkâr*, *Sâkinâme* (bunlar *Hamse* adı altında bir araya toplanmıştır) ile kimi yorum niteliğinde olan yazılarından oluşur.

- 1- Kaçub gamdan diyâr-ı ışk sergerdâniyuz cânâ
Anınçün her gice bir tekyenün mihmâniyuz cânâ
- 2- Dem olmaz kim dil-i nâlanımız kalmaya âzürde
Gam-ı ışkın egerçi eskiden yârâniyuz cânâ
- 3- Gelenler bizden evvel bunda bulmuş âlemi biz de
Gedâ-yi kûy-i ıskuz âlemin sultâniyuz cânâ
- 4- Kul eylersin zaruri âdemi lütf-ı hitabunla
Anınçün sen şehin hep bende-i fermâniyuz cânâ
- 5- Ne ararsun kapumda diyü cevır itme Atâyî'ye
Mahabbet derdinin cûyende-i dermâniyuz cânâ

Ölçü: *Mahabbet der/dinin cuyen/de-i dermâ/niyuz cânâ*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Üniv. Kütüp. TY. 1772)

- 1- *Ey sevgili, biz üzüntüden kaçarak, sevgi ülkesinde
başı boş dolaşanlarız
Bu yüzden her gece bir tekkede konuk olunuz, ey sevgili*
- 2- *İnleyen gönlümüzün incinmediği bir an yoktur
Biz aşk acısının eskiden beri gönüldeşleriyiz ey sevgili*
- 3- *Bizden önce gelenler eğlenceyi bunda bulmuşlar
Biz de aşk yurdunun dilencileriyiz, evrenin sultanıyız ey sevgili*
- 4- *Konuşmanın etkisiyle insanı kendine kul edersin
Bu yüzden sen sultanın buyruklara bağlı kullarıyız ey sevgili*
- 5- *Atâyi'ye kapımda ne arıyorsun diye acı çektirme
Muhabbet derdinin derman arayanlarıyız ey sevgili.*

Dil özellikleri:

Cânâ: ey can, ey sevgili.

Diyâr-ı ışk sergerdâniyüz: sevgi ülkesinin başı dönmüş, başı boş dolaşan kimseleriyiz. Ya da sevgi ülkesinde başıboş dolaşan şaşkın kimseleriz.

Sergerdân: başı dönmüş, şaşkın, başıboş dolaşan.

Diyâr-ı ışk: aşk ülkesi, sevgi ülkesi.

Tekye: tekke, tarikat erlerinin kaldıkları yer.

Mihmân: konuk, belli bir yerde sürekli kalmayıp boyuna gezen, konup göçen. Bu dizede "derviş" anlamında.

Dil-i nâlân: inleyen gönül, ağlayan gönül.

Gam-ı ışk: aşk acısı, aşk üzüntüsü, aşk gamı (daha önce de açıklandı).

Yârân: dostlar, gönüldeşler, arkadaşlar, tanıdıklar.

Gedâ-yi kuy-ı ışk: aşk yurdunun dilencisi, aşk yöresinin dilencisi, sevgi çevresinin yoksulu.

Lütf-i hitab: konuşma etkisi (sözlük anlamı: konuşmanın başışı, söylemenin başışı).

Zâruri: gerekli, kaçınılmaz.

Mahabbet derdi: sevginin yarattığı bunalım, sevginin doğurduğu sıkıntı.

Cuyende-i derman: derman arayan, derman arayıcı (*cuyende/* arayan, araştıran, isteyen).

Nef'i

Gerçek adı Ömer'dir. Erzurumun Hasankale ilçesinde 1572 dolaylarında doğdu, 1635 te İstanbulda, yazdığı ağır yergiler yüzünden Vezir Bayram Paşa'nın buyruğu üzerine sarayın odunluğunda boğdurularak ölüsü denize atılmıştır.

Nef'i medrese öğrenimi görerek yetişmiş, değişik görevlerde bulunmuş, şiiirlerinin etkileyici gücü nedeniyle Sultan Dördüncü Murad'ın ilgisini çekmiştir. Şiirinde anlamla uyumu, sesle ölçüyü birlikte yürüten bir söyleyişi, yer yer iniş-çıkış gösteren bir anlatım biçimi vardır. Özellikle "kaside" türünde büyük başarı sağlamış, düşgücünün genişliği, buluşlarının sınırsızlığı, çelişik kavramları işleyişi çağında olduğu gibi sonraki dönem ozanlarını da etkilemiştir.

Nef'i bir uyum ozanıdır. Bu uyum gazellerinden kasidelerinde belirginleşir. Kişisel kırgınlıklardan kaynaklanan yergilerinde ozanca başarı azdır. Yergilerin toplandığı *Sihâm-ı Kaza*, 1943 te basılmıştır. Türkçe şiiirlerinin toplandığı divan'ı da 1836 da basılmıştır. Farsça şiiirlerinin toplandığı *divan*'ı 1943 te Türkçeye çevrilip basılmıştır (Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan).

- 1- Ben mest-i harâbım dil mestâne değil mi yâ
Gerdûn yine ol bezme peymâne değil mi yâ
- 2- Çün aşıkâ rüsvâlık elbetde mukarrerdür
Mestâneligim böyle rindâne değil mi yâ
- 3- Keyfiyyet-i nazmımla mest olsa n'ola âlem
Her beyt-i safâ-bahşi meyhâne değil mi yâ
- 4- Bin genc-i gevher olsa pinhân n'ola sinemde
İşret-kede-i tab'ım virâne değil mi yâ
- 5- Uşşâkı n'iyçün kırmaz gamzen ne durur bilmem
Keskin mi değil tiği mestâne değil mi yâ
- 6- Kadrim n'ola bilmezse yârân-ı sühan-perver
Ehl-i dile ta'b chli bîgâne değil mi yâ
- 7- Nef'i dil-i şeydâya bir pâre teselli vir
Lâyık mı değil aşka divâne değil mi yâ

Ölçü: *Lâyık mı/değil aşka/ divâne/değil mi yâ*
 mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

- 1- Ben yıkılıp kendimden geçmişim gönül sarhoş değil mi ya
Bu gökkubbe o meclise kadeh değil mi ya
- 2- Aşkın dile düşüp yerilmesi besbelli ki yazgısıdır
Oysa benim sarhoşluğum evrene boş verircesine değil mi ya
- 3- Şiirimin niceliğiyle evren kendinden geçse ne çıkar
Onun gönül açan her beyti meyhane değil mi ya⁽¹⁾
- 4- Bağrında bin inci hazinesi gizlense ne olur
Yaratılışının içme yeri bir yıkıntı değil mi ya
- 5- O süzğün bakışın ne duruyor aşıkları neden kırıp geçirmiyor
bilmem
Kılıcı keskin değil mi yoksa içip kendinden geçmedi mi
- 6- Güzel sözü seven dostlar değerimi bilmezse ne çıkar
Görünüşe kapılan gönülden anlayana yabancı değil mi ya
- 7- Ey Nefî çılgın gönüllü biraz avut
Ona aşk yakışmaz mı yoksa daha kendinden geçmiş değil mi..

(1) Açıklamalar'a bakınız

Dil özellikleri:

Mest-i harâbım: içip kendimden geçmişim, içkinin etkisiyle yıkılmışım, kendimde değilim, yıkılıp kendimden geçmişim.

Mestane: içip sızmış, esirmiş, esrik, sarhoş. Dizelerin yorumu: "ben içkinin etkisiyle yıkılıp kendimden geçtim, gönül daha sarhoş olmadı mı".

Gerdun: gökkubbe, evren.

Peymâne: kadeh, içki bardağı, içki içilen özel kap. Gökkubbe, benim içip kendimden geçtiğim, gönülün ise daha sarhoş bile olmadığı toplantıda kadeh değil miydi.

Aşıkâ rûsvâlık: aşık için kınanma, kötü ün yapma, aşağılanma, küçümsenip yerilme.

mukarrerdür: alinyazısı, gereğidir, yazgı gereğidir.

Mestâneliğim böyle rindâne: içip kendimden geçişim yazgım gereği, böyle, evrene boş verircesine, olgunca (değil mi ya).

Keyfiyyet-i nazmım: şiirimin niteliği, şiirimin yapısı, şiirimin özünden doğan etki.

N'ola: ne ola, ne olur, ne çıkar.

Beyt-i safâ-bahş: gönül açan beyit, mutluluk veren beyit. Bu dizede, "beyt" sözcüğü, biri "ev", biri de şiirin iki dizesinden oluşan bütün, "ikilik" olmak üzere iki anlamda söylenmiştir. Dizede "şiirimin her evi kişiye mutluluk verir, kıvanç sağlar" anlamı da sakladır. "Şiirimin her evi, her ikiliği kişiye mutluluk veren bir meyhanedir" anlamını içerir.

Genc-i gevher: inci hazinesi, inci gömüsü, çok değerli nesnelerin saklandığı yer.

Pinhan olmak: gizlenmek (olsa pinhan n'ola/gizlensene olur).

İşret-kede-i tab'im: ozanlığımın içki yeri, yaratılışımın kişiyi kendinden geçiren etkisi, ozanlığımın derin etkisi.

Virâne: yıkıntı, ıssız yer. Çok değerli nesnelerin, korunmak için, gömüldüğü yer. "Benim ozanlığımın özü, çok değerli varlıkların gömüldüğü bir yıkıntı değil midir".

N'iyçün: ne için, niçin, neden.

Yârân-i sūhan-perver: güzel sözden anlayan dostlar, şair arkadaşlar ozan dostlar.

Ehl-i dil: gönülden anlayan, gönül bilgisinin sağladığı yüceliğe ulaşan, olgun.

Ta'b ehli: görünüşe önem veren, nesnenin özünü değil de görünüşten yanını seven, görünüşe kapılan. "Ta'b ehli" deyiminin sözlük anlamı değişiktir: A- mühür kazan, B- damga basan, C-kişinin yaratılışını anlayan, insanı bilen, Ç- güzel sözden, güzel şiiirden, güzel yazıdan anlayan, D- görünüşe kapılan, özün değerini anlamada yetersiz olan bg. Ozan bu dizelerde "görünüşe kapılan, görünüşe aldanan kimse gönül insanını anlayamaz" diyor.

Bigâne: yabancı, yetersiz, değeri anlamaya elverişli olmayan.

Teselli: avunç, avutma, oyalama, eğlendirme, dindirme.

Lâyık mı değil aşka: aşka lââyık değil mi, ona sevmek yakışmaz mı, yaraşmaz mı?

- 1- Bahâr irse yine seyr-i gülistân olduğun görsem
Güzel seyreylemek uşşâka âsân olduğun görsem
- 2- Letâfetden görinse âsmânun aksi her yirde
Çemende başka bir âlem nümâyân olduğun görsem
- 3- Yine rez duhterin peydâ idüb azm-i kenâr itsem
Gamın hâtırda nâ-peydâ vü pinhân olduğun görsem
- 4- Kızarsa gül gül olsa tâb-ı meyden ruyi hubânın
Ruh-i cânâni hem gül hem gülistân olduğun görsem
- 5- Safâdan birbirinin sinesin çâk itse dilberler
Güzeller mest olub dest-ü giribân olduğum görsem
- 6- Bakub geh sine-i cânâne geh câm-ı mey-i nâba
Dil-i dîvâne bir vechile sultân olduğum görsem
- 7- Mahassal böyle bir gün görmedin ölürsem ey Neî'i
Felek ben ölmedin hâk ile yeksân olduğun görsem

Ölçü: *Felek ben öl/medin hâk i/le yeksân ol/duğun görsem*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- Bahar gelse yine gül ülkesinde gezmeye çıkıldığını görsem
Aşıklara güzel görmenin kolay olduğunu görsem
- 2- İncelikten, tatlılıktan dolayı her yerde gökyüzünün
yansıdığı görülse
Çemende başka bir eğlencenin, başka bir evrenin
ortaya çıktığını görsem
- 3- Yine üzümlün kızını ele geçirip bir kıyıya çekilsem
Üzüntünün gönülden silindiğini, gizlendiğini görsem
- 4- Güzellerin yüzleri içkinin sıcaklığıyla kızarsa gül gül olsa
Sevgilinin yüzünün hem gül hem gül ülkesi olduğunu görsem
- 5- Güzeller mutluluktan birbirinin göğsünü çekip açsalar
İçip kendilerinden geçerek yakalarını yırttığını görsem
- 6- Bir ara sevgilinin göğsüne bir ara süzülmüş şarap
kadehine bakarak
Deli gönlün bir yolunu bulup sultan olduğunu görsem
- 7- Sözün kıyası böyle bir gün görmeden ölürsem ey Nefî
Feleğin, ben ölmeden, yerle bir olduğunu görsem.

Dil özellikleri:

Seyr-i gülîstan: gül ülkesinde gezinme, gül ülkesinde gezmeye çıkma, gül bahçesinde gezme.

İrse: erse, gelse.

Uşşâka âsân: aşıklara kolay olan, aşıklar için kolay.

Olduğun: olduğunu.

Letâfet: incelik, tatlılık, gönül açıcı durum, insanın içine açıklık, kıvanç getirme duruma, mutluluk.

Asmânın aksi her yirde: her yerde gökyüzünün yansıması, gökyüzünün bütün nesnelerde, bütün yeryüzünde yansıması, göklerin yeryüzünde görünür gibi olması.

Numâyân: görünen, ortaya çıkan, göze sunulan, görünüş alanında beliren.

Rez duhterin: üzümün kazını. Şiir dilinde şarap. Bu dizede de şarap anlamındadır. Divan şiirinde şaraba "*duhter-i rez*/üzümün kızı" demek yaygın bir gelenek niteliğindedir.

Azm-i kenâr: kıyıya çekilme, kalabalıktan uzaklaşma.

İdüb: edip, ederek (*idüb azm-i kenâr*/kıyıya çekilerek).

Gamin hâtırda: üzüntünün gönülde.

Nâ-peydâ: görünmeyen, görünmez olan, ortadan kalkan.

Tâb-ı mey: içkinin sıcaklığı, şarabın verdiği sıcaklık, içkinin etkisi.

Ruyi hubânın: güzellerin yüzü.

Ruh-i cânân: sevgilinin yanağı, sevgilinin yüzü ("ruh" sözcüğü kısa söylenirse "yanak", "yüz", "ruh" biçiminde uzatılarak okunursa can, tin anlamındadır).

Çâk itse: yırtsa, açsa.

Sinesin: sinesini, göğsünü, yakasını.

Dest-ü giribân: eli yakaya götürme, yakasını yırtma, göğsünü açma, yakayı açma, eli yakasında olma.

Geh: bir ara, bir süre.

Sine-i cânân: sevgilinin göğsü.

Câm-i mey-i nâb: süzölmüş şarabın bardağı, arınmış şarabın kabı. Arınmış şarabın kadehi.

Dil-i divâne: deli gönöl

Bir vechile: bir yolla, bir yöntemle, bir yolunu bularak.

Felek: gökyüzü, yazgı, alinyazısı, evren, kişinin davranışlarını yöneten, geleceğini belirleyen gizli güç (ortaçağ inançlarına göre).

Hâk ile yeksân olduğun: yerle bir olduğunu.

- III -

- 1- Vuslat hevesin ko gam-ı hicrân ne belâdur
Var tâlib-i derd ol yûri dermân ne belâdur
- 2- Dâyim tolaşub gezme ser-i kuyini yârın
Bilmez misün ol âfet-i devrân ne belâdur
- 3- Ah itmemeğe çâre mi var âşık-ı bi-tâb
Habs-i nefes-ü çâk-i giribân ne belâdur
- 4- Cem'iyet-i hâtır mı kalur âşık olunca
İllâ gam-ı giysu-yi perişân ne belâdur
- 5- Dünyâyı kırışmeyle esir eyledi bilmem
Câdu midür ol gamze-i fettân ne belâdur
- 6- Göz habsine saldı dili mestâne nigezle
Bir guşede meyhâne vü rindân ne belâdur
- 7- Biz rind-i sebük-ruh-i cihânuz bize hem-dem
Rind olmayıcak siklet-i yârân ne belâdur
- 8- Nef'i sözini vird-i zebân eyledi âlem
Şimdengiru yâ defter-ü divân ne belâdur
- 9- Var hâk-i reh-i ehl-i dil ol kaçma sitemden
Erbâb-ı dile gayret-i akrân ne belâdur

Ölçü: *Vuslat he/vesin ko ga/m-ı hicrân ne/belâdur*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Kavuşma eğilimini bırak ayrılık acısı ne ağırdır
Git dert iste, yürü derman ne güçtür*
- 2- *Sevgilinin çevresinde dolaşıp durma boyuna
O güzelin ne baş belası olduğunu bilmez misin*
- 3- *Bitkin aşkın ah etmekten başka elinden ne gelir
Kendini tutması, yakasını yırtması ne ağırdır*
- 4- *Aşık olunca aklını başına toplananın sözü mü olur
Hele şu dağınık saçın acısını çekmek ne ağırdır*
- 5- *Kaş göz ederek dünyayı tutsak etti kendine
O oynak bakışlar büyücü müdür ne belâdır bilmem*
- 6- *Bir baygın bakışla gönülü göz hapsine aldı
Bir kıyıda meyhane bir kıyıda rindler ne ağırdır*
- 7- *Biz evrenin kıvrak ruhlu rindiyiz bizim için
Rind olmayan arkadaşların yükü çekilir gibi değil*
- 8- *Herkes Nefî'nin sözünü diline doladı
Bundan sonra defter, divan bize yük olur*
- 9- *Git, gönül erinin yolunda toprak ol sitemden kaçma
Gönül erleri için dostlara özenmek ağırdır.*

Dil özellikleri:

Vuslathevesin: kavuşma eğilimini, vuslat hevesini, kavuşma dileğini.

Ko: bırak, ardına düşme şöyle dursun...

Gam-ı hicrân: ayrılık acısı, ayrılık özlemi.

Ne belâdur: ne ağırdır, ne çekilmez durumdur, ne katlanılmaz olaydır, ne belâlı iştir, ne belâdır.

Tâlib-i derd ol: dert iste, dert ara, acı çekmeye alış, acı çekmeyi dile.

Dâyim: boyuna, daima, her zaman, sürekli.

Ser-i kuyini yârin: sevgilinin sokağının başını, sevgilinin çevresini, sevgilinin bulunduğu yöreyi.

Afet-i devrân: sarsıcı güzel, güzelliğiyle başa iş açan, güzelliğiyle göreni çarpan, sarsan.

Aşık-i bi-tâb: güçsüz aşık, yorgun aşık.

Habs-i nefes: kendini tutma, soluğunu tutma, kendine egemen olma (yorum yoluyla: soluğu kesilme).

Çâk-i giribân: yakasını yırtma, bunalma, daralma.

Habs-i nefes-ü çâk-i giribân: kendini tutma ve yakasını yırtma (dizenin yorumu: yorgun aşık için kendini tutma, yakasını yırtma çok ağır katlanılması güç bir iştir).

Cem'iyet-i hâtır: kendini toplama, aklını başına derme, kendini tutma, kendine egemen olma.

Gam-ı giysu-yi perişân: dağınık saçın yarattığı üzüntü, dağınık saçın üzüntüsü. (üzüntü saçın dağınıklığı karşısında aşıkın duyduğu acıdır, saçın kendiyle ilgili değil).

Kırışme: kaş göz oynatarak düşüncüyü açıklama, kaş göz oynatma.

Gamze-i fettân: oynak bakış, süzgün-oynak bakış.

Fettân: oynak, aldatıcı, oyalayıcı.

Gamze: süzgün bakış, baygın bakış, yan yan bakış (daha önce açıklandı).

Mestâne nigeħ: baygın bakış, mahmur bakış, süzgün bakış, göz süzme.

Rindân: rindler (daha önce açıklandı), görünüşe, gösterişe önem vermeyen, gönül olgunluğunu yaşama ilkesi edinen kimse, gönül eri (rind), "rindân" ise onun çoğulu (rindler).

Sebük-ruh-i cihan: evrenin kıvrak ruhlu kişisi, başkalarına ağırlık vermeyen, davranışlarıyla konuşmasıyla dinleyeni sıkımayan, içini açan, sözü dinlenir kimse, uçarı kimse.

Sebük: yeğnik, kıvrak, uçarı, ağırlık vermeyen, sıkıntı vermeyen.

Sebük-ruh: yumuşak yaratılışlı, uçarı, yaratılışı bakımından çevresine ağırlık vermeyen, sözü dinlenir olan.

Siklet-i yârân: arkadaşların ağırlığı, arkadaşların tutumlarından dolayı ortaya çıkan sıkıntılı. Sıkıcı durum.

Vird-i zebân: dile dolama, boyuna yineleyip söyleme, dilden düşürme (beğenerek, severek yineleme).

Hâk-i reh-i ehl-i dil: gönül erinin yolunun toprağı, gönül eri yolunun toprağı.

Erbâb-ı dil: gönül erleri, gönüldeşler, gönülden anlayanlar.

Gayret-i akrân: arkadaşlara öykünme, arkadaşlar gibi olmaya çalışma, arkadaşları imrenme, benzerleri kıskanma.

-Sakinâme'den-

- 1- Bâdi-i zevk-u safâsun gerçi nâmun bâdedür
Cür'anı nuş eyleyenler gussadan âzâdedür
- 2- Cân-ü dilden kimse yok kim sana meftun olmaya
Şâh-ü dervîş-ü gedâ hep feyzüne dildâdedür
- 3- Her ne dem lûtf eyleyüb bezmi müşerref eylesen
Ehl-i bezm ayağuna yüz sürmege âmâdedür
- 4- Şâh-i evreng-i safâsun lûtf-ü kahrundur sebeb
Kimisi sulh üzre mestânın kimi gavgadedür
- 5- Ehl-i işka sana benzer hemdem olmaz kim dilün
Hem kuduretden beri hem gill-ü gışdan şâdedür
- 6- Sende n'eyler gill-ü gış bir pâk-ü saf âyinesün
Var ise az çok kuduret sâgar-ü minâdedür
- 7- N'itsün ol esvâbî âşık kim sana rehn olmaya
Ateşe yansun gerek hırka gerek seccadedür
- 8- Meclis-i erbâb-ı dil bir lâhza sensüz olmasun
Hürmetün inkâr iden âlemde hürmet bulmasun
- 9- Ben hele bir sana benzer yâr-ı hemdem bulmadum
Hem senün bezmün gibi bir bezm-i hürrem bulmadum

- 10- Nice meşrûr olmasun ol meclisin ashâbı kim
Katreñi nuş eyleyende zerrece gam bulmadum
- 11- Sana hâşâ benzedem afyonı bengin neş'esin
Anların dahi hususa keyfini ben bulmadum
- 12- Bir yere cem' olsa âşık şem' ile mahbûb ile
Hiç o bezm-i hasa senden özge mahrem bulmadum.
- 13- Ehl-i ışka turfa işret-hâne buldum âlemi
Sensüz amma âlemin zevkünde âlem bulmadum
- 14- İdeli seyli hucumun hâne-i zühdi harâb
Tevbenin bünyâdını hâtırda muhkem bulmadum
- 15- Zevkünc vâsıl olunca tevbesin bozmak değil
Tevbeyi hiç ihtiyâr itmiş bir âdem bulmadum
- 16- Dil-güşâdur meclisün gayetde hem rindânedür
Her ne dirlerse senün hakkında hep efsânedür...

- 1- Adın şaraptır ancak sevincin mutluluğun nedenisin
Bir damlanı içenler sıkıntıdan kurtulurlar
- 2- Sana candan gönülden tutulmayan kimse yoktur
Şah, derviş, dilenci hep bolluğuna gönül vermiştir
- 3- Ne zaman gelip şölene yücelik kazandırsan
Toplantıya katılanlar ayağına yüz sürmek için bekler
- 4- Mutluluk tahtının sultanısın senin başışın, kıyımın
Yüzünden içmişlerin kimisi başı içinde kimisi döğüşmektedir
- 5- Aşktan anlayan için sana benzer arkadaş olmaz
Gönlün hem kayıdan uzak hem de dedikodudan arınmıştır
- 6- Sen pırl pırl bir aynasın sende dedikodunun yeri yok
Az çok kaygı varsa o da testide, kadehedir
- 7- Senin yolunda verilmeyen giysileri aşık ne yapsın
Hırka da seccade de olsa varsın ateşe yansın
- 8- Gönül erlerinin meclisi bir an sensiz kalmasın
Sana saygı göstermeyen evrende saygı görmesin
- 9- Ben sana benzer can yoldaşı bulamadım
Hem senin şölenin gibi bir mutlu şöhen de görmedim

- 10- O toplantıya katılanlar nice kıvançlı olmasınlar ki
Bir damlanı içinde bile bir damla üzüntü bulamadım
- 11- Sana ayfonu, esrarın verdiği sevinci benzetemem, olmaz bu,
Özellikle onlarda da ilgiye değer bir tat bulamadım
- 12- Aşıklar mumla sevgiliyle bir yere toplansalar
O özel toplantıya senden başka can yoldaşı bulamam
- 13- Aşka düşenlere bu evren bambaşka bir içme yeridir bence
Sensiz bu evrenin eğlencesinde de tat bulamadım
- 14- Senin saldırının seli kaba sofuluk evini yıkalı
Gönülde sağlam bir tövbe temeli bulamadım
- 15- Senin tadına varınca tövbeyi bozmak şöyle dursun
Tövbe etmiş bir adam bile bulamadım
- 16- Şölenin gönül açıcıdır çok olgundur
Senin için ne söylerlerse boştur

Dil Özellikleri:

Bâdi-i zevk-u safâ: mutluluk ve sevinç nedeni, mutluluk ve sevinç yaratan.

Bâdi: neden, ortaya çıkaran, yolaçan.

Cür'anı nuş eyleyenler: bir damlanı içenler.

Gussadan âzâdedür: üzüntüden kurtulmuştur, kaygıdan kurtulmuştur.

Şâh-ü dervîş-ü gedâ: dilenci, dervîş ve padişah.

Feyzûne dildâdedür: bolluğuna gönül vermiştir, bolluğunu sevmiştir.

Feyz: bolluk, verimlilik, doğurganlık.

Dildâde: gönül veren, seven, eğilim gösteren.

Bezmi müşerref eylesen: toplantıyı ululasan, şölene yücelik kazandırsan.

Ehl-i bezm: şölene gelen, toplantıya katılan.

Amâde: ortada, hazır, bekleyen.

Şâh-ı evreng-i safâ: mutluluk orunun padişahı, mutluluk tahtının sultanı.

Evreng: taht, orun.

Lütf-ü kahrundan: başış ve kıyımından, koruyuculuk ve yokediciliğinden.

Küduret: sıkıntı, kaygı, kuşku.

Gill-u gış: dedikodu, çekiştirme.

Sâde: arınmış, sıyrılmış (bu dizede, uzak kalmış anlamındadır).

Pâk-ü saf âyinesün: pırl pırl aynasın, tertemiz aynasın.

Sâgar-ü minâ: kadeh ve testi, şarap bardağı ve kabı.

Esvâb: giysiler, giyecekler.

Sana rehn olmaya: senin için tutu olarak verilmeye, senin için rehine konmaya, senin yolunda verilmeye.

Rehn: tutu, rehin, eğreti olarak, bir nesne karşılığı verilen.

Meclis-i erbâb-ı dil: gönül erlerinin toplantısı, gönülden anlayanların meclisi.

Hürmetin inkâr iden: sana saygı göstermeyen, sana saygı göstermenin gereksizliğini, suç olduğunu ileri süren.

Hürmet bulmasun: saygı görmesin, sayılması, değersiz olsun.
Yâr-ı hemdem: can yoldaşı, gönüldeş, can dostu.
Bezm-i hürrem: mutlu şölen, mutlu toplantı, mutluluk veren toplantı.
Mesrur: sevinçli, kıvançlı.
Meclisin ashabı: toplantıya katılanlar, meclise gelenler.
Zerrece gam: çok az üzüntü, azıcık üzüntü, bir damla üzüntü.
Bengin neş'esin: esararın verdiği sevinci.
Beng: Esrar, uyuşturucu nesne.
Hususâ: özellikle, özel olarak.
Keyf: içe genişlik gelme, içi açılma, sevinme, kıvanma, keyif.
Mahbub: sevgili, sevilen.
Bezm-i has: özel toplantı özel şöleni. *Bezm-i hasa:* özel toplantıya, özçel şölene.
Mahrem: yabancı olmayan, senli benli olan (daha önce açıklandı).
Ehl-i ışk: aşktan anlayan, aşkın ne olduğunu bilen, sevmeyi bilen.
Turfa: bambaşka, olağandışı, bilinenden-görülenden apayrı, şaşılası.
İşret-hâne: içip eğlenme yeri, içki evi.
Alemin zevkünden âlem bulmadum: evrenin eğlencesinden tat alamadım, başkalarının sevinip eğlenmesini tat almaya değer görmedim. "Alemler" sözcüğü biri "evren", biri "eğlence", biri de başkaları, şu bu olmak üzere üç ayrı anlamda alınmalıdır.
Seyli hücumun: senin saldırının, saldırışının seli. İçilen şarabın gövdeye sıcaklık verışı.
Hâne- zühd: sofuluk evi, kaba sofuluk evi.
Zühd: toplumdan uzak kalarak, kendini bir inanca verme, aşırı ölçüde dine bağlılık, kendini dine verip insanlardan uzaklaşma.
Tevbe: tövbe, söz verme, yapılan bir işten dolayı bir daha yapmamak için söz verme.
Tevbe bünyâdı: tövbenin temeli, tövbenin yapısı.
Muhkem: sağlam, dayanıklı, pekiştirilmiş.
Rindâne: rintçe, evreni, gösterişi, görünüşü önemsememe, gönül olgunluğuna yaraşır durumda.
İhtiyâr itmek: benimsemek, alışmak, uygulamak, yöntem edinmek, kendiliğinden yapmak.

- V -

- 1- Kalmazsa ger ol kuşe-i dâmân elimizde
Elden ne gelür çâk-i girîbân elimizde
- 2- Zâhid bize peymâne yeter sanma tehdi-dest
Lâzım mı hemân subha-i mercân elimizde
- 3- Dil teşne beden aşk ile bir mertebe pür-tâb
Yahpâre olur ahker-i sûzân elimizde
- 4- Biz nice toyınca kanalım câm-ı murâda
Bir lâhza komaz sâki-i devrân elimizde
- 5- Ruhsâr-ı arak-rizi yeter bakmağa yârin
N'eyler reşahatiyle gülistân elimizde
- 6- Hat gelse ruh-i yâre yeter kâkûl-ü zülfi
Gül gitse n'ola sünbül-ü reyhân elimizde
- 7- Bir sünbüle benzer ki ola şebnemi vâfir
Nef'i yine bu kilik-i dür-efşân elimizde

Ölçü: *Bir sünbü/le benzerki /ola şebne/mi vâfir*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ulün

- 1- O eteğin ucu elimizde kalmazsa
Elden ne gelir yakamızı yırtmaktan başka
- 2- Sofu sen bizi eli boş sanma, bize kadeh yeter
Elimizde mercan tesbîh tutmanın gereği var mı
- 3- Gönül susamış, gövde aşk ile öyle ısınmış ki
Elimize buz parçası alsan yakıcı kor olur
- 4- Sevgilinin terlemiş yanağı yeter bize bakmak için
Gül bahçesinin çiğ tanelerini ne yapalım artık
- 6- Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri bitse bile bize zülfü, perçemi yeter
Gül gitse ne çıkar sünbül, fesleğen elimizde
- 7- Çıy taneleri bol bir sünbüle benzer
Elimizde ki bu inci saçan kalem ey Nefî.

Dil özellikleri:

Kuşe-i dâmân: eteğin ucu, eteğin kıyısı.

Zâhid: sofı, kaba sofı (daha önce "zühd" de açıklandı).

Tehi-dest: boş el, eli boş.

Subha-i mercan: mercan tesbih, mercandan tesbih.

Dil teşne: gönül susamış.

Beden aşk ile bir mertebe pür-tâb: gövde aşk etkisiyle belli bir aşamaya değin ısınmış, yakıcı olmuş, kızmış.

Yahpâre: buz parçası (*yâh*/buz, *pâre*/parça).

Ahker-i suzan: yakıcı kor.

Câm-ı murâd: dilek kadehi, isteğe ulaşma kadehi, mutluluk kadehi.

Sâki-i devrân: evren sâkisi, yazgı sâkisi, evrinin içki dağıtıcısı, yazgının içki dağıtıcısı.

Ruhsâr-ı arak-riz: terli yanak, ter döken yanak.

Reşahat: ter damlaları, çiy taneleri.

Hat gelse ruh-i yâre: sevgilinin yüzünde tüy bitse, yüzü tüylen-se.

Kâkûl-ü zülfî: perçemi ve zülfü, alnına dökülen saç ile yanaklarına sarkan saç.

Sünbül-ü reyhân: sünbül ve fesleğen (bu dizede sevgilinin kâkülü ve zülfü anlamında).

Vâfir: bol, çok.

Şebnemi vâfir: çiy taneleri, bol, çok.

Kilk: kalem, *dür-efşân:* inci saçan, inci döken.

Kilk-i dür-efşân: inci saçan kalem, inci döken kalem.

Rübai

- I -

Ey dil hele âlemde bir âdem yoğ imiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yoğ imiş
Gam çekme hakikatde eger ârif isen
Farz eyle ki el'anî yine âlem yoğ imiş

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilün faul*

(Kaynak: Divan-ı Nef'i, 1269, ayrıca Prof. Dr. Abdülkadir Karahan,
Nef'i Divanından seçmeler, 1972, Prof. Fahir İz. AGY.)

Dörtlük

- I -

*Ey gönül demek ki evrende bir adam yokmuş
Varsa da gönülden anlayana gönüldeş yokmuş
Üzülmeye gerçekte olgunluğa ulaşmış bir kişiysen
Varsay ki bugün bile âlem yokmuş.*

Riyazi

Riyazi Mehmed Efendi 1572 de Mekke'de doğdu, 1644 te İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre müderris olarak görev yaptı. Sonra Halep, Şam, Kudüs, Kahire kadılıklarına atandı.

Düzyazı, şiir türünde değişik konularını içeren yapıtları varsa da "tezkiye"siyle, şiirlerinin toplandığı *divan*'ı ile ünlüdür. *Riyazü's-Şuarâ*, *Divan*, *Düstürü'l-Amal*, *Sâkinâme*, *Siyer* önemli yapıtlarındandır.

- 1- Yolda gördüm yârı sermest-ü çemân olmuş gelür
Tâb-ı meyle hânümân-suz-i cihân olmuş gelür
- 2- Şhlevendâne külch eşkeste dâmen ber-zede
Kâsd-ı chl-i ışka dâmen der-miyân olmuş gelür
- 3- Salınub nâzile ol sermest-i sahbâ-yi cemâl
Ateşin bâdeyle nahl-i ergavân olmuş gelür
- 4- El-hazer ey cânı kaydında olan ol mest-i nâz
Dest-hançer gark-ı hun-i küştegân olmuş gelür
- 5- Dün gicc pervâneyi, gördüm olub ser-germ-i sevk
Şem'-i bezm-efruze karşu per-feşân olmuş gelür
- 6- Anda elbetde haber vardur dil-i güm-geşteden
Tarf-ı kuyundan sabâ peyk-i vezân olmuş gelür
- 7- Ey Riyazi mürğ-i câna düşmesün mi ıztırâb
Salınub bir şahbâz-ı can-sitân olmuş gelür

Ölçü: *Ey Riyâzi/mürğ-i câna/düşmesün mi/ıztırâb*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Sevgiliyi yolda gördüm, içmiş salına salına geliyordu
Şarabın verdiği sıcaklıkla dünyanın evini barkını yıka yaka
geliyordu
- 2- Kabadayca külahını yana yıkmuş, eteğini toplamış
Aşka tutulanların canına okumak için eteğini beline çevirmiş
geliyordu
- 3- O güzellik şarabının sarhoşu naz ile salınarak
Ateş gibi şarabın etkisiyle ergüvan fîdanına dönmüş geliyordu
- 4- Ey canından korkan sakın, o naz sarhoşu
Elinde kılıç öldürülenlerin kanına bulanmış geliyordu
- 5- Dün gece pervaneyi gördüm özlemle kendinden geçmiş
Meclisi aydınlatan muma karşı kanat açmış geliyordu
- 6- Onda besbelli yitip gitmiş gönülden haber vardır
Tan yeli onun yöresinden esip geliyordu
- 7- Ey Riyâzi can kuşu çırpınmasın mı
Sevgili can alıcı bir doğan olmuş geliyor

Dil özellikleri:

Sermest-ü çemân: sarhoş ve salına salına.

Çemân: salınan, salına salına gelen, yalpalayarak yürüyen.

Sermest: sarhoş, başı dönmüş.

Tâb-ı Mey: şarabın yarattığı sıcaklık.

Hânümân-suz-i cihan: dünyada ne varsa yakıp yıkan, dünyanın evini barkını yakan.

Eşkeste: yana eğik, yana yıkılmış.

Dâmen der-zede: eteğini toplamış.

Kasd-i ehl-i ışk: aşık olanları vurmaya düşünerek, sevenlere saldırma düşüncesiyle.

Dâmen der-miyan: eteğini beline çevirmiş.

Sermest-i sahbâ-yi cemâl: güzellik şarabının sarhoşu, yüz güzelliği şarabından sarhoş olan.

Ateşin bâde: ateş gibi ısıtan kızıl şarap.

Nahl-i ergavan: erguvan fidanı (kızarmış, kızıl), Burada "nahl" sözcüğünün, eskiden gelin götürülürken önünde taşınan, sonra odasına konan süslü ağaç anlamını içerdiği de düşünülmeli. Genellikle gümüş tellerle süslenen bu ağaç düğün alayının önünde taşınırdı.

El-hazer: sakın, kendini koru.

Mest-i nâz: naz sarhoşu, nazlanarak kendinden geçmiş gibi görünen.

Dest-hançer: elinde kılıç, eli hançerde.

Gark-ı hun-i küşteğân: öldürülenlerin kanına bulanmış.

Canı kaydında olan: canından korkan, ölecek diye korkan, can kaygısına düşen.

Ser-germ-i şevk: özlem sarhoşu, özlemin etkisiyle başı dönmüş olan.

Şem'-i bezm-efruz: meclisi aydınlatan mum, toplantıya ışık saçıran mum.

Per-feşan: kanat açan.

Dil-i güm-geşte: yitip gitmiş gönül.

Tarf-ı kuyundan: onun yöresinden, onun çevresinden.

Sabâ: tan yeli.

Peyk-i vezân: esip gelen.

Iztırâb: ürperme, çırpınma, titreme.

Şahbâz-ı can-sitan: can alıcı doğan, can alıcı büyük doğan.

- 1- Pür şevk özge nesne imiş Cem didikleri
Bilmez harîf-i bâde nedir gam didikleri
- 2- Bihbûd-i dâğ-ı sine içün eylesem ilâc
Dağ üzre dağ olur bana merhem didikleri
- 3- Hecrinde tabl-ı sine doğub dest-i şevkile
Sûr-i safâ gelür bize mâtem didikleri
- 4- Sorduklarınca dilbere ben mübtelâyî âh
Evvel bilür geçüb yine bilmem didikleri
- 5- Minâyi- kalbi pâreleri gibi bûlbûlün
Sahn-ı harîm-i bağda şebnem didikleri
- 6- Dünyanın adı gam gerek idi veli hemân
Bir ıstılâh imiş ana âlem didikleri
- 7- Dirlerdi tir-i cevri gelür zahm-i sineye
Geldi Riyâzi başımıza hem didikleri

Ölçü: *Evvel bi /lür geçüb yi/ne bilmez di/dikleri*
mev'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan, Ün. Kt. TY. 3532)

- 1- Çok kıvançlı bambaşka bir nesneymiş Cem dedikleri
Şaraba dost olan üzüntü dedikleri nedir bilmez
- 2- Gönül yarasını sağaltmak için ilâç yapsam
Yara üstüne yara olur bana merhem dedikleri
- 3- Ayrılığında özlem eliyle göğüs davulunu döğerek
Bize mutluluk töreni gibi gelir üzüntü dedikleri
- 4- Benim gibi bir tutkunu sevgiliye sorduklarında
Önce bilmem dediklerini de sonra bilir
- 5- Bülbülün gönül şişesinin parçaları gibidir
Bağın içinde ki alanda görülen çiy dedikleri
- 6- Dünyanın adına üzüntü demek gerekir birdenbire
Ona evren demeleri bir bilim sözü imiş
- 7- Gönül yarasına acı çektirip oku gelir derlerdi
Ey Riyâzi' sonunda dedikleri başımıza geldi..

Dil özellikleri:

Cem: İran tarihinde şarabın bulucusu, sayılan, adı söylencelere karışmış bir padişah.

Harif-i bâde: şarap dostu, şarabı seven.

Bihbud-i dâğ-i sine: gönül yarasına sağültma.

Bihbud: sağültma, sağlığa kavuşturma, iyilik, sağlık.

Tabl-ı sine: göğüs davulu, sine davulu.

Dest-i şevk: özlem eli, kıvanç eli.

Sur-i safâ: mutluluk töreni, eğlence.

Minâ-yi kalb: gönül şişesi, gönül sürahisi.

Sahn-ı harim-i bağ: bağın içindeki alan, bağın iç alanı.

Tir-i cevır: cevır oku, acı çektiriş oku.

Zahm-ı sine: gönül yarası.

İstilah: biz sözü, terim.

Şeyhülislam Yahya

İstanbul'dur, 1553 te doğdu, 1644 te gene İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü. Toplum kurumlarında, değişik görevlerde bulunduktan sonra, Şeyhülislam oldu. Çağının bütün bilgilerine ilgi duyan Şeyhülislam Yahya, daha çok, yazın alanında ün sağladı. Divan yazınının bütün inceliklerini bilen, Arap, Fars dillerini Türkçe gibi konuşan Şeyhülislam Yahya'nın en başarılı olduğu tür "gazel"dir. Dilinin akıcılığı, söyleyişinin yumuşaklığı, duygularının inceliği, günlük yaşam olaylarından etkilenecek söylediği şiirlerdeki başarısıyla Türk yazınında özel bir yer tuttu. Divan şiirinin belli geleneklerine bağlı kalmasına karşılık İstanbul Türkçesini şiir dili olarak kullanması, Türkçenin gelişmesinde de etkisini göstermiştir. Yahya'nın şiirlerinde ağır basan konu sevgidir. Aruz ölçüsünü çok başarılı bir biçimde kullanması, Türkçe sözcüklerin uyumunu, düzenini bozmadan bu ölçüye uydurması becerisine örnek olarak gösterilir. Buna karşın Yahya bir duygu, bir incelik ozanıdır. Bu tutumuyla kendisinden sonra gelenleri yıllarca etkilemiş, divan şiirinde yeni bir söyleyiş geleneğinin doğmasına olanak sağlamıştır. Basılı bir *"Divan"* vardır.

- 1- Şebnem gibi dil gonca-i handânına düşdi
Yusuf gibi cân çâh-ı zenehdânına düşdi
- 2- Yüksekde uçardı katı şebbâz-ı dil âhir
Dâm-ı ser-i giysû-yi perişânına düşdi
- 3- Her nire ki azm eyledin ey serv-i revânım
Sâyçe gibi üftâde gönül yanına düşdi
- 4- Sarkar eteğin öpmeye ol kâkül-i müşgin
Lütf it koma ayakda ki dâmânına düşdi
- 5- Yahyâ'yi n'ola cylesen ey şâh iyâdet
Yıllar durur ol bister-i hicrânına düşdi

Ölçü: Şebnem ge/bi dil gonca/i handânı/na düşdi
 me'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Gönül çiy tanesi gibi gülen goncana düştü*
Can Yusuf gibi çenenin kuyusuna düştü
- 2- *Gönül doğanı çok yüksekte uçardı sonunda*
Dağlık saçının ucundaki tuzağa düştü
- 3- *Ey yürüyen selvim nereye gittinse*
Tutkun gönül gölgen gibi yanına düştü
- 4- *O misk kokulu kâktil eteğini öpmeye sarkar*
Bağışla onu ayakta bırakma eteğine düştü
- 5- *Ey sultanım Yahya'yı görmeye gitsen ne olur*
Yıllardır senden ayrı kalıp, yatağa düştü

Dil özellikleri:

Gonca-i handan: gülen gonca. Sevgilinin bir goncaya benzeyen ağzı, güzelin ağzı. Gönül bir çiy gibi güzelin gülen goncaya andıran ağzına, dudağının üstüne düştü.

Çâh-ı zenehdan: çenenin kuyusu. Güzelin çenesinde beliren çukur. Çeneye, yüze ayrı bir güzellik veren, ilk bakışta ilgi çeken çene çukurunu ozan Peygamber Yusuf'u kardeşlerinin attıkları kuyuya benzetiyor. Burada can, gönül sözcükleri Yusuf'a, çenede ki güzel çukur da onun atıldığı kuyuya benzetiliyor.

Zenehdan: çene.

Çâh: kuyu.

Şehbâz-ı dil: gönül doğanı.

Katı: çok.

Yüksekte uçmak: yükseklerde uçmak, büyüklük taslamak, kendini büyük görmek.

Dâm-ı ser-i giysu-yi perişan: dağınık saçın ucundaki tuzak. Dağınık saçın ucundaki kıvrımlar. Ozan bu kıvrımları tuzağa benzetiyor.

Dâm: tuzak.

Giysu-yi perişan: dağınık saç, perişan saç.

Ser: baş, uç.

Her nire ki azm eyledin: nereye yürümüşsen nereye gitmişsen, nereye yönelmişsen.

Serv-i revânım: yürüyen selvim, boyu salınıp yürüyen bir selvi gibi olan sevgilim.

Üftâde: tutkun, düşkün, kendini vermiş, aşık olmuş.

Sâye: gölge.

Kâkül-i müşgin: misk kokulu kâkül (alına düşen saç). Alına sarıkan misk kokulu saç, yüz güzelliğinin, yüzün eteğine düştü. Güzelin yüzü ile güzelliğin eteği arasında bağlantı.

Dâmân: etek.

İyadet: gönül alma, görmeye gitme, genellikle hastaları, yatağa düşenleri görmeye gidip onları sevindirme.

Bister-i hicran: ayrılık yatağı, ayrılık döşeği. Ayrılıktan dolayı hastalanıp yatağa düşme.

- 1- Gönüllerden safâ câmiyle gam dur olduğun görsek
Harâbâtın yine bir dahi mâ'mur olduğun görsek
- 2- Ziyâsı düşse câna âfitâb-ı câm-ı sahbânın
Yine ol hâne-i târîk pür nur olduğun görsek
- 3- Getürsen meclise câm-ı zümürrüd-fâmı ey sâki
Hasud-i mâr-i ta'bin gözleri kur olduğun görsek
- 4- Dizilse yanına taze civanlar taze âşıklar
Yine pir-i muğanın şâd-ü mesrur olduğun görsek
- 5- Pür olsa nâ'râ-i mestânile humhâneler Yahya
Şerâb-ı şevkile her kûşe pür şur olduğun görsek

Ölçü: Gönüllerden/safâ câmiy/le gam dur ol/duğun görsek
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *İç açan kadehle üzüntünün gönüllerden uzaklaştığını görsek
Meyhanenin bir daha bayındır olduğunu görsek*
- 2- *Şarap kadehinin güneşinin parlaklığı cana yansısı
O karanlık evin ışıkla dolduğunu görsek*
- 3- *Ey içki dağıtan o zümrüt renkli kadehi meclise getirsen de
Şu yaratılışı yılan olan kiskancın gözlerinin kör olduğunu görsek*
- 4- *Yeni aşklar yeni gençler yanında dizilse de
Meyhanecilerin pirinin sevinçli kıvançlı olduğunu görsek*
- 5- *Ey Yahya şarap mahzenleri içip coşmuşların gürleyişleriyle
Dolsa da her köşenin gürültülerle dolup taştağını görsek*

Dil özellikleri:

Olduğun görsek: olduğunu görsek. XIII.yy.dan bu yana Anadolu Türkçesinde görülen bir söyleyiş özelliği.

Dur: uzak. *Dur olduğun:* uzaklaştığını.

Safâ câmı: safâ kadehi, kişinin içini açan, kişiye sevinç veren, kıvanç veren kadeh.

Harâbât: meyhâne, yıkıntılar, içenlerin toplantıları eğlence yeri (gerçek anlamda "harâb" sözcüğü yıkıntı, "harâbât" ise onun çoğuludur.)

Mâ'mur: bayındır, yapılmış, donatılmış, imar edilmiş.

Afitâb-ı câm-ı safâ: kişiye kıvanç veren kadehin güneşi.

Ziyâ: parlaklık, ışık, ışık kaynağından yayılan aydınlık, güneşin yarattığı aydınlık.

Hâne-i târik: karanlık ev, bu dizede gönül, can anlamında (üzüntüden, acıdan karanlığa batmış gönül, can).

Nur olduğun: nur olduğunu, aydınlandığını.

Câm-ı zümürüd-fâm: zümrüt renkli kadeh, kızıl kadeh.

Hasud: kıskanç, başkasının sevinçini, mutluluğunu çekemeyen kimse, kötü düşünceli, içi kara.

Mâr: yılan.

Tâ'b: yaratılış, alışkanlık, huy, davranış biçimi.

Hasud-i mâr-i tâ'b: yaratılışı yılan benzeyen kıskanç kişi, yılan yaratılışlı kıskanç kişi.

Kur: görmeyen, kör.

Pir-i muğân: meyhaneciler en yaşlı yöneticisi, başkanı. Muğ sözcüğü meyhaneci, içki içilen yerin yöneticisi, muğân da onun çoğulu (muğlar)dur. İran'da, çoktanrılı dönemde, törenleri yöneten görevlilere "muğ" denirdi, bu törenlerde yöneticinin denetimi altında şarap içme geleneği vardı. Sonraları içki içilen yerleri, meyhaneleri işletenlere de muğ denmesi bir gelenek oldu.

Şâd-ü mesrur: sevinçli ve kıvançlı.

Pür olsa: dolsa.

Nâ'râ-i mestân: içip coşanların narası, sarhoşların sevinerek bağırları, türkü söyleyişleri.

Humhâne: şarap fıçılarının (humların) bulunduğu yer, şarap mahzeni, "şaraphane".

Şarâb-ı şevk: sevinç şarabı, kıvanç şarabı, coşkunluk şarabı.

Her kuşe: her köşe, her bucak.

Şur: gürültü patırtıdan doğan karışıklık, ses kalabalığı, bağırıp çağırmalardan doğan kargaşa.

Pür şur: gürültü gumbürtü dolu, çok gürültülü.

- 1- Bezm-i ışka nitekim pervâne geldin ey gönöl
Yan yakıl ol şem'-i hüsne yane geldin ey gönöl
- 2- Hâtırım bir nesneden gayetde muğberdir dimiş
Şübhe yokdur hâtır-ı cânâne geldin ey gönöl
- 3- Eğlenilmez diyü gam çekme bu fâni dünyada
Tutki bâğ-ı âlemi seyrâne geldin ey gönöl
- 4- Vakti geçmiş iyş-ü nûşun devri dönmüş sâgarın
Hâzz olunmaz bir acb devrâne geldin ey gönöl
- 5- Eşğinde itme Yahyâ gibi bî-pervâ fîgan
Asitân-ı hazret-i sultâne geldin ey gönöl

Ölçü: *Asitân-ı/hazret-i sul/tâne geldin/ey gönöl*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Bu aşk topluluğuna, ışığa yanmak için, kelebek olarak geldin
ey gönül
O güzellik ışıldağına yan yakul gelişin de yanmaktı ey gönül
- 2- Bir olay yüzünden gönlüm çok incinmiş demiş
Kuşkusuz sevgilinin gönlüne geldin ey gönül
- 3- Bu geçici dünyada sevinç eğlence yok diye üzülmeye
Bu evrenin bağıntı bahçesini görmeye gezmeye geldiğini
varsay ey gönül
- 4- Yiyip içmenin çağı geçmiş, kadehin dönemi bitmiş
Tadlı yok bir sürede geldin ey gönül
- 5- Kapı eşiğinde Yahya gibi dengesizce çılgılık atma
Yüce sultanın katma, eşiğine geldin ey gönül

Dil özellikleri:

Bezm-i ışk: aşk toplantısı, sevgi topluluğu, aşk şöleni, sevgi alanı.

Pervâne: ışığın çevresinde dolanarak, sonunda, kanatları yanıp ölen kelebek (daha önce de açıklanmıştı).

Şem'-i hüsn: güzellik mumu, güzellik ışıldağı, güzelin yüzü.

Hâtır: gönöl, kişinin iç evreni, duygu varlığı.

Gayetde: çok, pek çok, aşırıca.

Muğber: incinmiş, kırılmış, tozlanmış (*gubar/toz*'dan muğber).

Hâtır-ı cânân: sevgilinin gönlü. Bu dizede "*hâtır-ı cânân*: sevgilinin gönlü. Bu dizede "*hâtır-ı cânâne geldin*"in iki anlamı var. Biri sevgili seni andı, öteki sevgilinin gönlünü yapmaya geldin.

Bâğ-ı âlem: evren bağı, evren bahçesi.

Seyrâne geldin: gezip görmeye geldin.

İyş-u nuş: yiyip içme, yeme içme.

Devri dönmüş sâgarın: kadehin çağı geçmiş, dönemi sona ermiş, eğlence bitmiş.

Aceb devrâne geldin: şaşılması bir çağa geldin, şaşılması bir döneme geldin.

Bi-pervâ: ölçüsüz, dengesiz, korkusuz, çekinmeksizin.

Asitân-ı hazret-i sultân: yüce sultanın katı, yüce sultanın evi önü, yüce sevgilisinin eşiği.

- 1- Safâ-yi hâtırım oldur seni safâda görem
Bu ben belâ-keş-i hicrânına vefâda görem
- 2- Hemîşe hurrem-u handân-u şâdman olasın
Hemîşe gonca-i ikbâlini küşâde görem
- 3- Hilâl gibi terakide mâh-ı tâbân ol
Füruğ-i hüsnüni günden günc ziyâde görem
- 4- Ne zevkdır ne safâdır ne hazdır ey sâki
Seher humârdan açub gözümü bâde görem
- 5- Budur duâsı sana subh-u şâm Yahyâ'nın
Seni safâda vü bed-hâhını cefâda görem

Ölçü: *Safâ-yi hâ/tırım oldur/seni safâ/da görem*
 mefâ'ilün fe'ilutün mefâ'ilün feilün

- 1- Gönlümün kıvancı seni kıvançlı görmektir
Benim gibi ayrılık acısı çekenî sana bağı görmektir
- 2- Boyuna mutlu, gülen ve sevinçli olasın
Boyuna mutluluğunun goncasını açılmış göreyim
- 3- Yeniay iken gelişip dolunay olasın
Güzelliğinin parlaklığını gün gün artmış göreyim
- 4- Ey içki dağıtıcı ne beğenîştir ne kıvançtır ne tadıştır
Sabahtan içkinin etkisi gidip gözümü açınca şarap görmem
- 5- Akşam sabah Yahya'nın senin için yakarışı budur
Seni kıvançlı seni kötülüğünü isteyenî de üzgün göreyim.

Dil özellikleri:

Görem: göreyim, görsem, görmeliyim.

Safâ-yı hâtır: gönül kıvancı, gönül sevinci, gönül açıklığı, mutluluk.

Belâ-keş-i hicran: ayrılık acısı çeken.

Hemişe: boyuna, sürekli, her zaman, dayıma.

Hurrem-ü handân-ü şâdman: mutlu, gülen ve sevinçli, mutlu, gülen, sevinçli.

Gonca-i ikbâl: mutluluk goncası, yüceliş goncası.

Küşâde: açılmış (goncanın açılıp gül olması).

Hilâl: yeniay, ay'ın ilk görüldüğü yay gibi durumu.

Terâki: gelişme, olgunlaşma, büyüme (bu dizede ay'ın büyüyüp dolunay durumuna gelmesinde görülen gelişme).

Mâh-ı tâbân: parlak ay, parlayan ay (bu dizede dolunay):

Fûruğ-i hüsn: güzellik parlaklığı, güzelliğin aydınlığı.

Ziyâde: çoğalmış, çok.

Humâr: içkinin verdiği uyuşukluk, içki sersemliği.

Seher: gün doğumu, güneşin doğuş dönemi, sabah.

Subh-u şam: sabah akşam (şâm/akşam, subh/sabah).

Bed-hâh: kötülük isteyen, kötü düşünen, içi kara, iyilik yapmak istemeyen.

- 1- Lisân-i ehl-i dilde aşka gülzâr-ı belâ dirler
Civânın kamet-i bâlâsına nahl-i cefâ dirler
- 2- Yakın olmaz güzeller âşık-ı bi-sabr-u ârâmc
El öpmek ârzû itsek ırakdan merhaba dirler
- 3- Harâbâtı egerçi görmedük amma görenlerden
İşitdük bir neşât-cfzâ makam-ı dil-küşâ dirler
- 4- Niyâz ile cefâdan vâz gelsün cân-ı mahzuna
Seni ey dil gam-ı cânâne ile âşinâ dirler
- 5- Halâs olmaya gibi aşk elinden bir zaman Yahya
Yine bi-çâreyi bir bi-vefâya mübtelâ dirler

Ölçü: *Lisân-ı eh/li dilde aş/ka gülzâr-ı/belâ dirler*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- Gönülden anlayanların dilinde aşka belanın gül bahçesi derler
Güzelin uzun boyuna üzüntü veren hurma ağacı derler
- 2- Güzeller, sabırsız, durmaz dinlenmez aşka yakın olmaz
El öpmek istesek bile uzaktan "marhaba" derler
- 3- Biz meyhaneyi görmedik, ancak görenlerden duyduk
Sevinç veren, gönül açan bir yer olduğunu söylerler
- 4- Bu üzüntülü cana yakarıp acı çektmeyi bıraksın artık
Ey gönül senin için sevgiliye duyulan özlemle arkadaşır derler
- 5- Yahya, bu aşk elinden kurtulmayacağına benzer
Yine zavallı bir vefasına tutulmuş diyorlar

Dil özellikleri:

Lisân-i ehl-i dil: gönülden anlayanların dili, gönül evrenini bilen dili, gönül bilgisi edinmiş olgun kimsenin dili, aşk dili.

Gûlzâr-ı belâ: belâ güllüğü, belânın gül bahçesi, kişiye acı, üzüntü çektiren, özlem duyuran gül bahçesi.

Kamet-i bâlâ: uzun boy.

Nahl: hurma, hurma ağacı.

Nahl-i cefâ: yemişi üzüntü olan hurma ağacı.

Aşık-ı bi-sabr-ü ârâm: durup dinlenmeyen sabırsız aşık, bir yerde duramayan ıvecen aşık.

Neşât-efzâ: sevinç veren, kıvanç veren, eğlenceli.

Makam-ı dil-kuşâ: gönül açan yer, içaçıcı yer, sevinç yeri.

Niyâz: yakarış, yalvarış (daha önce açıklandı).

Cân-ı mahzun: üzüntülü can, sıkıntı çeken gönül.

Vâz gelsün: vazgeçsin, bıraksın.

Gam-ı cânâne: sevgiliden ayrı kalışın yarattığı acı, sevgiliye duyulan özlem, sevgili özlemi, sevgili acısı.

Aşinâ: tanıdık, bildik, arkadaş, dost, yabancı olmayan (daha önce de açıklandı).

- 1- Ümmid-i hâb âşîka olmaz hayâl imiş
Bî-çâre yârı düşde de görmek muhâl imiş
- 2- Zülfi ucından eyler idim âh-ü nâleler
Ol dahi bir benim gibi âşûfte-hâl imiş
- 3- Göstermedi bize ruhın ol gonca bir zamân
Sonra açıldı vechini bildik ki âl imiş
- 4- Ağlarsa dîde vechi var efgan-ı dil nedir
Ol hod hemîşe mahrem-i bezm-i visâl imiş
- 5- Dermân olursa senden olur ey tabib-i can
Yahyâ'yi haste-hâl aceb bi-mecâl imiş

Ölçü: *Bi-çâre / yâri düşde / de görmek mu / hal imiş*
 me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- Uyuma umudlu aşık için boş bir kuruntu imiş
Zavallı için sevgiliyi düşde de görmek olanaksızmuş
- 2- Saçının ucundan dolayı ağlayıp inlerdim
O saç da benim gibi kendinden geçmiş biriymiş
- 3- O gonca bize bir süre yüzünü göstermedi
Açılıp gül olunca yüzünü gördük kızılmış
- 4- Göz ağlarsa yerindedir ancak gönülün çılgılık koparması nedendir
Onun kendi buluşma toplantısına katılıyormuş, sevgiliyle
buluşuyormuş
- 5- Ey can hekimini bize derman ancak senden olur
Hasta durumunda olan Yahya çok güçsüz kalmış

Dil özellikleri:

Ümmid-i hâb: uyku umudu, uyuma umudu.

Olmaz hayâl: boş kuruntu, gerçekleşme olanağı bulunmayan bir düş.

Muhâl: olanaksız, olmayacak iş, gerçekleşme olanağı bulunmayan.

Aşütte-hâl: dağınık, kendinden geçmiş, düzensiz, sere serpe, darmadağınık.

Ruh: yüz, yanak.

Ruhın: yüzünü, yanağını.

Vech: yüz, güzelin yüzü, insan yüzü.

Vechi var: yüzü var, nedeni var, gerekli yerinde, uygun. Burada "vech" sözcüğü "neden" anlamındadır.

Efgan-ı dil: gönül iniltisi, gönül çığlığı. Yüksek sesle ağlama (gönül için).

Mahrem-i bezm-i visâl: buluşma toplantısına katılan, sevgiliyle buluşulan yere giren, sevgiliyle buluşan, sevgiliye kavuşan.

Mahrem: yabancı sayılmayan, kendisinden gizli saklı olmayan, çok yakın, içli dışlı kimse.

Bezm-i visâl: kavuşma şöleni, sevgiliye kavuşulan, sevgiliyle buluşulan toplantı.

Hemişe: boyuna, her zaman (daha önce geçti).

Tabib-i cân: canın üzüntüsünü, acısını gideren.

Haste-hâl: hasta, bitkin, güçsüz.

Bi-mecâl: güçsüz, ayakta duramayan.

Rübâi

- VII -

Çün geçmededir ayş-ü safâ hengâmı
Akıl geçürür mi gam ile cyyâmı
Sâki ki bu dem câm-ı lebâleb sunuyor
Anma gelecek gamını geçen âlâmı

Ölçü: *mef'ulü - mefâ'ilü - mefâ'ilün - fâ*

Rübai

- VIII -

Ey sabâ vardın mı kûy-i yâre sen
Çeşm-i cânâ kühl için gerd isterin
Derdi dermân anladım dermânı derd
Şimdi dermân istemem derd isterin

(Kaynak: Divân-ı Yahya, 1334 - İstanbul, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl).

Dörtlük

- VII -

*Yiyip içip eğlenme dönemi geçmektedir
Akıllı olan bu günleri üzüntüyle geçirir mi
İçki dağıtan bu sîre içinde kadehi dopdolu sunuyor
Yarını düşünüp üzülmeye acıya kapılma.*

Dörtlük

- VIII -

*Ey tanyeli sevgilinin yöresinde vardın mı
Can gözüne sürme çekmek için toz isterim
Ben derdi derman diye anladım dermanı da dert
Şimdi derman istemiyorum dert istiyorum⁽¹⁾.*

(1) Burada "derd/acı, üzüntü" ile "dürd/toz" sözcükleri arasında çağrışım vardır...

Sabri

Mehmed Şerif, Sabri 1645'te İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördükten sonra değişik illerde kadı olarak görevlendirildi.

Divan geleneğinin bütün şiir türlerini deneyen Sabri daha çok gazelde başarılıdır, çağdaşı Nef'i'nin etkisi, kimi şiirlerinde, açıkça görülür. Şiirlerinde halk deyimleri, atasözleri önemli bir yer tuttuğundan, dil araştırmaları bakımından, ayrı bir ilgi uyandırmıştır. Bütün şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

- 1- Meyhâne benim sahn-ı gülistân senin olsun
Sâgar benim olsun gül-i handân senin olsun
- 2- Bülbül didi kim fâhteye sözi uzatma
Gül nahli benim serv-i hırâmân senin olsun
- 3- Esbâb-ı belâ üzre nizâ' eyleme ey dil
Ol gamze benim zülf-i perişân senin olsun
- 4- Mihr üzre girih var nedir bil didin ey şâh
Halleyle anı milk-i dil-ü cân senin olsun
- 5- Gam kûşesi besdir bize ey tâlib-i dünyâ
Yerden göge dek bu kühen eyvân senin olsun
- 6- Zehrâb-ı gamı mâye-i şevk itdi bana ışk
Şimdengiru sâki mey-i rahşân senin olsun
- 7- Yıllarla karâr it dil-i Sabri'de diler sen
Ey şâh-ı gam ol kûşe-i vîrân senin olsun

Ölçü: *Yıllarla/karâr it di/l-i Sabri'de/diler sen*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Mil. Kt. MNZ. 245)

- 1- Meyhane benim gül bahçesi alanı senin olsun
Kadeh benim olsun gülen gül senin olsun
- 2- Bülbül baykuşa dedi ki sözü uzatma
Gül ağacı benim salınıp yürüyen servi senin olsun
- 3- Ey gönül belâların nedenleri konusunda çekişmeyi bırak
O süzgün bakış benim dağınık saç senin olsun
- 4- Ey sultanım sevgîlinin güneş gibi yüzünde kınışık var nedir
bil dedin
O sonunu çöz can gönül ülkesi, sultanlığı senin olsun
- 5- Ey dünyayı seven, isteyen, bize gam köşesi daha iyidir
Yerden göğ'e dek bu eski, büyük saray senin olsun
- 6- Aşk bana üzüntünün ağulu suyunu kıvanç özü yaptı
Ey içki dağıtan bundan sonra o pırl pırl şarap senin olsun
- 7- İstersen Sabri'nin gönlünde yıllarca kal
Ey gam sultanı o yıkık ıssız bucak senin olsun..

Dil Özellikleri:

Sahn-ı gülîstan: gül bahçesi, alanı, gül bahçesinin içi, gül ülkesi.

Gül-i handân: gülen gül, gülüşlü gül, güleç gül.

Fâhte: baykuş.

Gül nahlî: gül ağacı, gül fidanı.

Hırâmân: salına salına yürüyen.

Serv-i hırâmân: salınan selvi, salına salına yürüyen selvi, sevgili.

Bu dizede şöyle bir yorum gerekli: "Bir halk inancına göre baykuş (fâhte) uğursuzdur, selvi ağaçlarında tüner. Selviler, yellerin etkisiyle yavaş yavaş salınmaya başlayınca, baykuş öter, bu ötüş birinin öleceğini bildirir." Bu inancın ışığında görülürse, dizede geçen "serv-i hırâmân" birleşiminin "sevgili" değil de "salınan selvi" anlamında söylendiği anlaşılır.

Esbâb-ı belâ: belâ nedenleri, başa gelen yıkımı oluşturan nedenler.

Niza': çekişme, tartışma.

Zülf-i perişân: dağınık saç, dağınık zülf.

Mihri: güneş, sevgilinin yüzü. *Girih:* kırıksık, kırıksık.

Milk-i dil-ü can: can ve gönül ülkesi, can ve gönül sultanlığı (sultanın yönetimindeki ülke).

Kuşe: bucak, köşe, kıyı.

Tâlib-i dünya: dünyayı isteyen, dünya varlığını seven, gönül olgunluğundan anlamayan, çıkar düşkünü.

Eyvân: büyük konak, çardak, saray. Bu dizede evrenin bir konak gibi yorumlanan varlığı, evren bütünü.

Zehrâb: ağu suyu, ağulu su.

Zehrâb-ı gam: üzüntünün ağulayıcı suyu. *Kühen:* eski, köhne.

Mây-i şevk: kıvanç kaynağı, kıvanç özü.

Mey-i rahşân: arınmış şarap, pırıl pırıl şarap.

Şah-ı gam: gam sultanı, üzüntü veren sultan, üzüntünün sultanı, sevgili.

Kuşe-i viran: ıssız, yıkık bucak, yıkık köşe.

Karâr it: kal, dur, otur, konakla.

Fehim-i Kadim

Gerçek adı Mustafadır, 1627 de İstanbul'da doğdu, 1648 de Ilgın'da öldü. Yaşamı konusunda yeterli bilgi olmadığından, nerede, ne gibi bir öğrenim gördüğü bilinmiyor. Başta Mısır olmak üzere, birçok yer gezdiğini kimi kaynaklar bildirmektedir. 18 yaşında "divan" düzenlediği de söylenir.

Tanzimat döneminde yaşamış başka bir Fehim'den ayırdetmek için kendisine "Fehim-i Kadim" denmiştir. Şiirlerinde duygu derinliği, simge t rl l    bakımından birçok ozanı etkilemiştir. Şiirler ufak bir "divan"da toplanmıştır. Bu yapıt "Fehim Divanı" adıyla 1934 te basılmıştır.

- 1- Gonca-yi âteş-nesimiz âh düşmendir bize
Bülbül-i pervâne ta'lyüz şûle gülşendir bize
- 2- Andelib-i bâğ-ı tecrîdiz bu fâni gülşenin
Gülleri horşîd olursa hârî dâmendir bize
- 3- Âşık-ı nâdide ayşız meclis-ârâ-yı gamız
Nağme-i mâtem telâki savt-i şivendir bize
- 4- Biz helâk-i gamze-i çeşm-i bütânız tâ ezal
Zahm-ı şemşir-i belâ ârâyiş-i tendir bize
- 5- Sâf gevher ruh-i pâk-i âlem-i aşkız Fehim
Kalib-i horşîd-i âlem-tâb meskendir bize

Ölçü: *Gülleri hor/şid olursa/hârî dâmen/dir bize*
 fâ'ilâtün fâ'ilatün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Biz ateş soluklu goncayız ah düşmanımızdır*
Işıқта yanan kelebek yazgılı bülbülüz alev gül bahçemizdir
- 2- *Biz yalnızlık bağının bülbülüyüz bu geçici gül bahçesinin*
Gülleri güneş olsa dikenini eteğimizdir.
- 3- *Seyrek içen aşıkız meclisi süsleyen üzüntüyüz*
Matem ezgisi yakınma sesiyle birleşmiştir bizde
- 4- *Biz güzellerin gözlerinin süzgin bakışlarıyla daha yaratılış günü*
Belâ kılıcının açtığı yara gövdemizin süsüdür
yokolduk
- 5- *Aşk evreninin arınmış ruhuyuz som inciye Fehim*
Evreni aydınlatan güneşin gövdesi evimizdir.

Dil özellikleri:

Gonca-yi âteş-nesim: ateş soluklu gonca, esen yelleri ateş gibi yakan gonca.

Ah düşmendir bize: ah bizim düşmanımızdır. İnsanın çektiği "ah" ile esen yelin bağdaşmayışi nedeniyle, ozan "ah"ı yakıcı soluğun düşmanı görüyor.

Bülbül-i pervâne-ta'lyüz: yazgısı pervane gibi olan bülbülüz, ışı-ğın çevresinde dolanıp yanan kelebek gibi sonumuz ölümdür.

Şule gülşendir bize: yalım bizim gül bahçemizdir, orada yanma-yı mutluluk sayarız.

Andelib-i bâğ-ı tecrid: yalnızlık başının bülbülü. "Tecrid" sözcü-ğü bir tasavvuf kavramıdır, bütün görünen varlıklardan sıyrılıp, soyunup tanrısal öze birleşme anlamına gelir. Ozan, biz bütün geçici varlıklar-dan sıyrılmış, tek başımıza yalnız kalmış, ölümsüz öze, tanrısal varlıkla birleşmişiz, diyor.

Fâni gülşen: kalıcı olmayan gül bahçesi, geçici gül bahçesi, içi-nde yaşadığımız evren.

Horşid: güneş, güneş ışığı (daha önce açıklandı).

Hâr: diken,

Dâmen: etek (daha önce "dâmân" olarak geçtiğinden açıklandı).

Aşık-ı nâdide-ayş: seyrek içen aşık, içtiği çok az görülen aşık, kendisi gibi içen az bulunan aşık, seçkin aşık.

Meclis-ârâ-yı gam: meclisi süsleyen üzüntü, toplantının süsü olan üzüntü.

Nağme-i mâtem: üzüntü ezgisi, derin üzüntüden dolayı söyle-nen ağıt, acıyı dile getiren ezgi.

Telâki: birleşme, buluşma, karşılaşma, biraraya gelme.

Savt-u şiven: üzüntüden dolayı çıkarılan ses, yakınma sesi, acın-ma sesi, acınmayı açığa vuran ses.

Savt: ses, bir durumun sesle açığa vurulması, yüksek ses. *Şi-ven:* üzüntü, acı, matem.

Helâk-i gamze-i çeşm-i bûtân: güzellerin gözünün süzgün bakı-şıyla yokolma.

Bütân: güzeller (*büt*/put sözcüğünün çoğulu).

Tâ ezel: yaratılış gününden beri, yaratılış gününde.

Zahm: yara.

Şemşir: kılıç.

Zahm-i şemşir: kılıç yarası.

Arayış-i ten: gövdenin süsü.

Ruh-i pâk-i âlem-i aşkız: aşk evreninin arınmış ruhuyuz, sevgi evreninin arınmış özüyüz.

Kalib-i horşid-i âlem-tâb: evreni aydınlatan güneşin gövdesi, "Kalib" sözcüğü dilimizde "kalıp" olarak söylenir. Bu dizede "kalib-i horşid"-ten anlaşılması gereken "güneşin gövdesi", "güneşin varlığı"dır.

Mesken: ev, içinde oturulan yer. Ozan, "biz güneşin içinde oturuyoruz" diyor.

- 1- Garîk-i lücce-i aşkım fenâ nedür bilmem
Ümid-i sâhil için âşinâ nedür bilmem
- 2- Ne câme giysem ider âteş-i dilim sûzân
Cihânda şuleden özge kabâ nedir bilmem
- 3- Hemîşe saykal-ı âyinem oldı jeng-i belâ
Henüz pertev-i ruy-i safâ nedür bilmem
- 4- Ne bîm-i mihnet-i duzah ne ârzu-yi behîşt
Şarâb-ı aşkile havf-ü recâ nedür bilmem
- 5- Belâ-yi hükm-i kazâya tereddüd itsem olur
Veli o gamzeye çün-ü çerâ nedür bilmem
- 6- Nigâh-ı hışmı nedür lütîle tebessümü ne
Bu şiveden o şehin müddeâ nedür bilmem
- 7- Hemân vücûdumi mahv cylesem yeterdi Fehim
Ümid-i hesti-i mülk-i bekâ nedür bilmem

Ölçü: *Bu şiveden/o şehin müd/deâ nedür/bilmem*
 mefâ'ilün . fe'ilâtün mefâ'ilün fe'lün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. no. 596.)

- 1- *Aşk denizinde batmışım yokluk nedir bilmem
Kıyıya çıkmak umuduyla tanıdık nedir bilmem*
- 2- *Ne türlü giysi giysem gönlümün alêşi yakar onu
Evrende yalımdan başma giysi nedir bilmem*
- 3- *Yıkımın pası her zaman aynamın cilâsı oldu
Mutluluk yüzünün parlaklığı nedir bilmem*
- 4- *Ne cehennem acısı korkusu, ne cennet isteği
Aşkın şarabı nedeniyle korku ve yakarış nedir bilmem*
- 5- *Yazgı yargısından gelen yıkımdan kuşkulansam yeridir
Ancak o süzgün bakış için neden-niçin bilmem*
- 6- *Öfkeli bakışı nedir bağışlayıp gülümseyişi ne
Bu davranışından dolayı o sultan için ileri sürülecek
karşı sav nedir bilmem*
- 7- *Ey Fehim gövde mi hemen ortadan kaldırsam yeter
Ölümsüzlük ülkesinin varlık umudu nedir bilmem.*

Dil özellikleri:

Garik-i lücce-i aşkım: aşk denizinde batmışım, sevgi denizinde boğulmuşum.

Garik: batmış, boğulmuş.

Lücce: deniz, engin.

Fenâ: yokoluş, yokluk (daha önce açıklandı).

Ümid-i sâhil: kıyı umudu, kıyıya çıkma umudu, karaya çıkma, kurtulma umudu.

Aşinâ: tanıdık (daha önce açıklandı), yakın. Bu dizede: yardımcı, kurtarıcı, elden tutucu.

Câme: giysi, giyecek.

Saykal-ı âyinem: aynanın cilâsı, aynanın parlaklığı, gönlüm, gönlümün aydınlığı.

Saykal: cilâ, parlaklık, parıltı.

Jeng-i belâ: belâ pası, yıkım getirici durum.

Pertev-i ruy-i safâ: mutluluk yüzünün parlaklığı.

Henüz: daha, şimdilik.

Bim-i mihnet-i duzah: cehennem acısı korkusu.

Bim: korku.

Duzah: cehennem.

Âzu-yi behişt: cennet isteği, cennet özlemi.

Havf-ü recâ: korku ve yakarış.

Çiñ-ü çerâ: neden-niçin.

Belâ-yi hükm-i kazâ: yazgı yargısının belâsı, yazgının başa getirdiği yıkım.

Nigâh-ı hışm: öfke bakışı, öfkeli bakış, öfkenin bakışı.

Müddeâ: sav, karşıt görüş, ileri sürülüp üzerinde direnilen düşünce.

Ümid-i hesti-i mülk-i bekâ: Ölümsüzlük ülkesinin varlık umudu.

Hesti: varlık.

Mülk-i bekâ: ölümsüzlük ülkesi, sonsuz yaşama yurdu, ruhlar evreni.

Şeyhülislam Bahayi

1596 da İstanbul'da doğdu, gene orada öldü, (1654). Gerçek adı Mehmed'tir, Osmanlı tarihçisi Hoca Sadeddin Efendi'nin torunudur. Medrese öğrenimi gördü, medresede görev aldı. Değişik illerde kadılıklarda bulundu. Bir ara, Halep valisiyle geçinemediğinden Kıbrıs'a sürüldü. Sonra Edirne, İstanbul kadısı oldu, kazaskerliğe yükseldi, şeyhülislam olarak görevlendirildi.

Genç yaşta kendisini İslam bilimlerine vermesine karşılık, Bahayi Efendi'nin ünü şiirleriyle başladı. Divan geleneğini sürdüren şiirlerinde ince, etkili duygular, akıcı bir söyleyiş, uyumlu bir dille başlıca özelliği oluşur. Şiirlerinin sevgi konusunda yoğunlaştığı görülür. Çok az olan gazelleri (40 dolaylarında) özlüdür, şiir gücüyle yüklüdür. Bahayi'nin kendinden sonra gelen ozanlar üzerindeki etkisi sürekli'dir. Basılı ufak bir "divan"ı vardır. 1933'te basılmıştır (Sadeddin Nüzhet Ergun).

- 1- Nâlân iden beni hat-ı sebz-i izârdur
Feryâd-ı andelibe sebeb nevbahârdur
- 2- Azm itdi kişver-i ademe cân-ı mübtelâ
Işkın ilâcı gördi ki terk-i diyârdur
- 3- Şol câme-i belâ k'ola ber dûş-i chl-i derd
Bu âşık-ı belâ-zededen müsteârdur
- 4- Yârın tecelliyâtını sad gûnc eyleyen
Âyine-i dilimde olan inkisârdur
- 5- Âhir bu cism-i zerd-ü nizârı tebâh iden
Mânend-i şem girye-i bi-ihliyârdur
- 6- İ'câz-ı ıskdır bu ki âyine-i dilim
Pâmâl-i cevri iken de yine pürgubârdur
- 7- Hâr olsa eşk-i çeşm-i Bahâyi acib değıl
Bisyâr olan güherse de bi-i'tibârdur

Ölçü: *Nâlân i/den beni hat/ı sebz-i i/zârdur*
 me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Beni ağlatan sevgilinin yanağında yeni çıkan tüylerdir
Bülbülü inleyen de ilkbahardır*
- 2- *Sevgiliye tutkun can yokluk ülkesine gitti
Aşk ilâcının ülkeden göçmek olduğunu anladı*
- 3- *Şu dertlilerin omuzundaki giysi var ya
O bu yıkıma uğramış aşıktan eğreti alınmıştır*
- 4- *Sevgilinin görünüşlerini yüz türlü eyleyen
Gönül aynamındaki kırklardır*
- 5- *Sonunda bu güçsüz, sarmış gövdeyi yok eden
Mum gibi elde olmayan ağlamadır*
- 6- *Bu gönül aynamı baskının ayağı altındayken de
Toz durumuna getiren aşkın şaşırtıcı etkisidir*
- 7- *Bahâyi'nin gözyaşı küçümsense şaşılmaz
İnci çok olunca değerden düşer.*

Dil Özellikleri:

Nâlân: ağlayan, inleyen.

Hat-ı sebz-i yâr: sevgilinin yüzünde yeni çıkan tüy (yarın yeşil tüyü). "Sebz" sözcüğünü, burada, "yeşil" değil de "yeni" anlamında almak gerek. Sevgilinin (yâr'ın) yüzünde çıkan tüy için "yeşil" değil, "yeni" sözcüğü kullanılır.

Feîyâd-ı andelib: bülbülün feryadı, bülbülün çığlığı.

Nevbahâr: yeni bahar, ilkbahar.

Kişver-i adem: yokluk ülkesi, ölüm, öteevren (adem) sözcüğünün kısa okunması gerekir).

Cân-i mübtelâ: tutkun can, bir güzeli seven can.

Terk-i diyâr: ülkeden ayrılma, başka yere gitme.

"Aşkın ilacı terk-i diyardır" bir atasözüdür.

Câme-i belâ: belâ giysisi (başta yıkım getiren bir olayla karşılaşma, yıkıma uğrama.)

Ber-duş-i ehl-i derd: dertlinin omuzunda, dertlinin sırtında, dertlinin giydiği.

Duş: omuz, *ber-duş:* omuzda.

Aşık-ı belâ-zede: yıkıma uğramış aşık, başına bela gelmiş aşık.

Yârın tecelliyâtı: sevgilinin görünüşleri. *Tecelliyât:* görünüşler, görünüş alanına çıkmalar. Tasavvuf inançlarına göre, tanrı'nın bilinmeyen, görünmeyen evrenden, bilinen, görünen evrende yansımaya "tecelli/görünme" denir. Tanrının görünüş alanına çıkması (tecelli etmesi) varoluşun tek nedenidir.

Sad gune: yüz türlü.

Ayine-i dil: gönül aynası.

İnkisâr: kırılma, parçalanma. (Ayna kırılınca üzerine düşen görüntüler çoğalır. Ozan, sevgilinin böyle çok türde görünmesini gönlünün kırıklığına bağlıyor).

Ahir: sonra, sonunda.

Cism-i zerd-ü nizâr: cılız ve sararmış gövde, güçsüz ve solgun gövde.

Nizâr: cılız, güçsüz, çelimsiz.

Cism-i zerd: sararmış gövde, solgun gövde,

Tebâh: yanıp yokolma, yokluk, ortadan kalkma.

Mânend-i şem': mum gibi, ışıklık gibi.

Giryê-i bi-ihtiyâr: elde olmadan ağlama, istem dışında ağlama (ağlama eylemi isteme bağılı değildir, bu nedenle ona bi-ihtiyar/elde olmayan bir eylem diye bakılır).

İ'câz-ı ışk: aşkın güçsüz duruma düşürmesi, aşkın acze düşürmesi, sevginin insanın gücünü kesmesi, direncini yoketmesi. *Pâmâl-i cevır*: baskının ayak altına alışı, cevırın ayak altında ezişi (insanı), acımasızlığın yıpratıcı, yıkıcı etkisi.

Gubâr: toz, kırıntı.

Bisyâr: çok, bol.

Bi-i'tibâr: değersiz, önemsiz, ilgi çekmeyen.

- 1- Bûse-i lâ'lin hüner can ile erzân almadı
Şîve-i ehl-i mahabbet can virüb can almılr
- 2- Cûy-veş her yana puyân olmadan maksû-i dil
Yanına bir sim-ten serv-i hırâmân almao
- 3- Aşık-ı dil-hasteye sermâye-i ömr-i ebed
Can virüb ağışuna bir âfet-i cân almadır
- 4- Ey gül-i nev-hiz âgâh ol ki berbâd eyleycı
Devlet-i şâh-i güli hep âh-i efgan almadır
- 5- Al ele gönlüm ki kasd-i ârifân-i rüzgâr
Gevher-i kân olmadır yâ gevher-i kân almadır
- 6- Nev-arûs-i nazma zinet virmenin sermâyesi
Ey Bahâyi destine kilik-i dūr-efşân almadır.

Ölçü: *Ey Bahâyi/destine kilik/i dūr-efşân/almadır*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. MZM. 58)

- 1- *Beceriklilik, dudağını, kolayca öpmededir*
Sevgiden anlayanın davranış biçimi de can verip can almazdır
- 2- *Gönlün ırmak gibi her yana koşmasındaki ıreği*
Yanına gümmüş tenli yürüyen bir selvi almazdır
- 3- *Gönlü hasta aşığın sonsuz yaşama kaynağı*
Can vererek kucığına can çeken bir güzel almazdır
- 4- *Ey yeni açılmış gül kendine gel ki*
Gül şahının ülkesini yele veren hep ah alıp kargışlanmazdır
- 5- *Sen gönlümü eline al ki çağın olgun kişilerinin*
Düşüncesi ya kaynağın incisi olmazdır ya da kaynağın
incisini almazdır
- 6- *Şiirin yeni gelininin süslemenin varlığı*
Ey Bahâyi ele inci saçan kalemi almazdır.

Dil özellikleri:

Bûse-i lâ'l: kızıl dudağı öpme, lâl gibi dudağı öpüş.

Erzân: ucuz, kolay.

Hüner: beceri, başarı, işten anlama.

Şive-i ehl-i mahabbet: sevgiden anlayanın davranış biçimi, sevenin davranışı, (muhabbet ehlinin şivesi).

Şive sözcüğünü nazlanma, cilve bg. anlamlarda değil de tutum, davranış olarak alma dizelerin açıklanışına daha uygun geliyor.

Cûy veş: ırmak gibi, akarsu gibi.

Puyân: koşan, arayan, öteye beriye gidip gelen.

Maksud-i dil: gönlün ereği, gönül ereği, gönül amacı.

Sim: gümüş, *sim-ten*: gümüş tenli, gümüş gövdeli.

Aşık-ı dil-haste: gönlü hasta aşık.

Sermâye-i ömr-i ebed: ölümsüz yaşayışın varlığı, sonsuz yaşamının kaynağı.

Ağuş: kucak.

Afet-i can: canı kendine çeken güzel, çan çeken güzel

Gül-i nev-hiz: yeni yetişen gül, yeni açan gül.

Agâh ol: kendine gel, anla, kavra, bil, öğren, uyan.

Devlet-i şâh-i gül: gül padişahının devleti, gül sultanının ülkesi, gül şahının yüceliği.

Ah-ü efgan: ah ve çığlık. Bu dizede "ah-ü efgan alma" deyiminin anlamı "birinin ahını ve kargışını alma"dır. Birine karşı girilen gereksiz bir eylem sonucu doğan üzücü olay nedeniyle kargışlanma. Halk ağzında "ahı tuttu" deyimini karşılığı.

Kasd-i ârifân-i rûzgâr: çağın olgun kişilerinin düşüncesi, çağın olgun kişilerinin ereği, amacı.

Gevher-i kân: kaynağın incisi, kaynağından çıkarılan inci, özgün inci.

Sermaye: varlık, elde bulunan varlık, dayanak, kaynak.

Nev-arus-i nazm: şiirin yeni gelini.

Zinet: süs, süslenme, süs takısı.

Kilk-i dūr-efşân: inci saçan kalem. *Dest*: el.

Cevri

Gerçek adı İbrahim'dir, 1595 dolaylarında İstanbul'da doğdu, 1654 te öldü. Yaşamıyla ilgili bilgi veren kaynaklara göre iyi bir öğrenim görmüş, değişik görevlerde bulunmuştur. Sonra Mevlevi Tarikatı'na girerek "çelebi" sanını almıştır. Özellikle yazı (hat) alanında da başarılı örnekler vermiş, çağının önde gelen yazı ustalarından (hattat) biri olmuştur.

Cevri'nin şiirlerinde duygu, içtenlik, yer yer tasavvuf eğilimlerinin ağır bastığı görülür. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı 1981 de basılmıştır (Doç. Dr. Hüseyin Ayan).

- 1- Dilden ârâm alıcı dilber-i zibâsın sen
Yine ârâm-ı dil-i âşık-ı şeydâsın sen
- 2- Zâhid-ü rindi kodun ıskun ile bir şekle
Bül'acceb şûh-i dil-ârâ büt-i râ'nâsın sen
- 3- Getürür nutka tebessümle büt-i deyrî lebûn
Turpe isi- nefes-ü şûh-i dil-ârâsın sen
- 4- Seyr iden hüsnüni bir lâhza virür gamzene can
Kimse didâruna doymaz ne temâşâsın sen
- 5- Nigehün itdi dil-i Cevri'yi âşub-i cihân
Gamze-i mestile şur-efken-i dünyâsın sen

Ölçü: *Nigehün it/di dil-i Cev/riyi âşu/b-i cihân*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- *Gönlü dinlendirmeyen sevimli bir güzelsin sen
Yine çılgın aşkın gönlünü dinlendirensin sen*
- 2- *Sofu ile rindi aşkınla bir biçime soktun
Şaşılası bir gönül süsleyen çapkın, bir güzelsin sen*
- 3- *Dudağın bir gülümseyişle kilisenin putunu konuşturur
Şaşılası bir İsa soluklu gönül alıcı çapkınsın sen*
- 4- *Güzelliğini kısa bir süre gören süzgün bakışına can verir
Yüzüne kimse doyamaz öylesine görülesisin sen*
- 5- *Bakışın Cevri'nin gönlünü dünyanın delisi etti
O baygın bakışınla dünyaya karışıklık salınsın sen.*

Dil özellikleri:

Arâm: dinlenme, durma.

Dilber-i zibâ: sevimli güzel, süslü, çılımlı, alımlı güzel.

Arâm-ı dil-i âşık-ı şeydâ: çılgın aşkın gönlünü dinlendirme, çılgın aşkın gönül dinlenmesi.

Zâhid-ü rind: sofu ve rind (daha önce açıklandı).

Şuh-i dil-ârâ: gönül süsleyen çapkın, güzel

Dil-ârâ: gönül süsleyen.

Bût-i ra'nâ: güzel put (kiliselerde, başka tıpanaklarda bulunan güzel yontular, insan tasvirleri), çoktanrıci dinlerde, kendisine, tapınılan yontu.

Turfe: şaşılası, görülmedik, tuhaf.

İsi-nefes-ü şuh-i dil-ârâ: İsa soluklu ve gönül süsleyici (İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltiği öyküsüyle ilgili olay)

Didâr: yüz, yüz güzelliği.

Temâşâ: görülesi, görünüm, görünüş, bir nesneyi alıcı gözle inceleme, seyretme. Dizenin yorumu: "Ey sevgili, bakmakla doyulmayan, insanın içine mutluluk saçan bir güzelliğin, bir yüzün vardır senin".

Nigehün: bakışın (*nigeh*/bakış).

Gamze-i mest: süzgün bakış (sarhoş gamze).

Aşub-i cihân: dünyayı birbirine katan, dünyayı karıştıran, dünyaya karışıklık salan.

- 1- Ne ele sâgar alur çeşmi ne meyhâne bilür
Sorsan amma yine âlem anı mestâne bilür
- 2- Gamzesile o perinin nice söyleşmek olur
Dil-i dem-beste ne efsûn-u ne efsâne bilür
- 3- Nâz ider çeşmi ne uşşâka ne ağyâre bakar
Öldürür gamzesi ne yâr-ü ne bîgâne bilür
- 4- Yakdı yandurdu mahabbet beni bir âteş ile
Ki tef-ü tâbımı ne şem'-ü ne pervâne bilür
- 5- Komasa genc-i gamı gayri mahalde n'ola ışk
Dil-i Cevri gibi bir hâne-i vîrâne bilür

Ölçü: *Dil-i Cevri/gibi bir hâ/ne-i vîrâ/ne bilür*
 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- Gözü ne eline kadeh alır ne de meyhaneye gider
Oysa, sorsan, herkes onu içmiş esrmiş bilir.
- 2- O perinin süzgün bakışıyla söyleşmek kolay mı
Soluğu kesilmiş gönül ne büyü ne de söylence bilir
- 3- Gözü nazlanır ne aşıklara ne de yabancılara bakar
Süzgün bakışı öldürür ne dost ne yabancı tanır
- 4- Sevgi beni bir ateşle yaktı yandırdı
Ne sıcaktan bunalmana bakar ne mum ne kelebek bilir
- 5- Üzüntü gömüstünü başka yerde bırakmazsa aşk ne olur
Cevri'nin gönlü gibi bir yıkık ev bilir ancak.

Dil özellikleri:

Dil-i dem-beste: soluğu kesilmiş gönül.

Dem-beste: soluğu kesilmiş soluk alamayan, nefesi tutulmuş.

Efsun: büyü, büyü ile etkileme.

Efsâne: söylence, masal, efsane.

Yâr-ü bigâne: dost ve yabancı, tanıdık ve yabancı.

Tef-i tab: yanıp titreme, aşırı sıcaklıktan doğan bunalım (gövdenin aşırı sıcaklığı, hastalık ateşi).

Şem'-ü pervâne: mum ile onun çevresinde uçuşan, sonunda kanadı yanarak ölen kelebek, mum ve kelebek.

Genc-i gam: gam hazinesi, üzüntü gömüsü (üzüntünün yoğunlaştığı yer)

Gayri mahalde: başka yerde. *Dizenin açıklanışı:* O sevgili, üzüntüyü başka yerde saklamaz, yalnız Cevri'nin gönlünü, gömünün konulmasını için elverişli bir yıkık ev diye bilir, üzüntüyü ordan başka bir yerde bırakmak istemez."

- 1- Bir sencileyin mest-i mey-i nâz ele girmez
Bir bencileyin âşık-i ser-bâz ele girmez
- 2- Bir sencileyin fitne-i mestûr bulunmaz
Bir bencileyin âyine-i râz ele girmez
- 3- Bir sencileyin hüsn ile yektâ güzcl olmaz
Bir bencileyin işk ile mümtâz ele girmez
- 4- Bir sencileyin gonce-lebün vasfına kâdir
Bir bencileyin nâdire-perdâz ele girmez
- 5- Bir sencileyin yok dil-i Cevri ile hem-dem
Bir bencileyin mahrem-ü dem-sâz ele girmez

Ölçü: *Bir benci/leyin mahre/m-ü dem-sâz e/le girmez*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Cevri, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Doç.Dr. Hüseyin Alan, 1981, Erzurum).

- 1- *Senin gibi bir naz şarabı sarhoşu ele girmez
Benim gibi bir yiğit aşık da ele girmez*
- 2- *Senin gibi bir sinsi arabozucu bulunmaz
Benim gibi bir gizlilik aynası ele girmez*
- 3- *Senin gibi güzellikte eşi olmayan birisi bulunmaz
Benim gibi aşk ile üstünlük sağlayan da ele girmez*
- 4- *Senin gibi bir gonca dudaklıyı anlatmaya
Gücü yeten benim gibi bir seçkin ele girmez*
- 5- *Senin gibi Cevri'nin gönlü ile arkadaş olan yok
Benim gibi bir sırdaş ve gönüldeş de ele girmez..*

Dil özellikleri:

- Sencileyin*: senin gibi, sana benzer, senin dengin olan.
- Mest-i mey-i nâz*: naz şarabı sarhoşu, naz şarabından sarhoş olan.
- Bencileyin*: benim gibi, bana benzer, benim dengim.
- Aşık-ı ser-bâz*: yiğit aşık, korkusuz aşık, başını ortaya koyan aşık.
- Fitne-i mestûr*: gizli fitne, sinsice arabozuculuk eden, gizlice ortalığı karıştıran.
- Ayine-i râz*: sır aynası, gizlilik aynası.
- Hüsn ile yektâ*: güzellikte eşi bulunmayan, güzellikte tek olan.
- Mümtâz*: üstün, yüksek, seçkin.
- Gonce-lebün vafına kadir*: gonca dudağını anlatabilecek güçte olan, gonca dudağını anlatmaya yeterli olan.
- Nâdire-perdâz*: az bulunur, benzeri olmayan, eşsiz, eşi bulunmaz güzellikte işler yapan, çok başarılı, çok becerikli.
- Mahrem-i dem-sâr*: sırdaş ve gönüldeş, sır ortağı, içli dışlı arkadaş.

Tıfli

Trabzon'ludur, sonradan İstanbul'a gelip yerleşmiş, 1660'da İstanbul'da ölmüştür. Gerçek adı Mehmed'tir, çocuk yaşta şiir söylemeye başladığı için kendisine "Tıfli" takma adı verilmiştir. Güzel yazı (hat) yazan, Şehname okuyarak "meddahlık" eden Tıfli tasavvufa eğilim duymuş Bayrami-Melami yolunu seçerek Hamza Bali'ye bağlanmıştır.

Kendisinden sözeden kaynaklara göre yeni buluşları, etkileyici söyleyişi, derin duyuşları dolayısıyla oldukça güçlü bir ozandır. Bütün şiirleri bir divan'da toplanmıştır.

- 1- Vireli bağda revnak gül-i âl üstine gül
Şehlevendüm takınır kırmızı şâl üstine gül
- 2- Hâsıdır var ise sultân-ı bahârın gülşen
Jâle nakdini alur sâl-be-sâl üstine gül
- 3- Dâmen-efşân yetiş ey bülbül-i şûride yetiş
Çıkdı gülşende ser-i şâh-i nihâl üstine gül
- 4- Dâğlar sînede dil nâlede güyâ kodılar
Kafes-i bülbül-i şûride makal üstine gül
- 5- Şi'r-i üstâddaki gülleri seyr it Tıflı
Dökdi evrâkını bir âb-ı zülâl üstine gül

Ölçü: *Kafes-i bül/bül-i şuri/de makal üs/tine gül*
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 258)

- 1- Bahçede kızıl gül üstüne kızıl gül açılıp parlaklık saçalı beri
O boylu boslu sevgilim de giydiği kızıl şal üstüne gül takınır
- 2- Gül bahçesi bahar sultanının özel toprağı olsa gerek
Gül, bu bahçenin vergisini yıldan yıla çiğ taneleri olarak topluyor
- 3- Ey kendinden geçmiş bülbül eteğini açarak yetiş, gel
Gül bahçesinde gül fidanun üstüne çıktı gül
- 4- Göğüste yaralar, gönül inlemekte, sanırsın ki
Söylediğini bilmeyen bülbülün kafesi üstüne gül koymuşlar
- 5- Ey Tıfli, üstadın şiirindeki gülleri bir gör
An duru suyun üstüne gül yaprağını döktü sanırsın

Dil özellikleri:

Revnak: parlaklık, güzellik, tazelik.

Gül-i al: kızıl gül, âl gül.

Şâl: şal, eskiden giysi yapılan değerli bir kumaş.

Hâs: Saraya, sultana özgü toprak bölümü.

Sâl-be sâl: yıldan yıla, yılda bir.

Jâle: çiy tanesi.

Nakd: para, bu dizede vergi karşılığı.

Bülbül-i şuride: dağınık, kendinden geçmiş, derli toplu olmayan bülbül.

Ser-i şâh-i nihâl: fidanın dalı ucu, fidanın dalı üstü.

Kafes-i bülbül-i şuride makal: sözleri dağınık bülbülün kafesi, sözlerinde belli bir söyleyiş düzeni olmayan bülbülün kafesi, ne dediğini bilmeyen bülbülün kafesi.

Şuride makal: sözleri düzensiz, ne dediği pek anlaşılmayan.

Şîr-i üstâd: üstadın şiiri, başarılı ozanın şiiri.

Ab-ı zülâl: arı duru su, pırıl parıl su.

Evrâk: yapraklar.

Vecdi

Abdlbki Vecdi İstanbulludur, doğum yılı bilinmiyor, 1660/1661 de, yıldızlara bakarak geleceği bildirmeye çalışıyor suçlamasıyla asılarak öldürülmüştür. Yazın, tasavvuf bilgileri yanında, geçimini sağlamak için, "ktiplik" yolunu seçmiş, bir süre büyükelçilik'le görevlendirilmiştir.

Gazel türünde Şeyhülislam Yahya, Bahayi yolunu izleyen Vecdi, çağının pek başarılı ozanlarından sayılır. Söyleyişi akıcı, buluşları ince, duygulu, derindir. Şiirlerinde yer yer tasavvuf eğiliminin ağır bastığı görülürse de odağını sevgi oluşturur. Vecdi'nin şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

- 1- Dil-i çeşm-âşina sâ mân ile bîgâne olmaz mı
Hemîşe mest ile ülfet iden mestâne olmaz mı
- 2- Havâ hoş her taraf gülzâr-ü bülbül zâr-ü gül handân
Bu eshâb-ı cunûni seyr iden dîvâne olmaz mı
- 3- Kenâr-ı âb-ü sâki tâze vü mey köhne dil pür şevk
Bu bezme tövbeler nukl-ü vera' peymâne olmaz mı
- 4- Mey anda dilber anda cümle yârân-ı safâ anda
Geçüb cennetden âdem sâkin-i meyhâne olmaz mı
- 5- Sebû zânûda sâgar elde yâr âğuş-i vuslatda
Bu tarz-ı hâs ile meclis aceb rindâne olmaz mı
- 6- Açılmış gül gibi pehlu ruh âteş-bar olub meyden
Gönül hem bülbül-i şuride hem pervâne olmaz mı
- 7- Bu mahsud-ı tabâyi sözleri kande bulursun sen
Küduret virmesen Vecdi dil-i yârâne olmaz mı

Ölçü: *Küduret vir/mesen Vecdi/dil-i yârâ/ne olmaz mı*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- Gözle yakınlık kuran gönül dünya varlığı ile yabancılaşmaz mı
Her zaman şarhoşla düşüp kalkan sarhoş olmaz mı
- 2- Hava güzel her yer güllük, bülbül ağlıyor gül gülüyor
Bu çılgınlık nedenlerini gören deli olmaz mı
- 3- Su kıyısı, içki dağıtıcı genç, şarap eski, gönül kıvanç dolu
Bu meclise tövbeler meze, haramdan kaçınma kadeh olmaz mı
- 4- Şarap orda, güzel orda, bütün eğlence arkadaşları orda
İnsan cennetten geçip meyhanede oturamaz mı
- 5- Şarap testisi dizde kadeh elde sevgili kavuşma kucaklarında
Bu özel durumla meclis gönül uyarınca olmaz mı
- 6- Kalça gül gibi açılmış yanak şarabın etkisiyle ateş gibi
Gönül bu durumda hem çılgın bülbül, hem kelebek olmaz mı
- 7- Bu insanları kıskandırıncı sözleri nerde bulursun
Ey Vecdi arkadaşların gönlüne sıkıntı salmasan olmaz mı.

Dil özellikleri:

Dil-i çeşm-âşinâ: gözle yakınlık kuran gönül, gözle arkadaş olan gönül.

Sâmân: varlık, bolluk, zenginlik.

Hemişe: boyuna, sürekli, her zaman.

Ülfet: söyleşme, düşüp kalkma, arkadaşlık etme.

Esbâb-ı cûnun: çılgınlıkların nedenleri (*esbab/nedenler, cûnun/çılgınlıklar, delilikler*).

Kenâr-ı âb: su kıyısı

Nukl: meze, içki içerken yenen öteberi.

Verâ': haramdan kaçınma, dinin koyduğu yasaklara uyma.

Sâkin-i meyhâne: meyhanede oturan, meyhanede konaklayan, yeri meyhane olan.

Ağuş-ı vuslat: kavuşma kucağı, sevgiliyi, kavuşunca, kucağa alma, kucaklama.

Tarz-ı hâs: özel durum, özel davranış, özel tutum.

Rindâne: rindçe, gönül uyarınca.

Pehlu: kalça, böğür.

Ateş-bâr: ateş gibi, kıpkızıl.

Bülbül-i şuride: dağınık bülbül (daha önce açıklandı).

Mahsud-i tabâyi: insanların içine kıskançlık salan, kıskandıran, insanların kıskandırıcı (*mahsud/kıskandıran, kıskandırıcı, tabâyi/tabiatlar, doğalar, yaratılışlar, insanların özleri*).

Küduret: soğukluk, sıkıntı, ağırlık (daha önce açıklandı).

Dil-i yârân: dostların gönlü, arkadaşların gönlü.

- 1- Mestâne dili meclis-i rindâne getürdüm
Bir bülbül-i şûrîde gülistâne getürdüm
- 2- Efsun ile şemşirin alub gamze-i mestin
Hıfz itmek için sine-i üryâne getürdüm
- 3- Bi-minnet-i hızr-ü güzzer-i vâdi-i zulmet
Ser-çeşme-i hayvâni leb-i cânê getürdüm
- 4- Erbâb-ı safâyile idüb işrete âğâz
Dest-i emeli çâk-i giribâne getürdüm
- 5- Bir dürri- girân mâye gazel bahr-i beyândan
Hâk-i kadem-i kadr-şinâsâne getürdüm
- 6- İtlâf-ı güher eylemedüm nazm ile Vecdi
Bir kândan alub gevheri bir kâne getürdüm

Ölçü: *Erbâb-ı /safâyile/idüb işre/te âğâz*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ulün

(Kaynak: Divan, Mlt. Kt. MZM. 487)

- 1- *Sarhoş gönülü rindler meclisine götürdüm
Bir çılğın bülbülü gül bahçesine götürdüm*
- 2- *O süzgün bakışın, büyüleyerek, kılıcını alıp
Saklamak için apaçık bağrıma götürdüm*
- 3- *Hızıra gerek duymadan karanlığın oylumundan geçerek
Ölümsüzlük çeşmesinin kaynağını can dudağına götürdüm*
- 4- *Mutluluktan anlayanlarla içmeye başlayıp
Dilek elini yakayı yırtmaya götürdüm*
- 5- *Söyleyiş denizinden çok değerli inci gibi bir gazeli
Değer bilenlerin ayak bastığı yere götürdüm*
- 6- *Şiirle incileri boşuna tüketmedim ey Vecdi
İnciyi bir kaynaktan alıp bir kaynağa götürdüm*

Dil özellikleri:

Meclis-i rindân: rindler meclisi, gönül uyarınca yaşayanların toplantısı, üne sana, gösterişe değer vermeden gönül çektiğince yaşayanların buluştukları toplanma yeri.

Efsun: büyü, büyüleme.

Şemşirin alup: kılıcını alarak.

Bi-minnet-i Hızr: Hızır'a minnet etmeden, Hızır'a gerek duymadan.

Güzer-i vâdi-i zulmet: karanlık oylumdan geçerek.

Ser-çeşme-i hayvan: bengisu kaynağı, ölümsüzlük veren suyun kaynağı.

Leb-i cân: canın dudağı, can dudağı.

Erbâb-ı safâ: safâdan anlayanlar, mutluluktan anlayanlar, kıvançlılar, mutlular, üzüntüden uzak yaşayanlar.

İşrete âğâz: içmeye başlama (*âğâz etmek/başlamak*).

Dest-i emel: dilek eli, dileğin eli.

Çâk-i giribân: yakayı yırtma, yakayı açma, göğsü açma.

Dürr-i girân mâye: çok değerli inci, ederi çok yüksek olan inci, az bulunan inci.

Bahr-i beyân: söyleyiş denizi.,

Hâk-i kadem-i kadr-şinâsân: değer bilenlerin ayağı toprağı, değer bilenlerin ayak bastığı yer.

Kadr-şinâsân: değer bilenler.

Hâk-i kadem: ayak toprağı, ayak basılan yer.

İtlâf-ı güher: inciyi boşuna tüketme, inciyi gereksiz yere tüketme, inciyi yok etme.

İstanbul'da doğdu, doğum yılı kesinlikle bilinmiyorsa da 1666 da gene İstanbul'da öldü. Gerçek adı Mustafa Çelebi'dir. Değişik görevlerde bulundu, Divan-i Hümayun başkatibi oldu.

Naili, divan şiirinin duraklama döneminde yetişmiş, bu şiirin gelişmesine yardımcı olmuş, çağına göre birtakım yenilikler getirmiş birkaç ozandan biri sayılır. Şiirlerinde tasavvuf konularının geniş bir yer kapladığı, insan sevgisiyle tasavvuf inançlarının karışımından oluşan bir duygu eğiliminin ortaya çıktığı görülür. Naili bir duyuş, bir incelik ozanıdır. Kimi araştırmacılar, onun Nef'i'nin etkisi altında kaldığını söylerlerse de, bu kanı pek tutarlı değildir. Naili'de daha açık seçik bir derinlik, daha etkili bir incelik vardır. Nef'i, taşkın sesiyle dışa dönük, Naili ise ince duyularıyla içe kapalıdır. Nef'i'de ses egemendir, Naili'de sesin yerini duyusun, sezişin aldığı görülür.

Naili bir geçiş dönemi ozanıdır. Buna karşın dili akıcıdır, söyleyişi kolaydır, anlamla ses uyumundan oluşan birlik şiirinin bütünlüğünü sağlar. İran şiirinin de etkisi altında kalan Naili kendinden sonra gelen ozanların çoğunu, özellikle XIX.yy.da yaşayıp divan geleneğine bağlı kâlanların en başarılı sayılanlarını derinden etkilemiş, "Naili türünde şiir yazma" nerdeyse bir gelenek niteliği kazanmıştı. Naili'nin şiirlerini bir araya toplayan "divan" basılmıştır.

- 1- Cihânı itmege bir lâhzada harâb sana
Yeter ol nergis-i mahmûr-i nîm-hâb sana
- 2- Hazer gururdan ey âlîât-ı behcet kim
Zaman ola gele her zerreden hicâb sana
- 3- Yeter harâbi-i rindâne bir nigeh sâki
Girân gelürse eger câm-i pür-şarâb sana
- 4- Düşerdi manzara-i çâr-tâk-ı nahvetden
Bu hüsnile nazâr itseydi âlîât sana
- 5- Nedir bu feyz-i sirâyet ki sâkiyâ virmiş
Lebün şarâba letâfet şarâb-ı nâb sana
- 6- Selâm-i Nâili-i zârdan mı incindün
Nedendür ey ham-ı ehru bu piç-ü tâb sana

Ölçü: *Cihânı it/mege bir lâh/zadâ harâ/b sana*
 mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1- *Kısa bir sürede dünyayı yıkman için
O yarın uykulu süzgiin göz sana yeter*
- 2- *Ey güzellik güneşi büyüklenmeden sakın
Gün gelir her varlık kınntısından utanç duyarsın*
- 3- *Ey içki sunan rindleri yıkmaya bir bakışın yeter
Şarap dolu kadehi vermek ağına gidiyorsa*
- 4- *Büyüklenme çardağının bakış yerinden düşerdi
Güneş, bu güzelliğinle seni görseydi*
- 5- *Ey içki sunan sendeki bu salgın etki nedir ki
Dudağın şaraba tatlılık vermiş saf şarap da sana*
- 6- *İnleyen Nâîli'nin selâmından mı incindin
Ey kaş yayı bu çatılışın bükülüşün nedendir.*

Dil özellikleri:

Nergis-i mahmur-i nim-hâb: yarı uykulu süzgün göz (nergis). Di-
van şiirinde "Nergis" sözcüğü gözün değişmez simgesidir.

Nergis-i mahmur: mahmur nergis (süzgün göz, baygın bakışlı
göz).

Nim-hâb: yarı uykulu, uykunun etkisinden kurtulamamış.

Hazer: sakın, çekin, kaçın, kendini kolla.

Afitâb-ı behcet: güzellik güneşi, yüz güzelliğinin güneşi (*beh-
cet*/yüz güzelliği, güler yüzlülük).

Her zerreden hicâb: her varlık kırıntısından utanç duyma. *Dize-
nin yorumu*: "güzelliğinle çok büyüklenme, övünme, öyle bir gün gelir
ki tanrısal nitelikler taşıyan, bu varlık evreninin, en ufak kırıntısı karşısın-
da bile utanç duyarsın."

Tasavvuf inançlarına göre tanrı bütün varlık türlerinde görünür,
bu nedenle olgun bir kişinin büyüklenmesi, başkaları karşısında kendini
üstün görmesi yakışsız bir davranıştır.

Hârâbi-i rindâne: rindleri yıkma, rindleri harap etme, rindleri de-
ğerden düşürme (rind sözcüğü daha önce, birkaç kez açıklandı).

Girân: ağır, dokunma.

Giran gelürse: ağır gelirse, dokunursa, ağırına giderse.

Câm-i pür-şarâb: şarapla dolu kadeh, şarap dolu kadeh.

Manzara-i çâr-tâk-ı nahvet: büyüklenme çardağının bakış yeri,
penceresi. Kendini büyük görmenin yüksek çatısından bakılan yer, bü-
yüklenme yeri, kendini üstün görme alanı.

Çâr-tâk: çardak, çatı, konak, bu dizede gökyüzü anlamında. *Dize-
nin yorumu*: "güneş gökyüzünden, şu kendini büyük, üstün gördüğü yer-
den senin güzelliğine baksa utancından, kıskançlığından yere düşerdi."

Feyz-i sirâyet: salgınlık etkisi, salgın etki, birinden ötekine geçen
verimlilik, bolluk etkisi, birinden ötekine yayılan güzellik etkisi, gönül çe-
kicilik. Feyz sözcüğü, gerçek anlamda, bolluk, verimlilik demektir. Bu di-
zede "etki" karşılığıdır.

Selâm-i Nâîlî-i zâr: inleyen, ağlayan, üzgün Nâîlî'nin selâmı.

Ham-ı ebru: kaşın eğikliği, kaşın yay gibi eğik oluşu, kaş yayı.
kaş eğriliği.

Piç-ü tâb: kıvrım kıvrım, kırıksık, bu dizede kaş katma, kaş çatıklı-
ğı, çatılan kaşların oluşturduğu kırıksık çizgi.

- 1- Aşıkuz ışk belâ-yi dil-i nâlân ise de
Tâlibüz vasla taleb bâ'is-i hırmân ise de
- 2- Kâ'ilüz keşmekeş-i şahne-i bîdâduna dil
Dest-i âzâr ile sad-pâre giribân ise de
- 3- Andelibüz gül-i ruhsârına bağ-ı hüsnün
Lâle-veş gülleri bi-nefha-i ihsân ise de
- 4- Sine-sûz ol leb-i nûşine fezâ-yi ıskun
Hızır reh-güm-şude-i çeşme-i hayvân ise de
- 5- Şehsuvârüm dil-i mecruhı basub geçme eger
Pâyımâlün bir avuç hâk-i perişân ise de
- 6- Hâtır-ı Nâili-i zârı da gâhi ele al
Ehl-i dildür ne kadar hâk ile yeksân ise de
- 7- Hâsılı muntazır-ı va'de-i ihsânundur
Geç günâhından o miskinün eger kan ise de

Ölçü: *Tâlibüz vas/la taleb bâ/is-i hırmân/ise de*
 fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- II -

- 1- *Sevgi inleyen gönlün başına bela ise de gene aşıkız
İstek umutsuzluk nedeni ise de kavuşmaya istekliyiz*
- 2- *Acımasız kolcu ile döğüşten kaçınmayız
Gönül, kırıcı elle, yüz parça olsa yakasını yırtsa da*
- 3- *Yanağın gülüne bülbüülüz, güzellik bahçesinin
Gülleri lâle gibi kokusuz olsa bile*
- 4- *O tatlı dudağa susamışız, bağı yanığız, sevgi uzayının
Hızr bengisu ararken yolunu şaşırmış olsa bile*
- 5- *Ey şehsuvarım yaralı göhlü basıp geçme
Ayağın altında bir avuç dağlık toprak ise de*
- 6- *Arada bir üzgün Nâîlî'nin gönlünü de yap
Ne denli yerle bir olmuşsa da bir gönül eridir*
- 7- *Söziün kısısı bağış gününü beklemektedir
O uysalın suçunu bağışla arada kan olsa bile*

Dil özellikleri:

Belâ-yi dil-i nâlân: inleyen gönlün belâsı, inleyen gönüle belâ getiren, inleyen gönlün başına belâ olan, yıkım getiren.

Tâlib: istekli.

Bâ'is-i hırman: umutsuzluk nedeni, umutsuzluğa yolaçan.

Keşmekeş-i şahn-i bidâd: acımasız kolcunun kavgası, acımasız kolcu ile döğüşme.

Kâ'ilüz: kaçınmayız, uyarız, boyun eğerez.

Şahne: bekçi, kolcu, toplumda güveni sağlamakla görevli kimse.

Keşmekeş: kavga, döğüş, kargaşa.

Bidâd: acımasız, zulüm edici (daha önce açıklandı).

Dest-i âzâr: inciten el, acı veren el, döven el.

Sad-pâre: yüz parça.

Sine-suz: bağı yanık, çok üzgün, acı çeken.

Leb-i nuşin: tatlı dudak.

Fezâ-yi ışk: sevgi uzayı, aşk uzayı, aşk göğü.

Bi-nefha-i ihsân: bağışın güzel kokusundan yoksun olan, insanın içini açıcı kokusu olmayan.

Nefha: güzel kokü, bi-nefha: kokusuz.

Reh-güm-şüde-i çeşme-i hayvan: ölümsüzlük suyu (bengisu) yolunda şaşırان, ölümsüzlük suyunun, bengisunun yolunu şaşırmış olan.

Reh-güm-şüde: yolunu şaşırmış.

Çeşme-i hayvân: bengisu, ölümsüzlük suyunun çeşmesi (daha önce açıklandı).

Şehsuvâr: atlıların önderi (daha önce açıklandı), bu dizede sevgili anlamındadır.

Dil-i mecruh: yaralı gönül, vurgun yemiş gönül.

Pây mâl: ayak altında ezilmiş.

Hâk-i perişân: dağınık toprak, değersiz toprak, saçılmış toprak.

Muntazır-ı va'de-i ihsan: bağış gününü bekleyen, bağış yapılacak süreyi bekleyen.

Muntazır: bekleyen.

Va'de-i ihsan: bağış süresi.

Hâtr-ı Nâilî-i zâr: inleyen Nâilî'nin gönlü, üzgün Nâilî'nin gönlü.

Gâhi: arada bir, arasıra.

Hâsılı: sözün kıyası, özet olarak.

- 1- Dil câna saldı cân ten-i bî-çâreye seni
Merhem yerine sarmak için yâreye seni
- 2- Nüh câṁ-ı ser-nigunun ile birden ey felek
Mey-hâre virmesün mi hazef-pâreye seni
- 3- Etfâl-i şehr lânc-i tenden cüdâ gönül
Döndürdüler kebuter-i âvâreye seni
- 4- Ey dil hazer ki zevrak-i nüh-bâdbân-ı çarh
Buldukça rüzgârın atar kareye seni
- 5- Elmâs isen de şişe degül billâh ey gönül
Bed-mestdür zamâne urur hâreye seni
- 6- İmsâk-i lütf-ı nâz-ü teafüldür itse yâr
Ey Nâili firîpte nezzâreye seni

Ölçü: *Dil câna/saldı cân te/n-i bi-çâre/ye seni*
 mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

/

- 1- *Gönül cana can da şu güçsüz gövdeye saldı seni
Merhem yerine yaraya sarmak için seni*
- 2- *Ey felek başaşağı dönmüş dokuz kadehin ile
İçki içen bir çömlek kınğına vermesin mi seni*
- 3- *Ey gönül, şehir çocukları gövdenin yuvasından ayırıp
Başiboş bir güvercine döndürdüler seni*
- 4- *Ey gönül sakın, feleğin dokuz yelkenli gemisi
Uygun rüzgâr bulunca karaya atar seni*
- 5- *Ey gönül elmas isen de şişe değilsin
Zaman soysuzdur tanrı bilir ki taşa çalar seni*
- 5- *Ey Nâîli, sevgilinin yaptığı görmezlikten geliş ve
Nazlanmadır, onun sana bakışı bile aldatmacadır.*

Dil Özellikleri:

Dil cana saldı: gönül cana bıraktı, gönül canını eline verdi.

Ten-i bi-çâre: güçsüz gövde, zavallı gövde.

Nüh câm-ı ser-nigun: başaşağı dönmüş dokuz kadeh. *Dizenin yorumu:* bu dokuz katlı, başı aşağı dönmüş gökyüzü. Eski gökbilim anlayışına, tasavvuf inançlarına göre, gökyüzü dokuz katlıdır. Buna "*nühfelek/dokuz gök*", "*nüh câm/ dokuz kadeh*" bg. adlar verilir.

Meyhâre: içki içen, esrik, içki düşkünü.

Hazef-pâre: çömlek kırıntısı, çanak kırığı.

Dizelerin yorumu: "Ey baş aşağı dönmüş dokuz kadehe benzeyen, dokuz kat gök, içki içen seni bir çömlek kırığı saysa yeridir."

Etfâl-i şehir: şehir çocukları, alanlarda, yollarda oynayan çocuklar.

Lâne-i ten: gövde yuvası, bir yuva olan gövde.

Cüdâ: uzak, ayrı, uzak düşmüş, ayrı kalmış.

Kebuter-i âvâre: avâra güvercin, başıboş güvercin, öteye beriye uçan güvercin.

Zevrak-i nüh-badbân-ı çarh: evrenin dokuz yelkenli gemisi, feleğin dokuz yelkenli gemisi.

Nüh: dokuz.

Bâdbân: yelkenli (*bâd/yel, bân* ise ek olup ikisi birleşince yelkenli, yelle giden gemi anlamını içerir).

Zevrak: gemi, hasır örgülü zemzem şişesi. Bu dizede gemi anlamındadır.

Buldukça rüzgân: uygun yel bulunca, uygun esen rüzgârı bulunca (rüzgâr sözcüğü de biri zaman, süre; öteki, yel olmak üzere iki anlamda söylenmiştir).

Bed-mest: soysuz, kötü, yakışıksız (sözcük anlamı, kötü sarhoş, yakışıksız işler yapan sarhoş demektir).

Hâre: taş, çakıl.

İmsâk-i lütf-i nâz-ü tegafül: görmezlikten geliş ve nazlanmayı uy-

çılama. İmsak sözcüğünün birkaç anlamı vardır: A- el çekme, yapmanın kaçınma, B- oruca başlama süresi, C- eli sıkılık, pintilik, dizenin yorunu, bizce, şöyle: Ey Nâili, sevgili sana şöyle bir baksa bile, bu davranışı nazlanmanın, görmezlikten gelişin doğurduğu bir kandırmaca, aldatmacadır. Sen bu işte de aldatıldın."

Firife: aldatılmış, kandırılmış,

Nezzare: bakış, bakma.

- 1- Severüz gördüğümüz âfeti dilber diyerek
Başlaruz nâle vü feryâda sitem-ger diyerek
- 2- Biz de bir gonca-lebün yolına can virsek olur
Cân virür bûlbûli gör âh gül-i ter diyerek
- 3- Boyanub hasret-i zülfünle duhâna şeb-ü ruz
Verziş-i âh iderüz dûd-i mu'anber diyerek
- 4- Çeşm-i mestün hevesiyle oluruz kisc-tehi
Kuçe kuçe gezerüz sir tolu sâgar diyerek
- 5- Nâ'ili dâğ-ı dil-i köhne-bahâr-ı gam olub
Gülşenc açılalum tâze gazeller diyerek

Ölçü: Severüz gör/düğümüz â/feti dilber/diyerek
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- *Severiz gördüğümüz güzeli, güzel diyerek
Başlarz sonra, ağlayıp inlemeye sitem edici diyerek*
- 2- *Bir gonca dudaklının yoluna biz de can versek olur
Bülbülü gör, can verir ah taze gül diyerek*
- 3- *Gece gündüz saçının özlemiyle duman içinde kalırsız
Ah etmeyi öğrenmeye çalışırsız anber kokulu duman diyerek*
- 4- *Süzgün gözünün hevesiyle eli boş kalırsız
Bucak bucak dolaşırsız bir dolu kadeh verin diyerek*
- 5- *Ey Nâili, geçmiş baharın özlemiyle gönlü yaralı olup
Gül bahçesine açılalım yeni gazeller diyerek.*

Dil özellikleri:

Afet: güzel, çok güzel, güzelliğiyle çevresini etkileyen..

Dilber: gönül alan, gönül çelen, güzel.

Sitem-ger: sitem edici, üzücü, acı çektirici.

Gül-i ter: taze gül, yeni açmış gül.

Şeb-ü ruz: gece gündüz, (şeb/gece, ruz/gündüz).

Veriş-i âh: ah etmeyi öğrenme, ah etme üzerinde çalışma, aha alıştırmak.

Kuçe kuçe: bucak bucak, köşe köşe, kıyı kıyı.

Dâğ-ı dil-i köhne-bahâr-ı gam: üzüntünün geçmiş baharının gönül yarası, geçmiş bahara duyulan özlemde dolayısıyla yaralanmış gönül, geçmiş baharın acısını çekerek yanıp yakılan gönül.

- V -
Şarkı

- 1- Yamandur hecr ile hâlüm
Bana yâr olmadun gitdün
2- Nedür cürmüm be hey zâlim
Bana yâr olmadun gitdün

*

- 3- Tutub dâmânunı ferdâ
Nigâhundand idüb şekvâ
4- Diycm mahşerde vâveylâ
Bana yâr olmadun gitdün

*

- 5- Senün derdünle bîmârum
Senün-çün hasde vü zârum
6- Budur cürmüm ki gam-hârum
Bana yâr olmadun gitdün

*

- 7- Olub gül gibi ter-dâmen
Perişân mâccrâlardan
8- Beni öldürdi gayret sen
Bana yâr olmadun gitdün

*

- 9- Gidüb scyre safâlarla
Gezer oldun gedâlarla
10- Alışdun nâ-sezâlarla
Bana yâr olmadun gitdün.

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün*

- 1- *Ayrılık yüzünden durumun kötüdür*
'Bana candan arkadaş olmadın gittin
2- *Be hey acımasız suçum nedir*
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

- 3- *Yarın eteğine yapışarak*
Bakışından yakınarak
4- *Kalkın günü çığırtısı basıp diyeyim ki*
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

- 5- *Senin üzüntünle hastayım*
Senin için bitkin ve üzgünüm
6- *Suçum budur üzüntü içindeyim*
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

- 7- *Gül gibi dillere düşmüş*
Serüvenlerden yıpranmış
8- *Beni çalışıp didinme öldürmüş, sen*
Bana candan arkadaş olmadın gittin

*

- 9- *Eğlencelerle gezmeye gidip*
Dilencilerle gezerek gelip
10- *Uygunsuz kimselere alışıp*
Bana candan arkadaş olmadın gittin.

Dil özellikleri:

Tutup dâmânunı ferdâ: yarın, senin, eteğinden tutarak.

Niğâhundan idüb şekvâ: bakışından yakınarak.

Diyem: diyeyim, söyleyeyim.

Vâveylâ: çığlık, yakınma, yazıklar olsun. Bu dizeyi, biz, "Çığlığı basıp diyeyim ki" biçiminde günümüz diline aktardık, bu "kalkım günü yazıklar olsun, diyeyim" olarak da açıklanabilir, orası okuyucunun beğencine kalmıştır.

Bimârum: hastayım, sayrıyım, bitkinim.

Hasde vü zârum: bitkin ve üzgünüm, hastayım ve bitkinim.

Senün-çün: senin için, senin yüzünden.

Ter-dâmen: dile düşmüş, adı kötüye çıkmış, ıslak etek.

Gam-hâr: üzüntülü, üzgün, özlem çeken, gam yiyen, gamlı.

Perişân mâcerâlardan: dağınık serüvenlerden, serüvenler yüzünden yıpranmış, kendinden geçmiş. Dizede iki ayrı anlam vardır. Birinde "perişân" sözcüğü servüvenlerin (maceraların) niteleyicisi durumundadır, ötekinde ise serüvenler yüzünden "perişân olmuş" anlamı saklıdır.

Nâ-sezâ: uygunsuz, yakışsız, denk olmayan, yakışmayan.

Alışdun nâ-sezâlarla: uygunsuz kimselerle yakınlık kurdun, arkadaş oldun, onlara alıştın.

- 1- Aşûfte idüb dilleri nezzârlerün hep
Bir bir duyar esrârın o bi-çârlerün hep
- 2- Her sub tavâf eyleyerek Kâ'be-i kuyun
Bir yire gelür âşık-i âvârlerün hep
- 3- Lâlün ki olur meclis-i ervâhda mezkûr
Bir renge girer neşvesi mey-hârlerün hep
- 4- Yâd eylese dil bûs-i leb-i tiğ-i nigâhun
Hemyâze çeker sincede ki yârlerün hep
- 5- Bir âh görür kârını ey Nâ'ili-i zâr
Ferhâda hırâş-ı dil olan hârlerün hep

Ölçü: *Hemyâze/çeker sine/de ki yâre/lerün hep*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Bakışların bütün gönülleri baştan çıkarır
Sonra da düşkünlerin sırlarını birbir öğrenir*
- 2- *Her sabah Kâ'be'ye benzeyen yöreni dolaşarak
Başı boş gezen aşıkların bir yere gelirler*
- 3- *Ruhlar toplantısında kızıl dudağın anıldıkça
Şarap içenlerin kıvancı öşdeş renge boyanır*
- 4- *Gönül kılıca benzeyen bakışın dudağından öptüğüni ansa
Göğüste ki yaraların hepsi iç çeker, esnemeye başlar*
- 5- *Ey üzgün Nâîli, bir ah işini bitirir
Ferhad'a gönül yarası açan sağlam kayaların.*

Dil özellikleri:

Aşûfte idûb: baştan çıkarıp, çığınca bir sevgiye düşürek ne yaptığını bilmez duruma getirip.

Nezzâre: bakış, belli bir anlamı olan, bir düşünceyi sezdirir gibi olan bakış.

Duyar esrârın: esrannı duyar, sırlarını öğrenir, sırlarını dinler, gizliliklerini öğrenir.

Dizelerin yorumu: "O, anlamlı bakışların, önce gönülleri etkiler, baştan çıkarır, önlenmez bir sevgiye salar, sonra da bütün gizli yönlerini öğrenir. Önce etkiler, kendine çeker, sonra bir bir söyler."

Tavâf: dolaşma, çevresini gezme.

Kâ'be-i kuyun: çevrenin Kâ'besini, bulunduğu yörenin Kâ'besini, bir Kâ'be gibi kutsal olan yöreni.

Âşık-i âvâreler: başıboş gezen aşıklar, işsiz güçsüz aşıklar. *Dizelerin yorumu:* Kurban bayramında, Hacc döneminde, Kâ'be'ye giden hacılar, kutsal yerin çevresini dolaştıktan sonra biraraya gelir, toplanırlar. Ozan sevgilinin yöresinde dolaşan aşıklarla bu din olayı arasında bir bağlantı kuruyor.

Meclis-i ervâh: ruhlar meclisi, ruhlar toplantısı.

Mezkûr: anılan, adı söylenen. *Dizelerin yorumu:* "Tanrısal evrende, ruhlar toplantısında kızıl dudağın anıldıkça, içki içenlerin içkiden aldıkları tadın rengi bir olur, bütün içki içenlerin beğenci eş renge boyanır, dudağın gibi kızıl olur."

Mey-hâre: içki içen, içki içici.

Bûs-i leb-i tiğ-i nigâh: bakış kılıcının dudağını öpme, bir kılıca benzeyen bakışın dudağından öpme.

Hemyâze: iç çekme, göğüs geçirme, esneme. *Hemyâze çeker:* göğüs geçirir, içini çeker, esner.

Hırâş-ı dil: gönül yarası, gönlü tırmalayıp yaralama. Gönülde kazıyıp yara açma.

Hâre: sağlam kaya.

- 1- Lâ'lün ki hayâl-i mey-i gül-fâm iderüz biz
Âyîne-i horşidi alub câm iderüz biz
- 2- Âşûb-i gam-ı kâküle hattun komadı yer
Ol hırz ile çok def-i ser-encâm iderüz biz
- 3- Râcih görürüz mevti firâk-ı gam-ı yârc
Murg-i gama can riştesini dâm iderüz biz
- 4- Hoy-kerde-i hirmân oluruz ışk ile gâhi
Ne hâhiş-i dil ne heves-i kâm iderüz biz
- 5- Vuslatda iken Nâiliyâ fıkır iderüz kim
Bir lâhza firâka nice ârâm iderüz biz

Ölçü: *Bir lâhza/firâka ni/ce ârâm i/derüz biz*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Nâ'ili-i Kadim Divanı, Dr. Haluk İpek'ten, 1970. Dil bakımından yazmalardaki yazılışı örnek aldık.)

- 1- Kızıl dudağınla gül rengi şarabı düşünürüz biz
Güneşin aynasını alır kadeh yaparız biz
- 2- Saçının özlemiyle doğan karışıklığa yüzünde çıkan tüyler
Bu sığınakla (büyüyle) daha çok olayı savarız biz
yer vermedi
- 3- Sevgili özleminden ayrı kalmaya ölümü yeğleriz
Özlem kuşuna can ipliğini tuzak yaparız biz
- 4- Bir olur aşk ile umutsuzluk teri dökeriz
Ne gönül isteği ne mutluluk dileği düşünürüz biz
- 5- Ey Nâili sevgiliye kavuştuğunda düşünürüm ki
Çok kısa bir süre bile ayrılığa nasıl katlanırız biz.

Dil Özellikleri:

Hayâl-i mey-i gül-fâm: gül rengi şarabın hayali, gül rengi şarabı düşünme, bellekte görüntüsünü canlandırma.

Ayine-i horşid: güneşin aynası, güneş çevresinde görülen parlak yuvarlaklık, güneşin yüzü.

Aşub-i gam-ı kâkûl: saçın özleminin karışıklığı, saçın özleminin doğan karışıklık, saçta duyulan özlemin yarattığı sarsıntı, bunalım, "Gam" sözcüğünün gerçek anlamı "acı", "ağrı", "sızı", "üzüntü" bg.dir. Ancak kimi dizelerde "özlem" anlamında kullanıldığı, özlemin doğurduğu iç sıkıntısı, iç acısı karşılığı söylendiği anlaşıyor. Biz yerine göre yorumlamayı uygun bulduk. Okuyucu kendi beğencine göre bir anlam verebilir. Özelliikle, Nâili, Neşâti, Fehim bg. ozanlarda, kavramları dondurma, sözlükteki anlamların dışına çıkmama, onlara bağlanma olanağı yoktur.

Hırz: sığınak, korunma yeri, savunma yeri, büyü.

Def-i serencâm: olayı savma, olayı önleme, başa gelen bir yıkımı savma, kötü bir durumdan kurtulma.

Serencâm: olay, olgu, başa gelen ya da gelecek kötü bir iş, kaçınılması gereken bir olay, sakınılması gereken bir durum.

Firâk-ı gam-ı yâr: sevgiliye duyulan özlemden uzak kalma, sevgili yüzünden çekilen acıdan ayrılma.

Râcih: yeğlenmiş, üstün tutulmuş (tercih edilmiş).

Mevt: ölüm.

Râcih görürüz mevti: ölümü yeğleriz, ölümü daha üstün tutarız, ölsek daha iyi.

Can riştesi: can ipliği.

Rişte: iplik.

Hâhiş-i dil: gönül isteği, gönül dileği, gönül eğilimi.

Hay-kerde-i hırman: umutsuzluk teri, umutsuzluktan terleme. (Hoy-kerde/ terleme daha önce açıklandı).

Hırman: umutsuzluk, yokluk, bunalım, üzüntü, darlık, sıkılma.

Heves-i kâm: mutluluk hevesi, mutluluk dileği, mutlu olma umuşu.

Arâm: dinlenme, durma, katlanma, iç açıklığı, kıvançlı durum.

Nedim-i Kadim

İstanbul'dur, doğum yılı bilinmiyor. 1670 de İstanbul'da ölmüştür. Gerçek adı Mehmed Nedim'dir "ilmiye sınıfı"nda yetişmiş, bir süre müderris olarak görevini sürdürmüştür. Şiirlerinde incelik, akıcılık, duygu derinliği, söyleyiş kolaylığı egemendir. Genellikle sevgi konusunu işlemiş, kendinden sonra gelen Nedim'i etkilemiştir. Şiirleri Nedim Divanı'na eklenerek 1922 de bastırılmıştır (Halil Nihat).

- 1- Olursa dil n'ola âşüfte hatt-ı yârî görince
Cünûni âşıkın efzun olur bahârî görince
- 2- Görürse bülbül eger ruy-i dilde gonçe-i gül den
Figan ider yine her dem yanında hâri görince
- 3- Benim o şifte pervâne bezm-i hüsn-i ruhinde
Ki ızırâba düşer şem'-i tâbdârî görince
- 4- Aceb mi ruy-i gülc ta'n iderse bülbül-i şeydâ
Letâfct-i ruh-i dildâr-i gül'izârî görince
- 5- Nifaka bulsa ruhsat adu o yâr yanında
Nedür tegafüle ba'is Nedim-i zârî görince

Ölçü: *Nedir tega/füle bâ'is/Nedim-i zâ/n görince*
- *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün*

- 1- *Gönül sevgili yüzünde tüy görüp kendinden geçerse ne olur
Baharı görünce aşkın çılgınlığı artar*
- 2- *Bülbül, gönül yüzünde, goncanın yanında
Dikenin görürse durmadan inler*
- 3- *Senin yüzünün güzelliği meclisinde parlayan mumu
Görünce öteye beriye uçuşan, çıldıran kelebek benim*
- 4- *Çılgın bülbül gülün yüzünü kınarsa, çekiştirirse ne var
O gül yanaklı sevgili yüzünün tatlılığını görünce*
- 5- *Düşman düşkün Nedim'i sevgilinin yanında görüp de
Arabozuculuk ederse bunu anlamayacak ne var.*

Dil özellikleri:

Aşüfte: dağınık, kendinden geçmiş, derli toplu olmayan, düzensiz, yüz­süz, saygısız.

Hatt-ı yâr: sevgilinin yüzünde çıkan tüy, ayva tüyü.

Cünuni: çılgınlıkları, delilikleri (*cünun*/çılgınlıklar, delilikler, cinnetler).

Ruy-i dil: gönül yüzü, gönül yanağı, gönül yüzeyi.

Şifte: düşkün, tutkun, kaçık, kendinden geçmiş, çılgın.

Bezm-i hüsn-i yâr: sevgilinin güzelliğinin şöleni, sevgilinin güzelliğinin bütünü.

Şem'-i tâbdâr: parlayan mum (*tâbdâr*/parlayan, ışık saçan)

Iztırâb: çalkanma, dalgalanma, öteye beriye salınma, üzülmeye.

Ruy-i gül: gülün yanağı, gülün yüzü, gül yüzlü.

Letâfet-i ruh-i dildâr-i gül'izâr: gül yanaklı sevgilinin yüzünün tatlılığı.

Nifaka bulsa ruhsat: arabozuculuğa olanak bulsa, arabozluluk yolu açılsa.

Tegafüle ba'is: görmezden gelmeye, bilmezden gelme nedeni..

Nedür tegafüle bâ'is: anlamayacak ne var, görmeyecek ne var.

- 1- O gonca şû'le-i âhum aceb sabâ mı sanur
Figan-i sub-geh-i bülbülü nevâ mı sanur
- 2- Hezâr hile ile itdi imtihan gönlüm
Hulusumuz dahi ol bî-vefâ riyâ mı sanur
- 3- Çemende gonca ider hande bülbül-i zâre
Bu şiveyi aceb ol sâde-dil vefâ mı sanur
- 4- Cihâne kasd ider ol gamze-i sitem-pişe
Belâ-yı ışına dünyâyı mübtelâ mı sanur
- 5- Cihanda bir yer arar ayş için Nedim-i nizâr
Bu cây-i mihneti bezm-i tarab-fezâ mı sanur

Ölçü: O gonca şu/le-i âhum/ aceb sabâ/mı sanur
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Nedim Divanı, 1922, Halil Nihat, ayrıca Üniv. Kt. TY: 5537.)

- 1 O gonca gibi güzel alımın yalımını sabah yeli mi sanır
Bülbülün sabah çığlığını bir ezgi mi sanır
- 2 Binlerce aldatmacayla gönlümü sınava çekti
Açık yürekliliğimizi de o vefasız ikiyezlilik mü sanır
- 3 Çemende gonca inleyen bülbüle güler
O açık yürekli bu davranışı bir bağılık mı sanır
- 4 O acı çektmeyi iş edinen bakış dünyayı yıkmak ister
Yoksa dünyayı da aşkının belâsına kapılmış mı sanır
- 5 Düşkün Nedim, evrende, geçinecek bir yer arar
O da bu sıkıntı çekme yerini gönül kıvandıncı bir şölen mi sanır.

Dil özellikleri:

Şu'le-i âhum: âhımın yalımı, ahımın kıvılcımı, ahımın yakıcı alevi.

Sabâ: tan yeli, sabah yeli, eski musikide bir makam adı. Ozan, inlemenin yakıcı etkisiyle sabah yeli, ezgi arasında üçüzlü bir bağlantı kuruyor. Dizede ilk düşünülen anlam, ahın yakıcı etkisiyle tan yelinin serinletici özelliğidir.

Figân-i subh-geh-i bülbül: bülbülün tan ağarırken çıkardığı çığlık. (*Subh-dem*/sabahleyin, tan yerinde)..

Nevâ: ezgi, eski musikide bir makam adı. Bülbülün iniltisiyle ezgi arasında bağlantı.

Hezâr hile: bin aldatmaca, bin bir kandırmaca, bin hile, bin bir düzen, bin bir tuzak.

Hulus: açık yüreklilik, bağlılık, gönül arınmışlığı.

Riyâ: ikiyüzlülük, gösteriş, içi başka dışı başka olma durumu.

Çemen: çimen, yeşillik, yeşil alan.

Bülbül-i zâr: inleyen bülbül, düşkün bülbül.

Şive: naz, nazlanma, davranış, tutum (Bize göre, bu dizede şive sözcüğü davranış anlamındadır).

Sâde-dil: açık gönüllü, içinde kötülük, eğrilik olmayan, ikiyüzlülükten, üstü kapalı davranıştan kaçınan, olduğu gibi görünüp görüldüğü gibi olan.

Sitem-pişe: sitem edici, çıkışıcı, incitici, çıkışmayı, incitmeyi, kınamayı iş edinen.

Belâ-yi ışk: aşk belâsı, aşkın başa getirdiği yıkım (belâ sözcüğü daha önce açıklandı).

Nizâr: düşkün, yoksul, güçsüz.

Nedim-i nizâr: düşkün Nedim, güçsüz Nedim, yoksul Nedim.

Cây-i mihnet: sıkıntı yeri, acı yeri, darlık çekme yeri.

Bezm-i tarab-fezâ: kıvanç verici meclis, kıvandırıcı toplantı yeri.

Neşatî

Edirne'lidir, doğum yılı bilinmiyor, 1674 te Edirne'de ölmüştür. Genç yaşında Mevlevî tarikatına girmiş, Gelibolu Mevlevihanesine giren Ak Ağazade Mehmed Dede'den el almıştır. Şeyhin'in ölümünden sonra Edirne'ye gitti, Muradiye Mevlevihanesi şeyhi oldu.

Neşatî duygularının derinliği, söyleyişinin akıcılığı, düşgücünün zenginliği, yarattığı imgelerin özgünlüğü ile divan şiirinde başlıbaşına bir aşamadır. İran ozanlarından Örfî'nin etkisi altında kalmasına karşılık, kendi kişiliğini, özgünlüğünü bulmada güçlük çekmemiş, şiire derinlik kazandırmıştır. Sevginin ağır bastığı gazellerinde tasavvuf konularının geniş bir yer tuttuğu görülür. Neşatî, kendinden sonra gelen ozanları, uzun süre etkilemiş, şiirde ses uyumuyla duygu derinliğinin uzlaşmasından doğan etkiyi bir biçem özelliği olarak sürdürmüştür.

- 1- Gönül kim meclis-i cânânenen dur oldu gitdükçe
Misâl-i cür'a-i mey pest-ü mehcur oldu gitdükçe
- 2- Çeker geh tiğ-i bidâdın dile geh hançer-i nâzın
Nigâh-ı fîtn-e cûy-i pür şer-ü şûr oldu gitdükçe
- 3- Şikest eyler nigâh-i mesti bulsa sâgar-ı mihri
O şuh-i fîtn-e-cû hüsniyle mağrur oldu gitdükçe
- 4- Gönül kim çâk-çâk-i tiğ-i âteş-tâb-ı hasretdür
Hadeng-i cevriye pür zahm-i nâsur oldu gitdikçe
- 5- Kenâr ümmidin içdükçe Neşâti lüccc-i gamdan
Misâl-i mevc-i vâpes-cû yine dur oldu gitdükçe

Ölçü: Gönül kim mec/les-i cânâ/neden dur ol/dı gitdükçe
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Gönül sevgilinin topluluğundan uzak kaldı gittikçe
Yere düşen şarap damlası gibi değersiz sayılıp bırakıldı gittikçe*
- 2- *Bir olur gönüle zulüm kılıcını çeker bir olur naz hançerini
Arabozucu bakış gümrüğü patırtıya döndü gittikçe ımağına*
- 3- *Baygın bakışı bulsa sevgi kadehini kırar
O arabozucu çapkın güzelliğiyle büyüklenir oldu gittikçe*
- 4- *Gönül özlemin ateş parıltılı kılıcıyla paramparçadır
Acı çektilme okuyla delik deşik oldu gittikçe*
- 5- *Üzüntü denizinden kıyıya çıkmayı umdukça, Neşâti
Karaya doğru gelen dalgalar gibi yine kıyıda uzaklaştı gittikçe.*

Dil özellikleri:

Meclisi cânâne: sevgili meclisi, sevgilinin bulunduğu toplantı.

Misâl-i cûr'a-i mey: içki damlası gibi, şarap damlası gibi.

Pest-ü mehcûr: değersiz ve bırakılmış (*pest:* değersiz, aşağılık, önemsiz).

Mehcûr: atılmış bırakılmış).

Tiğ-i bidâd: zulüm kılıcı, haksızlık kılıcı, acımasızlık kılıcı.

Sâgar-i mihr: sevgi kadehi, yardım kadehi, güneş kadehi, güneşte parlayan kadeh.

Nigâh-i fitne: arabozucu bakış, ortalığı karıştıran birbirine düşüren bakış.

Cuy-i pûr şer-ü şur: gürültü patırtı dolu ırmak, akarken çok ses, çok gürültü çıkaran, çağlayan ırmak.

Şuh-i fitne-cu: arabozucu, ortalığı karıştırıcı çapkın, ortalığı karıştıran çapkın sevgili.

Çâk-çâk-ı tiğ-i âteş-tâb-ı hasret: özlemin ateş gibi parlak kılıcının param parça edişi, özlemin ateş ısıltılı kılıcının açtığı yara.

Hadeng-i cevîr: acı çektirme oku, cevîr oku.

Pûr zahm-i nâsur: delik deşik, yara bere dolu.

Lücce-i ummân: engin deniz (daha önce açıklandı).

misâl-i mevc-i vâpes-cu: kıyıya yürüyen dalga gibi, karaya doğru gelen dalga gibi.

Mevc-i vâpes-cu: kıyıya gelen dalga, karaya doğru yürüyen dalga (*vâpes/son, uç, kıyı, vâpes-cu/kıyıya varmak isteyen*).

-İmam Hüseyin Ağıtı'ndan-

- 1- Ciğerler âteş-i hasretle yansın şu'le hâr olsun
Gönüller derdile pür dideler hem eşkbâr olsun
- 2- Yine bir mertebe tutsun cihânı nevha-i matem
Melâik dide giryân ehl-i âlem cümle zâr olsun
- 3- Çıkub dûd-i derun-i ehl-i mâtem evc-i gerduna
Siyehler giysün âlem şâm-ı hasret âşikâr olsun
- 4- Kesüb geh nâle-i tâze yakub bir dâğ-ı pür-hasret
Felck mâtem-geh-i âlemde dâim dil-fîgâr olsun
- 5- Akıdsun dideden feryâdile ebr-i siych eşkin
Deruni derdile mâhın da yansun dâğdâr olsun
- 6- Yıkılsun sakfı gerdunun dökülsün dânc-i encüm
Dil-i uşşâk-ı şeydâ gibi ol da târümâr olsun
- 7- Atılsun mihr-i âlem-tâb hâke bâm-ı gerdundan
Düşüb ruy-i zemine hemçü sâyc hâksâr olsun
- 8- Görüb bu mâtemi cûlar da döğsün sengile cismin
Cihânı geşt idüb hasretle dâim bi-karâr olsun

Ölçü: *Cihânı geşt/idüb hasret/le dâim bi/karâr olsun*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Ciğerler özlem ateşiyle yansın yalınlar
Gönüller acıyla dolsun gözler yaş döksün*
- 2- *Üzüntü çığığı yine evreni doldursun bir süre
Melekler ağlasın insanlar yaratıklar inlesin*
- 3- *Üzüntü çekenlerin yanan gönlünden çıkan duman
göğün donuğına yükselsin
Evren karalar giysin özlem gecesi başlasın*
- 4- *Yeni bir çığılık koparsın özlem ateşini yaksın⁽¹⁾
Yazğı (felek), evrenin üzüntü yerinde her zaman yüreğı
yaralı olsun*
- 5- *Kara bulut inleyerek gözünden yaş akusun
Ay'ın da yüreğı acıyla yansın dağılansın*
- 6- *Evrenin damı yıkılsın yıldız taneleri dökülsün
Çılgın aşıkların gönlü gibi darmadağıın olsun*
- 7- *Evreni aydınlatan güneş göğün damundan yere atılsın
Yeryüzüne düşüp gölge gibi yerle bir olsun*
- 8- *Bu üzüntüyü ırmaklar da görüp taşla bağrlarını döğsün
Özlemle evreni dolaşıp bir yerde duramaz olsun.*

(1) Açıklamalara bakınız.

Dil özellikleri:

Şule-hâr: yalım saçan.

Nevha-i matem: üzüntü çığılığı, matem iniltisi, üzüntüden dolayı inleme, çığılık koparma.

Ehl-i âlem: insan, insanlar, evrende yaşayanlar, bütün canlı yaratıklar.

Dide giryân: ağlayan göz, *dide giryân olsun*: ağlasın.

Dud-i derun-i ehl-i mâtem: üzüntü çekenin içinden çıkan duman. (*Dud*: duman, *derun*: iç, gönül, *ehl-i mâtem*: üzüntü çeken, matem tutan.)

Evc-i gerdun: evrenin doruğu, gökyüzünün tepesi.

Şâm-ı hasret: özlem gecesi, özlem karanlığı, ayrılık gecesi.

Aşıkâr olsun: belirsin, ortaya çıksın, başlasın, görünsün.

Nâle-i tâze: yeni inilti, yeni çığılık.

Dâğ-ı pür-hasret: özlem dolu yara, özlem yarası, ayrılık yarası, ayrılık acısı, ayrılıktan yana, özlemde dolayı tutuşma. Özlenme dağlanma.

Mâtem-geh-i âlem: evrenin üzüntü yeri, matem tutulan yer, üzüntü çekenlerin toplandıkları yer.

Dil-figâr: gönül yarası, yaralı gönül.

Dâğdâr olsun: yaralansın, yaranın ateşiyle yansın.

Dâğ sözcüğü kızgın bir demirle açılan yaraya, yanma sonucu oluşan yaraya, yanık yarasına denir.

Sakf: dam, tavan, çatı.

Gerdunun sakfı: evrenin damı, gökyüzü.

Mihr-i âlem-tâb: evreni aydınlatan güneş (daha önce açıklandı).

Dâne-i encüm: yıldız taneleri (daha doğrusu "yıldızların tanesi").

Encüm: yıldızlar (necm'ler).

Dil-i uşşâk-ı şeydâ: çılgın aşıkların gönlü (bu dizede İmam Hüseyin'i sevenlerin gönlü anlamında).

Bâm-ı gerdun: evrenin damı, gökyüzünün damı.

Ruy-i zemin: yeryüzü, dünya yüzeyi.

Hemçü: gibi, benzer, benzeşik (bu dizede "gibi" anlamında).

Hâksâr: toprağa karışmış, topraklaşmış, toprağa düşmüş.

Geşt idüb: dolaşp, dolaşarak.

- 1- Hâl-i dili ne yâr-ü ne ağyâr ile söyleş
Ferhâd-ı bclâ-keş gibi kühsâr ile söyleş
- 2- Yetmez mi sana hemdemi-i nâle-i hasret
Ne hem-nefes ol nâyec ne evtâr ile söyleş
- 3- Zulmet-kede-i gamda dilin suz-ü güdâzın
Dök hâke yaşın şem'-i şeb-i târ ile söyleş
- 4- Gûşet cereyânında olan sıyt-ı safâyı
Var gülşene cuş-i dili enhâr ile söyleş
- 5- Râz-ı dilini açma Neşâti gibi yâra
Evvel hele ol gamze-i mekkâr ile söyleş

Ölçü: Evvel he/le ol gamze/i mekkâr i/le söyleş
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- Gönül durumunu ne sevgiliyle ne de yabancılarla söyleş
Üzüntüler çeken Ferhâd gibi dağla bayırla söyleş
- 2- Özlem çılgılığının arkadaşlığı sana yetmez mi
Ne neyle ötüş ne de çalgının telleriyle söyleş
- 3- Özlemin karanlık yerinde gönlün yanışını, yıpranışını
Gözyaşını yere dökerek karanlık gecenin ısıldağıyla söyleş
- 4- Akışındaki mutluluk sesini dinle de
Güt gül bahçesine gönlün coşmasını ırmaklarla söyleş
- 5- Gönlünün sırrını Neşâti gibi sevgiliye açma
Önce o aldatıcı süzgülü bakışla söyleş.

Dil özellikleri:

Söyleş: konuş, tartış, gönüldeşlik eyle, bir durumu karşılıklı olarak konuş, başkasıyla tartış.

Hâl-i dil: gönül durumu, gönül hali, gönülde olup bitenler, gönül olayları, gönül işleri. "Hâl" sözcüğü tasavvufî "derin coşkunculuk", bir güzellik karşısında "kendinden geçiş" anlamındadır.

Ferhâd-ı belâ-keş: acı çeken Ferhâd, üzüntülü Ferhâd. Sevgilisi Şirin'e kavuşmak için dağı delip süt akıttığı söylenen bir masal insanı (daha önce de açıklandı).

Kühsâr: dağ, dağ bayır, dağlık yer.

Hemdemî-i nâle-i hasret: özlem çılgınlığının arkadaşlığı, ayrılık acısından doğan iniltinin yoldaşlığı.

Hem-nefes: solukdaş, soluğuna uyan, birlikte soluk alıp veren.

Nây: ney, kaval, soluklu çalgı.

Nâyê hem-nefes olmak: neye uyarak ses çıkarmak, neyle birlikte ötmek, inlemek. Ötüşte neye arkadaşlık etmek.

Evtâr: teller, çalgının telleri.

Zulmet-kede-i gam: özlemin karanlık yeri, ayrılığın karanlık yeri, ayrılık karanlığı, özlem karanlığı.

Kede/gede: yer, uzam.

Suz-ü güdâz: yakış ve yıpratış, yakma ve öldürme.

Şem'-i şeb-i târ: karanlık gecenin mumu, karanlık geceyi aydınlatan ışıldak, ışıklık.

Sıyt-ı safâ: safa sesi, mutluluk sesi.

Cuş-i dil: gönül coşkunculuğu, gönlün sevinçten kaynayıp taşması.

Enhâr: nehirler, ırmaklar, büyük akarsular.

Râz-ı dil: gönül sırrı, gönül gizemi.

Gamze-i mekkâr: aldatıcı gamze, aldatıcı süzgün bakış, tuzağa düşürücü bakış.

Rübâi

Oldum o kadar ışk ile dembeste vü lâl
Yok derdimi bir vechile takrire mecâl
Saldım dili bir lücce-i pür-hayrete kim
Emvâcı ider garkaların istikbâl

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü faul*

(Kaynak: Neşâti, Hayatı ve Eserleri, Sadeddin Nüzhet, 1933. Buraya aktarılan şiirlerin yayını Mil. Kt. Yaz. no.449 yazmaya göre, o çağın dil özelliği gözönünde tutularak değiştirilmiştir.)

Dörtlük

*Aşk ile öylesine soluğum kesildi dilim tutuldu ki
Derdimi açıklayacak durumda değilim artık
Gönlümü çok mu çok şaşılasi bir engine saldım ki
İçine batanları dalgaları karşılamaya çıkar.*

Mezakî

Mezaki, Dervîş Bosnalî diye de anılır. Rumelîli ozanlar arasında ün kazanmıştır. Yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur. 1673, ya da 1676 da ölmüştür. şiirlerinde yer yer tasavvuf konularına eğilim görölür. Özellikle sevgiyi işlemiştir. Söyleyişi akıcı, kolaydır. İnce buluşları, duyarlı bir anlatımı vardır. şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı bulunmaktadır. Kimi şiirlerinde halk deyimleri, atasözleri yer alır.

- 1- Hic makdem-i dilberden yollarda eser yok mı
Ey bâd-ı sabâ sende bir tâze haber yok mı
- 2- Yusulla o mehrunun farkı katı zâhirdür
Erbâb-ı mahabbetde bir chl-i nazar yok mı
- 3- Bu bağ-ı mahabbet kim bir tâze gülstandur
Zîb-i ser-i ümide bir gonca-i ter yok mı
- 4- Bu nâle-i şebgirin âsârı görölmez mi
Bu şâm-i garibâne bir vakt-i scher yok mı
- 5- Bu suziş ile andan zâhir mi olur derdüm
Pinhan yine sinemde sad dâğ-ı ciğer yok mı
- 6- Ey Hızr-ı huceste pey kem-nâm-ı reh-i ıskız
Bu vâdi-i hayretde bir râh-güzer yok mı
- 7- Alemde Mezâkı veş bir sâhib-i irfânız
Erbâb-ı dile mâil bir chl-i hüner yok mı

Ölçü: *Alemde/ezâki veş/bir sâhi/b-i irfânız*
mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

(Kaynak: Prof. Fahir İz, AGY. Ayrıca Milt. Kt. Mzm. 400)

- 1- *Yollarda güzelin gelişiyile ilgili bir iz yok mu
Ey tanyeli sende yeni bir haber yok mu*
- 2- *Yusuf'la o ay yüzünün ayrımı besbelli
Sevgiden anlayanda bir görüşü kavrayışlı yok mu*
- 3- *Bu sevgi bahçesi yeni bir gül ülkesidir
Umudun başını süsleyecek yeni bir gonca yok mu*
- 4- *Geceyi yaran bu çığlığın etkisi görülmez mi
Bu yoksullar gecesinin bir gınaçını yok mu*
- 5- *Derdim bu yanıp yakılışla açığa çıkar mı
Göğsümde gizli yüzlerce ciğer yarası yok mu*
- 5- *Ey ayağı uğurlu Hızır sevgili yolunun adı kötüye çıkmışlanyız
Bu şaşkınlık oylumunda bir yol gösterici yok mu*
- 7- *Evrende Mezâki gibi aydın bir kişiyiz
Gönülden anlayanı tutan bir becerikli yok mu.*

Dil özellikleri:

Makdem-i dilber: güzelin gelişi.

Eser: iz, belirti.

Bâd-i sabâ: tanyeli.

Tâze haber: yeni haber, yeni bilgi.

Katı: çok, *katı zâhirdür:* besbellidir, çok açıktır.

Erbâb-ı mahabbet: sevgiden anlayanlar, gönül işlerini bilenler, sevgi erleri, tatlı tatlı söyleşenler.

Ehl-i nazar: bakışı kavrayışlı, kavrayıcı görüşlü, bakış eri, bir bakışta kavrayan, tasavvufta; karşısındakinin içini bir bakışta anlayan, özü gören, derin bakışlı, ermiş kişi bg. anlamlarda söylenir.

Bağ-ı mahabbet: sevgi bahçesi, sevgi bağı.

Zib-i ser-i ümid: umudun başına takılan süs, umudun başını süsleyen takı.

Zib: süs, süs takısı.

Nâle-i şeb-gir: geceyi yaran çığlık, karanlığı yırtan çığlık, gece duyulan çığlık.

Asâr: eserler (izler), belirtiler, "eser/iz" sözcüğünün çoğulu.

Şam-i garibân: yoksullar gecesi, yurdundan uzak kalanların gecesi, garipler akşamı.

Vakt-i seher: tan ağarması, güneçimi.

Suziş: yanma, yakış, yanıp yakılma.

Zâhir: görünen, açıkta, kapalı olmayan.

Hızr-ı huceste-pey: ayağı uğurlu Hızır.

Huceste: uğurlu, iyi gelen, yararlı.

Pey: ayak (bk. pâ, pây).

Kem-nâm-ı reh-i ışk: sevgi yolunda adı kötüye çıkan.

Kem-nâm: adı kötüye çıkmış.

Reh-i ışk: sevgi yolu, aşk yolu.

Vâdi-i hayret: şaşkınlık oylumu.

Râh-güzer: yol gösteren, kılavuz, yol gösterici.

Sâhib-i irfan: bilgili, aydın.

Niyazi-i Mısri

1618 de Malatya'da doğmuş, 1694 te Limni adasında ölmüştür. mısır'da öğrenim gördüğünden "Mısri" takma adıyla tanınmıştır. Erken yaşta tasavvufa ilgilenmiş, Halveti Tarikatı'na girmiştir. Şiirleri divan geleneğini sürdürmesine karşın, halk arasında yaygın bir ünü vardır. Çağının halk Türkçesiyle yazdığı şiirleri dil araştırmaları bakımından yararlı sayılır.

Niyazi-i Mısri'nin şiiri, yer yer tasavvuf konularını içermesine karşın, din bakımından katı bir duyguyu dilegetirir. Şiirleri tekkelerde, toplu olarak, törenlerde okunurdu. Bütün şiirlerinin toplandığı divan'ı birkaç kez basılmıştır.

- 1- Sevdim seni hep varım yağmadur alan alsun
Gördüm seni efkârım yağmadur alan alsun
- 2- Aldun çü beni benden geçdüm bu cân-ü tenden
Aklım dahi her varım yağmadur alan alsın
- 3- Ben varluğımı atdum dost varluğına yetdüm
Her usluya bâzârım yağmadur alan alsun
- 4- Geçdüm ben ad-u sandan çıkdum ben o dükkândan
Hep ırz-u vakaarum yağmadur alan alsun
- 5- Geldi dile dildârım buldum gül-ü gülzârım
Şimdengiru hep varum yağmadur alan alsun
- 6- Sen gaib-ü hâzırsun her hâlîme nâzırsun
Ahvâl ile etvârım yağmadur alan alsun
- 7- Çün buldı gönül yârım terk cyledüm ağyârım
Îmân ile zünnârım yağmadur alan alsun
- 8- Mısri'ye vücut imkân bir oldu kamu âyân
Tâat ile ezkârım yağmadur alan alsun

Ölçü: *Sevdim se/ni hep varum/yağmadu/ralan alsun*
 mef'ulü mefâ'ilün mef'ulü mefâ'ilün

(Kaynak: Niyazi-i Mısri Divanı, 1963.)

Dil özellikleri:

Hep varım : bütün varlığım, nem varsa.

Efkârım: düşüncelerim, dileklerim.

Yağmadur alan alsun: İlgarlansın, yağmalansın, isteyen istediğini alsın.

Aldun çü beni benden: beni benden aldın, kendimi bilmez oldum.

İrz-u vakaar: benlik, kişinin kendi benliğini oluşturan öz, kişilik.

Gaib-ü hâzır: görünmeyen ve her yerde bulunan. İslam inançlarına göre tanrı görünmez, ancak her yerde vardır.

Nâzır: gören, bakan.

Zünnâr: Hristiyan kişilerinin bellerine sardıkları özel kuşak.

Vücub: gerekli olan, yerine getirilmesi dine göre bir görev sayılan.

Tâat ile ezkâr: tapış ile tanrıyı anışlar (ezkâr/anışlar, tanrı adını söyleyişler).

Ahvâl ile etvârüm: durumlarımla davranışlarım, varlık alanında ortaya koyduğum bütün eylemler, davranışlar.

Ayân: apaçık, belli, görünen, ortada.

Fasih

Fasih Ahmed Dede, İstanbul'da doğdu, 1699 da orada öldü. Mevlevi Tarikatı'na erken yaşta girmiş, bu yolda yetişmiştir. Bir süre Köprülü Ahmed Paşa'nın kâtipliği görevinde bulunmuştur. Resim, yazı (hat) alanında da ürün veren Fasih Dede'nin başarısı şiirde, özellikle gazel türündedir. Tasavvuf konularını işleyen şiirinde egemen öge sevgidir. Söyleyişi, kolay, akıcı, dili sürükleyici, buluşları ince ve etkilidir. Genellikle Neşati, Naili yolunu izlemesine karşın, kimi şiirlerinde onları geçtiği söylenir.

Şiirlerinin toplandığı divan'ından başka; *Mahmud-u Ayaz*, *Be-hiş-t-Abâd*, *Tönbakü-Nâme*, *Hüsrev-ü Şirin*, *Münazara-i Gül-ü Mül*, *Münazara-i Şeb-ü-Ruz* gibi yapıtları vardır.

- 1- Şarâb-ı nâz aceb çeşm-i yâre gelmedi mi
Dahi mahall-i niyâz ol nigâre gelmedi mi
- 2- Hezâr mevc-i yem-i gamla âşinâ oldu
Gönül o dürr-i melâhat kenâre gelmedi mi
- 3- Görinmez oldu o şehbâz-ı evc-i istiğnâ
Aceb bu cânibe sayd-ü şikâre gelmedi mi
- 4- Bahâr geldi niçün bülbül-i çemen hâmuş
Şehenşeh-i güle şekvâ-yi hâre gelmedi mi
- 5- Zebân-ı şekveyc ruhsat var ey Fasih meger
Dahi mahall-i niyâz ol nigâre gelmedi mi

Ölçü: Şehenşeh-i/güle şekvâ/yi hâre gel/medi mi
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün feilün

- 1- *Acaba sevgilinin gözüne naz şarabının baygınlığı gelmedi mi
O güzele yalvarıp yakarmak için elverişli durum gelmedi mi*
- 2- *Gam denizinin binlerce dalgasıyla senli benli oldu
Gönül, o güzellik incisi gene kıyıya gelmedi mi*
- 3- *O aldırmaıışın en yücesinde duran büyük doğan
Görünmez oldu, yoksa bu yöreye avlanmaya gelmedi mi*
- 4- *Bahar geldi çemen bülbülü neden suskun
Şahlar şahı güle dikenden yakınmaya gelmedi mi*
- 5- *Ey Fasih yakınmayı dile getirmeye olanak var
Peki o güzele yalvaracak yer, sıra gelmedi mi.*

Dil özellikleri:

Şarâb-ı nâz: naz şarabı, sürülmüş şarap, insanı içmiş gibi kıvandırıp kendinden geçiren biraz baygınlaştıran davranış, kendini ağır satma.

Aceb: acaba, yoksa.

Çeşm-i yâr: sevgilinin gözü. *Dizelerin yorumu*: "O sevgili: gözünde, kendini ağır satmanın, nazlanmanın, böyle davranışın yarattığı kıvançla doğan yumuşak baygınlığın etkisi yok mu? O sevgilinin gözünde, az da olsa, bir süzülme, kendinden geçme yok mu? Onun gözleri, iğkinin etkisiyle kızarmaz mı?"

Mahall-i niyâz: yalvarıp yakarma yeri, yalvarış olanağı, yalvarış sırası.

Mevc-i yem-i gam: gam denizinin dalgası, özlem denizinin dalgası.

Hezâr: bin.

Aşinâ: tanıdık, yakın, biriyle senli-benli olma.

Dürr-i melâhat: güzellik incisi.

Şehbâz-ı evc-i istiğna: kendini ağır satmanın en yücesinin, en yüksek aşamasının büyük doğanı. Kendini ağır satmayı aşırılığa vardiğermanın büyük doğanı.

Sayd-ü şikâr: avlanma, avlanmaya çıkma (bu iki sözcük eşanlamlıdır. *sayd*/avlanma, *şikâr*/avlanma, ilki Arapça, ikincisi Farsça).

Bülbül-i çemen: çemen bülbülü, ortalık yeşillenince ötmeye başlayan bülbül.

Hâmuş: suskun, sessiz.

Şehenşeh-i gül: gül padişahlarının padişahı, gül sultanlarının sultanı.

Şekvâ-yi hâr: dikenden yakınma, dikenden şikâyet.

Zebân-ı şekva: yakınma dili, yakınmayı dile getirme, yakının dil.

- 1- Sâki ki aks-i rûyini sâgarde gösterir
Ateşle âbı hâsılı bir yerde gösterir
- 2- Ruhsârı üzre sâye-i zülfî düşüb çü dud
Ol şem' bezm-i hüsnî siych-çerde gösterir
- 3- Gül-berk üzre sünbül-i garrâ sanur gören
Kâküllerin ki yâr ruh-i terde gösterir
- 4- Bir bir felekde necm-i letâfet midir yahud
Ol meh izâr-i pâkini hoy-kerde gösterir
- 5- Bilmez ki dâğını ne mahâl arz ider Fasîh
Geh dilde geh ciğerde gehi serde gösterir

Ölçü: *Geh dilde/geh ciğerde/gehi serde/gösterir*
 me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- İçki dağıtıcı yüzünün yansımaları kadehte gösterir
Demek ki ateşle suyu bir yerde gösterir
- 2- Saçının gölgesi yanağının üstüne sis gibi düşünce
O güzellik meclisini, o mum, esmer gösterir
- 3- Gören gül yaprağı üstünde güzel bir sünbül sanır⁽¹⁾
Sevgili saçını pırl pırl yanağına dökmüş gösterir
- 4- Gökyüzünde tek tek incelik yıldızı mı yoksa
O ay yüzlü sevgili ısl ısl yüzünü terli mi gösterir
- 5- Fasih, gönül yarasını ne yolla anlatacağını bilmiyor
O yarayı bir olur gönülde, bir olur ciğerde, bir olur
başında gösterir.

(1) Anlamı daha kolay kavramak için bu iki dizenin yerini değiştirmek gerekiyor:
"Sevgili, saçlarını pırl pırl yanağı üstüne döktüğünde; gören, gül yaprağı-
nın üzerinde güzel bir sünbül sanır."

Dil özellikleri:

Aks-i ruyini: yüzünün yansımısını, yüzünün yansıyan görüntüsünü.

Sâye-i zülf: saçın gölgesi. zülfün gölgesi.

Siyeh-çerde: esmer, siyahımsı, karamsı.

Çü dud: duman gibi, sis gibi.

Bezm-i hüsn: güzellik meclisi, bu dizede "güzelliğin bütünü" anlamında.

Gül-berk: gül yaprağı.

Sünbül-i garra: güzel sünbül, sevgilinin saçı.

Ruh-i ter: taze yanak, pırıl pırıl yanak; çizgisi, kırışığı olmayan yanak. *Necm-i letafet:* İncelik yıldızı, letafet yıldızı; güzelliğin, inceliğin yıldızı.

İzâr-i pâk: temiz yanak, parlak yanak, pırıl pırıl yanak.

Hoy-kerde: terlemiş, terli.

Ne mahâl arz ide: ne yolla göstere, nasıl söyleye, ne tür anlata.

Seçmeler

- 1- Gelür dehânum cânuma berâ-yi istikbâl
Denilse meclise ol yâr-i bi-vefâ geliyor

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

- 2- Gören cemâlünü mecnûn-i ışk olur elbet
Senünle aklı olan yâr-ü âşinâ olmaz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

- 3- Bulınmadı sana dil âleminde âsâyiş
Fasih âdeme dirler cihanda rahat yok

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

- 4- Kan ağladıkça ben sen iderdin visâle va'd
Demler o demler idi zaman ol zaman idi

Ölçü: *mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

*

- 5- Berk-i bârından biz el çekdük bu fâni gülşenin
Mive-i maksud ister olsun ister olmasın

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divân-i Fasih, Sül. Kt. Zühdi Bey, TY. 238.)

Seçmeler

- 1 -

1- Karşılama için canım ağzıma gelir
O vefasız sevgili to plantıya geliyor dense

*

2- Yüzünü gören aşkın çılgını olur besbelli
Akıllı olan seninle dost ve içli dışlı olmaz

*

3- Gönül evreninde sana esenlik sağlanamadı
Ey Fasih; insana yeryüzünde rahat yok derler

*

4- Ben kan anladıkça sen geleceğimi diye söz verirdin
Günler o günlerdi zaman o zamandı

*

5- Bu gelip geçici gül bahçesinin (evrenin) yaprağından
yemişinden geçtik
Dileğimizin yemişi ister olsun ister olmasın

Dil özellikleri:

Berâ-yi istikbâl: karşılamak için.

Mecnun-i aşk: aşk delisi, aşk çılgını, sevgi nedeniyle kendinden geçen.

Yâr-ü âşinâ: dost ve tanıdık, dost ve içli dışlı olunan kimse. Halk ağzında bildik (âşinâ) ve yakın(dost).

Asâyîş: esenlik, düzen, bozukluğun-dağınıklığın karşıtı.

Visâle va'd: kavuşmak için söz verme, geleceğim diye söz verme.

Fâni gülşen: geçici gül bahçesi, boyuna yeşil, çiçekli kalmayan gül bahçesi (bu dizede evren'in yeryüzü anlamında yorumlanması, anlam bakımından, daha uygun).

Mive-i maksud: dilek yemişi, dilek meyvesi, erek yemişi, maksat meyvesi (kişinin dilediği ereğe varmasından sağlanan kazanç, mutluluk).

Rami Mehmed Paşa

1655'te İstanbul'da doğdu, 1707'de tutuklu bulunduğu sırada öldü. Özel öğrenim gördü, Nabî'den yazın bilgileri edindi. Kıbrıs, Mısır valiliklerinde bulundu. Genellikle sevgi konularını işleyen şiirlerinde, yer yer derin duyular, sürükleyici incelikler, etkileyici buluşlar görülür.

Şiirlerini içeren *divan*'ı dışında, *Hülâsa-i İnşâ* adlı bir yapıtı vardır.

- 1- Reh-i ışk içre zencirin srr divānedr gönlüm
Mahabbet arsasında ser virür merdānedr gönlüm
- 2- řebistān-ı visāle tālib olsam vechi var zirā
řerār-ı şem'-i hüsne per yakan pervānedr gönlüm
- 3- Gelen gelsün salādur şu'lc-nřān-ı harābāte
Mey-i ışkıyle bir āteř-kede meyhānedr gönlüm
- 4- Gel ey sākı kerem kıl sāgarı doldurma leb-ber-leb
Bilrsin cām-ı ışk-ı yārile mestānedr gönlüm
- 5- Olaldan āřinā ālām-ı derd-i hıcre ey Rāmi
Safā-yi meclis-i dildārdan bīgānedr gönlüm

l: Olaldan ā/řinā ālā/m-ı derd-i hic/re ey Rāmi
mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1- *Aşk yolunda zincirini sürtiyen delidir gönlüm
Sevgi alanında başını veren bir yığıttır gönlüm*
- 2- *Kavuşma gecesinin yatak odasını dilesem yeridir
Güzellik mumunun ateşine kanadını yakan bir kelebektir gönlüm*
- 3- *Meyhanenin alev içenlerine bir çağrıdır gelen gelsin
Aşk şarabıyla ateşliğe dönmüş bir meyhanedir gönlüm*
- 4- *Gel ey içki dağıtıcı beni kayır, kadehi dudak dudağa doldurma
Biliyorsun sevgilinin aşk kadehiyle iyice içip esrimiş gönlüm*
- 5- *Ey Râmi ayrılık acısının üzüntüleriyle yakınlık kuralı
Sevgili meclisinin mutluluğuna yabancı kaldı gönlüm*

Dil özellikleri:

Reh-i ışk: aşk yolu, sevgi yolu, sevgiye götüren yol

Zencirin sürür: zincirini sürür. Eskiden delilerin ayaklarına zincir vururlardı. "Zincirin sürür divâne" sözlerinden çıkan anlam da bu olaydır.

Şebistân-ı visâl: kavuşma gecesinin yatak odası.

Şebistan: yatak odası, gerdek odası, toplumdan uzak kalarak kendini tapınmaya veren kimsenin kaldığı yer. Bu dizede "yatak odası", "sevgiliyle buluşulan yer" anlamı düşünülmüştür.

Şerâr-i şem"-i hûsn: güzellik mumunun yalımı, güzellik mumunun ateşi, güzellik mumunun kıvılcımı.

Per yakan: kanadını yakan

Şu'le-nuşân-ı harâbât: meyhanenin ateş içenleri, meyhanenin ateş yalımı gibi kızıl şarabını içenler.

Şu'le-nuşân: yalım içenler, ateş içenler (yalım gibi kızıl şarabı içenler).

Ateş-kede: ateşlik, ateş yakılan yer, ateş yeri. Eski İran'da, zerdüş inancına bağlı kimselerin, tapındıkları kutsal ateşin bulunduğu yer.

Mey-i ışk: aşk şarabı, sevgi şarabı, sevginin seveni kendinden geçirici etkisi.

Leb-ber-leb: dudak dudağa, dopdolu.

Câm-ı ışk-ı yâr: sevgiliye duyulan sevginin kadehi, sevgilinin aşkı kadehi.

Âlâm-ı derd-i hicr: ayrılık dârdinin üzüntüleri, ayrılık acısının yarattığı üzüntüler (âlâm/elemler, üzüntüler).

Safâ-yi meclis-i dildâr: sevgili meclisinin mutluluğu, sevgiliyle buluşulan toplantıdan duyulan mutluluk.

- 1- Mevsim-i gülde ne hum-hâne ne kâşâne gerek
Her çemen sufede bir meclis-i rindâne gerek
- 2- Şimdi güller gibi peymâne gerekdir elde
Bağda her kişi bülbül gibi mestâne gerek
- 3- Mevc-hiz oldu çemen bâd-ı sabâ ile yine
Âşinâyân-ı hıred akl ile bigâne gerek
- 4- Hâl-i bîmârını kıl ziver-i bâlin-i beyân
Hâb-nâz itmeğe ol âfete cfsâne gerek
- 5- Sâkiyâ herkesi şâyeste-i sohbet sanma
Şem'-i bezm-i meyc Râmi gibi pervâne gerek

Ölçü: *Her çemen su/fede bir mec/lis-i rindâ/ne gerek*
 fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Üniver. Kt. TY. 5492.)

- 1- *Gül döneminde ne şarap mahzeni ne de saray gerek
Her yeşil alanda bir dervişçe şölen gerek*
- 2- *Şimdi elde gül gibi kadeh gerekir
Her kişinin bağda bülbül gibi kendinden geçmesi gerek*
- 3- *Çemen yine tanyeliyle dalgalanmaya başladı
Akıllıların akılla ilgilerini kesmeleri gerek*
- 4- *Hasta durumunu söz yastığının süsü eyle
O güzeli naz uykusuna yatırmak için masal gerek*
- 5- *Ey içki dağıtan herkesi sözü dinlenir sanma
İçki şöleninin mumuna Rami gibi bir kelebek gerek...*

Dil özellikleri:

Mevsim-i gül: gül dönemi, gül mevsimi.

Hum-hâne: şarap mahzeni, şarapların saklandığı yer.

Kâşâne: saray, konak, köşk.

Çemen sufede: çemen alanında, çemenli toplantı yerinde, çemenli sofasında.

Meclis-i rindâne: rindçe şölen, dervişçe toplantı.

Peymâne: içki bardağı, kadeh, sağırak.

Mestâne: kendinden geçmiş, esirmiş, bayingin.

Mevc-hiz: dalgalanan, dalgali.

Bâd-ı sabâ: tanyeli.

Aşinâyân-ı hired: akıllılar, akılla tanıdık olanlar.

Bigâne: yabancı.

Hâl-i bimâr: şaynı durum, hastalık hali, lhasta.

Ziver-i bâlin-i beyân: söz yastığının süsü, söz söyleme yastığının öyüsü.

Hâb-nâz: naz uykusu, kendin geçerek tatlı bir uykuya dalış.

Afet: güzel, sevgili.

Efsâne: söylence, masal, öykü (küçük çocukları uyutmak için söylenen masal).

Şâyeste-i sohbet: sözü dinlenmeye değer, oturup söyleşmeye değen, sözü dinlenen.

Şem'-i bezm-i mey: içki şölenini aydınlatan mum.

Nabi

Urfa'da doğdu (1642), İstanbul'da öldü (1712). Gerçek adı Yusuf'tur. Medrese öğrenimi gördü, İstanbul'a gelince Musahib Mustafa Paşa'ya kapılandı, onun divan katibi, kâthudası (kahyası) oldu. sonra Halep'e gitti. Orada evlendi, oldukça varlıklı bir yaşam sürdü. Bütün çalışmalarını şiire verdi. Daha sonra Halep valisi Baltacı Mehmed Paşa ile İstanbul'a geldi.

Nabi çağının ünlü, etkili bir ozanı olarak bilinir. Şiirlerinde öğretici, bilgece konulara geniş yer verir. Kimi şiirlerinde sevgi konularını işler. Şiirin Arapça, Farsça sözcüklerden arındırılması görüşünü savunmasına karşılık dili en karmaşık ozanlardan biridir. Kimi şiirlerinde akıcılık, açıklık, kimi şiirlerinde ise tutukluk, ağırlık sezilir. Çağının düzensizliğinden, yönetimin bozukluğundan, toplumun mutsuzluğundan yakınan eğitici dizeleriyle kendinden sonra gelen ozanları etkilemiştir. Nabi felsefe, matematik gibi konulara karşı çıkar, oğluna onlarla ilgilenmemesini öğütler. Tasavvuf yolunu seçerek Muhyiddin-i Arabî'nin *"Fususul-Hikem/ Bilgeliklerin özleri"* adlı yapıtını okumasını önerir. Bu tutumu onun, bilim bakımından, tutarlı, sağlıklı bir düşünce taşımadığını, eskiye, gerçekdışı olana bağlılığını gösterir. *"Hayriye"*, *"Tuhfetü'l-Haremeyn"*, *"Hayrabâd"* adlı yapıtlarıyla bir *"divan"*ı vardır. *"Hayriye"*, *"Tuhfetü'l-Haremeyn"*, *"divan"* eski yazıyla basılmıştır.

- 1- Nevbahâr oldu çemen-pûş oldu sahrâlar yine
Cilve itdi seyl âsâ serde sevdâlar yine
- 2- Şevketin görmüş zeminin renk renk ezhâr ile
Dâmen-i sahrâya yüzler sürdi deryâlar yine
- 3- Bir nigâh itmiş bulundum yâra oldu mevc-hiz
Kûş-e ebrû ile ağyâra imâlar yine
- 4- Leblerinden dilberânın açdı ruz-i mey girih
Telh-güftâr oldılar lâ'l-i şeker-hâlar yine
- 5- Nâil oldu bir nigâh-ı iltifâta sehv ile
Nâbi-i sâde-derûnun oldu dünyâlar yine

Ölçü: *Nâil oldu/bir nigâh-i/iltifâta/sehv ile*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *İlkbahar geldi yine yeşile büründü kırlar
Yine sel gibi kaynaştı başumdaki sevdalar*
- 2- *Gördü yeryüzünün renk renk çiçeklerle donandığını
Yine yüz sürdü kırların eteğine denizler*
- 3- *Şöyle bir baktım sevgiliye, birden dalgalandı
Kaş ucuyla, yine yabancılarla oynaşmalar*
- 4- *İçki günü güzellerin dudaklarından bir düğüm çözdü
Yine acı sözler söylemeye başladı şeker yiyen dudaklar*
- 5- *Yanlışlıkla gönül okşayıcı bir bakış geldi sevgiliden
İçi temiz Nabî'nin oldu yine dünyalar*

Dil Özellikleri:

Çemen-puş: yeşil örtünme, yeşil örtüye bürünme, yeşile bürünme.

Cilve: kaynama, taşma, devinme (bu dizede kaynayıp taşma anlamında).

Âsâ: gibi, *Seyl âsâ*: sel gibi.

Serde sevdâlar: başta sevdalar (halk deyimi olarak, "başta sevdâ var" sözleri "aşık oldu" anlamındadır).

Şevketin görmüş: donandığını gördü, donanışını görmüş.

Zeminin renk renk ezhâr ile: yeryüzünü renk renk çiçeklerle.

Dâmen-i sahrâ: kırın eteği, ovanın eteği, karanın denizle birleştiği yer.

Mevc-hiz: dalgalandıran, dalgalanan.

Kuşe-i ebru: kaşın ucu, kaş ucu.

Îmâ: sezdirme, duyurma (bu dizede oynaşma, kaşla gözle söyleşme, kırırtırma). *Dizenin yorumu*: sevgili kaş ucuyla yabancılarla kırırtırmaya başladı.

Ruz-i mey: içki günü, şarap günü.

Girih: düğüm. *Dizenin yorumu*: içki içme günü gelip çatınca güzellerin ağzı çözüldü, konuşmaya başladılar.

Dilberân: güzeller, gönül çekenler.

Telh-güftâr: acı söz (*telh*/acı, *güftâr*/söz).

La'i şeker-hâlar: şeker yiyen dudaklar (tatlı söz söyleyen dudaklar, tatlı konuşan duduklar).

Nigâh-i iltifât: gönül okşayıcı bakış.

Nâbi-i sâde-derun: içi temiz Nâbi, gönlü temiz Nâbi.

Oldı dünyâlar yine: dünyalar benim oldu (sevindim) anlamında deyim (dünyalar onun olmak, dünyalar benim olmak).

- 1- Ey dil sitem-i dehrden âzâd olamazsın
Mâdâm sana dil dinilür şâd olamazsın
- 2- Dergâhına yüz sürmeyecek pîr-i muganın
Şâyeste-i keyfiyyet-i irşâd olamazsın
- 3- İtdün yerüni reh-güzer-i seyl-i selâmet
Ey hâne-i sâman dahi âbâd olamazsın
- 4- Hem-rengsin ey baht-ı siyâh zülf-i bütânla
Amma nideyim öylece berbâd olamazsın
- 5- Elbetde olursun yine bir âfete meftun
Hâlin budur ey Nâbi ki dîlşâd olamazsın

Ölçü: *Elbetde/olursun yi/ne bir âfe/te meftun*
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ulün

- 1- *Ey gönül dünyanın siteminden kurtulamazsın
Sana gönül dendiğine göre mutlu olamazsın*
- 2- *İçki satıcıların önderinin kapısına yüz sürmeden
Doğru yolu bulma kolaylığını kazanamazsın*
- 3- *Esenlik selinin geçtiği yolu kendine yer ettin
Ey bolluk evi artık bayındır olamazsın*
- 4- *Ey kara yazgı güzellerin saçıyla eş renktesin
Ne yapayın öylelikle kendini yele veremezsin*
- 5- *Besbelli sonunda bir güzele tutulursun
Durumun budur ey Nâbi gönlü mutlu olamazsın*

Dil özellikleri:

Sitem-i dehr: dünya sitemi, dünya darlığı, dünyanın çektiği sıkıntı.

Şâd: mutlu

Şâyeste-i keyfiyyet-i irşâd: doğru yolu bulma kolaylığı, doğru yolu bulduracak durumu gerektirme, doğru yolu bulmaya değer kazanma.

Dergâh: kapı

Reh-güzer-i seyl-i selâmet: esenlik selinin geçtiği yer, esenlik selinin yatağı.

Pir-i mugân: içki satanların önderi, meyhanecilerin piri.

Hâne-i sâman: bolluk evi, varlık evi..

Baht-ı siyâh: kara baht, kara yazgı.

Hem-reng: özdeş renkte olan, eş renkli

Zülf-i bûtân: güzellerin zülfü, güzellerin saçı.

Berbâd: yıkılma, yellerin önünde savrulma, yele verme.

Dilşâd: mutlu, gönlü kıvançlı, sevinçli.

- 1- Hayâlinden gelür gam hâtıra cânânenen gelmez
Sitem hep âşinâlardan gelür bigânenen gelmez
- 2- Hased evkatına ol ârif-i âlem-şinâsın kim
Elinden câm düzmez kûşe-i meyhânenen gelmez
- 3- Umarsın bir nüvâziş açdığı bin zahm içün amma
Bu insaniyyet ey dil gamze-i cânânenen gelmez
- 4- Misâl-i halka tutdum gûşumı ebvâb-ı âfâka
Sadâ-yi nağme-i ayş-ü tarab her hâncden gelmez
- 5- N'ola güstâh olursa piş-i gülde bûlbûl ey Nâbi
Mürâât-ı cdeb dest-i dil-i mestânenen gelmez

Ölçü: Hayâlinden/gelür gam hâ/tırâ cânâ/neden gelmez
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- Üzüntü gönüle düş kurmadan gelir sevgiliden gelmez
Çıkışma hep tanıdıklardan gelir yabancidan gelmez
- 2- Kıskanılır o evreni bilen kişinin zamanına
Elinden kadeh düşmez meyhane köşesinden ayrılmaz
- 3- Açtığı bin yara karşılığı bir okşama beklersin oysa
Ey gönül, bu insanlık, sevgilinin süzgün bakışından gelmez
- 4- Kulağımı ufukların kapılarına halka gibi dayadım
Eğlence ve yiyip içme ezgisinin sesi her evden gelmiyor
- 5- Ne olur saygısız olursa gülün önünde bülbül ey Nâbi
Saygı kurallarına uyma, içip kendinden geçmiş gönlün
elinden gelmez.

Dil Özellikleri:

Evkât: vakıtlar, zaman, süre (bu dizede tekil anlamda olup, yaşanan süre karşılığıdır.).

Hased evkatına: yaşadığı süre kıskanılır, yaşadığı süre imrenilir.

Arif-i âlem-şinâs: evreni bilen kişi, evrenin özünü, yaşamanın anlamını bilen. Gönül bilgisi olan kişi.

Kuşe-i meyhâne: meyhane bucağı, meyhane köşesi, içki içilen yerin ufak bir bölümü.

Nüvâziş: okşama, gönül alma, gönül yapma, sevmek.

Misâl-i halka: halka gibi kapılara asılan, kapıyı çalmaya yarayan demir halka.

Ebvâb-ı âfâk: ufukların kapıları.

Sadâ-yi nağme-i ayş-ü tarab: eğlence ve yeyip içme ezgisinin sesi, yemekli içkili toplantıda söylenen türkü.

Piş-i gül: gülün önünde.

Müraat-ı edeb: saygı kuralları.

Dest-i dil-i mestâne: içip esirmiş gönlün eli.

Seçmeler

- 1- Bu hüsn-i hânûmân-endâz ile zâlim sen insâf it
Seni gördükçe âşık âh-ü feryâd itmesün n'itsün

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

- 2- O âfetin revîş-i nâzûkânesin bilüriz
Cefâyâ niyet idince bahânesin bilüriz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

- 3- Ümid-i bus-i lebiyle o âfetin Nâbi
Kadehlerin dökülen âb-ı rûların bilüriz

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

*

- 4- Bahâr geldi ele yine câm alınmaz mı
Bu goncadan bu havâlarda kâm alınmaz mı

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün*

*

- 5- Zâhid yüri var savmaada çille-nişin ol
Sen meykeçenin zevk-u safâsın ne bilürsin

Ölçü: *me'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün*

(Kaynak: Divan, 1291)

Seğmeler

- 1- *Bu ev ocak yıkan güzelliğınle ey acımaz biraz yumuşıa
Seni gören anlayıp inlemesın de ne yapsın*

*

- 2- *O güzelın o ınce-alınlı yürüyüşünü biliriz
Acı çekırmeyi düşününce bulacağı nedeni de biliriz*

*

- 3- *Ey Nâbi, o güzelın dudağını öpme umuduyla
Kadehlerin dökülen yüz sularını biliriz*

*

- 4- *Bahar geldi gene kadeh alınmaz mı ele
Bu havalarda bu gonca gibi güzelın tadına bakılmaz mı*

*

- 5- *Kaba sofa sen git mescitte otur çile doldur
Sen meyhanenin tadını muthuluğunu ne bilirsın*

Dil özellikleri:

Hüsn-i hânümân-endâz: ev ocak yıkan güzellik.

İnsâf it: yumuşa, katılığı bırak, biraz gönül okşayıcı davran, ölçüyü elden bırakma.

Reviş-i nâzükâne: ince-alımlı yürüyüş, yürüyüş biçimi, gönül alıcı yürüyüş.

Ümid-i bûs-i lebiyle: dudağını öpme umuduyla.

Kâm almak: mutlu olma, tadını çıkarmak, tadına bakmak.

Çille-nişin: çileye oturan (eskiden tekkelerde, kimi tapınma yerlerinde, belli bir süre toplumdan uzak kalınarak oturup tanrı'yı anmaya, yalnızlığa, içe kapanmaya çille, ya da "çille çıkarmak" denirdi. Bunu yapana da "çille-nişin" adı verilir. Bu içekapanış süresi Mevlevilikte binbir gün, kimi inanç kurullarında kırk gündü).

Meykede: içki yeri, meyhane (*kede* ya da *gede* Farsçada yer anlamındadır).

XVIII. YÜZYIL

- 1- Sabit, öl. 1712
- 2- Nesib, Yusuf Dede, öf. 1714
- 3- Kâmi, öl. 1723
- 4- Osmanzâde Taib öl. 1724
- 5- Nedim, öl. 1730
- 6- Sami, öl. 1733
- 7- İzzet Ali Paşa, öl. 1734
- 8- Raşid, öl. 1735
- 9- Seyyid Vehbi, öl. 1736
- 10- Nahifî, öl. 1738
- 11- Sezayî, öl. 1738
- 12- Neyli, öl. 1748
- 13- Çelebizade Asım. öl. 1759
- 14- Belîğ, öl. 1760
- 15- Râtib, Ahmed Paşa, öl. 1761
- 16- Nevres-i Kadim, öl. 1761
- 17- Râgıb Paşa, öl. 1762
- 18- Haşmet, öl. 1768
- 19- Rasih, öl. 1776
- 20- Fitnat Hanım, öl. 1780
- 21- Esrar Dede, öl. 1796
- 22- Şeyh Galib, öl. 1799
- 23- İlhamî, III. Selim, öl. 1807
- 24- Sünbülzade Vehbi, öl. 1809
- 25- Fazıl Enderûni, öl. 1810

Divan şiiri tırmanışının son aşamasına varmıştır. Ancak bu tırmanış; gelişme, yükselme, yaratıcılık bakımından eski dönemleri aşma anlamını içermez. XV.yy.da bütün kavramları, deyimleri, konuları belirleyen, XVI.yy. içinde, olgunluğunun doruğuna ulaşan divan şiiri; XVII. yy.da varlığını sürdürür, kendini korur. İran etkisiyle, Osmanlı toplumunun geçirdiği bunalım nedeniyle, bu dönemin şiirinde birtakım yenilikler görülür. Ancak, bu yenilikler, çağın şiirini kurtaracak geleceği daha ileri götürecek, daha yüksek bir yaratış aşamasına çıkaracak güçte değildir. XVII.yy.ın, divan şiiri ölçüleri içinde bir değerlendirme yapmak gerekirse, gerçekten büyük ozanları, güçlü başları vardır. Ancak bu başlar, gelenekçi şiir anlayışının büsbütün dışına çıkmış, "yepyeni", "özgün" denebilecek bir yaratıcılık ortamında görülemez.

XVIII.yy. divan şiiri, kapısını Nedim'in açıp Şeyh Galib'in kapadığı süslü, görkemli bir konaktır. Bu konağın girişinde, çağına güler yüz gösteren konuklarını eğlenceli, tatlı bir dille, ince - duygulu sözlerle, süslü püslü bir söyleyişle ağırlayan Nedim'le karşılaşırız. Nedim, konağa gelen konuklara yaşamının tadını, eğlenmenin kıvancını, sevincin mutluluğunu eski bir dille anlatır, açıklar, onları gene eski süslemelerle, bezemelerle donatılmış odalarda ağırlar. Konağın orta odalarında karşınıza çıkan Ragıp Paşa ile Nedim'in tatlı dili birdenbire bilgeliği, düşünceyi konu edinen bir şiir anlayışına dönüşür. Nedim'in izini sürenler, duygularının sıcaklığında ısınanlar konağın ortasından öteye geçmezler. Yapı son biçimini almış, düzenlenmiş, örgütlenmiştir. Odalardan birbirine geçen ufak kapılar yeterli ışığı sağlayacak güçte değildir, içerlere doğru ilerledikçe ortalığın yumuşak bir karanlığa büründüğü görülür. Bu karanlıkta yanan ince ışıklı mumlar da yeni değildir, eskiden kalmıştır besbelli.

Bu açıklanan niteliğine karşın XVIII. yy. divan şiiri, kendi ölçüleri içinde, yeni bir arayış girişimindedir, özleminin ardındadır. Nedim, yaşanan ortama bağlıydı; şiiri çağın gelinine giydirilmiş eskiden kalma bir gelinlik gibidir. Süslü, ince ölçülü, uyumlu, kıvançlı bir gelin, bir şiir. Oysa, çağın sonlarına doğru, Şeyh Galib'in, konağın çıkış kapısına yaklaştıkça, bambaşka bir duyguyu işlediğini, sevincin yerine yüreğe işleyen bir özlemi, sıcak bir üzüntüyü yeğlediğini, konağa gelen konuklarına yürek doğrayıcı türküler dinlettiğini, çalgısından ağırlar gibi sesler, ezgiler çıkardığını anlarız.

Bu çağın şiirine baktığımızda Nedim'i XV.yy.ın Necati'sine, Ahmed Paşa'sına, Şeyh Galibi de XVI.yy.ın Fuzuli'sine geri götürme olanağı buluruz. Kavramlar yerinden yurdundan edilmiştir Şeyh Galib'te, bambaşka bir ortamdır. Kavramın içerdiği anlamı sözlükte bulma olanağı yoktur, anlam ozanın yüreğindedir, düşünce evrenindedir. Çağ büyük sarsıntılar geçirmekte, bir dönemin en güçlü, en görkemli varlığı olan Osmanlı İmparatorluğu, egemenliği altında bulunan ufak uluslar karşısında bile başarısızlığa uğramakta, toprakları bölüm bölüm, kesim kesim elden çıkmaktadır. XV. yy. ile XVII. yy.da görülen "durumu koruma" yavaş yavaş "verilecekse, en ufak bölümü verme"ye dönüşmüştür. Özellikle Batı boylarından iç açıcı, kısa bir süre bile olsa, kıvandırıcı bir ses çıkmamakta, ilerleyiş yerini gerileyiş hızına bırakmakta, hız değişmemektedir. Daha doğrusu hız geri tepmiştir, gidiş hızı ile geliş hızı birbirine eşittir, kimi yerde dönüş hızı gidişten çoktur. "Cezmizade Tarihi"nden, "Vasıf Tarihi"nden öğrendiğimize göre bu dönemlerde toplum büyük bir bunalım içindedir, kurumlar arasında anlayış bakımından bağlantı yoktur (eskiden olduğu gibi), Avrupa'nın ilerleyişi karşısında benimsenmesi gereken köklü bir tutumun izleri bile görülüyor. Deney bilimlerinin değeri kavranamamış, uygulamalı buluşlar, araştırmalar, özellikle fizik, kimya alanındaki gelişmeler Osmanlı toplumunu, yetkililerini ilgilendirmemekte, üretim-tüketim dengesizliğinin nedenleri doğa ortamında değil de birtakım gerçekdışı alanlarda aranmaktadır.

Çağın durumu, Osmanlı toplumunun değişmeyen, içine kapalı yapısı, doğan bunalımları karşılayacak güçte değildir. Bu nedenle yapılacak iş bilinmiyor, durumun eskiye dönüşle, eski görkemli günleri yeniden gündeme getirişle kurtulacağı, kurtarılacağı sanılmaktadır. Bu durumun ozanları etkilemediği, onların uzağından geçtiği söylenemez. Ragıp Paşa'nın şiirlerinde yolsuzluklardan, güvensizlikten, bilgisizlikten, soygundan, vurgundan, saygısızlıktan, baskıdan daha bunlar gibi nice toplum olaylarından yakınılır. Öteki kaynakları incelediğimizde bu yakınmaların birer gerçekten kaynaklandığını anlamakta güçlük çekmeyiz. Nedim'in dışadönük, yaşamının tadını çıkarmak isteyen davranışı, Ragıp Paşa'nın bilgece sözler söylemeye yönelik anlayışı, Şeyh Galib'in içekapanık tutumu bu çağın üç ayrı özelliğini dilegetiren eylemlerdir. Toplum eskinin ağırlığı altında ezilmiş, yenilik sancıları çekmektedir. Ufak tefek girişimler, eskinin basıncı karşısında olumlu sonuç vermemiştir. İş avunmaya, avutmaya kalmıştır. Bu çağda söylendiği ileri sürülen, "Osmanlı Devleti uzaktan bakılınca bir arslan gibidir, yanına varınca dişlerinin, tırnaklarının olmadığı görülür", "Bu devlet istese bütün gemi yelkenlerini atlastan, direklerini altından yapar" bg. sözler bir avunmadan öte anlam taşımaz, çok acı bir gerçeğin yansımasından başka türlü de

açıklanamaz. Bu durumda şiir ne olabilirdi diye düşünmenin de gereği yoktur. Şiir, ortamın gerektirdiği niteliği taşımaktadır besbelli.

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan

diyen Nedim için yaşamak eğlenmektir, elden geldiğince mutlu, kıvançlı, sevinçli olmaktır. Öte yandan, ondan otuz iki yıl sonra ölen, Ragıb Paşa;

Ragıb müdahaneyle riyâdır zamanede Dünyâyı sanma cevri-ü sitemdir harâb iden

derken çağın durumunu sezdirenen bir yaklaşım içindedir. Bunu, o dönemi anlatan, açıklayan, olayları gözler önüne seren yazılı kaynaklardan öğreniyoruz.

XVIII. yy. divan şiiri, felsefe bakımından, gerçekçi bir ürün değildir, ancak toplum gerçeklerinin etkisinden yakasını kurtarmıştır da denemez. Ozan kendi duygularını dilegetirirken çevresinin kimi özelliklerini de sergiliyor. Sözgelisi gene Ragıb Paşa'nın;

Yine hemcinsi ider âdeme Ragıb hasedi Reşk ider mi sana kimse vüzerâdan gayri

özlemleri, çağın durumunu kavrama bakımından, çok mu çok anlamlıdır. Önceleri olduğu gibi, bu dönemde de, vezirlerin birbirlerini çekıştirdiklerini, kıskandıklarını, çekemediklerini, bu yüzden kiminin canından bile olduğunu, sürüldüğünü, yerildiğini, yoksulluğa itildiğini, gene o dönemin tarihçilerinden, yazarlarından öğreniyoruz. Bu değişik kaynaklardan edinilen, çağın durumunu dilegetirme bakımından, üzerinde anlaşılmaya varılacak nitelikte birbirini bütünleyen bilgilerin ışığı altında olaya yaklaşıncaya, XVIII. yy. divan şiirinin içeriği daha kolay anlaşılır. Çağın başında Nedim'in yaşamaya yönelik kıvançlı tutumu ile çağın bitiminde Şeyh Galib'in içe dönük davranışı şiirin etkilendiği kaynakların özelliğini gösterir. Nedim'in ünlü "Lâle Çağı"nın ozanı olması boşuna değildi besbelli. Savaş alanlarında başarı gösteremeyen, Avrupa'nın aşırı gelişme hızı önünde boyuna gerileyen bir toplumun uğradığı anlayış bunalımı sonucu yapabileceği tek iş kendini avutmadır. Nedim'in şiirlerinde görülen eğlence yerlerinin adları, nitelikleri, bunları yaptırانların özellikleri eleştirildi süzgecinden geçirilince ortaya şu gerçek çıkar: Bu büyük yöneticiler arasında çağın uygarlığını, gelişim çizgisini kavrayabilecek kimse yok-

tur. Bütün yöneticilerde hızla gerilemenin yarattığı umutsuzluğu giderme düşüncesiyle "güzel görünme" eğilimi vardır. Çağın sonlarında ise Osmanlı kurumları, bütün alanlarda, yıkıma sürükleniyor, eskiden kalanları bile ayakta tutma olanağı bulunamıyor. İşte Şeyh Galib'i "Galata Mevlevihanesi"nden Boğaz'a, Haliç'e değil de gönlünde yaşattığı "Hüsn ile Aşk"a baktıran başlıca etken budur. Geçmişin başarıları Nedim'e daha yakındı, onun önünde, az da olsa, geçmişin bıraktıklarına dayanarak bir süre eğlenme alanı vardı. Oysa Şeyh Galib'in yaşadığı dönemde, bu alanda yalnız "Patrona Halil ayaklanması"nın bıraktığı ısırganlarla dolu, yıkıntılar duruyordu. Onun eğlenecek, İstanbul'un değişik gezinti yerlerine, eğlence alanlarına gidecek olanağı yoktu. Üzerinde ilgiyle durulursa, Nedim'in yolunu tutan ozanların 1740 dolaylarını pek ileri geçmediği görülür. Oysa, 1740 dolaylarından sonra, Ragıp Paşa dışında kalan ozanların çoğu, bir bakıma en başarılıları içe kapanmış kişilerdir, özellikle "tarikât" insanıdır. Anadolu tarihinde, hangi dönemde "tarikât" adı verilen inanç kuruluşları ortaya çıkmış, hızla yayılmışsa, o dönemde büyük bunalımların yaşandığı kolayca anlaşılır. "Mevlevilik" in ortaya çıktığı dönemde Anadolu toprağı Moğol saldırıları sonucu altüst olmuş, birlik bütünlük diye bir olay kalmamıştı. XV.yy. ortalarından sonra Osmanlı Devletinin en görkemli dönemine girdiği görülür. Bu dönemin en başarılı iki ozanı da Necati ile Ahmed Paşa gibilerdir; ikisi de yaşama sevincini işleyen kimselerdir, genellikle, XVI. yy. ortalarından sonra divan şiirinde içe kapanış eğilimi başlar, gelişir. Bu dönemde de toplumda sarsıntılar, çalkanışlar görürüz. Taşlıcalı Yahya Bey ile kadın ozan Nisai'nin ağıtları (Şehzade Mustafa için) yönetimin ne durumda olduğunu gösteren birer önemli belgedir.

Divan şiirinin bu dönemi, XV. yy. ve XVI. yy. ile karşılaştırılırsa içe kapanışın gelişim çizgisi daha kolay görülür. Necati, Baki, Şeyhülislam Yahya, Nef'i, Nedim topluluğunun karşısında Nev'i, Neşati, Naili, Nahifi, Esrar Dede, Şeyh Galib çizgisini, bunların arasında Nabi, Ragıp Paşa gibilerin izlediği yolu buluyoruz. Bu üç ayrı tutum incelenince şu sonuca varılır: Yaşama sevinci, içe kapanış, düşünceye ağırlık verme. İlk iki yolda şiir özü yüklüdür, güçlüdür. Üçüncüsünde bütün ağırlık ölçünün sağladığı olanaklardadır. Önemli olan şiir söylemekten çok, şiirin ölçüleriyle örnek düşünceler ortaya atmaktır. Bunun da Bağdatlı Ruhi'nin şiir anlayışından kaynaklandığını, Nabi, Ragıp Paşa gibilerin bu XVI.yy. ozanına bağlandığını biliyoruz. Yazın tarihimiz incelendiğinde "atasözü" niteliği taşıyan dizelerin çoğunun bu üç ozandan kaldığı görülür. Bu üç ozan, daha çok, birer "yol gösterici" durumundadır. Ruhi-Nabi-Ragıp Paşa üçlüsünden, belleklerde kalan dizelerle, Necati, Ahmed Paşa, Bâki, Nef'i, Şeyhülislam Yahya, Nedim gibilerden kalanları karşı-

laştırdığımızda bambaşka durumlar çıkar ortaya. İlk üçünde öğüt verme, yol gösterme eğilimi ağır basar, ötekilerde sevmeye, sevilme, içip eğlenme, güzel yaşama özlemi bütün çıplaklığıyla önümüze serilir.

Yazın ürünleri bakımından XVIII. yy. şiirinin başka bir özelliği de, eskiden kaynaklansa bile, kendi kendine yetişidir, kendi kendini belli ölçüler içinde bir bütünlüğe ulaştırıdır. Nedim kendi çizgileri içinde bir bütündür, Ragıp Paşa kendi anlayış alanında kendi kendisiyle başbaşa-
dır, Şeyh Galib kendi kendisiyle çevrilidir. Bu ozanlar, geçmişten kopmuş, büsbütün yeni, özgün kimseler değiller besbelli. Ancak nerede başlayıp nerede bittiklerini görmek kolaydır. Oysa, XIX. yy. için böyle düşünmemize olanak yoktur. Ozanlarının en başarılı sayılanları gençlik dönemlerini XVIII. yy. da yaşamalarına karşılık XIX. yy. boşluktadır. Bunu gelecek bölümde göreceğiz. IX. yy. dan XVIII. yy. sonlarına değin gelen şiir çağının şiiridir, oysa XIX. yy. şiiri çağının şiiri değildir (divan şiiri konusunda).

XVIII. yy. divan şiirinin, belli bir anlamda, bitiş çağıdır. Kavramlar yeterince kullanılmış, değişik anlamlarla doldurulmuş, yeni bir anlam taşıyabilecek durumu kalmamıştır. Öte yandan, işleme bakımından, soyutlamanın son çizgisine varılan bu şiir kavramlarına bir yenisi katılmadığı gibi, yeni bir yoruma yatkın özellik de kazandırılmamıştır. Bu yüzden XVIII. yy. divan şiirinin "Kapanış Çağı"dır. Yukarıda XVIII. yy. şiirinin kapısını Nedim açmış Şeyh Galib kapamıştır derken söylenmek istenen de buydu. Tasavvuf açısından bakılırsa, XVIII. yy. şiirinde yeni bir konu bulamayız. XVII. yy. da işlenen konular neyse, nereden kaynaklanmışsa XVIII. yy. da da öyledir durum. Söyleyiş ayrılıkları, konuyu işleyiş özellikleri vardır, ancak yenilik yoktur...

Sâbit

Gerçek adı Alâeddin'dir, Bosna'da doğdu, 1712 de İstanbul'da öldü. Onyedinci Yüzyıl ozanlarından olmasına karşın, kaynaklarda Onsekizinci Yüzyıl içinde gösterilir. Değişik görevlerde bulunmuş, çok yer gezmiş olduğu için, şiirlerinde gezdiği yerlerdeki ağızlarla ilgili halk deyimleri, atasözleri geniş bir yer tutar. Gerçek ününü sağlayan da bu dil varlıklarıdır. *Divan*'ından başka *Berbernâme*, *Edhem-ü Hümâ* adlı yapıtları vardır.

Sâbit'in yapıtları üzerinde, dil bakımından, ilginç çalışmalar yapılmış, özellikle deyimler, atasözleri üzerinde durulmuştur.

•

- I -

- 1- Alub âğûş-ı merâma yârı râm itmek de güç
Yârsız azm-ı temennâ-yi merâm itmek de güç
- 2- Pâyec-i hüsrân ile nâ-kâmlık emr-i asir
Mâyec-i irfân ile tahsil-i kâm itmek de güç
- 3- Şübhesiz nân-pârei huşke kanâat mümteni
Ârzû-yi nefis ile meyl-i harâm itmek de güç
- 4- Gerçi kim evzâna sabreylemek düşvârdır
Kâm için gerdunc ammâ iltiyâm itmek de güç
- 5- Sâbitâ dildâde çok olduğıyçün neylesün
Cümleinin itmâm-ı kârın iltizâm itmek de güç

Ölçü: Cümleinin it/ mâm-ı kârın/ iltizâm it/ mek de güç
Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

(Kaynak: Divan, Üniv. Kt. Ty. 519.)

- 1- *Sevgiliyi dilek kucagına alıp kendine bağlamak da güç
Sevgilisiz dilek dilemeye kalkışmak da güç*
- 2- *Yoksunluk aşamasıyla dileğe ulaşmak güç iş
Bilgi edinerek dileğe erişmek de güç*
- 3- *Kuşkusuz kuru ekmekle yetinmek olanaksız
Ancak içten gelen istekle yasağa yönelmek de güç*
- 4- *Yazgının yarattığı durumlara katlanmak çetindir
Dilek olsun diye yazgıya boyun eğmek de güç*
- 5- *Ey Sâbit, neylesin, gönül verenleri çok olduğu için
Hepsinin işini bitirmek de güç*

Dil özellikleri:

Ağuş-i merâm: dilek kucağı, bir kimseyi kucaklamayı istemek, tutulmak.

Râm itmek: kendine bağlamak, kendine çekmek.

Paye-i hüsrân: yoksunluk aşaması, bir nesneden yoksun kalma durumu, istenene ulaşamama aşaması.

Nâ-kâmlık: dileğe ulaşamamak, istenenden yoksun kalmak, özleneni elde edememek.

Mâye-i irfân: bilgi birikimi, bilgi varlığı, gönül bilgisinin özü.

Tahsil-i kâm: dileğe ulaşmak, isteneni elde etmek.

Nân-pâre-i huşk: kuru etmek parçası, bir dilim kuru ekmek.

Kanâat: yetinmek, eldekiyle geçinmek, daha çoğunu aramamak.

Mümteni: olanaksız, kaçınmayı gerektiren (bu dizedeki anlamı).

Arzu-yi nefis: içten gelen istek, kişinin doğal eğimiyle bağlantılı istek.

Meyl-i harâm: dince yasaklanana karşı eğilim duyma.

Evzâ: durumlar, *evzâna:* durumlarına, ortaya çıkan davranış biçimlerine.

Düşvâr: çetin, güç, katlanılması kolay olmayan.

Kâm: dilek, *Gerdun:* yazgı (bu dizede), dünya, evren.

İltiyâm: gerçek anlamı bir yaranın kapanması, onulması, burada boyun etmek, yazgının buyruğuna uymak, ondan yardım beklemek, sıkıntının giderilmesini ondan istemek.

Dildâde: gönül veren, sevgiliye bağlanan.

İtmâm-ı kâr: işi bitirmek, dileğini yerine getirmek, bu dizede sevgilinin herkesin gönlünü yapması anlamındadır.

İltizâm: gereğini yerine getirmek, gerekli göstermek.

Nesîb (Yusuf Dede)

Konya'lıdır, doğum yılı pek bilinmiyor, 1714'te gene Konya'da ölmüştür. Medrese öğrenimi görmüş, bir süre İstanbul'da kalmış, IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi üzerine Mısır'a giderek, orada, Mevlevî tarikatına girmiş. Bir süre sonra Mekke'ye gitmiş, sonra dönüp Konya'ya gelmiş. Nesib Dede ince buluşları, akıcı söyleyişi, derin duyguları olmasına karşılık divan şiiri geleneğini sürdürmüştür. Şiirlerinde yer yer görülen sevgi tasavvuftan kaynaklanır. Genellikle Mevlâna'nın, İran ozanlarının etkisi altında kalmıştır. Ali'ye olan sevgisini göstermek üzere Ali'den yaptığı seçmelerden oluşan "*Rişte-i Cevahir (İnciler Dizisi)*" adlı yapıtından başka şiirlerinin toplandığı bir divan'ı vardır.

Seğmeler

- 1- Dökme şebnem gibi çeşmim yaşını ey gül-i ter
Yeter Allahı seversen beni ağlatma yeter

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

★

- 2- Meşhûrdur çok yaşamaz mürğ-i şâhbaz
Tizdir zevâl-i devleti gaddâr olanların

Ölçü: *me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

★

- 3- Devlet-serâsı pek tiz olur âşiyân-ı bûm
Ehl-i dilin derûnuni virân idenlerün

Ölçü: *me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

★

- 4- İlm ehline zîb oldu sükut selâmet
Pür-guluk ile olma sakın şühre-i âlcem
Hâmuşluk ile nâdim olur görmedim amma
Güftârına çok kerre peşimân olur âdem

Ölçü: *me'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü b fe'ulün*

★

- 5- Her gül-i hüsnün olur bir bülbüli âdet budur
İtmesün bizden o gül-ruhsâre söylen ictinâb

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Sl. Kt. Ham. 1121 TY.).

Seçmeler

- 1- *Ey taze gül çiy gibi gözümlün yaşını dökme
Yeter tanrıyı seversen yeter beni ağlatma.*

*

- 2- *Yırtıcı kuş çok yaşamaz ünlü sözdür
Kıyıcı, acımasız kimselerin üstünlüğü uzun sürmez,
çöküşü kolay olur.*

*

- 3- *Mutluluk yeri kısa sürede baykuş yuvası olur
Gönül erinin içini (gönlünü) yıkanırın.*

*

- 4- *Bilim değerini bilene siis oldu, susmak da esenlik
Çok konuşmakla evrende ünlü olmaktan sakın
Suskunluk yüzünden yaptığına üzülen görmedim
Ancak sözünden dolayı çokluk acı duyar insan.*

*

- 5- *Her güzellik gülünün bir bülbülü olur gelenek böyledir
Söyleyin o gül yanaklı bizden kaçınmasın.*

~

Dil özellikleri:

Gül-i ter: yeni açmış gül, taze gül.

Mürg-i şâhbâz: büyükdoğan (gerçekte yırtıcı kuş).

Tiz: erken, kısa süreli, tez.

Zevâl-i devlet: görkemin çöküşü, görkemliliğin yıkılışı, mutluluğun sona ermesi, batışı. (Bu dizede "yırtıcı kuşun yaşamı kısa sürer" atasözüne dayanılarak "acımasız kimselerin de egemenliği de erken biter" anlamı dile getiriliyor.)

Gaddar: acımasız, başkalarına acı çektiren, kıyıcı, zorba.

Devlet-serâ: mutluluk yeri, mutluluk dönemi, görkemlilik alanı, görkem ülkesi, mutluluk konağı.

Aşîyân-ı bum: baykuş yuvası.

Zib: süs, bezek.

Sükut: susma, suskunluk.

Selâmet: esenlik, güvence.

Pür-gu: çok konuşan, ağız çok söz eden.

Şühre-i âlem: evrence ünlü, çok ünlü.

Hâmuş: suskun, sessiz, konuşmayan, susmuş.

Nâdim: yaptığına üzülen, yaptığından dolayı acı duyan, yaptığını yapmamış olmayı isteyen (pişman olan).

Peşimân: pişman (nâdim sözcüğünün Farsçası).

Gül-i hüsn: güzellik gülü, güzellik çiçeği.

İctinâb: kaçınma, sakınma, çekinme.

Gül-ruhsâr: gül yanaklı, gül yüzlü.

Kâmi

Mehmed Kâmi, 1649 da Edirne'de doğdu, 1723/24 te İstanbul'da öldü. Babası Gülşeni tarikatın'dan olduğu için, oğlu da o alanda eğitim gördü, Edirne'de Neşati Dede'den yazın, tasavvuf bilgileri edindi. Sonra "ilmiye mesleği"ne girdi, müderrislik, kadılık gibi görevlerde bulundu.

Kâmi'nin şiirinde tasavvuftan kaynaklanan sevgi ile içinde yaşadığı "Lâle Devri"nin yaşamsal izlenimleri geniş yer tutar. Şiirlerinden akıcı bir söyleyiş yanında sıkıcı bir anlatım da görülür. Şiirlerini içeren *divan*'ından başka *Tabakat-ı Hanefiye*, *Nefise-i Uhreviye*, *Sıhhatnâme* gibi yapıtları vardır.

- 1- Nevbahâr oldı yine hükm-i gülîstan yürisin
Ziver-i bezm olan ol câm-i gül-efşân yürisin
- 2- Bezme sâki ko sürâhileri döksün saçsın
Serv-kadler de biraz berzede-dâmen yürisin
- 3- Şahn-ı gülşende o âfet ko salınsın gezsın
Söyleniz durmasın ol serv-i hırâmân yürisin
- 4- Sâkıyâ sâgar-ı serşârını sun peyder pey
Rek-i şîrân-i mey-âşâma biraz kan yürisin
- 5- Nakd-i ezhârı sabâ darb ile töksin çemenc
Sikke-i pâdişeh-i nâmiye erzan yürisin
- 6- Haşmet-i tab'ını göster ki rikâbında kalem
Kâmi'ya genc nisâr-ü güher-efşân yürisin

Ölçü: *Nevbahâr ol / dı yine hük/ m-i gülîstan / yürisin*
 Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Süley Kt. Yahya T. Bl. 303.)

- 1- İlkbahar geldi yine gülbahçesinin buyruğu yürüştün
Toplantıyı süsleyen o gül saçan kadeh yürüştün
- 2- Bırak içki dağıtıcı siirahileri döksün saçsın toplantıda
Servi boylular da biraz eteklerini toplayıp yürüştün
- 3- Bırak o güzel gül bahçesinde dolaşsın gezsin
Söyleyin durmasın o salına salına giden servi yürüştün
- 4- Ey içki dağıtıcı kadehini dopdolu sun ardarda
Şarap içen arslanların damarına biraz kan yürüştün
- 5- Çiçeklerin akçasını yel vurup döksün çemene⁽¹⁾
Gelişip büyüme sultanının adı sanı kolayca yayılsın
- 6- Ey Kâmi ozanlığının görkemini göster ki kalem atının
Yanınca yürüyerek defnesini ortaya döksün inci saçsın.

(1) Açıklamaya bakınız.

Dil özellikleri:

Hükm-i gülîstan: gül bahçesinin buyruğu, gül ülkesinin yargısı (Dizede söylenmek istenen şu: ilkbahar geldi, gül bahçesinin sözü, buyruğu geçerli olsun, kışın adı anılsın).

Ziver-i bezm: meclisin süsü, meclisin bezeği, toplantıyı bezeyen, toplantıyı süsleyen.

Câm-i gül-feşân: gül saçan kadeh, gül gibi açılan kadeh.

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu (serv sözcüğü halk ağzında selvi olarak söylendiğinden kimi yerde biz de öyle yazıyoruz).

Berzede-dâmen: eteğini toplamış, eteğini beline çekmiş.

Sahn-i gülşen: gül bahçesi, gül bahçesinin alanı, gül bahçesinin içi.

Sâgar-ı serşâr: dopdolu kadeh, dudağına dek dolu kadeh.

Rek-i şîrân-i mey-âşâm: şarap içen arslanların damarı. (Rek sözcüğü "damar" anlamındadır, A. Gölpınarlı bu sözün geçtiği dizeyi "şarap içen arslanların yoluna biraz kan yürüsün" diye açıkladı, "reh/yol" ile "rek/damar" ayrılığı gözden kaçmış olsa gerek. Bk. Divan Şiiri, XVII. Yy., 1955, s.29).

Nakd-i ezhâr: çiçeklerin akçası, akça gibi olan çiçekler, akçaya benzeyen çiçekler.

Darb ile töksin: vurup saçsın. Bu dizede geçen "darb", "töksin" sözcüklerinin başka bir anlamı da "akça kesmek/para basmak"tır. *Dizenin yorumu:* "yel, akçaya benzeyen çiçekleri para basıp dağıtır gibi öteye beriye saçsın da gelişip büyüme sultanının adı sanı her yanda duyulsun, biraz ucuzlasın."

Erzan: ucuz, kolay. "Erzan yürüsün/ucuzlanıp, kolaylaşsın".

Sikke-i pâdişeh-i nâmi: gelişip büyüme padişahının adı sanı, ünü.

Haşmet-i ta'b: ozanlık görkemi, yaratılış görkemi.

Rikâb: üzengi, büyük bir kimsenin katı, önü. Bu dizede "rikâbında" sözcüğü yanında giden, ayakdaşlık eden, yanın sıra yürüyen anlamındadır.

Genc-misâr-ü güher-efşân: defineyi ortaya koyan, açan ile inci saçan.

1660 dolaylarında İstanbul'da doğdu, 1724 te kadı olarak görevlendirildiği Mısır'da öldü. Medrese öğrenimi görmüş, bir süre müderris olarak görevini sürdürmüş, sonra işinden atılmıştır. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa döneminde kendisine "reis-i şâiran/ ozanların başı" sanı verilmiştir. Çağının beğenilmiş, sevilmiş bir ozanı olmasına karşın etki yaratamamıştır. Osmanzâde Taib'in şiirleri dışında düzyazı yapıtları, çevirileri vardır. *Münşeât*, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, *Hadikatü'l-Müluk*, şiirlerinin toplandığı söylenen *divan*'ı bir bütün olarak ele geçmemiştir, günümüze kalanlar da değişik dergilerde (mecmua) bulunmaktadır.

- 1- Hayâl itmeme lebin ol çeşme kurban olduğum yerdir
Siyeh çeşmin benim sermest-ü hayran olduğum yerdir
- 2- Zuhûr-i hat-ı şirine delîl subh-ı vuslatdır
Beyâz-ı gerdeni çâk-ı giribân olduğum yerdir
- 3- Bu hüsn-ü ânı seyr it sen nigâr-ı Çine benzer mi
Anınçün aşk-ı hubânile nâlân olduğum yerdir
- 4- Tehi sanma teveccühden garaz mihrâb-ı ebrûye
Pereştîşler heman mahsud-ı yârân olduğum yerdir
- 5- Hadeng-i gamzen ey meh-ru dil-i Taib'de mihmandır
Siyeh çeşmin benim sermest-ü hayrân olduğum yerdir

Ölçü: *Siyeh çeşmin/ benim sermest/ü hayran ol/duğum yerdir*
mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

(Kaynak: Üniv. Kt. İbnülemin M.Kemal Bl. Ty. 3482.)

- 1- Gözüne kurban olduğum yer dudağındır düşünmem bile
Kara gözüün benim şaşıtığım, kendimden geçtiğim yerdir
- 2- O tatlı tüylerin ortaya çıkışına kanıt kavuşma.sabahıdır
Gerdanın aklığı yakarı yırttığım yerdir
- 3- Bak bu güzelliğine Çin resimlerine benzer mi
O yüzden güzellerin sevgisiyle inlediğim yerdir
- 4- Kaşların mihrabına yönelmeyi boş sanma
Tapınmalar gönüldeşlerin kıskançlığına neden olduğum yerdir
- 5- Ey ay yüzlü güzel gamzenin oku Taib'in gönlünde konuktur
Kara gözüün benim şaşıtığım, kendimden geçtiğim yerdir

Dil özellikleri:

Zuhur-i hat-ı şirin: sevgilinin yüzünde çıkan yumuşak, yeni tüy, erginlik tüyleri sakal.

Beyaz-ı gerden: boynun tüysüz, parlak yeri, ense açıklığı.

Delil : kanıt, belge, yol gösteren.

Nigâr-ı Çin : Çin ressamlarının yaptıkları çizgi resmi. Divan yazınında güzele örnek sayılan bu yapıtların en güzelinin Çin'de yapıldığı inancı yaygındı.

Mihrâb-ı ebru: kaşın mihrabı. Divan yazınında güzelin iki kaşı, namaz kılarken yönelinen mihraba benzetilir, bu yaygın bir benzetimdir.

Mahsud-i yârân: gönüldeşlerin, güzellikten dolayı, kıskandıkları.
Mahsud: kıskanma, kıskanılmış olan.

İstanbul'dur, doğum yılı kesinlikle bilinmiyorsa da öldüğü 1730 yılında kırk yaşlarında varmış. İyi bir öğrenim görmüş, şiirlerinin uyandırdığı ilgiyle Saray çevresine girmiş, "Lale Devri"nin ünlü kişisi Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sevgisini kazanmış, beğenilmiş bir ozandır. Nedim bir geçiş dönemi ozanıdır. Yaşadığı çağın yaşama biçimiyle uyum içinde olan bir şiir türünü benimsemiş, süslü, çekici, gönül okşayıcı buluşlarıyla, taşkın olduğu oranda ince, duygulu söyleyişiyle yeni bir çığır açmıştır. Kendinden önce gelen divan ozanlarına benzemeyen tek yanı düşündüğünden çok yaşadığını yazması, bütün özelemlerini şiir diliyle sergilemesidir. Bu bakımdan, çağının yaşama anlayışı gözönünde tutularak, gerçekçi bir ozan olduğu söylenebilir. Onun şiirlerinde çağının girintili çıkıntılı yaşamını, eğlencelerini, acılarını, sızılarını, özelemlerini çok süslü bir söyleyiş örtüsü altında bulma olanağı vardır. Özellikle gazelleri yaşama sevincinin birer örneği niteliğindedir. O yaşanan evreni seven, öte evrene karşı ilgisiz bir ozandır. Şiirlerinde anlamla ses arasında kurulan uyum bütünlüğü sağlayan başlıca öğedir. Bütün şiirlerinin toplandığı "Divan"ı eski yazılarla da, yeni yazılarla da basılmıştır. Nedim'in kendinden sonra gelenler üzerindeki etkisi, sanıldığından da büyüktür.

- 1- Gör kadd-i yâri serv-i çemân söylerim sana
Bak ol dehâne râz-ı nihân söylerim sana
- 2- Sorma peyâm-ı lâ'lini peymâne duymasun
Ey dil tehâlûk itme aman söylerim sana
- 3- Ben şâirim ol kamet-i mevzûni doğrusı
Sevmem descem de bilki yalan söylerim sana
- 4- Vardır huzura söyliycek bir sözüm anı
A'dâ kaçan uyur o zaman söylerim sana
- 5- Söylenmez ol peri ile seyr-i Hisârımız
Zannitme ey dil anı hemân söylerim sana
- 6- Hamdır dü zülfi zülfe-veş anınla bil hemân
Ey bâd-ı subh işte nişân söylerim sana
- 7- Eylerse bana dahi nazar ol hıdiv-i ahd
Hemçün Nedim sihr-i beyân söylerim sana

Ölçü: *Bak ol de / hâne râz-i / nihân söyle / rim sana*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Sevgilinin salınıp giden selvi boyunu gör söylerim sana
O ağıza bak gizli bir sır söylerim sana*
- 2- *Kızıl dudağından haber sorma kadeh duymasın
Ey gönül bu işin üstüne çok düşme aman söylerim sana*
- 3- *Ben ozanım o düzgün boyu, doğrusu aranırsa,
Sevmem desem de bilki yalan söylerim sana*
- 4- *Onun önünde söyleyecek bir sözüm var onu
Düşman uyuduğu zaman söylerim sana*
- 5- *O peri ile Hisar gezintimiz söylenmez
Ey gönül sanma ki bunu birden söylerim sana*
- 6- *İki zülfü büküm bükümdür sarkan püskül gibi
Ey tanyeli anla bunu işte bir nişan söylerim sana*
- 7- *O söz vermiş ulusu bana bir bakarsa ben de
Nedim gibi sözün büyüleyenini söylerim sana.*

Dil özellikleri:

Kadd-i yâr: sevgilinin boyu, güzelin boyu.

Serv-i çemân: salınıp giden servi, salınarak yürüyen servi.

Râz-ı nihân: gizli sır, gizli kalan olay, gizlilik.

Peyâm-ı lâ'l: yakut gibi kızıl dudağın haberi (bu dizede "haber" anlamına gelen "peyâm" ile "kadeh" anlamında söylenen "peymâne" arasında, ses benzerliği yönünde bir uyum kurulmuştur).

Tehâlûk: can atma, aşırı istek, üstüne çok düşme, üstüne varma, irdeleme, üsteleme.

Kamet-i mevzun: düzgün boy, uyumlu boy.

Huzura: birinin önünde, bir büyüğün katında, karşısında.

Zülfe-veş: püskül gibi, saçak gibi.

Ham: bükülmüş, büküm büküm. (Bu dizedelerde de "zülf" ile "zülfe" arasında ses uyumu nedeniyle bağlantı var).

A'da: düşman, düşmanlar.

Bâd-i subh: tanyeli, sabah yeli.

Hıdiv-i ahd: söz veriş ulusu (hıdiv sözcüğü, Osmanlılarda, birtakım ayrıcalıkları olan Mısır valilerine verilen sandı. Ozan bu sanla söz veriş anlamını içeren "ahd" arasında bağlantı kurarak, söz verişin yüce kişisi, ayrıcalıklı kişisi anlamını içeren bir söyleyişi ortaya atıyor).

Sihri beyân: sözün, söyleyişin büyüleyici etkisi, büyüleyen söz, büyüleyici söyleyiş.

- 1- Tezerv-i hoş-hırâmım sinem olsun cilve-gâhın gel
Humâ-veş sâye salsun başıma zülf-i siyâhın gel
- 2- Küşâd it tügmeni pîrâhenim aç sinemi yokla
Hele gör neylemiştir bana şemsîr-i nigâhın gel
- 3- Benimdir suç ki vardım bezme virdin sana can nakdin
Senin yokdur efendim bunda hiç cürm-ü günâhın gel
- 4- Şeb-i mehtâbda ey âftâb-ı burc-i istiğna
Çıkub taht'es-semâda kadrini pest cyle mâhın gel
- 5- Tezerv-i şuhsun bin nâz ile refâre âğâz it
Gül olsun nakş-i pâyin gülşen olsun şâh-râhın gel

Ölçü:

Senin yokdur / efendim bun / da hiç cürm-ü / günâhın gel
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Ey güzel salınıp yürüyen sülünüm dolaşma yerin göğsüm olsun
gel
Kara saçın başıma Anka gibi gölge salsın gel*
- 2- *Düğmemi çöz, gömleğimi aç, göğsümü yokla
Bakışının kılıcı bana neler etmiş gör gel*
- 3- *Suç benimdir toplantıya katıldım sana canı akça diye verdim
Bunda senin suçun, yanlışlığın yoktur efendim gel*
- 4- *Ey kendini ağır satmanın doruğundan doğan güneş
Aylı gecede göğün altında, ortaya çık, ay'ın değerini düşür gel*
- 5- *Çapkın bir sülünsün bin nazla yürümeye başla
Ayağının süsü gül olsun anayolun gül bahçesi olsun gel.*

Dil Özellikleri:

Tezerv-i hoş-hırâm: güzel salınışlı sülün, güzelce salınıp yürüyen sülün.

Cilve-gâh: cilve yeri, oynaşma yeri, dolaşma yeri.

Hüma-veş: Hüma gibi, Anka gibi (divan yazınında Hümâ, Anka sözcükleri bir söylencede geçtiği gibi, yücelik, ululuk, mutluluk gibi durumların simgesi olarak da söylenir. Bunlara "devlet kuşu" da denir.)

Sâye salsın: gölge yapsın, gölge salsın. (Ey sevgili, gel başını göğsüme koy da, saçların, kanatlarıyla evrene gölge veren Huma gibi bana gölge yapsın).

Küşâd it: aç, çöz.

Şemşir-i nigâh: bakış kılıcı, bir kılıç gibi kesen, saplanan etkili bakış.

Şeb-i mehtâb: aylı gece, ay'ın evreni aydınlattığı gece, mehtaplı gece.

Afitâb-ı burc-i istiğnâ: kendini ağır satmanın en yüce doruğunun güneşi, kendini ağır satmanın (nazlanmanın) en yüksek yerinden, doruğundan doğan güneş.

Taht'es- semâ: göğün altı, ay'ın aydınlattığı alan, yeryüzü.

Kadrini pest eyle: değerini düşür (ey güneş, o yüce doruktan ay'ın bir gecede doğ da göğün altında parlaklığını yayan ay'ın değerini düşür, ondan üstün olduğunu göster).

Tezerv-i şuh: çapkın sülün, gönül alıcı sülün (sevgili).

Reftâre âğâz it: yürümeye başla.

Nakş-i pâý: ayak süsü, ayak izi.

Şâh-râh: anayol, yan kolların ayrıldığı büyük yol.

- 1- Gel ey esir-i zülf-i perîşânın olduğum
Bilmez misin rubûde-i çevgânın olduğum
- 2- Tâvuslar gibi çemenistâne çık yûri
Ey men fedâ-yi hâlet-i cevânın olduğum
- 3- Gördükçe bendeni bu şeker handeler nedir
Bildin mi tûti-i şekeristânın olduğum
- 4- Ağyâr korkusundan efendim bilür misin
Meclisde tâ be subh nigchbânın olduğum
- 5- Pek istedim efendimi yidin üçinci gün
Lütf eyle gel Nedim'ine kurbânın olduğum

Ölçü: Gördükçe / bendeni bu / şeker hande / ler nedir
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Gel ey dağınık saçının tutsağı olduğum*
Çevgenine kapıldığımı bilmez misin
- 2- *Tavuslar gibi yeşillikler üstünde yürü*
Ey gezip dolaşma biçimine can adadığım
- 3- *Tutsağını gördükçe bu şeker gülüşler nedir*
Yoksa senin şeker ülkenin papağanı olduğumu mu anladın
- 4- *Efendim bilir misin yabancılardan korkarak*
Mecliste sabaha dek sana gözcülük ettiğimi
- 5- *Bayramın üçüncü günü efendimi çok istedim*
Bağışla da gel Nedim'ine kurbanın olduğum.

Dil özellikleri:

Esir-i zülf-i perişân: dağınık saçın tutsağı, dağınık zülfün tutsağı.

Rübude-i çevgân: çevgene kapılmış, cirit oyununda karşılıklı atılan topu çelmeye yarayan ucu eğik değneğe yakalanmış.

Çevgân sözcüğü, genellikle, cirit oyununda kullanılan ucu eğik değneğe denir. Kimi dizelerde bu sözcüğün değnek değil de, cirit oyununda kullanılan özel top anlamında söylendiği, dizeden öyle bir anlam çıktığı görülüyor. Bu durumu göz önünde bulundurarak, "çevgân" sözcüğüne, dizenin içeriğine göre anlam vermeyi uygun bulduk. Okuyucu, bu sözcüğe, sözlük anlamını verebilir. Kimi dizelerde "*tup-u çevgân*/top ve çevgân", "*tup-i çevgân*/ çevgen topu" birleşimleri görülür.

Fedâ-yi hâlet-i cevân: gezip dolaşma biçimine can verme, gezip dolaşma türüne kendini adama.

Çemenistân: çimenlik, yeşillik, yeşil alan.

Tuti-i şekeristan: şeker ülkesinin papağanı, tatlılık yurdunun papağanı.

Tâ be subh: sabaha değin, gûnaçımına değin

Nigehbân: gözcü, bekçi, koruyucu, kollayıcı, gözetici.

İyd: bayram (bu dizede kurban bayramı, "kurbanın olduğum" dendiğine göre).

- 1- Bir kimseye açılmaz idim dâmenin olsam
Kim görür idi sîneni pirâhanin olsam
- 2- Dâim arayan bulsa cîvânım seni bende
Bir gonçe gül olsan da senin gülşenin olsam
- 3- Destide kadehde doyamam görmeğe bâri
Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam
- 4- Döğülmeğe söğülmeğe koğulmağa billâh
Hep kailim ammâ ki efendim senin olsam
- 5- Şem' olmaz isem bezmine bu sûz ile bâri
Dergâhına bir meş'ale-i ruşenin olsam
- 6- Çeşmânının öğrensem o kâlîrce nigâhın
Bir lâhza Nedim-i sühan-i pür-i fenin olsam

Ölçü: *Destide / kadehde do / yamam germe / ge bâri*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Eteğın olıam kimseye açılmazdım
Gömleğın olıam göğsünü kim görürdü*
- 2- *Arayan her zaman seni bende bulsa sevgilim
Bir gonca gül olıam da senin gül bahçen olıam*
- 3- *Seni testide kadehte görmeye doyamam
Ey saydam inci senin mahzenin olıam*
- 4- *Dövlmeye sövlmeye kovılmaya tanrı bilir
Hep başeğırım yalnız efendim senin olıam*
- 5- *Bu yakıcılıkla senin meclisine mum olmazsam
Dergahının bir ılık saçan ılıdağı olıam*
- 6- *Gözlerinin o inançsızca bakışını öğrensem
Kısa bir süre için bilgi dolu sözleri sana
söyleyen arkadaşın, Nedim olıam.*

Dil özellikleri:

Gevher-i şeffâf: saydam inci, pırıl pırıl parlayan inci.

Sûz: yakıcılık, ateş, aşırı sıcaklık.

Meş'ale-i ruşen: parlayan ışıldak, aydınlık saçan ışıklık, ışık saçan ışıldak.

Çeşmân: gözler.

Nedim-i sühan-i pür-fen: bilgi dolu söz söyleyen arkadaş (burada "nedim sözcüğü biri ozan "Nedim", öteki "arkadaş" olmak üzere iki anlamda söylenmiştir.

- 1- O zâlimde yine dildâde-küşlükden nişân vardır
Görirsün hançer-i ebrûsının nevkinde kan vardır
- 2- Serâpâ şöyle pürdür nâz-ü imâ vü işâretden
Sanırsun her ser-i muyında çeşm-ü ebruvan vardır
- 3- Dımağım tutdı bûy-i sünbül ağuşumda döndükçe
Meğer kim düşünün üstinde bir sünbül-sitan vardır.
- 4- Amân sabr-u kararım eyledi yağma o kâferde
Kırık bir ter zebân ber-ceste nutk-ı bi-aman vardır
- 5- Nigâhın ebruvânın görmeden evvel inanmazdım
Ki dirler nâzdan hancer tegafülden kemân vardır
- 6- Meger fevvâreden âb-ı letâfet sıçramış çıkmış
O rütbe kamet-i bercesten ey şuh-i revân vardır
- 7- Acem kim nermdir sinen a zâlim neyleyim ammâ
İçinde senge benzer bir dil-i nâ-mihribân vardır
- 8- Nedimâ hançer-i hun-rizine sarılmadım dirse
Acub gör kim kef-i destinde zahm-ı hun-çegân vardır

Ölçü: *Meğer kim du / şının üstün / de bir sünbül / sitân vardır*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *O acımasız güzelde yine aşık öldürücüülükten iz vardır
Görürsün kaşının kılıcı ucunda kan vardır*
- 2- *Baştan ayağa naz, kaş göz etme ve göz kırpma ile doludur
Her kılının ucunda sanırsın kaş ve göz vardır*
- 3- *Kucağımda döndükçe sünbiül kokusu başımı döndürdü
Omuzunun üstünde bir sünbiül ülkesi vardır*
- 4- *Aman, sabrımı kararımı ılgırladı o inançsızda
Kırk bir dil seçilmiş, etkili bir söyleyiş gücü vardır*
- 5- *Bakışını kaşlarını görmeden önce inanmazdım
Derler onda nazdan hançer aldınış etmeyiştten bir yay vardır*
- 6- *Fıskıyeden tatlılık suyu sıçramış çıkmış
Ey yürütyüp giden çapkın sende öyle düzgün bir boy vardır*
- 7- *Göğsün çok yumuşaktır ama acımasız ne yapayım ki
İçinde taşla benzer acımasız bir gönül vardır*
- 8- *Nedim, o güzelin kan döken hançerine yapışmadım derse
Aç bak avucunun içinde kanayan bir yara vardır.*

Dil özellikleri:

Dildâde-küş: aşık öldüren, kendini seveni öldüren.

Dildâde-küşlük: aşık öldürücülük, kendini seveni öldürücülük.

Nişan: iz, belirti.

Hançer-i ebru: kaş hançeri, kaş kılıcı.

Nevk: kılıcın, okun ucu, sivri yeri, keskin yeri.

Nâzû ima vü işaret: naz, kaş göz etme ve göz kırpması.

Ser-i muy: kılın ucu, saçın ucu (bu dizede güzelin saçının ucu, yüzünde çıkan tüyün ucu bg. anlamdadır).

Çeşm-ü ebruvân: göz ve kaşlar, göz ile kaşlar.

Dimağım tutdı: başım döndü, başımı döndürdü, başımın içine doldu, başımı karıştırdı.

Buy-i sünbül: sünbül kokusu.

Duş: omuz, *duşinin üstinde:* omuzunun üstünde.

Sabr-u kararım: sabrımı ve kararımı, dayanma gücümü ve direncimi.

Ter zebân: yeni dil, konuşmaya yeni başlayan dil, güzel söyleyişli dil.

Kırk bir ter zebân: konuşurken tutulan, sözcükleri tatlı bir tutuklukla söyleyen dil.

Sümbül-sitân: Sünbül ülkesi, sünbüllük.

Berceste: seçilmiş, seçkin.

Nutk-i bi-amân: acıma bilmez bir söyleyiş gücü, etkili bir konuşma yeteneği.

Fevvâre: fıskiye.

Ab-ı letafet: tatlılık suyu, incelik suyu, sevimlilik suyu.

Kamet-i berceste: düzgün boy, uyumlu boy, benzeri az bulunur güzelliğe boy.

Şuh-i revân: yürüyen çapkın, yürüyüp giden çapkın.

Nerm: yumuşak, tatlı.

Dil-i nâ-mihribân: acımasız gönül, acıma bilmez gönül.

Hancer-i hun-riz: kan döken hançer, kan damlayan hançer.

Kef-i dest: elin içi, avuç.

Zahm-ı hun-çegân: kanayan yara, kan damlayan yara.

- 1- Hattın ki reşk-i fasl-ı bahârân olub gelür
Sermâye-bahş-i sünbül-i reyhân olub gelür
- 2- Yâd-ı hatınla neş'e-i hayret derunuma
Çün seyl-i nevbahâr huruşân olub gelür
- 3- Gördüm o serv-kametın ardınca rûz-i vasl
Ömr-i fûru-güzeşte şitâbân olub gelür
- 4- Düşine mülk-i hüsne giden kârbân-ı huş
Gördüm seher ceres gibi nâlân olub gelür
- 5- Ma'ni-i tâze kûçe-i dilden zebânıma
Yâd-ı lebinle mest-i hırâmân olub gelür
- 6- Dil hâcıyân-i kûyun miyânında şevk ile
Hemçü çerâğ-ı kalîle suzan olub gelür
- 7- Câmâ gözine hasret-i lâ'linle âşıkın
Keyfiyyet-i şarâb kıvılcık olub gelür
- 8- Çıkılmış henüz hâne-i âyineden o meh
Esrâr-ı hüsn-ü ânına hayrân olub gelür
- 9- Uykuya vardı gözleri dahi o gamzeler
Garet-ger-i metâ-i dil-ü cân olub gelür

10- Pâ-busuna takaddüm için yine bâd-i subh
Berk-i gül ile dest-ü giribân olub gelür

11- Vâsfinda müjde sana ki bir kârbân sühân
Kilk-i Nedim-i şûhunı cûyân olub gelür

Ölçü: *uykuya / vardı gözle / ri dâhi o / gamzeler*
 meʿûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Ayva tüylerin bahar dönemlerini k skandırarak gelir
Güzel koku lu s n b le yaşama olanağı vererek gelir*
- 2- *Ayva tüylerini anınca  aş knlı ın sevinci i ime
  lbahar seli gibi co up ta arak gelir*
- 3- *Gördüm, kavuşma günü o servi boylunun ardınca
Bo una geçmiş yaşam ko a ko a gelir*
- 4- *Dün gece güzellik   lkesine giden us kervanı
Sabahleyin gördüm  an gibi inleyerek gelir*
- 5- *Yeni anlam, gönül kıyısından dilime
Duda ının özlemiyle kendinden geçip salınarak gelir*
- 6- *Gönül, senin yörenin hacıları arasında özlemle
Bir topluluk  ıldadı ı gibi yanarak gelir*
- 7- *Ey sevgili, duda ının özlemiyle aşkın gözüne
 arabın n tel   kızıl kan olup gelir*
- 8- *Oy ay gibi güzel aynanın evinden yeni  ıkmu 
G zelli inin gizliliklerine  a arak gelir*
- 9- *Gözleri uykuya vardı oysa o s z  n bakışlar
Can ve gönül varlığını ulgarlayarak gelir*

10) Ayağını başkalarından önce öpmek için tanyeli
Gül yaprağı ile saç saça, baş başa olmuş gelir

11- Seni niteleme konusunda, müjdeler olsun, bir ozan topluluğu
Senin şu çapkın Nedim'inin kalemni araya araya gelir..

Dil özellikleri:

Reşk-i fasl-ı bahârân: baharlar döneminin kıskançlığı, bahar döneminin kıskanışı.

Sermâye-bahş-i sünbil-i reyhân: güzel kokulu sümbüle sermaye veren (burada "sermâye-bahş" sözlerini "yaşama olanağı veren" diye yorumladık. Bunu yaparken de, "güzel kokulu sümbül"ün ortaya çıkması-na, sevilmesine neden olan varlığı, şu "sermâye"yi düşündük, sermaye, belli bir anlamda, yaşama olanağıdır. Dilimizde "ömrünün sermayesi" deyimini "yaşama gücü" anlamında söylenir.).

Yâd-ı hatın: ayva tüylerinin, yüzünde çıkan tüylerin özlemi, anımsanması.

Ne'şe-i hayret: şaşkınlığın sevinci, şaşkınlığın yarattığı neşe, şaşkınlık kıvancı.

Çün seyl-i nevbahar: ilkbahar seli gibi.

Huruşân: taşan, coşup taşan.

Ruz-i vasl: kavuşmanın günü, kavuşma günü, buluşma günü.

Serv-kamet: selvi boy.

Ömr-i fûru-gûzeşte: boş geçen yaşam, boşuna geçen dönem.

Şitabân: koşan, koşa koşa, koşarak.

Duşine: dün gece, dünkü gün, dünle ilgili olan.

Mülk-i hüsn: güzellik ülkesi.

Kârbân-ı huş: us kervanı, us topluluğu, akıl kervanı.

Ceres: çan, çingirak.

Ma'ni-i taze: yeni anlam, taze anlam.

Kuçe-i dil: gönül kıyısı, gönül köşesi, gönül bucağı.

Mest-i hırâman: salına salına yürüyen sarhoş, kendinden geçip salınarak yürüyen.

Hacıyân-ı kuyun: senin çevrenin hacıları, yörenin hacıları.

Hemçü: gibi.

Çerâğ-ı kafele: topluluk ışıldağı, bir yolcu topluluğunun ışıldağı, ışıklığı.

Hasret-i Lâ'î: kızıl dudağın özlemi, kızıl dudağa duyulan özlem.

Keyfiyyet-i şarâb: şarabın niteliği, şarabın etkisi.

Hâne-i âyine: aynanın evi, ayna evi, aynanın çevresi.

Esrâr-ı hüsn-ü ân: güzelliğin gizlilikleri, güzellik gizemleri.

Garet-ger-i metâ-ı dil-ü cân: can ve gönül varlığını ılgarlayan.

Pâ-bus: ayak öpme.

Pâ-busuna takaddüm: ayağını daha önce öpmek için.

Dest-ü giribân: birbirinin yakasına yapışmak, saç saça baş başa olmak.

Cuyân: arayan.

Kilk-i Nedim-i şuh: çapkın Nedim'in kalemi, çapkın arkadaşının kalemi (... Bu dizede Nedim sözcüğünün "arkadaş" anlamında söylendiği de açık. Ozan, kendi adı ile sözcüğün anlamı arasında bir bağlantı kurdu.).

Seçmeler

- VII -

- 1- Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi
Geçme ey rûh-i revân ömr-i şitâbânım gibi

Ölçü: *fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

- 2- Kad-i güftârıma evvel biçilüb câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâne gelür

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

- 3- Sâkıyâ meclise gel çismime gelsün cânım
Ahdler tevbeler ol sâgara kurban olsun
Ayağın sakınarak basma aman sultanım
Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'lün*

*

- 4- Nâzı âb itmiş de bir fevvâre resm itmiş hayâl
İşte o sudur atılmış kametin olmuş senin

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

5- Sözi az söyle ağır söyle Nedimâ ki sühan
Zer gibi sayılı gevher gibi sencide gerek

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilutün fe'ilâtün fe'ilün*

(Kaynak: Divan, Halil Nihad 1922, Divan A. Gölpınarlı 1951. İki divan-
da da yazmalara göre yazılış ayrıntıları var.)

- 1 -

*Gel, canım gibi biraz göğsümde dur
Ey yürüyüp giden ruh koşan ömrüm gibi geçme*

- 2 -

*Sözümün boyuna renk giysisi önceden biçilir
Sonra eskisi bahar çarşısına gelir*

- 3 -

*Ey içki dağıtıcı toplantıya gel ki canım gövdeme gelsin
Söz verişler sözden dönmeler o kadehe kurban olsun
Aman sultanım ayağını sakınarak basma
Dökülen şarap, kırlan da rindlerin şarap şişesi olsun*

- 4 -

*Bir fıskiye suyu naza dönüştürerek görüntü çizmiş
İşte o sudur atılıp senin boyun olan*

- 5 -

*Sözü az söyle ağır söyle ki ey Nedim
Altın gibi sayılı inci gibi seçilmiş olmalı.*

Sâmi

Arpaeminizade Mustafa Sami, doğum yılı bilinmiyor, 1733 te İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre, Birinci Mahmud döneminde saray tarihçisi olarak görevlendirildi. Yaşadığı çağda, yazısının güzelliği nedeniyle de ün kazanmıştır. Çağının önde gelen, başarılı, ozanlarından sayılır. Şiirlerinde biçim, içerik bakımından bütünlük, uyum egemendir. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

- 1- Hayâl-i kametünle bir nihâl-i Tûrdur gönlüm
Tecellâ-yi cemâle câygâh-ı nûrdur gönlüm
- 2- Muallim-hâne-i âlemde suz-âmuz olmam hiç
Nigâh-i dide-i âzâr ile mehcurdur gönlüm
- 3- İder ney gibi her surâh-ı dâğı nâre-i yâhu
Figân-ı ısk ile pür guyyâ Mansurdur gönlüm
- 4- Derununda nikât-ı hat nüvişte kilik-i kudretle
Misâl-i nâme mühr-i lâ'l ile memhurdur gönlüm
- 5- İder horşid-i hüsne kâkülün bâd-ı sabâ bürka'
Zalâm-ı perde-i gamla şeb-i deycurdur gönlüm
- 6- Nümâyân pertev-i sâfında sırr-ı âlem-i mâ'nâ
Mey-i hikmetle memlu sâgar-i billurdur gönlüm
- 7- Nigâh eyler ol âfet dürbin-i çeşm-i aksile
Nazarda âsitân-ı dergehinden durdur gönlüm
- 8- Gazâlân-i harimim dilberin çeşmânidür Sâmi
Zemin-i şöhetinde Kâ'be-i ma'murdur gönlüm

Ölçü: İder horşı / hüsne kâ / külün bâd-i / sabâ bürka'
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- Boyunun görüntüsüyle bir Tur ağacıdır gönlüm
Güzelliğin görünmesi için bir nur yeridir gönlüm
- 2- Evrenin öğnetim yerinde yanma öğrenen öğrenci olmam
İncitici gözün bakışıyla gözaltına alınmıştır gönlüm
- 3- Her yanık yarası ney gibi yâ hû diye inler
Sevgi çılgılığı ile dolmuş bir Mansur'dur gönlüm
- 4- Yazgı kalemiyle içine yüзде çıkan tüy nükteleri yazılmıştır
Mektup gibi sevgilinin kızıl dudağının mühürü ile
mühürlenmiştir gönlüm
- 5- Tanyeli saçını güzelliğinin güneşine örtü yapar
Üzüntü perdesinin karanlıklarıyla bir kara gecedir gönlüm
- 6- Anlam evreninin gizemi arınmış aydınlığında görünüyor
Bilgelik şarabıyla dolu billur kadehtir gönlüm
- 7- O sevgili görüntü gözünün dürbünüyle bakar
Görünüşte evinin eşiğinden uzaktır gönlüm
- 8- Yöremdeki ceylanların güzelinin gözleridir ey Sâmi
Kendi özel alanında bayındır bir Kâ'be'dir gönlüm.

(*) Önce Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Hayâl-i kametünle: boyunun bende yansıyan görüntüsüyle.

Nihâl-i Tur: Tur ağacı, Tur dağında biten ağaç. Peygamber Musa'ya Tur dağında, ışıktan bir ağaç gibi, görünen tanrı aydınlığı. Bu tanrısai aydınlığa "nihâl-i Tur" demek bir yazın geleneğidir.

Tecellâ-yi cemâl: tanrısai güzelliğın, tanrı yüzünün bir engin ışık niteliğinde evrende görünmesi, tanrısai aydınlığın evrene yansıması.

Câygâh-ı nur: nur yeri, nurun göründüğü yer, aydınlığın ortaya çıkıp göze geldiği yer, ışıma yeri. *Dizelerin yorumu şöyle:* "Gönlüm, tanrı ışığının Musa Peygambere göründüğü ağaçtır, gene gönlüm, tanrı ışığının göründüğü bir ışıma yeridir, tanrı benim gönlümde, bir ışık olarak görünür."

Muallim-hâne-i âlem: evrenin öğretim evi, evrenin bilgi öğretilen yeri.

Suz-âmuz: yanmayı öğrenme, yanmayı öğrenmeye çalışan öğrenci, yanmayı öğrenen.

Nigâh-i dide-i âzâr: incitici gözün bakışı, kınayıcı gözün bakışı. *Mehcur:* gözaltına alınmış, denetim altına alınmış, yetkileri elinden alınıp görevden uzaklaştırılmış, kısıtlı.

Sürâh-ı dâğ: yanma sonucu açılan yara, yara ağzı.

Sürâh: delik, ağız (bu dizede yanarak açılan yaranın ağızı).

Nâre-i yâ hu: ya hu çıktığı, ya hu diye çıkan inilti.

Figan-ı ısk: sevgi çıktığı, aşk iniltisi.

Guyiyâ: güya, sözde, bir bakıma.

Mansur: Ene'l-Hak (tanrı ben'im) dediği için asılarak öldürülen ünlü tasavvuf eri (857-922 yılları arasında yaşamıştır).

Nikât-i hat: delikanlılık çağında yüzde çıkmaya başlayan tüylerle ilgili öyküler, nükteler, söylentiler (*nikât*/nükteler, güldürücü sözler). *Nû-vîşte;* yazılmış, yazılı.

Kilk-i kudret: yazgı kalemi, alinyazısı kalemi. Yaratılış günü, insanların başına gelecekleri önceden yazıya geçiren kalem.

Misâl-i nâme: mektup gibi.

Memhur: mühürlenmiş, damgalanmış, kapatılmış.

Horşid-i hüsn: güzellik güneşi, güzelliğin güneşi.

Bürka': örtü, yaygı, yüz örtüsü.

Zalâm-i perde-i gam: üzüntü perdesinin karanlıkları, üzüntü örtünün yarattığı karanlık.

Şeb-i deycur: kara gece, karanlık gece, koyu karanlık.

Pertev-i saf: arınmış aydınlık, pırıl pırıl ışık.

Sırr-ı âlem-i ma'nâ: anlam evreninin gizemi (içinde yaşadığımız evrenin ötesinde, tanrısal nitelik taşıyan, yalnız anlamı bilinen ölümsüzlük evreni, düşünce evreni).

Mey-i hikmet: bilgelik şarabı, bilgelik içkisi.

Memlu: dolu, dolmuş.

Sâgar-i billur: billur kadeh, pırıl pırıl kadeh.

Durbin-i çeşm-i aks: görüntü gözünün dürbünü (dürbin sözcüğünün gerçek anlamı "uzağı gören"dir, sonradan bilinen gözlem aracının adı olmuştur. *Dur*/uzak, *bin*/gören, *durbin*/uzağı gören)..

Nazarda: görünüşte, gerçekte değil.

Asitân-ı dergeh: evin eşiği, evin önü, dergahın girişi, eşiği.

Dur: uzak, ırak, yakın olmayan.

Gazâlân-ı harim: yakın yöredeki ceylanlar (bir anlamda, Kâ'be yakınlarında yaşayan ceylanlar).

Gazâlân-ı harîmim: Çevremde, yakınlarımda bulunan ceylanlar.

Dilberin çeşmânîdür: güzelin gözleridir, sevgilinin gözleridir.

Zemin-i şöhretinde: kendinin özel alanında, ününün alanında, kendi özel toprağı üzerinde, kendi yöresinde.

Kâ'be-i ma'mûr: bayındır Kâ'be.

Şarkı

- II -

- 1- Güzeller içre mümtâz-ı cihân serv-i bülendim sen
Müsellem tarz-ü tavrı dilber-i âlem-pesendim sen
- 2- Gönül hâlin bilür şuh-ü zarif şehlevendim sen
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-i cânımsın efendim sen
- 3- Lebûn emsem toyınca yüzlerim sürsem o ruhsâre
Safâ virse şemim-i zülf-i müşginin dil-i zâre
- 4- Miyânın çeksem âgûşa sözüm bu olsa hemvâre
Benim sen nur-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen
- 5- Cemâlin âlem-ârâ tal'atın bi-misl-ü hemtâdır
Tenâsüb hep yerinde kadd-ü kamet de temaşâdır
- 6- Hayâlin didede her dem gamın kalbimde peydâdır
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen
- 7- Aman bilmez mi çeşmin her nefesde câna kâr eyler
Tegâfüller kırışme gamzeler mestâne cünbüşler
- 8- Ne var bir kerre de zâlim nigâh-ı merhamet göster
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen
- 9- Visâl ümmid ider hasret çeker Sâmi nice demdir
Gel ey âhu-nigâhım kaçma gönlüm sana mahremdir
- 10- Gözüm üzre yerin var cilve-gâhın sahn-ı sinemdir
Benim sen nûr-i çeşm-ü yâr-ı cânımsın efendim sen

Ölçü: mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1250, Bulak.)

Şarkı

- II -

- 1- *Güzeller içinde evrenin seçkini yüce selvim sen
Tutumu davranışı benimsenmiş, evrence beğenilmiş güzelim sen*
- 2- *Gönülden anlayan çapkın ve ince uygun boylum sen
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen*
- 3- *Dudağını doyunca emsem yanağına yüzler sürsem
O misk gibi saçının güzel kokusu bitkin gönüle mutluluk verse*
- 4- *Belini çekip kucağıma sarsam en uygun sözüm bu olsa
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen*
- 5- *Yüzün evrenin süsü, parlaklığının eşi benzeri yok
Uygunluk hep yerinde boyun bosun görmeğe değer*
- 6- *Görüntünün gözümde özlemün gönlümde boyuna
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen*
- 7- *Gözün acıma bilmez mi her solukta cana dokunur
Aldırmazlıklar kaş-göz etmeler süzgün bakışlar eğlenceler*
- 8- *Ne olur ey acımasız bir kez de acıyiver
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim sen*
- 9- *Çoktandır Sâmi sana kavuşmayı umar özlem çeker
Gel ey ceylan bakışlını kaçma gönlüm sana açıktır*
- 10- *Gözümün üstünde yerin var oynaşma yerin göğsümün üstüdüür
Sen benim gözümün ışığı, canımın sevdiği efendim gel.*

Dil özellikleri:

Mümtaz-ı cihân: evrenin seçkini, evrenin gözdesi, evrende en üstün sayılan.

Serv-i bülend: yüce selvi, uzun boylu sevgili, ulu servi.

Müsellel: benimsenmiş, onaylanmış.

Dilberi âlem-pesend: evrence beğenilen güzel, evrenin beğendiği güzel.

Şuh-u zarif: çapkın ve ince, çapkın ve duyarlı.

Şehlevend: uygun boylu, düzgün boylu, boyu bosu yerinde olan (bu sözcük daha önce birkaç yerde açıklanmıştır).

Nur-i çeşm-ü yâr-i cânım: gözümün ışığı ve canımın sevdiği, gözümün aydınlığı ve canımın sevgilisi.

Semim-i zülf-i müşgin: misk gibi saçın güzel kokusu.

Dil-i zâr: inleyen gönül, üzüntülü gönül.

Miyânın çeksem ağuşa: belini kucaklasam, belini kucağıma çekip sarsam, seni kucağıma oturtsam.

Alem-ârâ: evrenin süsü, evreni süsleyen.

Hemvâre: boyuna, sürekli, her zaman.

Tal'at: parlaklık, güzellik, aydınlık.

Bi-misl-ü hemtâ: eşi benzeri olmayan.

Peydâ: görünen, var olan, bulunan, ortaya çıkan.

Nigâh-i merhamet: acıyıcı bakış, koruyucu bakış, acıma, acımamın bakışı, acıma bakışı.

Ahu-nigâh: ceylan bakışlı, ceylan bakışı.

Cilve-gâh: oynama yeri, oynaşma yeri.

Sahn-ı sine: göğsün üstü, göğüs düzlüğü.

İzzet Ali Paşa

Damat Mehmed Paşa'nın oğludur, değişik görevlerde bulunduğının sonra Sadrazam Kaymakamlığı katına değin yükselmiş, 1734 te katıldığı Revan savaşında, orada ölmüştür. Şiir yanında yazıyla da ilgilenen İzzet Ali Paşa döneminin ünlü hattatlarındandı. Şiirde Nedim'in izini sürer. Buluşları yeni, ince, söyleyişi akıcıdır. Şiirinde uyumla simge bağlantısı, ses bütünlüğü egemen öğelerdir. Özellikle sevgi, yaşamın tadını çıkarma gibi konuları işlemiştir. Bütün şiirlerini içeren bir *dîvan*'ı vardır.

- 1- Meydâne kim piyâle-i sahbâ gelür gider
Ol demde akl-ı âşık-ı şeydâ gelür gider
- 2- Mekk-i rakibden sakınub şâhid-i hayâl
Halvet-serâ-yi hâturâ تنها gelür gider
- 3- Suret-pezir-i ma'rifet olmaktadır hüner
Yoksa bu dehre nice heyûlâ gelür gider
- 4- Zülfünden olmadı bize buy-âver-i ümid
Bihude bâğa bâd-i sebük-pâ gelür gider
- 5- Buldukça eşk-i dide-i ter cûş-ü sükun
Guya ki cezr-ü medd ile deryâ gelür gider
- 6- Ey mihr-i işve bir gice sen gelmedin hemân
Her şeb bu bezme mâh-ı şeb-ârâ gelür gider
- 7- İzzet gubâr-ı gam ile pürdür o sine kim
Endişe-i piyâle-i ferdâ gelür gider

Ölçü: *İzzet gu/bâr-ı gam i/le pürdür o/sine kim*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 -

- 1- Şarap kadehi ki ortaya gelir gider
O sırada çılgın aşkın da aklı gelir gider
- 2- Bir görüntüye benzeyen sevgili kiskancın tuzağından sakınarak
Gönlün gizli buluşma yerine yalnız gelir gider
- 3- Beceri ortaya bilgi koyabilmektedir
Yoksa bu evrene nice boş görüntü gelir gider
- 4- Bize saçından bir umut kokusu gelmedi
Hızlı yünüyen yel bağa boşuna gelir gider
- 5- Taze gözyaşı coşup duruldukça sanırsın ki
Bir denizdir bir kabırır bir çekilir
- 6- Ey naz güneşi sen bir gece olsun gelmedin
Her gece bu toplantıya geceyi süsleyen ay gelir gider
- 7- İzzet, o göğüs üzüntü tozuyla doludur
Onda geleceğin kadehi kaygısı gelir gider.

Dil özellikleri:

Piyâle-i sahbâ: şarap kadehi, içki içme kabı.

Akl-ı âşık-ı şeydâ: çılgın aşığın usu.

Mekr-i rakib: rakibin hilesi, kıskanç kimsenin kuracağı tuzak, karışık görüşlü kişinin tuzağı, kötülüğü.

Rakib: bir konuda karşı tutumu benimseyen, atışan, yarışmaya giren, üstünlük yarışına kalkışan, kıskanan, çekemeyen, başkasının başarısını içine sığdıramayan.

Şâhid-i hayâl: düş güzeli, düşüncede yaşatılan sevgili, bir görüntüye benzeyen sevgili, hayâl güzeli, hayâl sevgilisi, gönülde yaşatılan sevgili.

Halvet-serâ-yi hâtır: gönülün gizlice buluşma yeri.

Tenhâ: yalnız, ıssız (bu dizede "tek başına", "gizlice" anlamında).

Suret-pezir-i ma'rîfet: bilgi üreten, bilgi ortaya koyan, bilgi bakımından verimli olan.

Heyulâ: düşünülen nesne, görüntü (eski felsefede madde, daha önce açıklandı).

Buy-âver-i ümid: umut veren koku, umut verici koku.

Sebük-pâ: hızlı yürüyen, ayağına çabuk.

Bihude: boşuna, boş yere.

Bâd-i sebük-pâ: hızlı yürüyen yel, hızlı giden tanyeli.

Eşk-i dide-i ter: taze gözyaşı, yeni dökülen yaş.

Cuşiş-ü sükun: taşma ve durulma.

Medd-ü cezr: denizin kabarıp çekilmesi, gelgit olayı.

Mihr-i işve: naz güneşi, oyalayarak gönül alma güneşi, işve güneşi (sevgili)

Mâh-ı şeb-ârâ: geceyi süsleyen ay.

Gubâr-ı gam: üzüntü tozu, gam tozu, üzüntüden gönlün incinmesi, gönül kırıklığı.

Endişe-i piyâle-i ferdâ: gelecek kadehiyle ilgili kaygı, yarının kadehiyle ilgili kaygı, gelecek kaygısı, yarın korkusu, geleceğin durumundan kaygılanma, kuşkulama.

- 1- Ol âfetin ruh-i hoy-kerdesi gülâb kokar
Şemim-i dâne-i hâlinde müşk-i nâb kokar
- 2- Kiminle hem-kadeh-i bezm-i ayş idün kâfir
Ki hokka-i dchenün kokladum şarâb kokar
- 3- Ruhın mı berk-i ter-i yâsımcıdır bilmem
Hamir-i mâyesi gülden midir gülâb kokar
- 4- Yine kimin ciğerin yakdı gamze-i mestün
Dimâğ-ı cânı bu meclisde bir kebâb kokar
- 5- Ne i'timâd bu şeyhâne tavrına zâhid
Ki tinctinde senin hâlet-i şebâb kokar
- 6- Lebin akida gibi aldum ağzuma İzzet
Hemân çü râyiha-i müşk o lâ'l-i nâb kokar

Ölçü: *Lebin aki/de gibi al/dum ağzuma/İzzet*
 mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'lün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 292.)

- 1- *O güzelin terli yüzü gülsuyu kokar
Beninin tanesinin güzel kokusu da misk*
- 2- *Ey inançsız içkili toplantıda kiminle kadehdaştın
Ağzının hokkasını kokladım şarap kokuyor*
- 3- *Yanağın taze yasemin yaprağı mudır nedir bilmem
Ancak mayası gülle mi yoğunulmuş ki gülsuyu kokuyor*
- 4- *O sarhoş süzgün bakışın yine kimin ciğerini yaktı
Canın özüne, bu toplantıda, kebab kokusu geliyor*
- 5- *Ey kaba sofu bu olgunca davranışına güven olur mu
Daha yaratılışında bile toyluk kokusu var*
- 6- *Ey İzzet dudağını akıde şekeri gibi aldım ağzıma
O kızıl dudak misk gibi kokuyor geldi bana.*

Dil özellikleri:

Ruh-i hoy-kerde: terli yanak, terli yüz.

Gülâb: gülsuyu.

Şemim-i dane-i hâl: yüzdeki ben tanesinin güzel kokusu, güzel kokulu ben tanesi.

Müşk-i nâb: arınmış misk, katkısız misk, öz misk.

Hem-kadeh-i bezm-i ayş: içkili toplantının kadehdaşı, içkili toplantıda karşılıklı kadeh tokuşturan, içkili toplantıda birlikte içen.

Hokka-i dehen: ağız hokkası, hokka gibi düzgün ağız.

Berk-i ter-i yasemen: yaseminin taze yaprağı, yaseminin yeni açılmış yeşil yaprağı.

Hamir-i mâye: maya yoğurma, maya hamuru..

Gamze-i mest: (daha önce açıklandı).

Dimâğ-ı can: canın özü, canın beyni, canırı duyum alma gücü.

Şeyhâne: yaşlıya yakışırcağına, yaşlı işi, şeyhçe olgunca.

Hâlet-i şebâb: gençlik davranışı, gençlik tutumu, gence yaraşır durum, toyluk

Râyiha-i müşk: misk kokusu.

Lâ'l-i nâb: kızıl dudak, pırıl pırıl olan kızıl dudak.

Râşid

Malatyalıdır, "ilmiye sınıfı"ndandır. 1735 te İstanbulda ölmüştür. Özellikle tarih alanındaki çalışmalarıyla ünlüdür. Kendi adıyla anılan bir tarihi vardır. Bu yapıtında oldukça ağır, anlaşılması güç bir dil kullanmıştır. Şiirleri ise akıcı, dili yumuşaktır. Sevgiyi, yoğun duyguları işleyen şiirleri çağında epey ilgi çekmiş, başarılı ozanlar arasına girmesine yol açmıştır. Bütün şiirlerini kapsayan bir *divan*'ı, *Râşid Tarihi* diye bilinen yapıtları vardır.

- 1- Bak hüsn-i rûy-i yâre ki ân söylerim sana
Gör cism-i nâzenini cân söylerim sana
- 2- Ey nâvek-efken-i sitem itme şikâyeti
Dirsem kadim ham oldu kemân söylerim sana
- 3- İtdün hadeng-i gamzene cânâ hedef beni
Bak sînem üzre zahme nişân söylerim sana
- 4- Şâ'ir düruğı denlü olur şî'rde benâm
Dirsem benim yegâne yalan söylerim sana
- 5- Çeşmin ki tercemân-ı derun oldu râzini
Bi-minnet-i zebân-ü dehân söylerim sana
- 6- Bir bûse ile tut dehan-i müddcayı kim
Fursat bulınca belki yaman söylerim sana
- 7- Arz it veli ni'mete Râşit bu nazmı kim
Tab'-ı sühende nâdir-dân söylerim sana

Ölçü: *Fursat bu / lınca belki / yaman söyle / rim sana*
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Sevgilinin yüz güzelliğine bak, güzellik gör derim sana
O nazlı gövdesini gör, can odur diyorum sana*
- 2- *Ey kınayış okunu atan yakınma
Boyum büküldü bir yaya döndü diyorum sana*
- 3- *Ey sevgili süzgin bakışının okunu bana yönelttin
Bak göğsümün üstündeki yara izi odur diyorum sana*
- 4- *Ozan yalan söylediğince şürde ün kazanır
Bu konuda tek benim dersem yalan söylerim sana*
- 5- *Gözün gönlünün sözlerini aktarıcı oldu şimdi gizemini
Ağız ve dile gerek kalmadan kolayca söylerim sana*
- 6- *Karşı görüşü savunanın ağzını bir öpücükle tut
Bir yolunu bulursam belli olmaz acı söz söylerim sana*
- 7- *Ey Râşid bu şiiri iyilikseverine sun
Şiir konusunda bir bilgindir diyorum sana.*

Dil özellikleri:

Hüsn-i ruy-i yâr: sevgilinin yüz güzelliği, sevgilinin yüzünün güzelliği.

An: güzellik, görünüş güzelliği (çokluk hüsn-ü ân biçiminde söylenir).

Cism-i nâzenin: nazlı gövde, incelikle donanmış gövde, uyumlu, güzel görünüşlü gövde.

Nâvek-efken-i sitem: kınayış okunu atan.

Kemân: yay, ok atmaya yarayan araç.

Hadeng-i gamze: süzgün bakış oku, gamze oku.

Düruğ: yalan, uydurma, gerçek olmayan.

Benâm: ünlü, tanınmış.

Yegâne: tek, biricik, eşsiz.

Tercemân-ı derun: gönül dilinden anlayan, gönül dilini aktarıp açıklayan.

Bi-minnet-i zebân-ü dehân: dile ve ağıza gereksinme duymaksızın.

Dehen-i müddeâ: karşıt savda bulunan ağız, iddiacı ağız.

Veli-nimet: iyiliksever, iyilik eden, koruyucu.

Tab'-ı sūhan: şiir konusu, söz alanı, söz söyleme yeteneği.

Nâdire-dân: bilgin, eşi az bulunan, üstün yetenekli.

- 1- Yeter ey dil nice bir girye-i şeb n'oldı sana
Meşrebin sabr idi hicrâne aceb n'oldı sana
- 2- Tâze âşıklara hem-bezm-i visâl oldun hayf
Nedir ol şîve-i nev-tarha sebep n'oldı sana
- 3- Güft-ü gu-yi nigche hışmını hem-râz itdün
Ey gönül hiç bu mudur şart-ı edeb n'oldı sana
- 4- Kimdir âyâ sana işrâb-ı mey-i nahvet iden
Nedir ey şûh-i cihân böyle gazeb n'oldı sana
- 5- Çarhdan hâhiş-i âb itme virür suziş-i derd
Nedir ey Râşid-i vâ-sûhte-leb n'oldı sana

- 1- *Ey gönül yeter artık bu geceleri ağlama nedir
ne oldu sana böyle
Tuttuğun yol ayrılığa katlanmaktı şimdi
ne oldu sana*
- 2- *Yeni aşıklarla buluşma yerinde arkadaş oldun ne yazık
O yeni davranış biçimi, o yeni tutum nedendir
ne oldu sana*
- 3- *Öfkeni bakışın dedikodusuyla sırdaş ettin
Ey gönül saygı kuralı bu mudur ne oldu sana*
- 4- *Kendini beğenmişlik şarabı içmeyi sana öğütleyen
(içiren) kimdir
Ey dünya güzeli, ey çapkın bu aşırı öfke neden
ne oldu sana*
- 5- *Alınyazısından su isteme sana yakıcı üzüntü verir
Ey dudakları susuzluktan kurumuş Râşid ne oldu sana.*

Dil özellikleri:

Gîrîye-i şeb: gece ağlayışı, gece ağlama.

N'oldi: ne oldu.

Meşreb: davranış türü, tutulan yol, benimsenen yol.

Hem-bezm-i visâl: kavuşma toplantısı arkadaşı, kavuşma toplantısına birlikte katılan.

Şive-i nev-tarh: yeni davranış biçimi, yeni tutum türü.

Güft-u gu-yi nigeħ: bakış dedikodusu, bakışlarla yapılan dedikodu, kaş göz ederek dedikodu yapma.

Hem-râz: sırdaş, gizemdeş, içli dışlı, senli benli.

Şart-ı edeb: saygı kuralı, saygı koşulu.

İşrâb-ı mey-i nahvet: kendini beğenmişlik şarabını içirme, kendini beğenmişlik şarabı içmeyi öğütleme.

İşrâb: sezdirme, öğütleme, içirme. Bu dizede "işrâb" sözcüğünden, biz, içirme değil de içmeyi öğütleme, içmeye özendirme anlamı çıkarıyoruz (işrab sözcüğü "içmek" anlamına gelen "şûrb"den türemiş olup "içirme" karşılığıdır).

Gazeb: aşırı öfke, gazap.

Çarħ: felek, zaman, dünya, yazgı, alinyazısı (biz bu dizede alinyazısı, yazgı anlamını daha uygun bulduk).

Hâhiş-i âb: su isteme.

Suziş-i derd: acı çekme yakıcılığı, yakıcı üzüntü, üzüntünün yakıcılığı.

Râşid-i vâ-sûhte-leb: dudağı susuzluktan yanan, kuruyan Raşid, yazık oldu sana.

Vâ-sûhte-leb: susuzluktan yanıp kurumuş dudaklıya yazık.

Seyyid Vehbi

Gerçek adı Vehbi Hüseyin'dir, İstanbul'da doğdu, doğum yılı bilinmiyor, 1736 da İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, türlü görevlere atandı. Şiirleriyle çağında büyük bir ün kazandı. Özellikle çağının toplumsal özelliklerini yansıtan Surnâme adlı yapıtı önemlidir.

Vehbi'nin şiirlerinde çağının toplum yaşamıyla ilgili betimlemeler, tanımlamalar, atasözleri, halk deyimleri önemlidir. Genellikle sevgi konusunu işlemiş, yer yer tasavvufa da eğilim göstermiştir. Yapıtları: *Surnâme*, *divan*.

- 1- Uşşâka ey sabâ haberin yok mudur senin
Kûy-i nigâra hiç seferin yok mudur senin
- 2- Hûbân olursa halka-be guş-i rehin no'ola
Zencîr-i gerdiş-i nazarın yok mudur senin
- 3- Keşti-i dil olursa acceb mi pür ıztırab
Meve-i hayâl-i lâl-ı terin yok mudur senin
- 4- Ey dide yâr mâil-i eşk-i terin değil
Ebr-i bahâr veş güherin yok mudur senin
- 5- Tiğ-i nigâhın itmedesin dâimâ hayâl
Vehbi acceb ki him-i serin yok mudur senin

Ölçü: *Uşşâka / ey sabâ ha / berin yok mu / dur senin*
 Mef'ulü fâilâtü mefâilü fâilün

(Kaynak: Divan. Ün. Kt. 5506.)

- 1- *Ey sabah yeli sevenlere bir haberin yok mudur senin
Sevgilinin yöresine bir yolculuğun yok mudur senin*
- 2- *Güzeller senin kulağı küpeli kölen olsa ne var
Bakışının dönüp duran zinciri yok mudur senin*
- 3- *Gönül gemisi dalgalarda çalkanıp dursa şaşılası ne var
Taze lâl dudağının düşlenen dalgası yok mudur senin*
- 4- *Ey göz, sevgili ıslak gözyaşına eğilim duymuyor
Bahar bulutu gibi incin yok mudur senin*
- 5- *Bakışının kılıcını düşleyip durursun boyuna
Ey Vehbi başın gider diye korkun yok mudur senin.*

Dil özellikleri:

Halka-be guş-i rehin: Yolunun kulağı küpeli. (Yolunda kulağı küpeli kul olmak. Eskiden kimi kölelerin kulaklarına halka biçimli küpe takılırdı. Özellikle saraylardan satın alınmış kölelerde bu yaygındı).

Keşti-i dil: gönül gemisi.

Mevc-i hayâl-ı lâl-i ter: Taze lâl düşünün dalgası (güzelin yakuta benzeyen kızıl dudağının düşünmesinden doğan dalga).

Pür ıztırab: çok dalgalı, dalgalanmış.

Ebr-i bâhar: Bahar bulutu. Eskiden, nisan yağmurunun çok verimli özler taşıdığına, inci gibi olduğuna inanılırdı.

Bim-i ser: baş korkusu, başının kesileceği korkusu.

Nahifi

İstanbul'dur, doğum yılı bilinmiyor, 1738 de ölmüştür. Çok değişik görevlerde bulunmuş, İran'a, Macaristan'a gitmiş, sonra hacı olmuş, Konya'da bir süre kalarak Mevlevi tarikatına girmiştir.

Nahifi duyguları ince, duyguları derin, söyleyişi yumuşak, dili yer yer açık seçik, yer yer kapalı, sevgi konusuna ağırlık veren bir ozandır. Derin bir saygı ile bağlandığı Mevlana'nın "Mesnevi"sini çok başarılı bir şekilde Türkçeye çevirmesi ününün de, etkisinin de yayılmasında başlıca etkindir. Nahifi kolay bir söyleyiş içinde derinleşmeyi, kişinin özüne, duygularına seslenmeyi seven, bunda da az çok başarılı olan bir ozandır. Birkaç kez basılan "Mesnevi çevirisi" dışında, bütün şiirlerinin toplandığı iki "divan"ı vardır. Nahifi, özellikle, kendinden sonra gelen Mevleviler üzerinde etkili olmuştur.

- 1- Ağyâre benzedür mi o meh mübtelâları
Bigânelerle bir mi görür âşinâları
- 2- Ebâb-ı ıskı mest-i ser-endâz-ı şevk ider
Fasl-ı bahâr neşvesi bülbül sadâları
- 3- Mutrıb fıgan-ü nâle Hüseyinî'ye çıkmasun
Lütf it getürme yâde o zevk-u safâları
- 4- Mânend-i Kays saldı beni deşt-i hayrete
Tahrik idüb cünunumi ıskın havâları
- 5- Düşdüm kemend-i zülfün ile bend-i ışkına
Devrân getürdi başımu olmaz belâları
- 6- Tâ key gurur-i hüsn ile arz-ı tegafülün
Gör dil-figâr-ı ıskun olan bi-nevâları
- 7- İnkâr olur mı tarh-ı gazelde Nahifî'nin
Bu tarz-ı dil-pesendi bu şirin edâları

Ölçü: *İnkâr o / lur mı tarh-ı / gazelde Na / hifinin*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *O ay yüzlü kendini sevenleri yabancılara benzetir mi
Tanıdıkları yabancılarla bir mi tutar*
- 2- *Sevenleri özlemin korkusuz sarhoşu eder
Bahar döneminin sevinci bülbül ötüşleri*
- 3- *Ey çalgıcı ağlayıp inleyiş Hüseyini makamına çıkmasın
Bağışla, o sevinçleri kıvançları anımsatma*
- 4- *Kays gibi beni şaşkınlık çölüne saldı .
Çılgınlığımı huzlandırarak aşkın havaları*
- 5- *Saçının kemendiyle aşkının bağına yakalandım
Başıma bu yıkımları hep yazgı getirdi*
- 6- *Güzelliğine büyükenerek bu görmezlikler daha sürecektir mi.
Aşkınla gönlü yaralı olan yoksulları gör artık*
- 7- *Gazel düzenlemede yadsınabilir mi Nahifî'nin
Bu gönül çeken tutumu, bu tatlı söyleyişleri.*

Dil özellikleri:

Erbâb-ı ışk: sevenler, aşka düşenler, aşık olanlar, aşıklar.

Mest-i ser-endâz-ı şevk: sevginin korkusuz sarhoşu, sevgiden dolayı korkusuzca davranan, kendinden geçen.

Ser-endâz: korkusuz, gözünü budaktan sakınmayan. Alaturka musikide bir yöntem (günümüzde örneği kalmamıştır).

Fasl-ı bahâr: bahar dönemi.

Neşve: sevinç, kıvanç, bir olaydan dolayı duyulan sevinç, beğenilen bir nesneden alınan tad.

Mutrib: çalgıcı, çalgı çalan (sözcüğün kökü, Arapça "vurmak" anlamına gelen "daraba"dır, "mutrib" ise vuran çalgının tellerine özel araçla vurarak ses çıkaran, anlamındadır).

Figân-ü nâle: ağlayıp inleyiş, ağlama ve inleme.

Hüseynî: Alaturka musikide bir makam. Bu makamlı söylenen şarkılar, gazeller genellikle dokunaklı, duyguludur (makamın düzeninden olsa gerek). Bu nedenle, üzüntülü bir durumu anlatmada ozanlar sık sık buna başvurur.

Yâde getürme: andırma, anımsatma, gönüle getirme, yeniden ortaya çıkarma.

Deşt-i hayret: şaşkınlık çölü, hayret çölü.

Kays: Mecnun'un gerçek adı (önceden açıklandı).

Cünunumi: çılgınlıklarımı, deliliklerimi.

Tahrik etmek: kımıldatmak, hızlandırmak, devindirmek, yerinden oynatmak.

Kemend-i zülf: saç kemendi, saçın bir bağ gibi gönlü yakalayışı.

Bend-i ışk: sevgi bağı, sevgi bağılığı (bir nesneyi tutup bağlamaya yarayan araç, ip bg.).

Devrân: zaman, çağ (biz burada yazgı, alinyazısı anlamında kullanıldığı kanısındayız).

Tâ key: nereye değin, ne zamana dek, daha sürecek mi..

Gurur-i hûsn: güzellikle övünme, güzellikle büyülenme.

Arz-ı tegafül: görmezlikten gelme, görmeme, görmemiş gibi davranma.

Dil-figâr: gönlü yaralı, yaralı gönül.

Dil-figâr-ı ışk: sevginin gönlü yaralı kişisi, sevgiden dolayı gönlü yaralı olan.

Bi-nevâ: yoksul, kimsesiz.

Tarh-ı gazel: gazel düzenleme, gazel söyleme, şiir yazma.

Tarh: düzenleme, açma, bölümlere ayırarak düzenleme, yerleştirme.

İnkâr olur mı: yadsınır mı, bilmezlikten gelinir mi.

Tarz-ı dil-pesend: gönül alan tutum, gönül çeken tutum, gönülün beğendiği tutum.

Şirin edâ: tatlı söyleyiş, güzel söyleyiş (bu dizede şiir dili, şiir söyleyiş biçimi anlamındadır).

- 1- Arz-ı hâl eyledim ol âfete cânım diyerek
Bak benim hâlime ey şûh-i cihânım diyerek
- 2- Kaddimi reh-güzcr-i yâre varub dâl itdüm
Beni pir eyledin ey tâze cüvânım diyerek
- 3- Bâğdan bâğa güzâr itmedeyim hasret ile
Kandadur kandadur ol serv-i revânım diyerek
- 4- Sinemi nâvek-i müjgânına tutdum yârin
Ben de mecrûhunum ey kaşı kemânım diyerek
- 5- Eyledim yâre Nahîfî yinc bin arz-i niyâz
Seni n'eyler göresin âh-ı fîganım diyerek

Ölçü: *Seni n'eyler / göresin âh / ı fîganım / diyerek*
 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- *O güzele durumunu anlattım, canım diyerek
Bak benim durumuma ey dünyamın güzeli diyerek*
- 2- *Sevgilinin yol uğrağına gidip belimi büktüm
Bak beni kocalttın ey genç delikanlım diyerek*
- 3- * zlemle bağdan bağa gezip dolaşmaktayım
Nerdedir nerdedir o y rtiyen selvim diyerek*
- 4- *G ğs m  sevgilinin kirpiği oklarına tuttum
Ey yay kaşlım ben de senin elinden yaralandım diyerek*
- 5- *Ey Nahif  gene sevgiliye binlerce yalvarıp yakardım
Görelim bu ağlayıp inlemem sana neler edecek diyerek.*

Dil özellikleri:

Arz-ı hâl eyledim: durumumu anlattım, içimi döktüm, dileğimi bildirdim, düşüncemi açıkladım.

Şuh-i cihân: dünya güzeli, dünyanın çapkını (şuh sözcüğü, yeri-ne göre, güzel, çapkın bg. anlamlarda söylenir).

Reh-güzer-i yâr: sevgilinin yolu kavşağı, sevgilinin yolunun geçtiği yer, sevgilinin yolu.

Dâl itdüm: büküm; iki kat ettim (Arap yazılarında "dâl" harfi iki ucu üstüste gelip birbirine yaklaşan bir eğri gibidir, bu nedenle bükülmüş bele benzetilir).

Tâze cûvân: genç delikanlı, yeni yetme delikanlı (cûvân sözcüğü Farsçada "genç", "delikanlı" anlamındadır. Nitekim "genç kız" anlamında "dohter-i cûvân" denir.).

Güzâr itmedeyim: dolaşmadayım, gezmekteyim.

Nâvek-i mûjgân: kirpiklerin oku, kirpik oku.

Mecruh: yaralı, yaralanmış, vurulmuş.

Arz-ı niyâz: yakarma, yalvarıp yakarma.

- 1- Göz gördi gönül sevdi seni ey yüzi mâhım
Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım
- 2- Âşıklığıma şâhid-i âdil mi değildir
Evzâ-ı hazinimle garibâne nigâhım
- 3- Memnun-i vefâ eyle beni gel keremle
Yansun hased âteşlerine baht-ı siyâhım
- 4- Ey seng-dil itmez mi senin kalbine te'sir
Hârâları hâkister iden âteş-i âhım
- 5- Bir bağıryanık âşık-i mihnet-zededir gel
Ağlatma Nahîfî kulını cevriye şâhım

Ölçü: *bir bağıryanık âşık / k-ı mihnet-ze / de dir gel*
 me'ulü me'â'ilü me'â'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Ml. Kt. Mn. 428.)

- 1- Göz gördü gönül sevdi seni ey ay yüzlüm
Kurbanın olayım bunda benim suçum var mı
- 2- Seni sevdiğime güvenilir tanık değil midir
Bu üzüntülü davranışlarımla yoksulca bakışım
- 3- Beni yakınlık göstererek, yardım ederek sevindir
Bu kara bahtım kıskanç ateşlerine yansın
- 4- Ey taş yürekli senin gönlünü etkilemez mi
Karı kayaları küle çeviren ahımın ateşi
- 5- Gel, bir bağı yanık, üzüntüler çeken aşıktır
Acı çektirerek Nahîfî kulumu ağlatma sultanım.

Dil özellikleri:

Şâhid-i âdil: güvenilir tanık, doğru söyleyeceğinden kuşku duyulmayan tanık.

Evzâ-i hazin: üzüntülü davranışlar, acı verici belirtiler.

Garibâne nigâh: yoksulca bakış, içe dokunucu bakış, acıma duygusu uyandıran bakış.

Memnun-i vefâ: yakınlık görmekten mutlu olan, gördüğü yakınlık nedeniyle sevinen.

Hased ateşi: kıskançlık ateşi, kıskanış ocağı.

Baht-ı siyâh: kara baht, kara yazgı, mutsuzluk.

Seng-dil: taş yürekli, acımasız, içi kara.

Te'sir itmek: etkilemek, etki altında bırakmak, dokunmak.

Hârâ: katı taş, kolay kolay dağılmayan taş, mermer.

Hâkister: kül, yanan bir nesneden arta kalan ince tozlar.

Ateş-i âhım: ahımın ateşi, ahımın yakıcı etkisi.

Aşık-ı mihnet-zede: üzüntülü aşık, üzüntüye kapılan aşık, birini sevdiğinden dolayı üzüntü çeken.

Sezâyî

Gerçek adı Hasan'dır. Korint'te doğdu, Edirne'de öğrenim gördü, Bektaşî tarikatı'na girerek babalık aşamasına değin yükseldi. Bir süre Gülşeni, Halvetî tarikatlarıyla da yakınlık sağlayarak Sezaiye kolunu kurmuştur. 1738 de Edirne'de öldü.

Şiirlerinde din konularında uzaklaşma, yaşam gerçekleriyle senli benli olma eğilimi ağır basar. Bir *divan*'ı vardır.

- 1- Sînen üzre bedr olan mâhın nedir
Taht-ı dilde hükm iden şâhın nedir
Saklama benden ki dil-hâhın nedir
*
- 2- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir
*
- 3- Yakdı yandırdı seni ışkın odı
Nâlişin uşşâkı hayretde kodı
Gözyaşın kim gördi senden el yudı
*
- 4- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir
*
- 5- Ateş-i hıcre yanar pervânesin
Baş-ü câna kalmayan divânesin
Gel Sezayî'den bugün uyanesin
*
- 6- Söyle âşık bâis-i âhın nedir
Derd ile azm itdiğin râhın nedir

(Kaynak: *Divan, Top. Müz. Kt. TY. 2518.*)

1- Göğsümün üstünde dolunay olan ay'ın nedir
Gönül tahtında egemenlik süren sultanın nedir
Saklama benden gönlünün istediği nedir

*

2- Söyle âşk ahl etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir

*

3- Yakıt yandırdı seni sevginin ateşi
İniltin sevenleri şaşırttı
Gözyaşını kim gördüyse senden kaçındı

*

4- Söyle âşk ahl etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir

*

5- Ayrılık oduna yanan bir kelebeksin
Canını başını düşünmeyen bir çılgınsın
Gel bugün Sezâyî seni uyarsın

*

6- Söyle âşk ahl etmenin nedeni nedir
Üzülerek gittiğin yolun nedir.

Dil özellikleri:

Bedr: dolunay.

Mâh: ay. Bu dizede "göğsümün üstünde dolunay gibi parlayan ay'ın nedir"den çıkan anlam şudur: göğsümün üstünde dolunay gibi parlayan senin yüzün nedir ey sevgili.

Taht-ı dil: gönül tahtı, gönül orunu.

"Gönül tahtında egemen olan sultan", "sevgili"dir.

Dil-hah: gönlün istediği, gönül isteği, gönül dileği.

Bâis-i âh: ah etme nedeni, inleme nedeni.

Azm itdiğın râhın: gittiğin yol, gittiğin yolun, tuttuğun yol.

Nâliş: inilti, inleyiş (önce açıklandı).

El yudı: el yıkadı, el çekti, kaçındı, uzaklaştı, ayrıldı.

Ateş-i hicr: ayrılık ateşi.

Baş-ü cana kalmayan: başa ve cana değer vermeyen, başı ve canı düşünmeyen.

Uyanesin: uyanasın, uyarılasın. Tasavvufta "uyanmak"ın anlamı doğru yola girmek, doğruyu, gerçek varlığı bulmak için kendine gelmek, aydınlanmak, gerçeği görmek, birinden bilgi edinmek bg.dir.

Gel Sezâyî'den bugün uyanesin: bugün gel, Sezâyî sana doğru yolu, gerçeği gösterecek, yolunu aydınlatsın.

Rıza Neccarzâde

İstanbuldudur, doğum yılı bilinmiyor, 1746 da İstanbul'da öldü. Erken yaşlarda tasavvufia ilgilenmeye başladı, Celveti, Nakşbendi tarikatlarıyla ilişki kurdu. Müzikle uğraştı. Çoğu birer "naat" türünden olan şiirlerinin başlıca konusu dindir. Şiirleri, çokluk, tekke çevrelerinde okunur. Divan'ından başka *Muhtasarü'l-Velâyet* adlı bir çevirisi vardır (Seyyid Mehmed Ensari'den).

.

- 1- İşret-kede-i câna cânân arayan gelsün
Kâşane-i ırfâna yârân arayan gelsün
- 2- Halvetde ve celvetde vahdetde ve kesretde
Meydân-ı mahabbetde çevgân arayan gelsün
- 3- Oldı dil-i virâne dermân ile humhâne
Dil-haste-i hicrâne dermân arayan gelsün
- 4- Etvâr-ı namâz içre mihrâb-ı niyâz içre
Bu dehr-i mecâz içre iman arayan gelsün
- 5- Meyhâne be-meyhâne peymâne be-peymâne
Ser-halka-i rindâne insan arayan gelsün
- 6- Ey yâr-ı Rızâ-dâde gel tekye-i irşâde
Bu milket-i mâ'nâda sultan arayan gelsün

Ölçü: *meyhâne / be meyhâne / peymâne / be peymâne*
 me'ulü mefâ'ilün me'ulü mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1262, İstanbul.)

- 1- *Canın içki içilen yerine sevgili arayan gelsin
Gönül bilgisi konağına dostları arayan gelsin*
- 2- *Yalnız kalmada ve varlıktan geçişte, birlikte ve çoklukta
Sevgi alanında cirît oyununun topunu arayan gelsin*
- 3- *Yıkılan gönül sağlığa kavuşunca şarap mahzeni oldu
Ayrıltığın hasta gönlüne derman arayan gelsin*
- 4- *Namaz kuralları içinde yakarış mihrabında
Bu soyut evrende inanç arayan gelsin*
- 5- *Meyhane meyhane gezen kadeh kadeh içen
Rindler topluluğına insan arayan gelsin*
- 6- *Ey istekli sevgili, ey Rıza, doğru yolu göstenen tekkeye gel
Bu anlam ülkesinde sultan arayan gelsin.*

Dil özellikleri:

İşret-kede-i cân: canın içki içilen yeri, can meyhanesi.

Kâşâne-i irfân: irfan konağı, gönül bilgisi konağı, gönül bilgisi sarayı.

Halvet: toplumdan uzak kalarak kendini tanrı'ya verme, yalnız kalış, yalnızlık içinde düşünceye dalarak gerçeğe ulaşmaya çalışma, içe-kapanış, topluluktan uzaklaşma.

Celvet: görünen varlık evreninden sıyrılıp görünmeyen tanrısal evrene yönelme, ölümsüzlüğü bu yaşanan evrende değil de düşünülen, tanrısal, evrende arama.

Vahdet: birlik, bütün varlık türlerinin tanrı özünde birliğe ulaşması. Tasavvufta, başta insan olmak üzere, bütün varlık türlerinin tanrı özünden çıktığı, o özde birliğe ulaştığı görüşü vardır, buna "vahdet" denir.

Kesret: çokluk, birlik (vahdet)in karşıtı, bu görünüş evreni. Tasavvuf inançlarına göre, sayısız varlık türünün bulunduğu, içinde yaşadığımız evren, kesret (çokluk) alanıdır. Bu çokluk (kesret) tanrı varlığının, birliğin, değişik biçimlerde görünmesinden oluşur. Çokluk (kesret) geçicidir, birlik (vahdet) tanrısal olduğundan kalıcıdır, ölümsüzdür. Bu nedenle "kesret" görünüş, "vahdet" ise gerçektir.

Meydân-ı mahabbet: sevgi alanı, insanların, taşıdıkları tanrısal özden dolayı, birbirlerini görerek, duyarak sevmeleri, birliğe, tanrısal olana ulaşmaları gereken alan.

Çevgân: cirit oyununda, karşılıklı atılan topu çekmeye yarayan ucu kıvrık araç. Tasavvufta "aşk" bir cirit oyununa benzetilir, orada tanrı sevgisiyle dolup taşanların başları birer cirit topu gibidir (tanrı yolunda.)

Dil-i virân: yıkılmış gönül (dil-i virâne biçiminde de söylenir, "virâne gönül" demektir).

Dil-haste-i hicrân: ayrılıktan hasta düşen gönül, ayrılık hastası gönül.

Etvâr-ı namaz: namaz kuralları, namazdaki davranışlar, devinmeler, namazın bütünü oluşturulan bölümler.

Mihrâb-ı niyâz: yakanış mihrabı, dilek mihrabı.

Mihrâb: camide, mescidte imamın, namız kıldırırken, durduğu özel yer.

Dehr-i mecâz: soyut evren, gerçek olmayan evren, geçici evren, içinde yaşadığımız evren, dünya.

Meyhane be meyhane: meyhaneden meyhaneye, meyhane meyhane gezerek.

Peymane be peyman: kadeh kadeh üstüne, kadeh kadeh içerek.

Ser-halka-i rindân: rindlerin oluşturdukları söyleşme topluluğu, karşılıklı oturarak yuvarlak bir çizgi oluşturan topluluk. Gönül erlerinin bir halka biçiminde toplanıp söyleşmeleri.

Ser-halka: baş halka, birinci halka, toplantıda, ileri gelenlerin oluşturdukları yuvarlak dizi. Ozan, bu dizelerde, gönül erlerinin oluşturdukları baş diziye insan arayan, insan seven gelsin, sevilesi, aranası insan ancak oradadır, orada bulunur, demek istiyor.

Ey yâr-ı Rıza-dâde: ey benimsemiş, onaylamış sevgili (ozan, kendi adı olan Rıza sözcüğünü bir yandan sözcük anlamında kullanıyor, bir yandan da kendi adını anıyor).

Tekye-i irşâd: doğru yolu gösterme tekkesi, doğruluk öğretme yeri.

Neylî

1662 de İstanbul'da doğdu, 1748 de öldü. Babası Mirzazade Mehmed Efendi gibi, o da "ilmiye sınıfı"ndadır. Kadılık, müderrislik, sonunda da Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. Gülşeni tarikatı'na bağlıdır. Çağının en başarılı ozanlarından biri sayılan Neyli'nin şiirlerinde akıcılık, duygu derinliği, simge bolluğu egemendir. Hukuk, tarih, dil konularında da çalışmasına karşın şiirleriyle ilgi çekmiştir. Bütün şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

- 1- Merdüm-i çeşm-i gazâl-i çin hâl olmuş sana
Aks-i gül mir'âte düşmüş ruy-i âl olmuş sana
- 2- Âb-ü tâb-ı nâz ile tahmir olunmuş âfitâb
Âb-ü tâb-ı gevher-i hüsn-ü cemâl olmuş sana
- 3- Vechi var câna şipîhr-i hüsn dirsem ruyine
Cebhe meh ruhsâr mihr ebru hilâl olmuş sana
- 4- Nakşî çıkmış ser-nüşviştî cylemiş şimdi zuhur
Hüsni Leylânın siyeh bir destmâl olmuş sana
- 5- Neyli'yâ çıkmaz hayâlinden miyân-i dilrübâ
Ma'ni-i nâzûk hayâl-ender hayâl olmuş sana

Ölçü: *Aks-i gül mir / âte düşmüş / ruy-i âl ol / muş sana*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Çin ceylanının gözbebeği ben olmuş sana
Gülün görüntüsü aynaya düşüp al yanak olmuş sana*
- 2- *Güneş nazın parlaklığı ile yoğurulmuş
Yüzünün ve güzelliğinin incisinin parlıtısı olmuş sana*
- 3- *Senin yüzüne güzellik göğü dersem yaraşır ey sevgili
Alın ay, yanağın güneş, kaşın yeniay olmuş sana*
- 4- *Leylâ'nın süsü bozulmuş, gerçek yüzü şimdi çıkmış ortaya
Güzelliği de kapkara bir mendil olmuş sana*
- 5- *Ey Neyli, o gönül çelen sevgilinin beli çıkmaz
Gönlünden, o ince anlam hayal içinde hayal olmuş sana.*

Dil Özellikleri:

Merdüm-i çeşm-i gazâl-i Çin: Çin ceylanının gözbebeği.

Hâl: yüzde, boyunda çıkan kara ben (daha önce açıklandı).

Aks-i gül: gülün görüntüsü, gülün bir parlak nesnede yansıması.

si.

Mir'ât: ayna, gözgü.

Ruy-i âl: al yüz, al yanak (ruy-i âl birleşimi "al yüz" demektir, ancak dilimizde "al yüz" değil de, daha çok, "al yanak" deyiimi geçerlidir. Yüzün parlaklığını, diriliğini anlatmak için de "yüzünden kan damlıyor" denir.)

Ab-ü tâb-ı nâz: nazın parlaklığı, nazın pırlıl pırlıl oluşu.

Tahmir olunmuş: yoğurulmuş, karılmış.

Afitâb: güneş.

Ab-ü tâb-ı gevher-i hüsn-ü cemâl: yüz güzelliğinin ve güzellik incisinin özü, yüzün ve güzelliğin incisinin özünü oluşturan parlaklık.

Ab-ü tâb: parlaklık, tazelik, sevimlilik.

Cemâl: yüz (şiiirde daha çok "yüz güzelliği" anlamında söylenir).

Vechi var: yaraşır, yerindedir, uygundur.

Sipih-i hüsn: güzellik göğü, güzellik evreni.

Cebhe: alın, *ruhsâr:* yanak, *meh:* ay, *hilâl:* yeniay.

Ebru: kaş

Nakşî çıkmış: süsü gitmiş, güzelliği kalmamış.

Ser-nüvişt: baş yazı, ön yazı (bu dizede içyüzü, gerçeği anlama konuya daha uygun düşünüyor).

Eylemiş zuhur: açığa çıkmış, ortaya çıkmış, anlaşılmış.

Destmâl: mendil, elbezi, elçiti (*dest/el, mâl/bez*).

Miyân-i dil-rûbâ: gönül alan güzelin beli, gönül çelen güzelin beli (*miyân/bel, dil-rûbâ/gönül alan*).

Ma'ni-i nâzûk: ince anlam.

Hayâl ender hayâl: düş içinde düş, hayal içinde hayal.

- 1- Eğer can görmek istersen bedensiz
Gör ol rûh-i revâni pırhensiz
- 2- Çemende nâ-sezâlarla o şuhun
Harâm olsun hırâm-ı nâzi bensiz
- 3- Gönül ağyâr içün incinme yârc
Gül olmaz bâğ-ı âlemde dikensiz
- 4- Alur mı habbe-i nâçize âşık
Cihânın gencini ol sim-tensiz
- 5- Eğer her zerre bir mihr olsa dünyâ
Gözüm nuri görünmez bana sensiz
- 6- Nedir cürmüm dimiş hunâbe Neyli
Alan siz gönlümi hem virmeyen siz

Ölçü: *Nedir cürmüm / dimiş hunâ / be Neyli*
 mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün

- 1- *Gövdesiz can görmek istersen
O akan ruhu gömleksiz gör*
- 2- *Çemende uygunsuz kimselerle o çapkının
Bensiz naz ile salınıp yürüyüşü haram olsun ona*
- 3- *Gönül yabancılar yüzünden sevgiliye gücenme
Evrenin bağında dikensiz gül olmaz*
- 4- *Aşık bir ufak kabarcık yerine koyar mı
Evrenin definesini o gümüş tenli olmadan*
- 5- *Her zerre bir güneş olsa dünya
Gözümün ışığı bana sensiz görünmez*
- 6- *Bu kanlı yaşı dökmemde suçum nedir ey Neyli
Gönlümü alan da siz vermeyen de siz.*

Dil özellikleri:

Ruh-i revân: akan ruh, yürüyen ruh, giden ruh (bu dizede sevgili, güzel).

Nâ-sezâlar: uygunsuz kimseler, densizler, arkadaşlık edilmesi uygun düşmeyen kimseler.

Hirâm-ı nâz: nazla salınma, nazın salınıp yürüyüşü, naz yürüyüşü, nazlı yürüyüş, nazlı salınma.

Bâğ-ı âlem: evren bağı, evren bahçesi.

Habbe-i nâçiz: ufacık kabartı, ufacık su kabartısı, ufak kabarcık.

Hunâbe: kanlı su, kanlı gözyaşı (bu dizede kanlı gözyaşı anlamında. Ağlamaktan kızaran gözden akarken kanlı gibi görünen, öyle nitelenen gözyaşı).

- 1- Hayâlin görmeğe itmez tahammül dide hâtırda
Bakılmaz hâtıra meşhurdur dilber hususunda

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

★

- 2- Tutar destiyle lâ'li bi-zebân iş
Meger dilden gelen elden gelürmiş

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*

★

- 3- Tir-i cevvin didüm itdüklerini câna güzzer
Didi ol kaşları yâ geçmişe mâzi dirler ۞

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

★

(Kaynak: Divan, Sl. Kt. Ham. 1123, TY.)

- 1- *Göz gönülde görüntünü görmeye bile katlanamaz
Ünlü atasözüdür güzel konusunda kimsenin gönlüne bakılmaz.*

(Gönül kimi severse güzel odur, kimsenin hatırı düşünülmez)

*

- 2- *Eliyle dudağı konuşmadan iş görür
Evet dilden gelen elden gelirmiş.*

(Dilden gelen elden de gelir, atasözü).

*

- 3- *Acı çektirici okunun ettikleri cana işliyor dedim de
O yay kaşlı bana "geçmişe mazi derler" dedi.*

Beliğ

Mehmed Emin Beliğ,Mora Yenişehir'inde doğdu, 1760 dolaylarında Eski Zağra'da öldü. Bir süre kadı olarak görevde bulundu. Adaşı olan, 1729 da ölen Bursalı Beliğ İsmail ile karıştırılır. Şiirleri duygulu, özelemlerle dolu bir özellik taşıır. Halk deyimleri, atasözlerinin geniş bir yer tuttuğu şiirlerinin toplandığı *divan*'ından başka *Sâkınâme*, *Keşfgernâme*, *Hayyatnâme*, *Hamamnâme* gibi yapıtları vardır.

- 1- Ayn-i alili hasret ile pür-nem eyledim
İl iyd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim
- 2- Derd-i firâkı arz o periye muhâl olub
Nakş-i hayâlini gönüle mahrem eyledim
- 3- Elden haziz-i hâke düşelden o dürr-i pâk
Ümmîd-i cüst-ü cû ile kaddi ham eyledim
- 4- Mânend-i berk dem-be-dem âteş-feşân olub
Gülbang-ı âh ile felegi sersem eyledim
- 5- Yârin hayâli bezm-i firâke ayak basub
Kan dolduğunca kâse-i çeşmi dem eyledim
- 6- Dilden şerâre dâmen-i arşı tutunca ben
Emvâc-ı âhımı felege süllem eyledim
- 7- Vahşi gazâl-i dâmen-i sahra-yi nâz iken
İncitme ey peri seni ben âdem eyledim
- 8- Bâd-i hazân füsürde idelden o gül ruhi
Bülbül gibi lisâne Belîğ ebkem eyledim

Ölçü: Dilden şe / râre dâme / n-i arşı tu / tunca ben
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1892.)

- 1- *Sağlıksız gözümü özlemle yaş doldurdum
Başkaları sevindi ben üzüntü çektim*
- 2- *O şevgiliye ayrılık acısını anlatma olanağı yok
Görüntüsünü gönüle çizerek kendimle sırdaş eyledim*
- 3- *O temiz inci elden yere düşeliden beri
Arayıp bulma unuduyla boyumu bükтім*
- 4- *Şimşek gibi sık sık ateş saçarak
Ah gümbürtüsüyle göğü sersem eyledim*
- 5- *Sevgilinin görüntüsü ayrılık toplantısına ayak basınca
Gözümün tasına dolan kanı içki diye içtim*
- 6- *Gönülden çıkan kıvılcım uzayın eteğini tutuşturunca
Ahımın dalgalarını göğşe merdiven yaptım*
- 7- *Naz kırlarının eteğinin vahşi ceylanı iken
Ey peri seni adam eyledim beni incitme*
- 8- *Güz yeli o gül yanağı donduralı beri
Ey Belig bülbul gibi susuverdim.*

Dil Özellikleri:

Ayn-i alil: sağlıklı göz, hasta göz, görmeyen göz.

Pür-nem: nem dolu, yağ dolu, çok ıslak.

İyd-i ekber: büyük bayram (daha önce açıklandı). Kurban bayra-

III.

Derd-i firâk: ayrılık acısı, ayrılık üzüntüsü.

Nakş-i hayâl: görüntü çizme, görüntünün resmini yapma, hayalini resmini yapma, görüntünün örneğini çizme.

Muhâl: olanaksız, olmayacak olan, olamaz.

Mahrem: gizemdeş, sırdaş, senli benli, içli dışlı, kendisinden kaçınılmayan.

Hazîz-i hâk: toprağın dibi, taban, yer, yerin tabanı, yerin altı (bu dizede yer, toprak anlamında).

Dürr-i pâk: temiz inci, pırl pırl inci.

Ümid-i cüst-u cu: arama umudu, arayıp bulma umudu.

Kaddi ham eyledim: boyumu büktüm, boyumu iki kat edercesine eğildim, belimi büktüm.

Mânend-i berk: şimşek gibi, yıldırım gibi.

Ateş-feşân: ateş saçan, kıvılcım saçan.

Gülbang: yüksek ses, gümürtü. Eskiden, özellikle Bektaşilerde, bir topluluğun bir ağızdan, yüksek sesle söyledikleri sözler bütünü.

Bezm-i firâk: ayrılık meclisi, ayrılık toplantısı, ayrılık yeri.

Kâse-i çeşm: göz taşı, göz kâsesi.

Şerâre: kıvılcım, yalım.

Dâmen-i arş: uzayın eteği, arşın eteği, göğün en yüksek katının eteği.

Emvâc-ı âh: ah dalgaları.

Süllem: merdiven.

Gazâl-i dâmen-i sahra-yi nâz: naz kırnın eteğinin ceylanı, naz alanının eteğinde yaşayan ceylan.

Bâd-i hazân: güz yeli, güzün esen soğuk yel.

Füsürde: donmuş, soğuktan katılaşmış, çok üşümüş.

Ebkem: susmuş, suskun, dili tutulmuş.

Çelebizâde Asım

İstanbuldudur, Reisülküttap Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin oğludur. Doğum yılı bilinmiyor. 1759 da İstanbul'da öldü. "İlmiye sınıfı"ndandır. Müderrislik görevinde bulunmuş, şeyhülislam olmuştur.

Çelebizâde Asım, değişik konularda çalışmış, ancak şiirleriyle ün kazanmış, çağının önde gelen ozanları arasında yer almıştır. Genellikle sevgi konusunu işleyen şiirlerinde başlıca özellik ince buluş, duyarlık, kolay söyleyiştir. Oldukça akıcı bir nitelik taşıyan dilinde halk deyimleri, atasözleri de yer alır. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır. "

- 1- Bi-derd ta'nı ko dil-i bî-çârem üstine
Merhem yerine nemek koyma yârem üstine
- 2- Hep seng-i ta'n imiş atılan sonra anladım
Mihnet-scrâ-yi dehr de gehvârem üstine
- 3- Geçdim recâ-yi merhem-i bîhûdeden felek
Bir zahm-ı tâze urma hemân yârem üstine
- 4- Lâ'l-i lebin hayâli ile câm-ı bâdenin
Didrer görünce bu dil-i meyhârem üstine
- 5- Bostan-sarâ-yi dehrde bir serv-i serkeşin
Konmaz gider mi bu dil-i âvârem üstine
- 6- Minâ-yi kalb-i Asım-ı şeydâ şikestedir
Zinhâr basma şîşc-yi sad-pârem üstine

Ölçü: *Konmaz gi / der mi bu di / l-i meyhâre / m-üstine*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Ey dertsiz şu çaresiz gönlümü kınamayı bırak
Merhem yerine tuz ekme yaramın üstüne*
- 2- *Atılan hep kınama taşıymış sonra anladım
Dünyanın şu sıkıntı veren yerinde beşüğün üstüne*
- 3- *Ey yazgı boş yere merhem dilemeden geçtim artık
Sen de yeni bir yara açma yaramın üstüne*
- 4- *Kızıl dudağının hayaliyle şarap kadehinin
Üstüne titriyor, görünce, bu içki içen gönlüm*
- 5- *Dünyanın bahçesinde bir dikbaşı selvinin
Bu başı boş gönlüm üstüne konmadan gider mi*
- 6- *Çılgın Asım'ın gönlünün siirahisi kırılmıştır
Sakın yüz parça olmuş şişemin üstüne basma.*

Dil özellikleri:

Bi-derd: dertsiz, sıkıntısız, tasasız.

Dil-i bi-çâre: çaresiz gönül, düşkün gönül, yoksul gönül.

Seng-i ta'n: kınama taşı, suçlama taşı.

Mihnet-serâ-yi dehr: dünyanın sıkıntı çekme yeri, dünyanın sıkıntılı veren yeri.

Gehvâre: beşik.

Recâ-yi merhem-i bihude: boşuna merhem dileme, boş yere merhem isteme.

Zahm-ı taze: yeni açılmış yara, taze yara, kanayan yara.

Lâ'i lebin: dudağının kızılı, kızıl dudağın.

Dil-i meyhâre: içki içici gönül, şarap içen gönül.

Bostan-serâ-yi dehr: dünyanın bahçe yeri, dünya bahçesi, dünyanın bağı.

Serv-i serkeş: dikbaşlı servi, aldırmayan, dikbaşlık eden servi, sevgili.

Dil-i âvâre: işsiz güçsüz gönül, başı boş dolaşan gönül, avare gönül.

Minâ-yi kalb-i Asım-ı şeydâ: çılgın Asım'ın gönlünün sürahisi.

Zinhâr: sakın, kaçın, yapma, yapmaktan kaçın.

Şişe-yi sad-pâre: yüz parça şişe, yüz parça olmuş gönül.

- 1- Cihân-i bakadan geç eger can görmek istersen
Fedâ kıl cânı da didâr-ı cânân görmek istersen
- 2- Bulunmaz can gibi anın dahi bir cây-i mahsusı
Bütün endâmına bak ol bütün can görmek istersen
- 3- Salındukça o gül-ruh nâz ile kaddin temâşâ kıl
Nihâl-i verde aşlanmış eger ban görmek istersen
- 4- Derûn-i ehl-i devletde bulunmaz gevher-i irfân
Fenâ erbâbının gir gönline kân görmek istersen
- 5- Nevâl-i sohbet-i şî'rini Asım dermiyân cyle
Eger kim rûz-ü şeb hânende mihmân görmek istersen

Ölçü:

Eger kim ruz / ü şeb hânen / de mihmân gör / mek istersen
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm. 266.)

- 1- *Bu kalıcı olmayan diınyadan geç can görmek istersen
Canı da feda et sevgilinin yüzünü görmek istersen*
- 2- *Can gibi onun da bulunmayan özel bir yeri vardır
O put gibi güzelin bütün boyuna bak can görmek istersen*
- 3- *O gül yanaklı nazla salındıkça, boyunu gözle
Gül ağacına aşılanmış bir fidan görmek istersen*
- 4- *Yüksek aşamaya çıkanların gönlünde bilgi incisi bulunmaz
Kendini yokluğa adanmışların gönlüne gir öz görmek istesen*
- 5- *Ey Asım, şiirinin söyleşmesinin ürününü ortaya koy
Gece gündüz evinde konuk görmek istersen.*

Dil Özellikleri:

Cihân-ı bi-baka: kalıcı olmayan dünya, gelip geçici dünya.

Fedâ kıl cânı: candan geç, canı tüket, canını ver.

Didâr-ı cânân: sevgilinin yüzü, güzelin yüzü.

Cây-i mahsus: özel yer.

O bütün: o put gibi güzelin (bu dizede birinci "bütün" sözcüğü, hep, ikinci "bütün" sözcüğü ise o put gibi güzelin, o büt'ün anlamındadır. *Büt*/put, put gibi güzel).

Gül-ruh: gül yanaklı, gül yüzlü.

Nihâl-i verd: gül fidanı, gül ağacı

Bân: söğüt, sorgun ağacı, sevgilinin boyu (bu dizede, "bân" sözcüğü değişik anlamlıdır. Biri gül fidanına aşılarmış sorgun ağacı, ikincisi söğüt, üçüncüsü sevgilinin boyu. Burada, kesin olarak anlam şudur denemez, okuyucunun yorumuna kalmış iş. Bize kalırsa, anlam şöyle: Güzelin boyunun ne olduğunu anlamak istiyorsan, ona bak, bir de gül ağacına aşılarmış düzgün bir söğütün boyunu düşün, sevgilinin boyu, gül ağacına aşılarmış bir fidan, gibidir. (Burada okuyucu başka bir görüntüyü düşleyebilir, belli bir anlama bağlanmanın gereği yok.)

Derun-i ehl-i devlet: yüksek bir görev aşamasında bulunanın gönlü, içi.

Gevher-i irfân: bilgi incisi, gönül bilgisinin incisi.

Fenâ erbâbı: yokluğu ülkü edinenler, evrenin gelip geçiciliğine, gösterişine önem vermeyenler, sevgi yolunda yok olarak ölümsüzlüğe ulaşanlar.

Kân: maden, öz, kalıcı olan, ölümsüz olan.

Nevâl-i sohbet-i şîr: şiir söyleşmesinin ürünü, şiirli bir dost topluluğunun ürünü, besini.

Dermiyân eyle: ortaya koy, ileri sür.

Ruz-ü şeb: gündüz gece.

Nevres-i Kadim

Kerküklüdür, sonradan İstanbul'a gelip yerleşmiş, daha sonra gittiği Bursa'da 1761 de ölmüştür. Medrese öğrenimi gördü. Görevde bulunduğu sıralarda sağa sola sataştığından önce Resmo'ya sürülmüş, sonra Bursa'ya gönderilmiştir.

Nevres-i Kadim'in şiirlerinde özlem, ayrılık, sevgi, yaşamdan yakınma, umutsuzluk gibi konular ağırlık kazanır.

Bütün şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

- 1- Bir nâle eyle kim dil-i nâlan işitmesün
Bir dâğ yak ki sîne-i sûzân işitmesün
- 2- Dildâre hâl-i zârûni arzeyle şöyle kim
Dest-i niyâzı çâk-i giribân işitmesün
- 3- Yıkduñ vilâyet-i dili ey akl el-hazer
İşk almasun haber bunı sultân işitmesün
- 4- Laht-i çigerden it gama tertib-i ma-hazar
Zinhâr ıztırabunı mihmân işitmesün
- 5- Devretdüren piyâleyi cânânedür bu şeb
Allah esirgesün bunı devrân işitmesün
- 6- Bir nâvek ur derunuma kim kan çıkarmasun
Dil duymasun sadâsını peygân işitmesün
- 7- Nâmus-ı işka virme hâlel olma gayre yâr
Nevres meded bu sohbeti yârân işitmesün

Ölçü: Nevres me / ded bu sohbe / ti yârân i / şitmesün
mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan; Süly. Kt. Lala İs. 447 TY.)

- 1- *Öyle bir ağla ki inleyen gönül işitmesin
Öyle bir yanıp yaralan ki yanan gönül işitmesin*
- 2- *Sevgiliye açıklı durumunu şöyle bir açıkla ki
Yakarış elini yakarı yırtışın işitmesin*
- 3- *Ey us, gönül ilini yıktın, kendini kolla
Aşk haberini almasın, sevgili işitmesin*
- 4- *Üzüntüye ciğer parçasından bir şeyler hazırla
Ancak acını sakın konuk işitmesin*
- 5- *Bu gece kadehi döndürten sevgilidir
Tanrı esirgesin bu olayı yazgı işitmesin*
- 6- *Yüreğime bir ok sapla ki kan çıkarmasın
Sesini gönül duymasın temren işitmesin*
- 7- *Aşkın namusunu lekeleme yabancıya dost olma
Ey Nevres bu söyleşmeyi dostlar işitmesin.*

Dil özellikleri:

Dil-i nâlân: inleyen gönül, ağlayan gönül

Nâle: inilti, ağlama, sızlanma.

Sine-i suzân: yanan gönül, tutuşan gönül, yakan gönül, yanan göğüs (sine sözcüğü, yerine göre, göğüs, gönül, bağır bg. anlamlara gelir).

Dâğ: kızgın demirle açılan yara, dağlama yarası, yanık yarası.

Dildâr: sevgili, sevilen, gönül alan.

Hâl-i derun: gönül durumu, kişinin içinin durumu.

Dest-i niyâz: yakarış eli, yakarmak için yukarı kalkan el, yakarmak için eli kaldırma.

Çâk-i giribân: yakayı yırtma, derin bir üzüntüye kapılma, üzüntüden göğsünü açma.

Vilâyet-i dil: gönül ili, gönül ülkesi.

El-hazer: sakın, kendini koru, kaçın.

Laht-i ciğer: ciğer parçası.

Tertib-i ma-hazar: önceden düzenlenen, daha önceden hazırlanan (bu dizede konuk için, ona sezdirmeden, daha önce düzenlenen öteberi).

Devrân: zaman, süre, yazgı alinyazısı (bu dizede yazgı anlamı daha uygun düşüyor).

Nâvek: ok, kargı, mızrak.

Peygân: okun ucundaki demir, temren.

Nâmus-ı ışk: aşk namusu, sevgi gizliliği, sevgi gizemi.

Ratib Ahmed Paşa

Rumeli Yenişehir'inde 1717 de doğdu, 1761 de Mora'da vali olarak görevini sürdürürken ölmüştür. şir yanında yazı (hat) ile de uğraşmış, çağında ilgi çekmiştir.

Ratib Ahmed Paşa şiirde sevgiyi odaklaşıran, akıcı dili, kolay söyleyişi, ince buluşlarıyla tanınmıştır. şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

- 1- Bihamdillah o rûy-i işve handân olduğun gördük
Fetil-i şem'a-i bahtın fûruzân olduğun gördük
- 2- O kadd-i hoş-hırâmın ar'ar ü kâküllerin sünbül
Dehânın gonçe ruhsârın gülistân olduğun gördük
- 3- Neşât-ı câm ile bu bezm-i ünsâ-üns-i vuslatde
Scrâpâ ol bütün pür işve vü ân olduğun gördük
- 4- Dehânın içre dendânın temâşa cyledik guyâ
Dehân-ı goncedde lû'lu-yi pinhân olduğun gördük

Ölçü:

O fettânın / hele cevre / peşimân ol / duğun gördük
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Tanrı'ya şükür o naz yüzünün güldüğünü gördük
Yazgı mumunun fıtılının parladığını gördük*
- 2- *O güzel salınılı boyun ardıc ve saçların sünhül
Ağzın gonca, yanağın gül bahçesi olduğunu gördük*
- 3- *Şarap kadehinin verdiği kıvançla bu uyumlu buluşma şöleninde
O put gibi sevgilinin baştan ayağa nâzlı, oynak, sevinçli olduğunu
gördük*
- 4- *Ağzının içinde dişlerine baktık doya doya
Goncanın ağzında gizli inci bulunduğunu gördük*
- 5- *Bu yakıştıksız duruma karşı belki bir ödül verir
O oynak güzelin acı çektiğinden vazgeçtiğini gördük*
- 6- *Ey Râtib, sevincim iki kat olsa ne olur dostların
Gene bilgi topluluğunu bezediklerini gördük.*

Dil özellikleri:

Bihamdillah: Tanrı'ya şükür, tanrı'ya hamdolsun.

Ruy-i işve: naz yüzü, nazlı yüz.

Handan olduğun: güldüğünü, gülümsediğini.

Fetil-i şem'-i baht: yazgı mumunun fitili.

Füruzân: parlayan, ışıyan, aydınlık saçan.

Kadd-i hoş-hırâm: güzel salınışlı boyu olan, güzel salınıp yürüyen boy, sevgili.

Neşât-ı câm: şarap kadehinin verdiği sevinç, kıvanç.

Bezm-i ünsa-üns-i vuslat: kavuşmanın uyumlu şöleni.

Bezm-i ünsa-üns: uyumlu topluluk, dengeli şölen, uygun toplan-tı, düzenli topluluk, derli toplu meclis.

Serâpâ: baştan ayağa.

Pür işve vün an: naz, oynaklık ve güzellik dolu.

Bütün: putun, o put gibi güzel sevgilinin (*büt*/put).

Lü'lu-yi pinhân: gizli inci, saklı inci.

Va'z-ı na-be-hencâr: yakışsız durum, yersiz davranış, uygun ol-mayan tutum.

Mükâfat: ödül, iyi karşılık.

Fettân: oynak, aldatıcı, oyalayıcı.

Dü-bâlâ: iki kat, iki katlı.

Ziyet-fezâ-yi bezm-i irfan: bilgi toplantısını bezeyen, gönül bilgi-siyle dolu kimselerin düzenledikleri toplantıyı süsleyen.

Azizan: ileri gelenler, üstün kimseler, dostlar, saygınlar, ermişler.

- II -

- 1- Vuslat almazsa da bâri ne olur sultanım
Bir selâmınla gönül nâil-i ihsân olsun

Ölçü: *fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'lün*

*

- 2- Bir elde sâgar-i zerrin bir elde hançer-i bürrân
O mest-i nâzı gördüm kim gelür mestâne mestâne

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Milt. Kt. Mzm.145.)

Dil özellikleri:

Nâil-i ihsân: başış gören, yardım gören, gönlü sevindirilen.

Sâgar-ı zerrin: altın kadeh, altın gibi şarapla dolu kadeh.

Hancer-i bürrân: keskin hançer, kesici hançer, keskin kılıç.

Ragıp Paşa

İstanbul'da doğdu (1699), gene İstanbul'da öldü (1763). Medrese öğrenimi gördü, bilim yolunu seçti. Çağının bütün bilim dallarıyla ilgilendi. Defterhane katipliğinden sadrazamlığa değin değişik görevlerde bulundu.

Ragıp Paşa bilimsel çalışmalarından çok şiirleriyle ün kazanmış, başarı sağlamıştır. Kimi dizeleri atasözü niteliği kazanan şiirlerinde çağından yakınma, çevresinin kötülüğünü dilegetirme gibi değişik konuları işlemiştir. Divan geleneğine uyarak sevgi yolunu tutan Ragıp Paşa'nın dili yer yer ağır, kuru, yer yer akıcı, yumuşaktır. Bilgece bir tutumu yansıtan kimi şiirlerinde düşünce ağır basar. Bütün şiirlerinin toplandığı "divan"ı eski yazılarla basılmıştır. Kimi yazarlara göre Nabi etkisinde kaldığı söylenirse de pek doğru değildir, gerçek etki Bağdadlı Ruhi'den gelmektedir. Bilim konularını işleyen yazıların toplandığı, basılmamış bir yapıtı daha vardır. İstanbul'da Laleli'de kendi adıyla anılan bir "*Kütübhanesi*"si vardır.

- 1- Ar'ar gibi ol kamet-i dil-cûye ne dersin
Anber gibi ol kâkûl-i hoş-bûye ne dersin
- 2- Bu mülk-i dili ga'ret iden hâl-i siyeh kim
Gabgabda zuhur eyleye ol rûye ne dersin
- 3- Reftâr-ü hırâm eyleye ol serv-i revânum
O demde kopan nâ're-i Yâ Hu'ye ne dersin
- 4- Kâfurc müşâbih didiler gerdenini halk
Ruyinde numâyân olan ebrûye ne dersin
- 5- Râgıb sana hubânı mümeyyiz didiler hep
Ol iki turunç ile o pehlûye ne dersin

Ölçü: *Ruyende / numâyân o / lan ebruye / ne dersin*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Ardıç gibi, gönül alan o uzun boyluya ne dersin
Anber gibi kokan o güzel kokulu saç a ne dersin*
- 2- *Bu gönül ülkesini ılgarlayan o kara ben
Çenenin altında çıkarsa o yüze ne dersin*
- 3- *O yürüyen servim salınıp yürümeye başlarsa
O sırada kopan "Ya Hu" çığlığına ne dersin*
- 4- *Halk; gerdanını kâfura benzer dedi
Peki yüzünde görünen kaşa ne dersin*
- 5- *Ey Râgıb sana güzelleri seçip ayırcıdır; dediler hep,
O iki turunc ile o böğüre ne dersin...*

Dil özellikleri:

Ar'ar: ardıc ağacı.

Kamet-i dil-cuye: gönül çeken boya, gönül alan boya, uzun bo-
yu, güzel-uyumlu boya.

Kâkül-i hoş-hu: güzel kokuşlu saç.

Mülk-i dil: gönül ülkesi.

Ga'ret itmek: ılgarlamak, yağmalamak, alıp götürmek.

Hâl-i siyeh: kara ben, yüzde ya da boyunda çıkan kara ben.

Gabgab: çenenin altı, yanakların bitimiyle boynun başladığı yer.

Ruy: yüz, güzelin yüzü, sevgilinin yüzü (bu dizede).

Zuhur etmek: ortaya çıkmak, belirlemek, görünmek.

Reftâr-ü hırâm: yürüme ve salınma, yürümek ve salınmak, salın-
mak yürümek.

Nâ're-i yâ hu : ya hu çığılığı. Mevlevilerde bir olayın umulduğu gi-
bi bitmeyişi karşısında "yâ hu" denir, tasavvufta "ey tanrı" anlamındadır,
halk ağzında bir olay karşısında şaşkınlık bildiren bir sestir.

Müşâbih: benzer, benzeyen, benzeşik.

Nümâyân: görünen, beliren, ortaya çıkan.

Mümeyyiz: seçen, ayırdeden, ayıran, ayıklayan. bu dizede, "mü-
meyyiz" sözcüğü biraz değişik anlamdadır. "Ey Ragıp, sana güzelleri
hütün özellikleriyle, seçip ayırıcı, niteleyici dediler hep, ancak sen o iki
turunca (memeye), o düzgün böğüre (kalçanın ön üstüne) ne dersin?
daha güzel, daha ilgiye değer değil mi?"

Pehlû: böğür, kalça ile karın arasındaki düzgün yer.

- 1- Dil-hastelerin bilmedi sihhat neye derler
Dârû-yî inayetle ifakat neye derler
- 2- Ser-ta-be-kadem gül gibi ol guş-i hakikat
Bülbülden işit nâliş-i hasret neye derler
- 3- Hem sinesi pür dâğ-u hem âvâzesi muhrik
Neyden bilinür suz-i mahabbet neye derler
- 4- Bir sâgar ile yaptı hemân pir-i harâbât
Gösterdi bugün şeyhe kerâmet neye derler
- 5- Mâ'lûm oluyor nokta-i mevhum-i fемinden
Gül-gonca-i gülzâr-ı letâfet neye derler
- 6- Tâ olmaya zehr-âbe-ceş-i firkatin âşık
Derk eyleyemez lezzet-i vuslat neye derler
- 7- Suretde eger Râgıb'iz amma ki cihâne
Fehm eylemedik mâ'ni-i râğbet neye derler

Ölçü: *Derk eyle / yemez lezze / t-i vuslat ne / ye derler*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1289).

- 1- *Senin gönül hastaların sağlık neye derler bilemediler
Tanrı yardımının ilâcıyla sağlıtım nedir bilmediler*
- 2- *Gül gibi baştan ayağa gerçeğin kulağı ol
Bülbülden işit özlem iniltisi neye derler*
- 3- *Hem göğsü yara dolu hem çığlığı yakıcı
Sevgi ateşinin ne olduğu neyden bilinir*
- 4- *Meyhânenin piri bir kadehle işi bitirdi
Bugün olağanüstü başarının ne olduğunu şeyhe gösterdi*
- 5- *Dudağının o soyut noktasından anlaşıyor
İncelik güllüğünün gül goncası neye derler*
- 6- *Seni seven ayrılığının ağılu suyunu tatmasın
Yoksa kavuşmanın tadı nedir anlayamaz*
- 7- *Görünüşte evreni isteriz, ey Ragıb, ancak
Bu istemenin ne anlama geldiğini anlayamadık.*

Dil özellikleri:

Sihhat: sağlık, sağlamlık, dayanıklılık.

Dil-haste: gönül hastası, hasta gönül, aşık, seven.

Dâru-yi inâyet: tanrı yardımının ilâcı, tanrı koruyuculuğunun sağ-
lık verici etkisi.

İfakat: sağlığa kavuşma, sağlıklı olma.

Ser-ta-be-kadem: baştan ayağa, baştan ayağa değin.

Guş-i hakikat: gerçeğin kulağı, gerçekliğin kulağı, doğruyu du-
yan, doğru işiten kulak.

Nâliş-i hasret: özlem iniltisi.

Sinesi pür dâğ-u hem âvâzesi muhrik: göğsü yara dolu, çığlığı
yakıcı.

Pür dağ: yara dolu, çok yaralı.

Avâze: çığlık.

Muhrik: yakıcı, acıtıcı, çok etkileyici.

Suz-i mahabbet: sevgi ateşi, sevginin yakıcılığı.

Pir-i harâbât: meyhane piri (meyhane yöneticisi).

Kerâmet: olağanüstü başarı gösterme, olağanüstülük.

Mâ'lum oluyor: biliniyor, anlaşıyor.

Nokta-i mevhum-i fem: ağzın soyut noktası, bir nokta gibi ağız,
bir nokta olarak düşünülen ağız

Gülgonca-i gülzâr-ı letâfet: incelik güllüğünün gül goncası, tatlı-
lık güllüğünün gül goncası.

Zehr-âbe-ceş-i firkat: aynılığın ağulu suyunu tadan.

Lezzet-i vuslat: kavuşmanın tadı, sevgiliyle buluşmanın verdiği
tat.

Surette: görünüşte, dışa vurmada.

Râgıb: istekli, istiyen, eğilim gösteren, dileyen.

Ma'ni-i râğbet: isteğin anlamı, dileğin anlamı, eğilimin anlamı.

Haşmèt

Doğum yılı bilinmiyor, 1768 de Rodas'ta öldü. İstanbulludur. Medrese öğrenimi görmüş, değişik görevlerde bulunmuştur. Şiirlerinin yanısıra yaşadığı dönemde Ragıb Paşa, Fitnat Hanım gibi ozanlarla olan güldürücü konuşmalarıyla da ünlüdür. Şiirlerinde alay, yergi, gülmece öğeleri ağır basar. Halk deyimleri, atasözleri gibi dil varlıklarının bolca geçtiği şiirleri bir *divan*'da toplanmış, ayrıca *Vilâdetnâme* adlı yapıtları vardır.

- 1- Dilimde dâğ dâğ hasreti sûz-âşinâdır hep
Bu gülşen-gâh-ı ıskın gülleri âteş-numâdır hep
- 2- Akıtdım su gibi bir serv-kadde gönlümi ewel
Beni giryân iden şimdi bu eski mâcerâdır hep
- 3- İden tahsil-i neş'e dilde erbâb sükunetdir
Habâb âsâ düşen câm-i meye ehl-i hevâdır hep
- 4- Gönül Mecnun gibi dil-beste olma zülf-i Leylâ'ye
Seni sahra-neverd-i ışk iden zirâ Hudâdır hep
- 5- Zebânın reng-i sahbâ-yi ezelden mi yaratmış Hak
Bu keyfiyyet nedir Haşmet sözün rengin edâdır hep

Ölçü:

Bu keyfiyyet / nedir Haşmet / sözün rengin / edâdır hep
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1841.)

- 1- *Gönlümde yara üstüne yara olan özlemi yakıcıdır hep
Bu sevgi güllüğünün gülleri ateş gibidir hep*
- 2- *Önceden gönlümü bir selvi boyluya akuttum su gibi
Şimdi beni ağlatan bu eski serüvendir hep*
- 3- *Gönülde sevinç bulanlar sessizlik içinde yaşayanlardır
Şarap kadehine hava kabarcığı gibi düşen tutkuludur hep*
- 4- *Ey gönül Mecnun gibi Leylâ'nın saçına gönül bağlama
Seni sevginin sahrasında dolaştıran tann'dır hep*
- 5- *Tann dilini ölümsüzlük şarabının renginden mi yaratmış
Ey Haşmet sözünde bu güzellik, bu özellik nedir hep.*

Dil özellikleri:

Suz-âşinâ: yakıcı, kavurucu.

Dâğ dâğ: yara üstüne yara, yanık üstüne yanık, yanış üstüne yanış.

Hasret: özlem, özleyiş.

Gülşen-gâh-ı ışk: sevginin gül bahçesi olan yer, sevgi güllüğü, aşkın gül bahçesi.

Ateş-nümâ: ateş görünüşlü, ateş gibi, yakıcı, kızıl

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu, sevgili.

Giryân iden: ağlatan, gözyaşı döktüren.

Tahsil-i neş'e: sevinç bulma, kıvanç duyma, sevinç duyma, sevinme, kıvanma..

Erbâb-ı sükûnet: sessiz yaşayanlar, sessizlik içinde yaşayanlar, sessizler.

Habâb âsâ: kabarcık gibi, su kabarcığı gibi, hava kabarcığı gibi.

Ehl-i hevâ: tutkulu, bir nesneye karşı aşırı tutkusu olan, gözü doymaz, aç gözlü, sevgi ardınca giden, seven (bu dizede aşırı tutku, aşırılık sözkonusudur).

Dil-beste: gönü bağlı, gönül vermiş, gönül bağlamış.

Sahra-neverd-i ışk: aşk sahrasında dolaşan, sevgi çölünde geçen.

Reng-i sahbâ-yi ezel: ölümsüzlük şarabının rengi, evren yaratılmadan önce var olan şarabın rengi, yaratılış günü şarabının rengi.

Rengin: Renkli, güzel, süslü.

Rengin edâ: güzel söyleyiş, güzel söz, sözün güzel söylenişi, süslü oluşu. Dizede, sözünün böyle güzel, etkili oluşu nedendir, bu özellik, bu nitelik nereden geliyor, anlamı saklı.

Rasih (Balıkesirli)

Balıkesirli olduğu söylenir, yaşamı konusunda yeterli bilgi yoktur, bir söylentiye göre Fatih çağının ünlü büyüklerinden Zağanos Paşa tarafından gelirmiş. Gene bir söylentiye göre 130 yıl yaşamış, 1776'da ölmüştür.

Rasih çağının dilini, söyleyiş biçimini şiire aktaran, akıcılığa, içtenliğe, kolay söyleyişe önem veren bir ozandır. Şiirlerinde yer yer derinlik, yer yer sığlık görülürse de duyularının türlülüğü, imgeler bulmaktaki başarısı nedeniyle kendinden sonra gelenler üzerinde etkili olmuştur. Şiirle sevgi yolunu seçmiş uyuma önem vermiş, kavramlar arasında ses yatkınlığından doğan bir ezgi etkisi yaratmayı başarmıştır. Bir "*divan*"ı vardır.

- 1- Gördükde tehi sâgarı çeşmim dola düşdi
Yâd eyledi eski demi dil hûn ola düşdi
- 2- Bu hâl ile bilmem nice menzil alacaktır
Pirâne reh-i ıška girüb dil yola düşdi
- 3- İtsek n'ola çün kebk-i deri nâle vü feryâd
Ol gözleri şehbâzımız âhîr kola düşdi
- 4- Ben kuyine azm itdüm o meh hâneme gelmiş
Dil gökde ararken anı yirde bula düşdi
- 5- Mısr'a gelicek şî'r-i teri ârif-i Rum'un
Meyl-i dil-i Râsîh yine İstanbul'a düşdi

Ölçü: Gördükde / tehi sâga / ri çeşmiş do / la düşdi
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Kadehi boş görünce gözüüm doldu
Eski günleri anan gönül kan oldu*
- 2- *Bu durumla ereğine nasıl varacak bilmem
Gönül yaşlı birisi gibi sevgi yoluna girdi*
- 3- *Keklik gibi anlayıp inlesek ne olur
O doğan gözümüz sonunda yakalandı*
- 4- *Ben onun yöresine yöneldim o ay yüzlü evime geldi
Gönül gökte aradığını yerde buldu*
- 5- *Anadolu bilgininin yeni şiiri Mırs'a gelecekken
Rasih'in gönlünde İstanbul'a eğilim belirdi.*

Dil özellikleri:

Çeşmim dola düşdi: gözüm doldu, gözüm doluverdi, gözüme yaş geldi.

Hun ola düşdi: kan oldu, kanlandı, kanadı.

Pirâne: yaşlı birisi gibi, pirce, yaşlı kimseye yaraşır bir tutumla.

Reh-i ışka girüb: aşk yoluna girerek, sevgi yoluna girerek, sevgi yolunu seçerek.

Yola düşdi: yola koyuldu, yola girdi.

Kebk-i deri: keklık, dağ eteklerinde yaşayan bir keklık türü.

Kola düşdi: yakalanmak, tutuldu, birinin eline geçti, tuzağa kapıldı.

Şi'r-i ter: yeni şiir, özgün şiir.

Ârif-i Rum: Anadolu bilgini. Rum sözcüğü "Roma" sözcüğünün bozulmuşudur. Anadolu, Roma egemenliğı altına girince, ona "Roma ülkesi" anlamında "Diyar-i Rum" dendi. Bu sözcüğün sonraları "Grek", "Yunan" karşılığı "Rum" olarak söylenmesi yanlıştır.

Meyl-i dil-i Râsih: Rasih'in gönlünün eğilimi, Rasih'in gönlünde beliren eğilim.

- 1- Ey şûh aceb ki derd-i nihâni bilür misin
İşkun ne hâlete kodı cânı bilür misin
- 2- Ağyâre lütf bana sitem öldürür beni
İtme efendim itme amânı bilür misin
- 3- Lütlîn diriğ itmez idün bir zamân idi
Kurbânın oldıgum o zamânı bilür misin
- 4- Erbâb-ı ıška ta'nı ko zâhid sakın sakın
Ol âfeti o şuh-i cihânı bilür misin
- 5- Râsih şikâyet itme kerem bil cefâsını
Kimdür o şâh-i memleket anı bilür misin

Ölçü: Ol âfe / ti o sih-i / cihâni bi / lür misin
me'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Ey çapkın sen gizli derd nedir bilir misin acaba*
Aşkın canı ne duruma getirdi bilir misin
- 2- *Yabancılar bağış, güler yüz, bana çıkışman*
beni öldürüyor
Böyle yapma efendim yapma aman dilemek nedir bilir misin
- 3- *Bir zaman başışını benden esirgemezdin*
Kurbanın olduğum sen o geçen zamanı bilir misin
- 4- *Ey kaba sofu sevgi yolunu tutanları kınamayı bırak*
sakın ondan sakın
Sen o güzeli, o dünyanın çapkınını bilir misin
- 5- *Ey Râsîh yakınma, o sevgilinin verdiği acıyı bir*
iyilik diye anla
O ülkenin sultanı kimdir onu bilir misin.

Dil özellikleri:

Derd-i nihân: gizli derd, gizli acı, başkalarına sezdirmeden çekilen acı.

Hâlet: durum, davranış, davranış biçimi.

Diriğ: esirgeme, çok görme.

Erbâb-ı ışk: sevenler, sevgiyi benimseyenler, aşık olanlar.

Şuh-i cihân: dünyanın çapkını, yeryüzünün çapkın güzeli.

Şâh-i memleket: ülkenin sultanı, ülkenin pâdişahı (bu dizede "ülkenin sevgilisi" anlamında).

- 1- Elinde hançer-i işve o bî-amân geçiyor
Gören zemine düşüb kendüden hemân geçiyor
- 2- Ko nâzı gün gicelidür beni hemân şâd it
Hatun demâdem irişmekde hüsn-ü an geçiyor
- 3- Gönül o râyız-i çâbü-k-süvâr-ı mihnetdür
Ki râh-ı ışkda Kays ile hem-inân geçiyor
- 4- O mest-i işve ayak basmayalı meykedeye
Derûn-i humdan o demdem beri ne kan geçiyor
- 5- Visâl-i dilbere irmek de az değil Râsih
Görince bir dahi amma ki çok zamân geçiyor

Ölçü: Görince bir / dahi amma / ki çok zaman / geçiyor
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Divan, Ün. Kt. TY. 232.)

- 1- *Elinde naz kılıcı o acımasız güzel geçiyor
Gören yere yıkılıp kendinden geçiyor*
- 2- *Nazı bırak gündüzün gecesi var beni mutlu kıl
Yüzünde tüyler bitmekte güzellik geçiyor*
- 3- *Gönül o hızlı giden sıkıntı atının bakıcısıdır
Aşk yolunda Mecnun ile atbaşı gidiyor*
- 4- *O naz sarhoşu meyhaneye ayak basmayalı
Şarap fıçısının gönlünden o günden beri kan geçiyor*
- 5- *Ey Râsih güzele kavuşmak kolay olmuyor
Onu bir daha görmek için aradan çok zaman geçiyor.*

Dil özellikleri:

Hañçer-i işve: naz kılıcı, naz hañçeri.

Zemin: yer, toprak.

Kendüden geçiyor: kendinden geçiyor, kendini tutamıyor.

Hüsn-ü ân: güzellik.

Râyiz-i çâbük-süvâr-ı mihnet: sıkıntının hızlı giden atının bakıcısı
(*râyiz*/seyis, at bakıcısı, *çâbük-süvâr*/hızlı giden, hızlı yürüyen).

Hem-inan: yanyana, atbaşı, başbaşa.

Mest-i işve: naz sarhoşu, işve sarhoşu.

Derun-i hum: şarap fıçısının içi.

Kays: Leylâ ile Mecnûn öyküsünde Mecnûn'un adı.

Fıtnat Hanım

İstanbul'dur, doğum yılı açıkça bilinmiyor, 1788'de İstanbul'da öldü. Şeyhülislam Esad efendi'nin kızıdır. Özel öğrenim görmüş, divan şiirinin bütün özelliklerini kavramış, kadın ozanlar arasında önemli bir yer tutmuştur. Fıtnat Hanım'ın şiirlerinde derin duygudan kaynaklanan bir sevgi, bir özlem egemendir. Söyleyişi kolay, buluşları incedir. Kadın olmasına karşın, şiirlerinde kadınsı bir duygu sezilmez. Gazel, kaside, tarih, musammat türlerinden oluşan şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

- 1- Aşık ümîd-i lûtf ile dîl-dâdedir sana
Ey şûh cyle merhamet üftâdedir sana
- 2- Def'-i humâre ister isen çâre ey gönül
Ben bildiğim ilâc heman bâdedir sana
- 3- Ağyâr oldı nâîl-i zevk-i visâl hep
Lûtfî hemân bir nigeh-i sâdedir sana
- 4- Girdâb-ı gamda kaldı efendim dîl-i nizâr
Dâim kenâr-ı vasl-ı temennadadır sana
- 5- Fıtnat ne denlû olmasa şâyân-ı vuslatın
Ey şûh cyle merhamet üftâdedir sana

Ölçü: *Fıtnat ne / denlû olma / sa şâyân-ı / vuslatın*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Aşık bağış umuduyla gönül verdi sana
Ey çapkın ona acı düşkündür sana*
- 2- *Ey gönül içki sersemliğini önlemek istersen
Benim bildiğim ilâç şarap içmektir sana*
- 3- *Yabancılar hep sana kavuşmanın tadını çıkardı
Sana bağışı ise şöyle yalın bir bakıştır*
- 4- *Hasta gönül üzüntü çevrentisinde kaldı efendim
Boyuna sana kavuşma dileğinin kıyısındadır*
- 5- *Fitnat ne denli sana kavuşmaya değmezse de
Ey çapkın ona acı sana düşkündür.*

Dil özellikleri:

Ümid-i lütf: başış umudu, yardım umudu.

Dil-dâde: gönül vermiş, sevmiş, gönül bağlamış.

Üftâde: düşkün, birine tutulmuş, birini sevmiş olan.

Def'-i humâr: içki sersemliğini giderme.'

Nâil-i zevk-i visâl: kavuşmanın tadına varan.

Nigeh-i sâde: yalın bakış.

Girdâb-ı gam: üzüntü çevrentisi, acı girdabı. (*Girdâb:* suyun çevrentisi, dönerek dibe doğru inışı).

Dil-i nizâr: hasta gönül, sayrı gönül, güçsüz gönül, bitkin gönül.

Kenâr-ı vasl-ı temennâ: dileğin kavuşma kıyısı. Kavuşma dileğinin gerçekleşmesi, kavuşma isteğinin sona ermesi.

Şâyân-ı vuslat: kavuşmaya değer, bulaşmaya değer.

- 1- Güller kızarır şerm ile ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk ile kâkül bükülünce
- 2- Anka dahi olursa düşer pençe-i aşka
Sayd-i dile şehbâz-ı nigâhın süzülünce
- 3- Ol gonca-i nekşüfte olur gül gibi handân
Şebnem gibi eşk-i dil-i şeydâ dökülünce
- 4- Her târi birer mâr oluyor genc-i hüsünde
Ruhsârına zülf-i siyehin şâne bulunca
- 5- Can virmek ise kasdın eger aşk ile Fıtnat
Hâk-ı der-i dildârdan ayrılma ölünce

Ölçü: Güller kı / zarır şerm i / le ol gonca / gülünce
mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *O gonca gibi güzel gülünce güller utançtan kızarır
Sünbiül kıskancından iki kat olur o saç bükiölünce*
- 2- *Anka bile olsa sevginin pençesine düşer
Bakışın doğanı gönliü avlamak için süziölünce*
- 3- *O açılmamış gonca gül gibi güler açılır
Çılgın gönüliün gözyaşı çiy gibi üzerine dökölünce*
- 4- *Kara saçın taranmaya başlayınca, yanağını
Korumak için, her teli bir yılan oluveriyor*
- 5- *Ey Fıtnat, düşüncen aşk ile can vermekse
Sevgilinin kapısı toprağından ayrılma ölünce.*

Dil özellikleri:

Şerm: utanma, sıkılma, utanç.

Ham olmak: eğilmek, katlanmak, bükülmek.

Reşk: kıskanma, imrenme, çekememe.

Pençe-i aşk: aşk pençesi, sevgi eli.

Sayd-i dil: gönül avlama, gönülü yakalama, vurma..

Şehbâz-ı nigâh: bakış doğanı.

Gonca-i nekşüfte: açılmamış gonca (güzelin ağzı).

Handân: gülen, sevinen.

Eşk-i dil-i şeydâ: çılgın gönülün gözyaşı, aşkın gözyaşı.

Şebnem: çiy.

Târ: tel, saç teli.

Mâr: yılan (eskiden defineleri yılanların koruduğuna inanılırdı).

Genc-i hüsün: güzellik definesi, güzellik gömüsü.

Şâne: tarak.

Hâk-i der-i dildâr: sevgilinin kapısının toprağı. .

- 1- Bâğda güller ruhin seyriyle virân oldu hep
Kâkûlün reşkiyle sünbüller perişân oldu hep
- 2- Bir nigâh-ı nâze şâyân olduk amma neyleyim
Sincemiz âmâcgâh-ı tîr-i müjgân oldu hep
- 3- Arız-ı âlin senin ey gonca-leb itdüm hayâl
Hâne-i hâtır yine reşk-i gülistan oldu hep
- 4- Çâşni-bahş oldu kân-i melâhat bezme çün
Sâgar-i mey aks-i lâ'liyle nemek-dân oldu hep
- 5- Fıtnat ol şirin dehen nutka gelince nâz ile
Feyz-i güftâriyle âlem şekeristân oldu hep

Ölçü: *Feyz-i güftâ / riyle âlem / şekeristân / oldu hep*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1286.)

- 1- *Yüzünü görünce, bağda, güller yerlere döküldü hep
Saçını kıskanan sümbüller darmadağın oldu hep*
- 2- *Bir nazlı bakışına değer olduk ama ne yapayın
Göğsümüz kirpiklerinin okuna atış yeri oldu hep*
- 3- *Ey gonca dudaklı kızıl yanağını düşledim
Gönül evi gene gül bahçesinin kıskandığı yer oldu hep*
- 4- *O güzellik odağı toplantıya tat verdi
Şarap kadehi dudağının yansımasıyla tuzluğa döndü hep*
- 5- *Ey Fıtnat o tatlı ağızlı nazla konuşmaya başlayınca
Sözlerinin verimliliğiyle evren şeker ülkesi oldu hep.*

Dil özellikleri:

Reşk: kıskanma, imrenme.

Nigâh-ı nâz: naz bakışı, nazlı bakış, süzgün bakış.

Amâc-gâh-ı tir-i müjgâm: kirpiklerin okunun atıldığı yer, kirpik okunu atma yeri.

Arız-ı âl: al yanak, kızıl yanak.

Hâne-i hâtır: gönül evi.

Reşk-i gülistan: gül ülkesinin kıskancı, gül bahçesinin kıskanışı, güllüğün imrenişi.

Çaşni-bahş: çeşni veren, tadımlık veren, tattıran, tat veren.

Nemek-dân: tuzluk (bu dizede yemeğin tadını veren nesne, yemeğe, eğlence toplantısına tat veren anlamındadır).

Kân-ı melâhat: güzellik odağı, güzellik kaynağı.

Aks-i lâ'l: kızıl dudağın yansıması (şarap kadehine değen dudağın kadehi kızılaştırması).

Feyz-i güftâr: konuşma verimliliği, söyleyiş bolluğu, söz verimliliği.

Esrar Dede

Gerçek adı Mehmed'tir. İstanbul'da doğdu, doğum yılı belli değildir, 1796 da İstanbul'da öldü. Küçükken Mevlevî tarikatı'na girmiş, sonra Şeyh Galib'e bağlanmış, bütün yaşamı süresince bu yolda yürümüştür.

Esrar Dede, divan şiirinde tasavvuf beğenisini sürdüren, sevgiyi temel ilke diye benimseyen başarılı ozanlardan biri sayılır. Duygularının inceliği, söyleyişinin yumuşaklığı yanında derinliği, akıcılığı, imge genişliği şiirinin yapısına özellik kazandıran öğelerdir. Esrar Dede, daha çok, Mevlevîler arasında ilgiyle karşılanmıştır. Şiirlerinin toplandığı *divan*'ı, kendi dönemine değin gelen Mevlevî ozanlarının yaşam öykülerini içeren bir "*Tezkire-i Şuara*", "*Fütüvvetnâme*" gibi yapıtları vardır.

- 1- Azm-i sefer itdün dil-i nâçârı unutma
Gitdin güzel amma bu dil-efgârı unutma
- 2- Gâhice uyandıkça şebistân-ı safâda
Şol gice olan sohbet-i hemvârı unutma
- 3- Vardıkça şeker-hâba girüb bister-i nâza
Ne zehr içer dide-i bidârı unutma
- 4- Nuş cylediğün demler efendim mey-i gül-reng
Bu mest-i zehir-nuş elem-hârı unutma
- 5- Kâküllerini şâncıye çekdikçe seherler
Yâdına getür kalb-i giriftarı unutma
- 6- Ayinede gördükçe kaçan hasde nigâhın
Lütf eyle tabibâ men-i bimârı unutma
- 7- Ahvâlimi yazdım bütün evrâk-ı dilimde
Destindeki mecmua-i nâçârı unutma
- 8- Biz sabridelim derd-ü gam-ı hecrine amma
Sen de güzelim itdüğün ikrârı unutma
- 9- Ağlatmayacaktın yola baktırmayacaktın
Ol vâde-i tekrâr be tekrârı unutma

10- Hicrânın ile çekdüğümü sen de bilürsin
Her vechile didâra şezavârı unutma

11- Yok tâkatı hicrânına lütf eyle efendim
Dil-haste-i ışkun olan Esrâr'ı unutma

Ölçü: *Lütf eyle / tabâbâ me / n-i bimârı / unutma*
 mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/195.)

- 1- Yolculuğa çıktın yoksul gönüli unutma
Gittin güzel ancak bu yaralı gönüli unutma
- 2- Mutluluğun yatak odasında arada bir uyandıkça
O gece yapılan tatlı söyleşmeyi unutma
- 3- Naz yatağına girip tatlı bir uykuya dalınca
Ne ağular içer uykusuz göz onu unutma
- 4- Efendim, gül rengi şarabı içtiğin günler
Ağu içip sarhoş olan bu acı çekenı unutma
- 5- Sabahları saçlarını taradıkça
Bu tutkun gönüli de an, unutma
- 6- Aynada o bitkin bakışını gördükçe
Ey tabib acı bana ben hastayı unutma
- 7- Durumları yazdım gönümün yapraklarındadır
Elinde tuttuğun şu önemsiz dergiyi unutma
- 8- Biz ayrılığının acısına sızısına katlanalım ancak
Sen de güzelim verdiğin sözü unutma
- 9- Ağlatmayacaktın yola baktırmayacaktın
O yineleyerek verdiğin sözü unutma

- 10- *Ayrılığınla neler çektiğimi sen de bilirsin
Ne yolla olursa olsun sana kavuşmaya değer olan
bu aşıkını unutma*
- 11- *Acı bana efendim ayrılığına dayanacak gücü yok
Senin aşkınla gönlü hasta olan Esrâr'ı unutma.*

Dil özellikleri:

- Azm-i sefer*: yolculuğa çıkma, bir yerden bir yere gitme.
Dil-i nâ-çâr: yoksul gönül, güçsüz gönül.
Dil-efgâr: yaralı gönül, acılı gönül, üzüntülü gönül.
Gâhice: arada bir, arasıra.
Şebistan-ı safâ: mutluluğun yatak odası, safanın yatak odası.
Sohbet-i hemvâr: tatlı söyleşme, tatlı konuşma.
Şeker-hâb: tatlı uyku, şeker uyku.
Bister-i nâz: naz yatağı.
Dîde-i bidâr: uyanık göz, uykusuz göz, açık göz.
Mey-i gül-reng: gül rengi şarap, kızıl şarap.
Mest-i zehir-nuş: ağu içip esirmiş, ağu içip sarhoş olmuş.
Elem-hâr: acı çeken, gam yiyen, üzüntülü.
Kalb-i giriftâr: tutkun gönül.
Men-i bimâr: hasta ben, hasta olan ben, ben hasta.
Evrâk-ı dil: gönül yaprakları, gönülün üzerine yazı yazılı sayfaları.
Mecmua-i nâçâr: önemsiz dergi, (divan).
Derd-ü gam-ı hecr: ayrılık acısı ve üzüntüsü.
Vâde-i tekrâr be tekrâr: yinelenen söz veriş.
Her vechile: her yolla, hangi yolla olursa olsun.
Sezâvâr: yaraşan, değen, uygun gelen.
Didâr: yüz, sevgili, sevilen güzel.
Dil-haste-i ışk: sevginin gönül hastası, aşkın gönül hastası, aşk yüzünden gönlü hasta olan.

İstanbul'dur, 1757 de doğdu 1799 da öldü. Babası Mevlevi olduğundan, kendisi de küçük yaşta bu tarikata girmiş, kısa süre içinde "şeyh" sanını almış, en yüksek aşamaya varmıştır. Şeyh Galib, divan şiirinin son durağıdır. Divan şiiri, belli bir geleneğin çizgisi üzerinde, inişler çıkışlar göstererek Şeyh Galib'le dönemini bitirmiştir.

Şeyh Galib Mevlana'nın, İran ozanlarının etkisi altında kalmakla birlikte, kendi yaratıcı gücünü dile getiren, özgün buluşlarla yeni bir söyleyiş, yeni bir duyuş biçimi getiren bir ozan olarak nitelenir. Duyuşları, buluşları çok ince, değişik, çekici olmasına karşılık işlediği konular yeni değildir. Şiirde seçtiği sevgi yolu anlatışına derinlik, etkinlik kazandırmıştır. Bütün şiirlerinde, bağlı bulunduğu tarikat gereği, tasavvuf konuları ağır basar. Yer yer inişler çıkışlar gösteren şiirlerinde sözcüklerdeki ses benzerliğinden kaynaklanan etkili bir uyumun egemenliği sezilir; kimi şiirlerinde tasavvufun biçimlendirdiği bilgece bir söyleyiş görülür. Şiirlerinde geniş bir yer kaplayan değişik imgelerin kaynağı XVII.yy. dolaylarında, İran'da yaygın olan, "Sebk-i Hindi" dedikleri, kökeni Hind şiirine varan söyleyiş biçimidir. Çok geniş bir soyutlamaya yönelen bu şiir türünün başlıca özelliği kavramlara gerçek anlamları dışında yeni anlamlar vererek, kişilik kazandırma, diri birer varlıkmiş gibi biçimlendirmedir. Şeyh Galib, özellikle *Hüsn-ü Aşk* (Güzellikle Sevgi) adlı yapıtında bu yeni sayılan söyleyiş biçimini uygulamış başarılı da olmuştur. Bu nedenle yaşadığı dönemde de, ölümünden sonra da etkisi sürmüştür. Hüsn-ü Aşk dışında, bütün şiirlerinin toplandığı, eski yazılarla basılı bir "*divan*"ı vardır.

- 1- Dökdi o mehzun puşı saçağını
Açdı gönüller deli bayrağını
- 2- Ay yenisi gökde ne ülker satar
Değmeyecek kestiği tırnağını
- 3- Gözceğizüm boyamak ister benim
Al boyayıb kan ile dudağını
- 4- Saldı gönül illerine akını
Kurdı göz ırmağına otağını
- 5- Niçe tabur dağıdur ol yosmanın
Saç dağıdub eğmesi kalpağını
- 6- İçüb içüb kendi elinden anın
Duramayub öpmişüm ayağını
- 7- Çok sürünüb gözlemişim özleyüb
Ayağının izini toprağını
- 8- Virmedi bir kimseye Galib geçit
Kande çevirdiyse söz ırmağını

Ölçü: *Virmedi bir / kimseye Ga / lib geçit*
 meft'e'ilün meft'e'ilün fâ'ilün

Dil özellikleri:

Mevzun: düzgün, ölçülü, gösterişli, alımlı.

Puşı: eskiden başa giyilen uçları püsküllü, saçaklı örtü. Başlığın üstüne, çevresine sarılır, püskülleri yanlara sarkardı.

Bayrak açmak: duyurmak, ortalığa yaymak, ün sağlamak, ünlenmek.

Ülker satmak: kendini beğenmek, büyüklenmek, övünmek.

Ülker: yedi yıldızdan oluşan yıldız topluluğu.

Ay yenisi: yeniay. Dizelerin açıklanışı: yeniay ne övünüp duruyor, bülükleniyor, ülkerin kesip attığı tırnağa bile değmez (ülker, burala, sevgili anlamındadır).

Gözceğizüm: gözceğizimi, gözümü.

Göz boyamak: aldatmak, kandırmak.

Al boyayıp kan ile: kan ile kızıla boyayıp, kan ile ala boyararak.

Ayağını: kadehini. Ayağ/kadeh, içki içilen özel kap.

Ayağının izini: ayağının izini, bastığı yerde kalan izi (bu dizede ayak sözcüğü, bilinen ayak, insanın ayağı karşılığıdır, "ayağ" değildir).

Kande çevirdiyse: nereye çevirmişse ne yana döndürmüşse.

- 1- Gencinem olsam virân idersin
Ayinem olsam hayrân idersin
- 2- Tîr-i nîgehden dâğ-ı derûne
Baksan ne işler seyrân idersin
- 3- Sâki kerâmet sende ya bende
Bahri habâbe mihmân idersin
- 4- Nezzâre-i germ itdükçe ey çeşm
Ateşle âbı yeksân idersin
- 5- Ey huşk zâhid dem urma meyden
Dest-i duâyı mercân idersin
- 6- Zâhid o meh-veş bir nurdur kim
Bütdür dimezsın imân idersin
- 7- Mâdâm uçarsın gözlerde amma
Ruyin peri-veş pinhân idersin
- 8- Tabl-ı tehiden kemdir sühanlar
Bihude Gâlib efgan idersin
- 9- Etvâr-ı çarha uy Mevlevi ol
Seyrân idersin seyrân idersin

Ölçü: *seyrân idersin / seyrân idersin*
müstef'ilâtûn müstef'ilâtûn

- II -

- 1- *Definen olsam yıkar ıssız bırakırsın
Aynan olsam kendine hayran edersin*
- 2- *Bakışının okuyla açılan gönül yarasına
Baksan ne işler görürsün orda*
- 3- *Ey içki dağtan olağanüstülük sende mi bende mi
Denizi su kabarcıklarına konuk edersin*
- 4- *Ey göz özlemle bakıldığında
Ateşle suyu eşit kılarırsın*
- 5- *Ey kaba sofı şaraptan söz açma
Yakanş elini mercana çevirirsin*
- 6- *Ey sofı o ay gibi güzel bir ışıktır
Ona put demezsin inanırsın, tapınırsın*
- 7- *Gözlerde boyuna uçar durursun da
Yüzünü peri gibi gizlersin*
- 8- *Sözler boş bir tepsiden daha kötüdür
Ey Galib boşu hoşuna inlersin*
- 9- *Gökyüzünün davranışlarına uy, Mevlevi ol
Gezersin döner dolaşırsın.*

Dil özellikleri:

Gencine: define, gömü, içinde değerli nesneler bulunan gizli yer, hazine.

Ayine: ayna, gözgü.

Hayrân: şaşırıp kalan (bu dizede: bir güzelin güzelliği karşısında kendinden geçiş, şaşırıp kalış).

Tir-i nigh: bakış oku, bir ok gibi içe işleyen, delen bakış, çok etkili bakış.

Dâğ-ı derun: gönül yarası, gönülde yanma sonucu açılan yara, yanık yarası.

Baksan ne işler seyrân idersin: baksan ne işler görürsün, ne şaşılabilir olayların geçtiğini görürsün.

Kerâmet sende ya bende: olağanüstülük sende mi bende mi? Olağanüstü işleri ya sen gösteriyorsun ya ben.

Bahri: denizi (*bahr*/deniz).

Habâbe: su kabarcığı (*habâb*/suyun üstünde oluşan ufak kabarcık).

Bahri habâbe mihmân idersin: denizi bir şu kabarcığının konduğu edersin, denizi bir su kabarcığının içinde saklarsın (ozanın "*kerâmet*/olağanüstülük" dediği durum budur).

Nezzâre-i germ: özlem bakışı, sıcak bakış, yakıcı bakış, tutkulu bakış.

Ateşle âbı yeksân idersin: ateşle suyu birbirine eşit kılar, ayrı ayrı etkilerini, özelliklerini ortadan kaldırırsın (özlem bakışı sonucu dökülen gözyaşı. Burada özlem bakışını ateşe, gözyaşını suya benzetip ikisinin bir yerde bulunmasını ateşle suyun eşitliği olarak niteliyor).

Huşk: kuru, soğuk, cansız. *huşk zâhid:* kaba sofu, yalnız görünüşe, biçime bağlanan kimse.

Dest-i duâ: yakarış eli.

Dem urma: söz açma, konuşma. *Huşk zâhid:* kaba sofu, yalnız görünüşe, biçime bağlanan kimse.

Dest-i dua: yakarış eli.

Dem urma: söz açma, konuşma. (*Dest-i duâyi mercan etmek:* nîin diriliğini ortadan kaldırmak. *Dizenin açıklanışı:* Ey kaba sofu, duy-gusuz sofu, şaraptan söz açma, sözünün yersizliği, katılığı ile diriği ölü-yü çevirsin, anlayışsızlığın yüzünden işleri alt üst edersin.)

Meh-veş: ay gibi güzel, sevgili.

Bütdür dimezzsin: puttur demezsin (*bût/put*, çoktanrıci dönemde tıpılan doğa varlıkları. Yazın dilinde güzelin, sevgilinin simgesi).

Mâdâm: boyuna, sürekli, her zaman.

Ruyin: yüzünü (*ruy/yüz*).

Peri-veş: peri gibi (eski bir söylentiye göre perilerin yüzleri görül-mezmiş, yalnız sesleri, kımıldanışları duyulurmuş).

Tabl-ı tehi: boş tepsi, boş tabla, tabl sözcüğü "davul" anlamına da gelir. O anlamda alınırsa, dize "sözler boş davuldan çıkan ses gibi (boğsuzdur)" biçiminde yorumlanır. Biz, "boş tepsi" anlamını daha uygun bulduk).

Bihude: boşuna, boşu boşuğa, gereksiz yere, boş yere.

Etvâr-ı çarh: gökyüzünün davranışları, devinimleri.

Mevlevi ol: burada iki ayrı anlam var: Biri "dön", ikincisi "Mevlevi tarikatına gir, Mevlevi gibi davran" demektir. Mevlevi sözcüğünün ger-çek anlamı "dönen" demektir. Kimi yorumcular, "mevlevi" sözcüğünün Kur'an'da geçen "*feynema tuvellu fesemme vechullah* / ne yana döner-seniz tanrı'yı görür, tanrı'ya yönelirsiniz" anlamında açıklanan sözlerin-den kaynaklandığını ileri sürerler.

- 1- Düzah bahâr-ı hüsnüne bir gülsitân senin
Kulzum şîrâr-ı ıskına bir katre kan senin
- 2- Bir gevherim var eşk midir dil midir disem
Peydâ benimdir ol dür-i yekta nihân senin
- 3- Âteş içinde sebze bitürmiş harirden
Bağ-ı ruhinde kimdir aceb bâğbân senin
- 4- Bir mihribân guş ideriz adı mihr-ü dâd
Gelmez mi subh-i sinene ol mihmân senin
- 5- Cânân mısın belâ mısın âşub-i can mısın
Ey bi-amân gayri clinden aman senin
- 6- Gâlib düruğ imiş tutalım va'di ol bütün
İyman getür ki dinine sığmaz yalan senin

Ölçü: *İymah ge / tür ki dini / ne sığmaz ya / lan senin*
me'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Cehennem güzelliğinin bahanna bir gül bahçesidir
Kızıldeniz aşkının kıvılcımına bir damla kandır*
- 2- *Bir cevherim var gözyaşı nu gönül mü desem
Görünen benimdir gizli kalan o eşsiz inci senin*
- 3- *Ateş içinde ipekten sebze bitirmiş
Yüzünün bağında bahçıvan kimdir senin*
- 4- *Yardımsever birini duyarız, adı sevgi ve iyilik
Gönlünün sabahına o konuk gelmez mi senin*
- 5- *Ey sevgili, başa yıkım getiren misin can sıkın mısın
Ey acımasız artık elinden aman senin*
- 6- *Ey Galib o güzelin söz veriş i tutalım ki yalanmış
İman et ki senin dinine yalan sığmaz.*

Dil özellikleri:

Düzah: cehennem, ölümden sonra suçluların içinde duracakları söylenen azgın yalımlı yer.

Bahâr-ı hûsn: güzellik baharı, güzelliğin bahar gibi açılışı.

Gülsitân: gül ülkesi, gül bahçesi, buna "gülistan"da denir.

Kulzum: deniz, Kızıldeniz.

Şîrâr-ı ışk: sevgi kıvılcımı, sevgi yalımı, aşk kıvılcımı.

Katre: damla.

Peydâ: görünen, açıkta olan, saklı olmayan.

Harir: ipek, çok sıcak, çok kızgın, ısıtıcı. Bu dizede iki anlamı var. Biri "ipekten yeşil bir ortam yaratmış", öteki "aşırı sıcaktan yeşil bir alan yaratmış" diye yorumlanabilir. "Ey sevgili, senin bahçıvanın kimdir ki yalımların içinde ipekten bir yeşil alan yaratmış" ya da "Ey sevgili senin bahçıvanın kimdir ki aşırı sıcaktan yeşil bir ortam, alan yaratmış". Güzelin yanağının kızılığını, parlaklığını yalıma, ocağa, yüzünü, yanağını ipeğe ya da yeşermiş bir alana benzeterek karşıt anlamlı kavramları yanyana getiriyor.

Bâğ-ı ruh: yüz bahçesi, yanak bahçesi, yanağın bahçesi, yüzün bahçesi.

Bâğbân: bağcı, bahçeci, bahçıvan.

Mihribân: yardımsever, iyiliksever, sevimli.

Guş ıderiz: duyarız, iştiriz.

Mihr-ü dâd: sevgi ve iyilik, sevgi ve doğruluk, sevgi dolu yardımseverlik.

Subh-i sine: gönül sabahı, gönülün tan yeri gibi ağarıp aydınlanışı.

Aşub-i can: canı sıkan, canı alt üst eden, katip karıştıran.

Bi-aman: acımasız, aman dinlemeyen, başkasının acısına aldırmıyıp etmeyen.

Dûruğ: yalan, gerçek olmayan.

İman getür: inan, iman eyle. İslam inançlarına göre imanla yalan bir araya gelmez. Bu anlamı içeren "Dine yalan sığmaz" biçiminde bir halk sözü vardır.

- 1- Efendimsin cihanda i'tibârım varsa sendendir
Miyân-ı âşıkanda iştihârım varsa sendendir
- 2- Benim feyz-i hayâtım hâsıl-ı rûh-i revanımsın
Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir
- 3- Viren bu suret-i mevhume revnak reng-i hüsnündür
Gülistân-ı hayâlim nevbahârım varsa sendendir
- 4- Felckden zerre mikdâr olmadım devrinde rencide
Ger ey mihr-i münevver âh-ü zârım varsa sendendir
- 5- Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vusletsin
Beher şeb hâhiş-i bus-ü kenârım varsa sendendir
- 6- Şhid-i ıskın oldum lâlezâr-ı dâğdır sinem
Çerâğ-ı türbetim şem'-i mezârım varsa sendendir
- 7- Gören sergeştelikde girdbâd-ı deşt zanneyler
Fenâ cnder fenâyim her ne varım varsa sendendir
- 8- Niçün âvâre kıldun gevher-i galtanın olmuşken
Gönül âyinesinde bir gubârım varsa sendendir
- 9- Şafak-tâb eyledin peymânemi hunabile sâki
Sabâh-ı sohbət-i meyde humârım varsa sendendir
- 10- Sanadır ilticâsı Gâlib'in yâ Hazret-i Monla
Başımda bir külâh-ı iftuhârım varsa sendendir

Ölçü: *Başımda bir / külâh-ı i / tibârım var / sa sendendir*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/251 bas.)

- 1- *Efendimsin dünyada saygılığım varsa senin yüzündendir
Sevenler arasında ün sağlamışsam senin yüzündendir*
- 2- *Benim yaşayışımın kaynağısın, bolluğusun, canımın özüsün
Yaşamakta bir kazancım olmuşsa senin yüzündendir*
- 3- *Bu soyut, sığ görünüşe varlık kazandıran güzelliğin rengidir
Bir hayal güllüğüüm, bir ilkbaharım varsa senin yüzündendir*
- 4- *Senin çağında yazgıdan zerre kadar incinmedim
Ey parlayan güneş ağlayıp inliyorsam senin yüzündendir*
- 5- *Sen kavuşma ışıldağısın ben de senden ayrı kalışın keleşbeğı
Her gece öpüş ve kucaklayış isteğı duyuyorsam senin yüzündendir*
- 6- *Senin sevgin yolunda can verdim, göğsüm yanımuş yaralarla
dolı bir lâle bahçesidir
Türbemin ışığı, mezarımda yakılmış mum varsa senin
yüzündendir*
- 7- *Öylesine başı dönmüşüm ki beni gören çöl kasırgası sanır
Yokluk içinde yokoldum ne varsa senin yüzündendir*
- 8- *Senin yuvarlanıp giden bir incin olmuşken neden beni
başboş bıraktın
Gönlümün aynasında bir toz varsa senin yüzündendir*
- 9- *Ey içki sunucu kan dolu kadehle beni tanyeri gibi parlattın
Şarap içilerek geçen gecenin sabahında, ben de bir baş
dönmesi varsa senin yüzündendir*
- 10- *Ey Hazret-i Monla (Mevlâna) Galib'in sığınmışı sanadır
Başımda övündüğüm bir başlık (külâh) varsa senin yüzündendir.*

Dil Özellikleri:

Miyân-ı âşîkan: sevenler arası, aşıklar arası, aşıklar içinde, aşık-
lık arasında.

İ'tibâr: saygınlık, saygı görüş, değer.

İştihâr: ün kazanma, ünlenme, ünlü olma.

Fez-i hayat: yaşam kaynağı, yaşamayı sağlayan verimli güç, ya-
şamaya bolluk, verimlilik kazandıran olanak.

Hâsıl-ı ruh-i revân: canın özü, kişiye dirilik veren gücün özü, diri-
lik gücünden doğan varlık.

Sermâye-yi ömr: yaşam varlığı, yaşamayı sağlayan nesne.

Suret-i mevhum: soyut görünüş, yalnız düşüncede varolan bir
nesnenin görünüş alanına yansımaları, kuruntunun görünüş biçiminde or-
taya çıkışı. Eski varlık anlayışına göre, evrenin varlığı soyut bir görünüş-
tür, gerçek değildir. Gerçek olan görünmeyen, algı gücünü aşan tanrı-
sal varlıktır. Bu görünen evren bir kuruntu varlığıdır, öz değil görünüş-
tür, özün yansımasıdır.

Revnak: parlaklık (bu dizede varetme, ortaya koyma, yaratma,
varlık alanına çıkarma bg. anlamındadır).

Reng-i hüsn: güzelliğin rengi, güzelliğin somut varlıklar üzerinde
görünüş alanına çıkışı, güzelliğin görünüş biçiminde varoluşu.

Gülistân-ı hayâl: düş güllüğü, düşün gül bahçesi, hayalin gül ül-
kesi.

Rencide: incinmiş, gücenmiş, kırılmış, darılmış.

Zerre mikdâr: zerre kadar, çok az, çok ufak ölçüde.

Mihr-i münevver: parlak güneş, parlayan güneş, ışıyan güneş,
aydınlık güneş, (bu dizede sevgili).

Pervâne-i hicrân: ayrılık kelebeği, ayrılık pervanesi (ışığın çevre-
sinde uçup kanatları yanıncaya ölen kelebek).

Şem'-i vuslat: kavuşma mumu, kavuşma ışıldağı, buluşma ışığı.

Behar şeb: her gece.

Hâşi-i bus-ü kenâr: kucaklama ve öpme isteği, kucaklayıp öp-
mek isteyen, öpüş ve kucaklayış isteği.

Şehid-ı ışk: aşk şehidi, sevgi yolunda ölen, sevgi için can veren.

Lâlezâr-ı dağ: yara laleliği, yaranın lâle bahçesi, yanarak açılan yaranın lâle bahçesi. Lâlenin ortasında kara benek vardır. Lâle yalına, bu benek de yakılma sonucu açılan yaraya benzetilir.

Çerâğ-ı türbet: türbe ışıldağı, türbeye konan ışıklık, türbe kandili.

Şem'i mezâr: mezarda yakılan mum, mezarın başucunda yakılan mum.

Sergeşte: başı dönmüş, başıboş.

Girdbâd-ı deşt: çöl kasırgası.

Fenâ ender fenâ: yokluk içinde yokluk, yok oluş içinde yok oluş.

Gevher-i galtan: yuvarlanan cevher, yuvarlanan inci.

Gubâr: toz.

Şafak-tâb: parlak şafak, parlak tanyeri (şafak sözcüğü, gerçekte, gün batarken görülen kızılığa denir. Halk dilinde gün açımı kızılığına deniyor: Ozan, bu dizede, halk dilindeki anlamını yeğlemiş).

Hun-âb: kanlı su.

Sabâh-ı sohbet-i mey: içki içip eğlenme toplantısının sabahı, şarap söyleşisi sabahı.

Humâr: içkinin verdiği baş dönmesi, içkiden sonra gelen başağrısı.

İlticâ: sığınma.

Hazret-i Monla: bu dizede Mevlânâ karşılığı.

Külâh-ı iftihâr: övünme külâhı, övünç külâhı, övünç başlığı.

-Tardiyye-

- V -

-Hüsn-ü Aşk'tan-

- 1- Ey hoş o zaman ki dil olub şâd
Can milki idi meserret-âbâd
- 2- İtdim o havâları yinc yâd
Allah içün cyle ey felek dâd
- 3- Ârâyiş-i rûzgâr idim ben
- 4- Bir bağ idi kim bu câna me'vâ
Her goncesi cennet idi guyâ
- 5- Fursat gelüb itdi cümle yağma
Gönlümde o neş'e kaldı hâlâ
- 6- Mest-i mey-i i'tibâr idim ben
- 7- Hiç yoğdı sipihre bir niyâzım
Derkâr idi ayş-u nûş-ü sâzım
- 8- Yanımca gezerdi serv-ü sâzım
Açılmamış idi böyle râzım
- 9- Reşk-âver-i nevbahâr idim ben
- 10- Şimdi gam-ı intizâre düşdüm
Bülbül gibi nevbahâre düşdüm
- 11- Çok nârı geçüb kenâre düşdüm
Sâgar gibi pâre pâre düşdüm

12- Mey-nûş-i itâb-ı yâr idim ben

13- Eyvâh o rûzgâr geçdi
Gül geçdi vü nevbahar geçdi

14- Didâr güm oldu dâr geçdi
Can teşne olub humâr geçdi

15- Mâ'suk ile bâde-hâr idim ben

16- Cânân ile ayş-u nuş iderdim
Girdâb gibi huruş iderdim

17- Bezm-i meyi şu'le-puş iderdim
Bülbüllerini hamuş iderdim

18- Galib gibi kâm-kâr idim ben.

Ölçü: Cânân i / le ayş-u nuş / iderdim
Me'ûlû mefâ'ilün fe'ulün

Tardiyye

- V -

- 1- *Ne güzel bir zamandı gönül mutluydu
Can ülkesi sevinçle bayındırdı*
- 2- *Yine o havaları andım
Ey yazgı tanrı için bana yardım et*
- 3- *Ben zamanın süsü idim*
- 4- *Bu canın yıvası bir bahçeydi
Her goncası cennet gibiydi*
- 5- *Fırsat gelip ulgarladı
Şimdi gönlümde o sevinç kaldı*
- 6- *Saygınlık içkisiyle sarhoştum*
- 7- *Göğe yakanşım yoktu
Yiyip içmem eğlencem yolundaydı*
- 8- *Nazlı selvim yanımda gezerdi
İçim böyle kimseye açılmamıştı*
- 9- *İlkbahar beni kıskanırdı*
- 10- *Şimdi bekleyiş acısı içine düştüm
Bülbül gibi ilkbahara düştüm*
- 11- *Çok ateşten geçip kıyıya ulaştım
Kadeh gibi parça parça olup düştüm*

- 12- *Oysa sevgilinin çıkışma şarabını içerdim*
- 13- *Ne yazık o dönem geçti*
Gül geçti ilkbahar geçti
- 14- *Sevgilinin yüzü, yurt görünmez oldu*
Can susamış kaldı baş dönmesi geçti
- 15- *Sevgiliyle şarap içerdim ben*
- 16- *Sevgiliyle yer içerdim*
Kasırğa gibi coşar taşardım
- 17- *Şarap meclisini yalınla örterdim*
Bülhüllerini sustururdum
- 18- *Galip gibi dileğine kavuşmuştum.*

Dil Özellikleri:

Meserret-âbâd: sevinçle bayındır olmuş, mutluluktan dolayı bayındır.

Ârâyîş-i rûzgâr: çağın süsü, zamanın süsü.

Me'vâ: yuva, oturulan yer, ev.

Mest-i mey-i i'tibâr: saygınlık şarabının sarhoşu, saygınlık içkisiyle sarhoş olan.

Sipîhr: gök, gökyüzü, yazgı, alinyazısı.

Derkâr idi: yolundaydı, düzenliydi, işler yolundaydı.

Ayş-u nuş-ü sâz: yiyip içme, yeme ve içme, yiyip içip eğlenme.

Serv-i nâz: naz selvisi, nazlı selvi (sevgili).

Râz: sır, içyüz, başkalarına karşı gizli saklı olan, gizem.

Reşk-âver-i nevbahâr: ilkbaharın kıskanması, ilkbaharın kıskanışı, ilkbahar kıskancası, baharın özlemi.

Gam-ı intizâr: bekleyiş acısı, bekleyiş üzüntüsü.

Mey-nuş-i itâb-ı yâr: sevgilinin çıkışmasının şarabını içen.

Rûzgâr: çağ, dönem, zaman.

Didâr: yüz, sevgilinin yüzü.

Güm oldı: battı, görünmez oldu.

Dâr: yurt, ülke, ev.

Bâde-hâr: şarap içen.

Mâ'suk: sevgili, sevilen.

Ayş-u nuş: yiyip içme.

Girdâb: kasırga, su çevrentisi.

Hurûş: taşma, coşup taşma.

Şu'le-puş: yalımla örtme, alevle örtme, yalım örtünen.

Hamuş: suskun, susan.

Kam-kâr: isteğine ulaşan, dileği olan, dileğine eren.

İlhâmi (III. Selim)

Üçüncü Sultan Selim'in şiirdeki takma adıdır. Osmanlı İmparatorluğunda yenileşmeye, gelişmeye karşı çıkan, dini bir sömürü aracı yaparak ulusu uyuşukluk içinde bırakmaya çalışan gericiiler, ayaklanarak uyarlıktan yana olan bu padişahı 1807 de öldürdüler. Güzel yazı (hat) yazan, müzikle yakın ilişkisi olan, besteleri bulunan bu ozan padişahın şiirlerinde egemen olan sevgi ögesi duygu inceliği, düşsel buluş genişliği, söyleyiş akıcılığı içinde dilegelir. Mevlevi tarikatına olan bağlılığı nedeniyle, kimi şiirlerinde, tasavvuf esintisi sezilir. Bütün şiirlerinin toplandığı ufak bir *divan*'ı vardır.

- 1- Zevki eyyâm-ı bahârın hele seyrân iledir
Cünbiş-i sahn-i çemen zümre-i yâran iledir
- 2- Neyleyem bir kurı sevdâsını çekmek yârin
Şöhret-ü şânı anın bûseyi ihsân iledir
- 3- Bir nezâketle lebin öpmeği iş'âr itdim
Bu ricâmız bizim ol âfete irfân iledir
- 4- Ger su'âl cyler isen didc-i giryânımdan
Berk-ü bârân gibi hep akması hicrân iledir
- 5- Fârisi-hân değil ise n'ola İlhâmi
Böyle tertib-i sühan kuvve-i iz'ân iledir

Ölçü: *Bu ricâmız / bizim ol â / fete irfân / iledir*
 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- *Bahar günlerinin tadı gezmekle çıkarılır
Yeşil alanlarda eğlenmek dostlar topluluğu iledir*
- 2- *Sevgilinin bir kuru sevdasını çekip ne yapayım
Onun ünü sanı bir öpücikle vermesindedir*
- 3- *Dudağını öpmek istediğimi incelikle açığa vurdum
O güzele bizim bu dileğimiz gönül olgunluğu iledir*
- 4- *Ağlayan gözümden soracak olursan
Şimşek çakışı, yağmur gibi yağışı ayrılık yüzündendir*
- 5- *İlhâmi Acemce söylemiyorsa ne çıkar
Böyle şiir düzenlemek de anlayış gücüyle olabilir.*

Dil Özellikleri:

Eyyâm-ı bahâr: bahar günleri, yazbaşı günleri (*eyyâm*/günler, Arapça *yevm*/gün sözcüğünün çoğulu).

Seyrân: gezip görme, gezi, dolaşma.

Cünbüş-i sahn-ı çemen: yeşil alanda eğlence, çemenli yerlerde eğlenme.

Zümre-i yârân: dostlar topluluğu, dost takımı.

Neyleyem: ne eyleyim, ne yapayım, ne işime yarar.

Şöhret-ü şan: ün ve san.

Buseyi ihsan: öpücük verme, öpücük veriş.

İş'âr: bildirme, açığa vurma, söyleme.

Nezâket: incelik, nâziklik, duyarlılık. (Nezâket sözcüğü nâzûk sözcüğünden türetilmiş olup kural dışıdır, Arapça Farsça karışımıdır.)

Ricâ: dilek, istek, dileme, isteme.

Afet: yıkım, bu dizede güzel, divan şiirinde güzelliğiyle insanı kındından geçiren sevgiliye denmesi bir gelenek niteliğindedir.

İrfân: bilgi, gönül olgunluğu, gönül bilgisi.

Dide-i giryân: ağlayan göz (*giry*/ağlama, *giryân*/ağlayan).

Berk-ü bârân: şimşek ve yağmur (*berk*/şimşek, yıldırım, *bârân*/yağmur).

Fârisi-hân: Farsça konuşan, Farsça söyleyen, Farsça okuyan.

Tertib-i sūhan: söz düzenleme, şiir düzenleme, şiir yazma.

Kuvve-i iz'ân: anlayış gücü, anlama erki.

Seçmeler

- II -

- 1- Bir nâ're atub yâre sarılmakdı murâdım
Fıkr ile yine aklımı başuma deşürdüm

Ölçü: *mef'ulü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün*

*

- 2- Sanma kim yârin hayâli dîdeden bir an geçer
Dilberinden geçmeyüb âşık olan candan geçer

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

*

- 3- Kendü hâlimde yürürken başıma sultan idim
Eyledi derd-ü belâye mübtelâ sevdâ-yi ışk

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Ml. Kt. Mn. 33, TY.)

- 1- *Dileğim bir çığlık atıp sevgiliye sarılmaktı
Düşünüp kendimi toparladım (aklumu başıma topladım)*

*

- 2- *Sevgilinin görüntüsü gözden uzak kalır sanma
Aşık olan sevgilisinden değil canından geçer*

*

- 3- *Kendi başıma dolaşırken bağımsızdım
Bu aşka tutulmam beni acıya sıkıntıya soktu*

Sünbülzâde Vehbi

1719 dolaylarında Maraş'ta doğdu, 1809'da İstanbul'da öldü, doğduğu yerde öğrenim gördü. İstanbul'a gelince, çağının ileri gelenlerine yazdığı övgülerle tanındı, kadı, elçi gibi görevlere atandı.

Sünbülzâde Vehbi'nin şiirinde, yaşadığı çağa göre, yenilik yoktur. Kullandığı halk deyimleri, atasözleri, kimi öz Türkçe sözcükler, dil araştırmaları bakımından ilgiye değer. Başka önemli bir yanı da yaşadığı çağın beğenisi, toplum yaşamı konusunda birtakım örnekler vermesidir. *Tuhfe-i Vehbi*, *Nuhbe-i Vehbi* gibi sözlüğü (şiir ölçüsüyle), bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

- 1- Aşüfte dilim ârız-ı cânâne açılmış
Şol gül gibi kim bülbül-i nâlâne açılmış
- 2- Mahcub idi amma o büt-i perde- nişinim
Nûş eyleyicek bir iki peymâne açılmış
- 3- Ağzın kapamış pir-i muğân var ise şeyhin
Kim mescidi yanında ki meyhâne açılmış
- 4- Bu hânkah-ı dehr değil câ-yi ikamet
Bir tekyledir ol zümre-i mihmâne açılmış
- 5- Düzd-i nigehi girdi meger külbe-i câne
Vehbi yine bu semtde bir hâne açılmış

Ölçü: Aşüfte / dilim ârı / z-ı cânâne / açılmış
mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- Çılgın gönlüm içini sevgilinin yanağına açmış
İnleyen bülbüle içini döken şu gül gibidir
- 2- O örtülü duran sevgili utangaçtı
Bir iki kadeh içince açılmış
- 3- İçki verenlerin önderi öyle benzer ki şeyhin ağzını kapamış
Nitekim onun mescidi yanında ki meyhane açılmış
- 4- Bu evren tekkesi oturulacak bir yer değildir
O konuklar için açılmış bir tekkedir ancak
- 5- Bakışının hırsız gönül evine girmiş demek ki
Bu yörede yine bir ev açılıp soyulmuş.

Dil özellikleri:

Arız-ı cânân: sevgilinin yanağı, sevgilinin yüzü.

Açılmış: içini dökmüş, düşüncelerini anlatmış, açıklamış.

Mahcub: utangaç, çekingen.

Bülbül-i nâlân: inleyen bülbül, ağlayan bülbül.

Nuş eyleyicek: içince, içtikten sonra.

Ağzın kapamış: ağzını kapamış, susturmuş.

Hânkah-ı dehr: evren tekkesi, dünya dergahı, yeryüzü dervişlerinin toplandıkları özel ev.

Cây-i ikamet: oturma yeri, oturulacak yer.

Zümre-i nîgeh: bakış hırsızı, göz hırsızı.

Külbe-i cân: can kulübesi, can evi.

•

Sühan Kasidesi'nden Seçilmiş Dizeler

- 1- Sühan oldur ki ola âyet-i kübrâ-yi sühan
Yazıla safha-i i'câzda âlâ-yi sühan
- 2- Hüsrev-i mülk-i sühan ana dinür ki kalemi
Çeke menşur-i hayâlatına tuğra-yi sühan
- 3- Cevher-i nutk-i güher-bârı ile âlemde
Hüsn-i suret bula cfrâd-ı heyûlâ-yi sühan
- 4- Sine mir'ât-i mücellâ gibi saf olmazsa
Hüsn-i suret mi bulur anda mezâyâ-yi sühan
- 5- Micmer-i dilde olursa eser-i âteş-i ısk
Neşr ider reyihâsın anber-i sârâ-yi sühan
- 6- Hum-i endişede sahbâ gibi saf olmayıcak^o
Nâzm-ı rengin olamaz ziver-i minâ-yi sühan
- 7- Mahrem-i bîkr-i mezâmin olımaz nâ-ehlân
Takviyet vermeyicek tab'a mezâyâ-yi sühan
- 8- Sadeh-i sine-i deryâ-yi maârifde olur
Yohsa her dilde bulunmaz dür-i yekta-yi sühan

Ölçü: *Yohsa her dil / de bulunmaz / dür-i yaktâ / yi sühan*
 fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan-ı Vehbi, 1253.)

- 1- *Şiir sözün büyük, kutsal tümcesi (âyeti)dir, öyle olmalıdır
Yüksek buluş yüzeyine sözün üstünü olarak yazulmalıdır.*
- 2- *Söz ülkesinin sultanı ona denir ki kalemi
Buluşlarının buyruğına sözün damgasını vurmali*
- 3- *İnci saçan konuşmasının değerli özüyle evrende
Güzel bir örnek olsun sözü varlığının bireylerine*
- 4- *Gönül parlak ayna gibi arınmış olmazsa
Sözün erdemleri onda güzel örnek bulabilir mi*
- 5- *Gönülün güzel koku yakılan kabında sevgi ateşinin etkisi olursa
Sözün anber kokulu varlığı da güzel kokusunu saçar*
- 6- *Derin düşüncenin küpünde şarap gibi arınmış olmazsa
Söz sürahisinin süsü renkli bir şiir olamaz*
- 7- *Şürden anlamayanlar kavramların özgünlüğünü de bilmez
Sözün erdemleri de onların özüne güç katamaz*
- 8- *Bilgiler denizinin özünden çıkan sedeste olur
Her gönülde bulunmaz sözün (şiirin) eşsiz incisi.*

Dil özellikleri:

Sühan: söz, şiir (bu dizede şiir anlamındadır).

Ayet-i kübra-yi sühan: sözün (şiirin) yüce âyeti. "Ayet" sözcüğü Kur'an'da geçen söz dizilerine, tümcelere denir. Ozan, şiiri kutsal sözler gibi yüce bir öze donatılmış görmek istiyor. Şiir, bu kutsal sözler gibi olgun, yüce olmalı diyor.

Safha-i i'câz: buluş yüzeyi, çok yeni buluşların yazıldığı yer. Başkalarını şaşırtacak nitelikte yeni buluşların yazıldığı yer, yaprak (sayfa).

Âla-yi sühan: sözün üstünü, şiirin yücesi.

Hüsrey-i mülk-i sühan: söz (şiir) ülkesinin sultanı.

Menşur-i hayâlât: düş kurmaların ılık saçan yeri, yüksek buluşların buyrultusu (fermanı).

Tuğra-yi sühan: söz damgası, şiir damgası. Tuğra, eskiden padişah buyruklarına basılan özel damgaya denir.

Cevher-i nutk-ı güher-bâr: inci saçan konuşmanın değerli özü, inci saçan söylevin değerli süsü. "Nutm" sözcüğü "konuşma", "söylev" anlamlarına gelirse de, burada ozanın ağzından çıkan söz, şiir karşılığıdır.

Hüsn-i suret: görünüş güzelliği, güzel örnek, örnek alınacak nitelikte güzel olan.

Efrâd-ı heyulâ-yi sühan: söz varlığının bireyleri, ozanlar, söz yaratıcıları, "heyulâ" kavramı ortaçağ felsefesinde varlık türlerinin özüne, elle tutulur, gözle görülür olana (maddeye) denir. Ozan, sözün (şiirin) özü ile uğraşanlar (ozanlar) demek istiyor, burada. Gerçeği söylemek gerekirse, burada "heyulâ" sözcüğünün yeri yoktur, "efrâd-ı heyulâ"nın bilinen anlamı "maddenin öğeleri" biçimindedir. Dizenin, başka bir açıdan bakılarak, yorumu şöyledir: "Güçlü ozan, söylediği inci saçan sözlerle, şiirin özünü oluşturan öğelere örnek alınması gereken bir nitelik kazandırmalıdır."

Mir'ât-ı mücellâ: parlak ayna, parlatılmış ayna, pırıl pırıl gözgü.

Mezâyâ-yi sühan: sözün erdemleri, şiirin erdemleri (*mezâya/mezîyetler*, erdemler).

Micmer-i dil: gönül tutsülüğü, gönülün tutsü yakılarak güzel konuşan kabi, gönül buhurdanı.

Eser-i âteş-i ışk: aşk ateşinin etkisi, aşk ateşinin izi.

Rayiha: güzel koku.

Anber-i sârâ-yi sūhan: sözün anber kokuşlu olması, anber kokulu saçan söz (şiiir).

Neşr: yayma, saçma.

Hum-i endişe: yüksek düşünce küpü, yüce düşünce fıçısı, derin düşünce küpü.

Nazm-ı rengin: renkli şiiir, renk renk şiiir, güzel şiiir, özgün şiiir.

Ziver-i minâ-yi sūhan: söz sürahisinin süsü.

Mahrem-i bîkr-i mezâmin: kavramların özgününden anlayan.

Bîkr: özgün, el değmemiş (bakire) cıma durumu.

Mezâmin: kavramlar (mazmunlar), belli bir anlamı içeren sözler (bir düşünce dalının özel kavramları).

Nâ-ehlân: anlamayanlar (bu sözlerin kuruluşu yanlıştır. *Ehl*/bilen Arapça, nâ ile ân ekleriyse Farsçadır. Bu nedenle ne "ehl-ân" denmesi doğru olur ne de "nâ-ehl" ya da "nâ-ehlân"..

Takviyet: güçlendirme, pekiştirme, sağlamlaştırma.

Sade-i sine-i derî-yi maârif: bilgilerin denizinin bağrının (göğsünün, gönlünün) sedefi. İncinin, sedefin içinden çıkması, sedefin açılıp incinin dışarı alınması olayıyla bağlantılı bir buluş. İncinin, yarılan sedeften çıkarılışı gibi, özgün şiiir de ozanının gönlünden çıkar.

Dürr-i yektâ: tek inci, eşsiz inci, berzeri olmayan inci.

Fazıl Enderûnî

1759 dolaylarında, Akkâ'da doğdu, 1810 da İstanbul'da öldü. Enderun denen, Saray'ın içinde öğretimi sürdüren, okulda yetişmiştir. Divan şiirinin, geçiş dönemi ozanlarından sayılan Fazıl Enderuni'de, halka yönelik bir türü görülür. Birçoğu açık-saçık bu şiirlerde, o dönemin Osmanlı toplumun özellikleri, yaşama biçimi, öykünmeye yönelik yüzeysel beğenisi, halk deyimleriyle dilegelir. *Divan'*ında kadın güzelleri yanında genç erkek güzellerinin de önemli bir yer tuttuğu görülür. *Zenannâme*, *Hubannâme*, *Defter-i Aşk* gibi yapıtları yanında bir de *divan'*ı vardır.

- 1- Meclisde sâki peymâne dönsün
Kalmaz bu bâki her yane dönsün
- 2- Şükr it bu hâle gelsün nevâle
Dolsun piyâle rindâne dönsün
- 3- Çârpâre elde dâmânı belde
Bezm-i emelde cânane dönsün
- 4- Bu bezm-i ayşe sâki hemiş
Destinde şişe mestâne dönsün
- 5- Ol şu'le ruhsâr olsun ziyâ-dâr
Fâzıl da her bâr pervâne dönsün

Ölçü: *Fâzıl da her bâr / pervâne dönsün*
müstef'ilâtün müstef'ilâtün

- 1- *Ey içki dağıtıcı şölende kadeh dönsün
Bu durum kalıcı değildir kim, isterse ver*
- 2- *Bu duruma şükr et, yiyecek, başış ne varsa gelsin
Kadeh dolsun, rindlere sunulsun dönsün*
- 3- *Çalpara elinde eteği belinde
İstek şöleninde sevgili dönsün*
- 4- *İçki dağıtıcı bu içki toplantısında durma
Elinde şişe kendinden geçip dönsün*
- 5- *O yalım yanaklı aydınlık saçsın
Fazıl da çevresinde kelebek gibi dönsün.*

Dil özellikleri:

Kalmaz bu bâki: bu durum, bu toplantı, bu şölen kalıcı değildir, çözüp geçicidir.

Her yane: her yana, toplantıda bulunanların hepsine.

Şükr it bu hâle: bu durumu benimse, bununla yetin.

Gelsün nevâle: yiyecek içecek gelsin, meze gelsin, yazgı ne vermişse gelsin.

Çarpâre: çalpara, dört telli bir çalgı.

Dâmânı belde: eteğini beline dolamış.

Bezm-i emel: istek toplantısı, dilek şöleni.

Bezm-i ayş: içki toplantısı, içip eğlenmek için düzenlenen toplantı, içkili toplantı, şölen.

Hemişe: durmaksızın, boyuna, daima, sürekli.

Destinde şişe: elinde şarap şişesi, elinde şarap sürahisi.

Şu'le ruhsâr: alev yanaklı, yalım yanaklı, kızıl yanaklı.

Her bâr: boyuna, durmadan, her zaman.

Ziyâ-dâr: aydınlık saçan, ışık saçan, parlatan, parlayan.

- Şarkı -

- II -

1- Nevbahâr irdi safâ mevsimidir
Böyle demlerde nice hâb idelim

2- Binelim kayığa sohbet demidir
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

3- Şevk ile âb-ü havaya uyalım
Vaktidir zevk-u safâya doyalım

4- Ne Hisâr-ü ne Tarabya koyalım
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

5- Giceden nuş idelim sahbâyî
Atalım câm-ı gam-ı ferdâyî

6- Virelim velveleye dünyâyî
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

*

7- Ola kayıkda iki sâzende
Bir iki nağmesi hoş hânende

8- Bir de ol şuh ile Fazıl ben de
Tâ seher sâz ile mehtâb idelim

Ölçü: *Binelim ka / yığa sohbet / demidir*
 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divan, 1258.)

- 1- *İlkbahar geldi eğlence dönemidir*
Böyle günlerde neden uyuyalım
- 2- *Binelim kayığa söyleşme günüdür*
Gün açincaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

- 3- *Sevinçle ortalığa uyalım*
Günüdür eğlenceye kıvanca doyalım
- 4- *Ne Hisâr ne Tarabya bırakalım gezelim*
Gün açincaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

- 5- *Akşamdan içelim şarabı*
Geleceğin üzüntü veren kadehini atalım
- 6- *Dünyayı güriültüye boğalım*
Gün açincaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım

*

- 7- *Kayıкта iki çalgıcı olsun*
Sesi güzel bir iki okuyucu olsun
- 8- *Bir de o çapkın ile Fazıl ben de*
Gün açincaya dek çalgıyla mehtaba çıkalım.

Dil özellikleri:

Nevbahâr irdi: ilkyaz geldi, ilkbahar geldi.

Hâb idelim: uyuyalım (*nice hâb idelim:* neden uyuyalım, uyumayalım, uykuyu bırakalım.)

Sohbet demi: söyleşme günü, karşılıklı konuşup eğlenme zamanı, konuşma sırası.

Tâ seher: gün açincaya dek, gün doğuncaya dek sabaha değin.

Mehtâb idelim: ay ışığında, geceleyin, gezintiye çıkalım. Eskiden ay ışığında Boğaz'da kayıklarla çalgılı, türkülü eğlence gezileri düzenlenirdi.

Ab-ü havâ: su ve hava, su ve istek, ortalık (bu dizede "âb-ü havâ" sözleri ortalık, ortalığın durumu, eğlence, iş yapmadan dolaşma, boş gezme, havadan sudan söz etme, gönlünün uyarınca dolaşma bg. anlamlardadır).

Câm-ı gam-ı ferdâ: geleceğin üzüntü dolu kadehi, gelecek kaygısıyla dolu bardak, yarından kaygıya düşme.

Sâzende: çalgı çalan.

Hânende: şarkı söyleyen, okuyucu.

XIX. - XX. YÜZYIL

- 1- Vasıf Osman, Enderuni, öl. 1824
- 2- İzzet Molla, öl. 1829
- 3- Pertev Paşa, öl. 1837
- 4- Ayni, Antepli, öl. 1837
- 5- Leylâ Hanım, öl. 1847
- 6- Şeref Hanım, öl. 1861
- 7- Lebib Efendi, öl. 1867
- 8- Leskofçalı Galib, öl. 1867
- 9- Osman Nevres (Nevres-i Cedid) öl. 1876
- 10- Sırrı Rahile Hanım, öl. 1877
- 11- Ziver Bey, öl. 1879
- 12- Ziya Paşa, öl. 1880
- 13- Yenişehirli Avni, öl. 1883
- 14- Namık Kemal, öl. 1888
- 15- Osman Şems, öl. 1893
- 16- Muallim Naci, öl. 1893
- 17- Hersekli Arif Hikmet, öl. 1903
- 18- Muallim Feyzi, öl. 1910
- 19- Fitnat Hanım, Trabzonlu, öl. 1911
- 20- Eşref, öl. 1912
- 21- Edib Harâbi, öl. 1917
- 22- Reşid Paşa, öl. 1920
- 23- Tal'at, Üsküdarlı, öl. 1926
- 24- Bâki, öl. 1934
- 25- Tal'at, Adanalı, öl. 1942
- 26- Hamamizade İhsan, öl. 1948

Divan şiiri, XIX. yy.la girerken, yeni bir engelle karşı karşıya geldi. Bu engelin kökleri epeyce eskilere, XVIII. yy. başlarına, daha da öteye, XVI. yy. ortalarından sonra başlayan Avrupa etkisine, Osmanlı İmparatorluğunun kendi içine çekilme gereğinde kaldığı dönemlere dek gider. Avrupa'da başlayan gelişme, Osmanlı ülkesine düşünce bakımından çok geç geldi, ancak kimi uygulamalarda etkisini gösterdi. Bunun en önemlisi ordu kuruluşlarında görülen çözülme, donatım bakımından yetersizlik, elverişsizliktir. Avrupada uygulama alanına konan yeni savaş araçları, gereçleri karşısında Osmanlı ordusu eski varlığını sürdürmeye çalışırken yeninin ezici gücünü, sonuçlarını da görerek yaşıyor, yaşayarak görüyordu.

XIX. yy.da durum bambaşkadır. Avrupa'da doğan, yayılan bilim buluşları, deney bilimleri yazın ürünlerinin biçimlenmesinde, yeni konuların aranmasında, bütün gözlerin insan varlığına yönelmesinde etkili oluyordu. Artık düşünce konusu olan insan, yalnız gönülden, bilinmeyen bir evrende soyut bir kavram olarak duran insan değil, toplumda yaşayan, sesi duyulan, kokusu alınan insandı. Bu insan, yalnız değildi, içinde yaşadığı toplumla içiçe, özözeydi. Bilimin işlediği, araştırdığı insan yazının, öteki sanat dallarının, özellikle felsefenin başlıca konusu oluvermişti. Bütün direnmelere, karşı çıkışlara aldırmanın basım uygulamaları ülkeye girmiş, basımevleri açılmış, suç sayılan bu araçla, onu suçlayan düşünce ürünleri bile basılır-yayılır olmuştu. Osmanlı toplumu, en ufak biriminden en büyüğüne değin gözleri üzerine çekmiş, gizliliklerin aralığında düşünce ışınları içerilere, derinlere sızmaya başlamıştı. Yazınla uğraşanlarda ikiye ayrılma, bölünme, birbirine karşı çıkış doğal bir olay niteliği kazanmıştı. Daha XVIII. yy. sonlarında bile, Avrupa'ya öykünme, Avrupa insanı gibi düşünme, davranma eğilimleri belirmişti. Elçilerin, değişik görevlerle Avrupa'ya gidenlerin birlikte getirdikleri düşünce kırıntıları yeşeriyor, ilgi çekiyordu. XIX. yy. başlarında, bu ilgi, bir yaşama tutumuna dönüştü. Savaş araçlarında yapılan yenilik, yazın alanında, kimi sanat dallarında da etkisini gösterdi. Saray'ın kutsallığı, dokunulmazlığı, çok cılız bir nitelikte de olsa, yerini toplumun gücüne, halkın ağırlığına, yüceliğine bırakıyordu. Şiir yeni konular bulma emeklemeleri gösteriyor, kimi toplum olayları halktan gizlenemiyor, Saray'ın kalın duvarları içinde saklanamıyordu. Saray'daki sesler dışardan da duyulmaya, dinlenme-

ye, dedikodu konusu olmaya başlamıştı. Divan şiirinin sürdürülmek istenen geleneğinde bir değişiklik başlamış, kimi günlük olaylar, aile yaşayışıyla ilgili konular şiire aktarılır olmuştu. Ancak, çok dar bir alanda kalan bu konuların, XIX. yy. divan şiirine yeni bir içerik kazandırabilecek nitelikte olduğu da söylenemez. XVIII. yy. başında Nedim, sonunda Şeyh Galib, Osmanlıca dediğimiz dille yapılabilecek olanı yapmış, soyut kavramların egemen olduğu bir anlayış ortamının son ucuna, bitim yerine varılmıştı. Ancak, XIX. yy. ozanı bu bitim yerinin bilincinde değildi denebilir. Eskiği sürdürmek, yeniyi anlamamanın bir özelliğidir, kaçınılmaz sonucudur. Kapısı komşuda olup biten yeniliklere, gelişmelere kapalı bir evde, başka türlü yaşama olanağı aramak boşunadır. Uygarlık alanında, görülen bütün yenilikler, gelişmeler birbirine açık kapılardan giren insan ürünleridir, insan başarılarıdır. Oysa, XIX. yy. Osmanlı aydınlarının büyük bir bölümü, komşuya açık kapı bırakmayı bir eksiklik, bir denge-sizlik sayıyordu. XVI.yy.ın ortalarında, derin bir taşkınlıkla;

*Mükedder kılmasun gerd-i küduret çeşme-i cânı
Bilürsün âb-ı ruy-i mülket-i Osmâni'yüz cânâ*

diyerek övünen.Bâki ile ondan üç yüz yıl sonra gelen;

*Biz ol nest-i kerim-i dude-i Osmaniyanız kim
Muhammerdir serâpa mâyemiz hun-i şehâdetten*

dizelerini söyleyen Nâmık Kemâl arasında, tarihi kavrama bakımından, bir bakış ayrılığı yoktur. Oysa, Avrupa'da "Rönesâns"la başlayan güçlü "ulusçuluk" akımının etkileri Osmanlı egemenliği altında bulunan ulusları uyandırıyor, ulusal bağımsızlıklar büyük imparatorlukların görkemli yönetimleri altında yaşamaya üstün tutuluyordu. Çağın istediği, özlediği "ümmet imparatorluğu" değil "ulusal devlet"ti. Bu anlayışı besleyen başlıca kaynak da "ulusal dil"di, başka dillerin egemenliğinden kurtulup kendi kaynaklarından beslenerek varlığını sürdürmek isteyen dil. Dil, bir ulusun özvarlığı, yaşatıcı, kurucu gücü, benlik bilinci diye anlaşılıyordu. Osmanlı aydını, nedense, bu anlayışa yanaşmıyor, çağın bu yapıcı, yaratıcı atılımına, uygarlık görüşüne uzaktan bakmakla yetiniyordu. Şinasi, Nâmık Kemâl, Ziya Paşa gibi aydınlar "hürriyet", "cumhuriyet" (özellikle Şinasi) kavramlarını kullanırken, savunurken bunları geliştirecek kaynağın "ulusal dil" olduğuna pek de inanmış görünmüyor; daha doğrusu, özlenen, istenen "yeni"yi "eski" ile savunuyorlardı. Yunus Emre, halk şiiri, geçen yüzyılda olduğu gibi (Sünbülzade Vehbi'nin "Sühan kasidesi"nde

nöylediği gibi) önemsenmiyor, bilim alanında, Avrupa dillerinde geçen kavramların karşılıkları bile Arap-Fars dillerinden türetiliyordu. Felsefe, matematik, fizik, kimya, biyoloji bg. bilim, düşünce dallarının kavramları Arap dilinde bile bulunmayan, Osmanlı aydınınca üretilen dil varlıklarıyla karşılanmak isteniyor, bu yolda çalışılıyordu. XIX. yy. sonlarıyla XX. yy. başlarında yaşayan matematikçi Salih Zeki Bey bile, kendi çalışma alanına giren kavramları Arapçadan türetiliyordu. Dil, ulus varlığında, bir bilinçlenme ilkesi diye anlaşılmıyor, onun düşünce evrenindeki etkisi, katkısı, geliştirici gücü önemsenmiyordu. Ziya Paşa, bir yazısında, "Bizim gerçek şiirimiz halk şiiridir" anlamını içeren sözler söylerken, XVI. yy. divan şiirinde bile kullanılmamış Arapça-Farsça sözcükleri aktarmaktan kendini alamamıştı.

XIX. yy. Türk şiiri, biri divan, biri halk ağzını kullanan iki yapıya sahiptir. Şinasi, Nâmık Kemâl, Ziya Paşa gibi ozanlarda böyle iki dilde şiir söyleme bir alışkanlık niteliğindedir. Ulusal dil bilinci, tabana oturmamış, uzaktan görünmüş ancak boşluktadır.

*Gören saçın arasından yüzün parlıtsın
Sanur ki kare bulutun içinde gün doğmuş
Yanında kan ile yaş içre kaldığım görüp el
Demez mi kim birini su kıztı suya boğmuş*

Şinâsi'nin öz Türkçe olan bu dördlüğü "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'ilün" ölçüsüdür. Kimi yazılarında böyle bir dili, böyle bir dille yazmayı savunur. Öte yandan;

*Sâki safâ-yı subha sabâhat virür sabûh
Oldur mahabbet ehline misbah-ı kalb-ü ruh
Tufânı kopsa âlem-i âbın şarâb ile
Keşti-i bezmi kurtanır aklım misâl-i Nuh*

dizelerini yazmakta, savunduğu ile çelişkiye düşmekte bir sakınca görmez. Oysa Şinâsi, çağın ortalarında, yaşadığı dönemde, yeniliğin, düşünce özgürlüğünün, Avrupa'da görülen gelişme, ilerleme olaylarının ülkemize aktarılmasını, gözden uzak tutulmamasını ileri sürenlerin başında gelir.

*Akşam olur güneş gider şimdi buradan
Garip garip kaval çalar çoban dereden*

*Pek körpesin esirgesin seni Yaradan
Gir süriye kurt kapmasın gel kuzucağım
Sonra yârdan ayrılırsın ah yavrucağım*

dizelerini söyleyen, yeniliği savunan, Avrupa uygarlığının ürünlerinden, düşünce varlıklarından yararlanmanın, dille halka yönelmenin gereğini ileri süren Ziya Paşa'dır. Bu dizeleri yazan ozan, hangi düşüncenin etkisinde kaldığını, eskiden, eski şiir geleneğinden kopamadığını da, örnekler vererek, ortaya koyar.

*Bu kârgâh-ı sun' aceb derşhânedir
Her nakış bir kitâb-ı ledüinden nişânedir
Gerdun bir âşîyâb-ı felâket-medârdır
Güyâ içinde âdem-i âvâre dânedir*

türünden divan ozanlarının diliyle söylenmiş dizeler de gene Ziya Paşa'nındır. Düzyazılarında kullandığı dil de böyle ağırdır, kimi dizeleri ise yarı yarıya Arapça-Farsçadır. Özgürlüğün, bağımsızlığın en gür sesli savunucusu olan Nâmîk Kemâl de böyle ikili bir dil anlayışını sürdürür.

*Sen ölürsen anan ağlar
İmam iskatını sağlar
Kurdlar kuşlar kırlar dağlar
Etini yer ölmeye gör*

*

*Kazmayı urdum mezâre
Kemik çıktı pâre pâre
Can verip aldanma yâre
Senden geçer ölmeye gör.*

Halk diliyle söylenen bu dizelerin konuşulan Türkçe olduğundan kimse-
nin koşkusu bulunmasa gerek. Oysa gene Nâmîk Kemâl;

*Amâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarz ziynetimiz kanlı kefendir*

çizgileriyle başlayan şiirinden sonra, dilini daha ağırlaştırarak;

*Görüb alhkâm-ı asrı münharif sıdk-u selâmetden
Çekildik izzet-ü ikbâl ile bâb-ı hükümetden*

çiyeye başlayan ünlü şiirini söylemiş, eski dili, birkaç şiiri dışında, bütünlü-
ğüyle sürdürmüştür.

Bu alıntılarla, bu karşılaştırmalarla, XIX. yy. aydınlarını suçlama gi-
bi sanının uyanması, düşüncemizin böyle bir sanıyı gerekli kılacak nite-
likte olduğu sözkonusu değildir. Söylenmek istenen, bu dönemin için-
de bulunduğu durumun niteliğidir, yeniyle eskinin yanyana yürütüldü-
ğü, yeniyi savunurken eskiden de büsbütün kopulamadığıdır. Bu, çağın
bir özelliğidir, gereğidir. Bunun dışına çıkmak, günümüzde sanıldığı gi-
bi, pek de kolay değildi. Ozanın sesleneceği okuyucunun alışageldiği,
düşünce ortamında yetiştiği, bir dil vardı. Bu çağının aydınlarının diliydi.
Aydın denince, öncelikle, bu dili bilen, yazan kimse anlaşılıyordu. Bu
dil, XIX. yy. aydınını geçmişe başlayan, onu tarih içinde belli bir döne-
min varlığı yapan tek olanaktı.

XIX. yy. divan şiirini incelerken, onu yaratan geçmişi bir yana at-
ma, kendi çağıyla başlatma olanağı yoktur. Bu şiir bir dönemin değil,
bir geleneğin, belli bir dönemdeki uzantısı olan şiiridir. Bu şiir, XIX. yy.
çizgisi içinde kalmaz, değişmeden, XX. yy. başlarına, çok dar, içekapalı
bir alanda da olsa, ortalarına değin sürer. XX. yy. başlarında öğrenim
görmüş aydınlar arasından çıkan ozanlar, yazarlar içinde eskiyi sürdür-
mek dileğiyle "gazel" yazarların sayısı az değildir. Nitekim XIX. yy. orta-
larına doğru, bir yandan divan geleneğine bağlanan, bir yandan da Av-
rupa şiirinin etkisiyle halk dilini kullanan ozanlar "eski ile yeni" olanı
"yanyana" yürütme eğiliminden kurtulamamışlardı. Bunların etkisi XX.
yy. ortalarına değin sürdü. Yahya Kemal'in "Eski Şiirin Rüzgârıyla" adı
altında toplanan şiirleri divan şiirinin ufak bir uzantısı sayılabilir. Bu dav-
ranış, Türk şiirinde "iki başlı" olmadan öteye geçemedi, sonunda da
büsbütün bırakıldı. Dilde başlayan yenileşme, ulusallaşma akımı eski ge-
leneği yendi. Divan şiiri bir "tarih varlığı" olarak kaldı. Bu tarih varlığını
oluşturan düşünce öğeleri de beslenecek kaynak bulamadı, yeni uygar-
lık ortamının verileriyle geçinmeye elverişli bir yapısı yoktu.

XIX. yy. divan şiirinin içeriği, kaynaklandığı geçmişle karşılaştırıla-
bilecek bir nitelikte de değildir. Eski şiirin derinliği varlıklılığı, becerisi, in-
celiği, örgüsü XIX. yy. divan şiirinde yoktur. Yenişehirli Avni, Leskofçalı
Galib, Hersekli Arif Hikmet gibi eski şiir geleneğini sürdüren ozanlarda
da, başta Naili olmak üzere, daha çok XVIII. yy. ozanlarının açık etkileri-

ni görmek kolaydır. "Nazire" denen, başkasının şiirine öykünerek yazılan şiirlerin XIX. yy.ki gibi bol olduğu bir dönem görülmemiştir. Bu çağın düşünce ortamı incelendiğinde, ilk göze çarpan gerçek, toplumun bilgi bakımından kendi kendini besleyecek verimden yoksun olduğudur. Toplum istese de istemese de geçen uzun sürelerin etkisiyle birtakım değişmelere uğramıştır. Çağın getirdiği yaşama koşulları geleneğin koruduğu alışkanlıkları geçersiz kılmış, içten içe sızan yenilikler birtakım değişikliklere yol açmıştır. Osmanlı yönetiminin "Tanzimat"a gelişi kendi istemiyle değildi, çağ onu böyle bir girişimin kısıyına değin götürmüştü, yapılacak başka bir işin olmadığını göstermiştir. İlk görüntüsü toplum kurumlarına yansıyan bu gereklilik, kısa bir süre içinde, şiiri, öteki yazın ürünlerini etkilemiştir. Şinâsi'nin çıkışı, Nâmık Kemal'le Ziya Paşa'nın girişimleri nedensiz değildir. Çağın anlayışına göre "yeni" sayılan, yönetimin, belli bir dönemde, baskısıyla karşı karşıya gelen bu aydınlar, daha yaşarken yaptıklarının yeterli olmadığını gördüler. Ancak, yapılabilecek başka bir iş de yoktu. Aşağı yukarı altıyüz yılı aşan bir dönemin köklendirdiği kurumları birdenbire değiştirme, yenileştirme olanağı bulunmuyordu. Onarılması, biraz yenileştirilmesi istenen kimi toplum kurumlarının özü çürümüş, içi boşalmış, yalnız katı kabukları kalmıştı. Bunlara yeni bir öz bulmak da elden gelecek iş değildi. Yapılması gereken tek iş, bu kabukları ortadan kaldırıp toprağı kazarak yeni ekinler ekmek, yeni eşkinler dikmekti. Oysa bu da çok güç bir olaydı. İlk bakışta yazın alanı, en uygunu gibi göründü, sonuç bu sanıyı doğrulamadı. Yeni bir şiir türü denemesine girişen, yukarda adları sayılan üç ozan, bir yandan da eskinin gölgesine sığınmadan edemedi. Yeniden yana olmak, eskiyi büsbütün incitmemek, ürkütmemek XIX. yy. şiirinin, düzyazısının başlıca özelliği olarak kaldı. Muallim Naci, Recaizâde Ekrem gibi çağına göre "yeni" sayılabilen aydınların "gazel" türünü bırakamadıkları görülüyor. Muallim Naci'yi eskiden yana sayanlar arasında, ondan daha eski olanlar da görülüyor.

XIX. yy. toplumunda "iki yanlı" olmak bir çelişkidir, ancak bu çelişkinin nedeni tek tek kişiler değildir, toplumun yapısıdır, onu oluşturan öğelerde ki içten çözülmедir. Çağın kimi aydını bu çözülmeyi görüyor, yetiştiği ortamdan aldığı bilgi ile, bunun kaynağına inemiyor, çözülménin köklerini bulamıyor, yalnız yüze vuran yanını görebiliyor. Bu çağın en ilginç yanı, en önemli toplum olayı yıkıma götüren çözülmeyi, eskinin tükenmişliğinde değil de, yeninin doğuşunda bulma, yeniyi suçlama eğilimidir. Oysa yenilik akımı, yenileşme isteğı çöküşün, toplumsal çözülménin doğal sonucudur, çözülménin nedeni yenilik atılımı değildir. Ancak bu gerçek yön anlaşılmalı, anlatılmalı istenmiyor da, çözülmé

neyi önlemek, geleceği kurtarmak için doğan yenilik yıkımın, çöküşün kaynağı diye gösteriliyor.

XIX. yy. şiirinde, divan geleneğini sürdürenleri de kapsayarak, görülen ikileşme, eski-yeni tartışması üst düzeyden gelen, boşlukta salınan bir olay değildir. Bu ikileşmede başlıca neden, tek tek kişileri aşan, bir yerde onları da etkisi altına alarak geçmişten kopmaya, çağdaş ortama iten, yaşama biçimidir. Divan şiiri geleneğini sürdüren bir ozanın yaşayış biçimine baktığımızda, çağın yeni buluşlarından yararlanmada, yenilik yanlılarından geri kalmadığını görürüz. Sözel şiirleri günlük yayın araçlarında yayımlıyor, basimevlerinde "divan"ını bastırıyor, Avrupa'dan giysilik gereç, yemek takımı, çay takımı bg. nesneler alıyor. İlk bakışta önemsiz gibi görünen bu olayın, gün geçtikçe yaşama düzeninde, birtakım köklü değişimler yaptığı açık bir gerçektir. Çağın şiirini, düzyazısını incelerken bu gerçeği bir yana bırakmak, olaya ışık tutan ışıldaklardan birini söndürmek demektir. Divan şiirinin eski kaynaklarından yararlanan XIX. yy. ozanı, "gazel"ine benzeri (nazire) yazdığı eski ozan gibi yaşamıyor besbelli. Nâîlî'nin izini süren Yenişehirli Avnî'nin çağında, Nâîlî gibi yaşadığını kimse söyleyemez. sözel şiir Bâkî'nin yaşadığı çağ, düşünce ortamı onun şiirini besliyordu; oysa Hersekli Arif Hikmet için bunu söyleyemeyiz, onun ortamı kendi şiirine yeterdi diyemeyiz. Yetse kendinden önce iki çağın ozanlarına "geri" dönmezdi. Bu durum bize, XIX. yy. divan ozanının, bir "bunalım insanı" olduğunu gösterir.

★

XX. yy. divan şiiri, daha dar bir alanda, eskinin uzantısı olmaktan öteye geçemez. Kavramlar, ölçü, deyimler, konular olduğu gibi aktarılır. Elde bulunan yazılı kaynaklar incelendiğinde, XX. yy.da sürdürülmek istenen divan şiiri geleneğinin, Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü, başarılı dönemine duyulan bir özlemde kaynaklandığı kolayca anlaşılır. Özellikle eski ile yeni arasında gidip gelen, Osmanlı ile günümüz toplumunu birbirine bağlama özlemi çeken Yahya Kemal ile çevresinde toplananların şiirlerinde bu eğilim bütün açıklığıyla kendini gösterir. Yahya Kemal'in "Eski Şiirin Rûzgârıyla" adlı yapıtında toplanan şiirleri, daha doğrusu "Kendi Gökkubbemiz" adını taşıyan kitabındakiler bile Osmanlı İmparatorluğunun görkemli dönemine duyulan özlemin izlerini taşır. Süleyman Nazif, Cenab Şahabeddin, Abdulaziz Mecdi, Hüseyin Siyret, Hüseyin Rifat, Neyzen Tevfik bg. İbnülemin Mahmud Kemal'in "Son Asır Türk Şairleri" adlı yapıtında yeralan yüzlerce ozan içinde yeni sayılabilecek birkaç kişi vardır ancak. Cumhuriyet döneminin getirdiği yenilik, adı geçen ozanların, kimi şiirlerine yalnız biçim olarak girmiştir denebilir. Divan şiiri, XX. yy. ozanının düşünce evreninde, bir özenme, geçmişi yaşatma özlemi olarak kalır. Bu özen, özenilen dönemin bütün inceliklerini, başarı öğelerini sürdürmeye, yeni bir anlayışla yeni bir ortam kurmaya yetmez. Toplum düzeni, yaşama biçimi, karşılıklı insan davranışları

değişmiş, dil kendiliğinden arınmaya başlamış, beğeniler, ilişkiler bambaşka bir nitelik kazanma yoluna girmiştir. Öyle ki, eskiyi yaşatma bile yeninin yarattığı olanaklarla bağlantılı kılınmıştır. Giysi yeni, gövde eski olunca öze kabuk aykırılığı belirir, sonunda birbirini yadsıyan bu iki işreti varlık birbirinden kopar. Ulusların tarihinde geçmiş dönemler önemlidir. Ancak, bu önem, geçmiş olduğu gibi yaşatma değil "kendini bilme" anlamında alınırsa yararlı, etkili olabilir.

Osmanlı İmparatorluğunun, Birinci Dünya Savaşı sonunda uğradığı yenilgi, toplum kurumlarının XVI. yy.dan bu yana içten içe çözülme-ye başlamasının doğal sonucudur. Bu savaşta yenik düşen Anadolu insanı değil, yüzlerce yıldır, Batı ülkelerinde hızla yürüyen yeni gelişmeler karşısında, çağına yabancı kalmayı yaşama koşulu sayan, yönetim biçimidir. Nitekim Anadolu insanı yenilmediğini, yenilmeyeceğini Kurtuluş Savaşı'nda bütün açık seçikliğiyle göstermiştir, ortaya koymuştur. Oysa, divan şiirini sürdürme özlemi duyanlar, bu tarih gerçeğini görmemiş, görememiştir. Şiiri, toplum gerçeklerinin ötesinde, soyut bir dil ürünü, bir kavram varlığı diye anlamının hangi sorunu çözeceği, ne işe yarayacağı gözden uzak tutulmuştur. Bir toplumun şiiri başka, gerçeği başka telden çalarsa, o toplumda içten içe çözülme, dağılma var demektir. Nitekim XIX. yy. divan şiirinde bu gerçek bütün açıklığıyla görünmektedir. Yeniliği isteyen, yeni yanlısı görünen ozanın diliyle düşünceleri arasında bağlantı yoktur. Düşünürken başka, yazarken başka dil kullanan bir kimsenin düşünme odaklarında kopukluk var demektir. Bu kopukluğun bilincine varmak da pek kolay değildir, köklü bir eğitimi, kökenlere inen, kendi kendini besleyebilen bir uygarlık ürününü gerektirir. Özü değiştiremeyen, yalnız bir kabuk niteliğinde olan kimi kurumların değiştirilmesi çağdaş olmaya yetmez. Çağdaş olmak kabuğun değil özün değişmesini, görünüşte değil, kurucu ögede yeni olmayı gerektirir. XX. yy. divan şiirinde de bu özellik görünüyor. Az çok arınmış, yeni sayılabilecek bir dille eskiyi söylemek çağdaş olmanın uzağından geçmek, onu anlamamaktır. Şiirde, çokluk, biçime yönelik değişimler yeni sanılır; eski bir dokumanın kesilip biçilmesiyle dikilen bir giysi gibi. Oysa, bu değişme bir "görünüş" olmaktan öteye geçemez, kendini sürdürmeyi dıştan başkalaşma olarak anlar. Günün birinde, gerçek yeniyle yüzyüze gelince, hangisinin seçilmesi gerektiği konusunda kuşku başlar. Yeni biçimde olduğunu sanan, biçim değişikliğini yenilik diye anlayan bir kimsenin böyle bir durumda sarsılmaması olanak dışıdır. Bu sarsılma düşüncede bunalıma değin gider. İşte XIX. yy. ile XX. yy. divan şiirinde gördüğümüz "yenilik" bu türdendir, bir düşünce bunalımının yarattığı biçim değiştirilmedir. Bu biçimin içindeki öze bakıldığında, XIX., XX. yy.da en başarılı, en güçlü sayılan bir divan ozanının, yenilik bakımından, XV. yy. divan ozanı Necati Beğ'in çok mu çok gerisinde kaldığı, ondan çok eski olduğu görülür.

*Sözi candan gelen yârın leb-i handânını buldum
Sözümü cân ile dinlen ki sözün cânını buldum*

(dizeleri Necati Beğ'(öl.1509)indir.

*Zamân o gül gibi gül görmemiş zamân olalı
Gülün güzelliği dillerde dâstân olalı*

(dizeleri de Yahya Kemal'(öl.1958)indir. İki ozanın dili birbirine yakın, söyleyiş özelliği pek değişmiyor, kullanılan ölçü ise "aruz" olup biçim bakımından ayrılık yok. Oysa, işi söyleyiş özelliğinin arkasında yatan "yeni"yi bulmaya, duygu derinliğine varmaya bırakınca bambaşka bir durumla karşılaşırız. Birincisinde ölçü, dil, söyleyiş gibi öğelerin arkasında "derinlik" denen bir nitelik var. İkincisinde, ölçünün sağladığı olanaklardan yararlanan bir söyleyiş güzelliği var, derinlik yok. Birincisinde anlatılan bir duyuş bir seziş derinliğidir. Bu derinlik "sözün canı" anlatımında somutlaşıyor, "söz"le "can" arasındaki bağlantı bir varlık sorununa dönüşüyor. "Sözi candan gelen yâr" anlatımında ikinci bir derinlik görüldüğü. Buna karşılık ikinci ozanımızın dizelerinde bütün söyleyiş özelliği, acıcılık "gül" ile "güzellik" sözcüklerinin eşsesli oluşundan kaynaklanıyor.

XIX. yy.ın en güçlü divan ozanı sayılan Yenişehirli Avni (öl.1883) ile XIV. yy. ozanı Nesimi (öl.1408-18?) arasında böyle bir karşılaştırma yapıldığında, şiirin hangi özelliği bakımından olursa olsun, ikincinin birinciden çok daha yeni, derin, özgün bir nitelik taşıdığını görüp anlamakta güçlük çekmeyiz. Bu durum, bu aykırılık nereden geliyor? Bu sorunun karşılığını bulmak pek güç değildir. Nesimi yaşadığı çağın insanıdır, ozanıdır. Onun yaşadığı çağda topluma düzen veren değerler (erdem, sevgi, saygı, iyilik, güzellik, doğruluk, bg.) insanın özünü de yönlendiriyordu. Çağın değerleriyle ozanın yaşama, davranma, düşünme biçimi arasında bağlantı vardı, birlik-bütünlük egemendi. Nesimi'nin yaşadığı çağda, şiirinden, elimizde bulunan yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre yönlendirici değerler inançlarla yoğurulmuştu. Bu inançlar dinden, aynı bir evren anlayışından kaynaklanıyordu. Oysa XIX.yy.da yaşayan ozanımızın durumu böyle değildi. Onun, içinde bulunduğu toplumu düzenleyen değerler, çağın yapısı, gidişi gereği dinden uzaklaşmaya başlamıştı. Yaşanan ortamla düşünce ortamı arasında kopukluk vardı. XIX.yy. ozanı Avrupa'dan alınan uygarlık araçlarından yararlanıyordu. Şiirlerini yayınladığı araç, yararlandığı buğulu gemi, giysilerinin önemli bir bölümünü oluşturan dokumaları yapan aygıt, sağlığını korumak için kullandığı gereçlerin en etkilileri bg. nesneler, sürdürdüğü şiir

geleneğini besleyen topluma Batı'dan, başka inançların taşıyıcısı olan insanların yaşadıkları ülkelerden geliyordu. İlk bakışta bu önemsiz gibi gelebilir bize. Ancak, yaratılan ürünle toplum yapısı arasında iki bağlantıyı derinlemesine araştırınca bambaşka bir sonuçla karşılaşırız.

XX. yy.da divan şiiri geleneğini sürdüren ozanlar arasında, divan şiirinin doğduğu yaşama ortamına göre davranan, şiiri ile yaşadığı gerçekler arasında uyum sağlayanı yoktur. Onlara göre şiir bir "tutum" işidir, buna eskiler "meşreb" derlerdi. Ozanın gözünde önemli olan, belli ölçüler içinde, uyum sağlamak, şiirini bütünlüğe ulaştırmaktı. Eskiden olduğu gibi, XX. yy. divan ozanında da, iki dizeden oluşan, "beyt" denen birim şiirin ögesidir. Anlam bu iki dizeli ögededir. Bu iki dizeli birimin, önündekilerle, ardından gelenler arasında anlam bağlantısı yoktur, bağlantı ölçünün sağladığı ses uyumundan öteye geçmez. Bu dönemin divan şiiri ürünleri içinde, toplum gerçeklerine değinenler yok değildir, ancak, bu değinme şiirin bütününe değil, dizelerden oluşan tek tek birimleri kapsar. Bütün dizeleriyle bir olayı anlatan, işleyen "gazel" sayısı birkaçı geçmez. Yüzelli yılı kuşatan, yüzlerce ozanın elinden çıkan onbinlerce şiirden birkaçının konu bütünlüğü taşıması da, yaratıcılık bakımından, örnek bir varlık sayılmasa gerek. Bu şiirin belli bir yörede kalması, toplumun önemli bir kesimine yayılamaması yine kendi yapısı, kendi geleneği gereğidir. Divan şiiri, eski söyleyişle "sohbet şiiri"dir, belli bir kesimin beğencini dilegetirir; bu nedenle de belli toplantılarda, belli söyleşmelerde okunur, tadına varılır. XIX. yy.da basın araçlarının çoğalması, kullanılması bu şiirin geniş bir alana yayılmasını sağlayamadı. Bu şiir, toplumun, eskiden olduğu gibi belli bir kesimin dışına taşıp yaşama, beslenme olanağı bulamadı. Cumhuriyet döneminden sonra, divan şiirinin kıyıda kalmasını, "Dil devrimi"nin doğal bir sonucu olarak görmek, olayların akışına ters düşer. XIX. yy. basım araçları, divan şiirini savunanların, sürdürenlerin egemenliği altındaydı. Böyle olmasına karşılık, bu şiirdeki gerileme, kabuğuna çekilmenin önüne geçilemedi. O dönemde dille ilgili bir "devlet sorunu"da yoktu. Sultan İkinci Abdülhamid'in Arapçayı "yazışma dili", ya da "devlet dili" olarak uygulama alanına koymak istediği de söylenir. Onun sultanlığı döneminde Türkçe bilmeyen, yalnız Arapça konuşan "sadrazam" bile vardı. Demek, divan şiirinin gittikçe gerilemesi, çok ufak bir topluluğun oluşturduğu ortamda barınması başka nedenlere dayanmaktadır. Bütün sorun, şiiri toplum olayları dışında, bağımsız, kendi kendine yeten bir ürün diye görmeden doğuyor. Toplumun attığını, hangi güç kaynağı olursa olsun ayakta tutamaz, toplumun suyunu kestiği bir düşünce ortamını sulayan ırmak yoktur.

Vasıf Osman, Enderuni

İstanbul'da doğdu, doğum yılı bilinmiyor, 1824'te İstanbul'da öldü. Saray'da (Enderun) öğrenim gördü. Yaşamının çoğu saray çevresinde, görevli olarak geçti. Nedim'in etkisinde kalan Vasıf Osman'ın şiirlerinde başlıca özellik duyarlılık, söyleyiş kolaylığı, alaydır. Özgün buluşları olmamakla birlikte etkileyici bir söyleyişi vardır. Halk deyimleri, yer yer atasözlerini içeren şiirlerinde çağının yaşam beğenci, toplum anlayışı sergilenir. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

- 1- Her bir merâm yâre tamâm söylenilmiyor
Olmazsa yâr âşîka râm söylenilmiyor
 - 2- Muhtâc bûs-i lâ'line yârin recâ-yî vasl
Mest olmadıkça asl-ı merâm söylenilmiyor
 - 3- Tenhâde bulsam ol peri-zâdi telâşdan
Lüknet gelüb zebâne kelâm söylenilmiyor
 - 4- Dahl itme bana derd-i dilin söylemez diyü
Âşık ne yapsun âh paşam söylenilmiyor
 - 5- Vâsıf bezmde böyle gazel dest-i yârdan
Nûş itmedikçe bir iki câm söylenilmiyor
- Ölçü: *Nuş itme / dikçe bir i / ki câm söyle / nilmiyor*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Her dilek sevgiliye bütün olarak söylenilmiyor
Sevgili kendini sevene bağlanmazsa söylenilmiyor*
- 2- *Sevgiliye kavuşma yakanışı kızıl dudağına öpmek içindir
Oysa içip kendinden geçmedikçe dileğin gerçeği söylenilmiyor*
- 3- *O peri yaratılışlıyı tenhada bulsam bile
Dilim dolanıyor, tutuluyor söz söylenilmiyor*
- 4- *Beni gönlünün çektiğini söylemez diye suçlama
Seven ne yapsın a paşam söylenilmiyor*
- 5- *Ey Vâsıf, toplantıda, böyle güzel bir gazel
Sevgilinin elinden bir kadeh içmedikçe söylenilmiyor.*

Dil özellikleri:

Merâm: dilek, istek, gönüldeki eğilim, erek.

Râm olmak: bağlanmak, içini açmak, bağlılık göstermek.

Muhtâc: gereksinen, gerekseyen, bir nesneye gereksinme du-
yan.

Bus-i lâ'l: dudağı öpme, kızıl dudağı öpme.

Recâ-yi vasl: kavuşma yakarışı, buluşma yalvarışı.

Asl-ı merâm: isteğin gerçeği, dileğin özü, ereğin ne olduğu.

Peri-zâd: peri yaratılışlı, peri çocuğu, peri nitelikli, sevgili, güzel.

Lûknet gelüb zebâne: dile tutukluk gelerek, dil tutularak.

Telâş: şaşma, şaşırma, ne yapacağını bilmeme, işleri karıştırma.

Dahl itme: suçlama, kınama, suçlu sayma.

Derd-i dil: gönül derdi, kişinin çektiği acı, gönül acısı, iç sıkıntısı.

Dest-i yâr: sevgilinin eli, sevgili eli.

Nûş itmedikçe: içmedikçe, içmeyince.

- 1- Erbâb-ı lûtf-ü himmet o da bir zaman imiş
Biz görmedik inâyet o da bir zaman imiş
- 2- Yâr-i kadimin itmez imiş dostan fedâ
Yârânda mürüvvet o da bir zaman imiş
- 3- Şimdi münâfıkanedir ülfet zamanede
Ahbâb ile mahabbet o da bir zaman imiş
- 4- Hâhiş ne bizde kaldı ne yâr-ü yârânda
Cünbüş mahabbet ülfet o da bir zaman imiş
- 5- Ne zevkler idi leyle-i helvâda yâr ile
Ağız ağıza tatlu sohbet o da bir zaman imiş
- 6- Kim şimdi nazm-ü nesre ider Vâsıf i'tibâr
İnşâ vü nesre rağbet o da bir zaman imiş

Ölçü: Ağz ağza / tatlu sohbet / o da bir za / man imiş
ma'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- Yardım seven, koruyan kimseler varmış o da bir zaman imiş
Yardımseverlik varmış, biz görmedik, o' da bir zaman imiş
- 2- Gönüldeşler eski arkadaşını bırakmazmış
Gönüldeşlerde yardımseverlik o da bir zaman imiş
- 3- Şimdi, çağımızda, karşılıklı söyleşme arabozculuk,
ikiyüzlülük gibidir
Gönüldeşlerle karşılıklı sevgi saygı o da bir zaman imiş
- 4- İstek ne bizde kaldı ne de gönüldeşlerde, tanıdıklarda
Eğlence, tatlı tatlı söyleşme, birbirini sevmek o da bir zaman imiş
- 5- Ne eğlencelerdi onlar, helva gecesi sevgiliyle
Ağız ağıza verip tatlı tatlı konuşma o da bir zaman imiş
- 6- Ey Vâsıf şüire, düzyazıya değer veren kim şimdi
Şüire, güzel yazıya ilgi duyma o da bir zaman imiş.

Dil özellikleri:

- Erbâb-ı lütf-ü himmet:* yardım seven ve koruyan kimseler.
- Înâyet:* yardımseverlik, tanrı yardımı.
- Yâr-i kadim:* eski gönüldeş, eski dost, eski arkadaş, eski sevgili.
- Dostan:* dostlar, gönüldeşler, sevgililer, arkadaşlar.
- Yârân:* gönüldeşler, arkadaşlar, dostlar.
- Mürüvvet:* yardımseverlik, koruyuculuk, el tutuculuk.
- Münafıkane:* arabozucu gibi, ortalığı karıştırıncasına, insanlar arasına kırıngınlık sokarçasına, ikiyüzlüce.
- Ülfet:* tatlı tatlı söyleşme, güzel güzel konuşma (karşılıklı olarak).
- Ahbâb ile mahabbet:* dostlarla karşılıklı tatlı tatlı konuşup söyleşme.
- Hâhiş:* istek, dilek, eğilim.
- Yâr-ü yârân:* sevgili ve dostlar, gönüldeşler, arkadaşlar.
- Cünbüş:* eğlenme, söyleşip eğlenme.
- Leyle-i helvâ:* helva gecesi, eskiden toplanılır helva kavrularak tatlı tatlı söyleşilirdi; buna "Leyle-i helvâ (helva gecesi) denirdi.
- Nazm-ü nesr:* şiir ve düzyazı, koşuk ve düzyazı.
- İ'tibâr:* değer verme, değerli tutma.
- Înşâ:* güzel yazı, ölçülü, uyumlu düzyazı.
- Vü:* ve, ile.
- Nesr:* düzyazının her türü. Ölçülü, uyumlu, ozanca olan düzyazıya eskiden "inşa", öteki türden düzyazıya da "nesr, nesir" denirdi. "İnşa"da yaratıcılık, beceri başlıca koşuldu.

1- Efendim gûş-i efgan it
Beni ağlatma handân it

2- Kerem kıl vasla şâyân it
Ne emrin varsa fermân it

*

3- Bu nâr-i aşk ile her bâr
Derûnum oldı âteş-zâr

4- Ne olmak ihtimâli var
Ne emrin varsa fermân it

*

5- Gözüm tâ subha dek bi-hâb
Gönül bimâr-u can bi-tâb

6- Dilersen yık dilersen yap
Ne emrin varsa fermân it

*

7- Visâlinle beni güldür
Bu zirâ mevsim-i güldür

8- Ya âzâd cyle ya öldür
Ne emrin varsa fermân it

*

9- İdüb azm-i reh-i gülşen
Bugün Vâsıf'la erkenden

10- Efendim işte geldim ben
Ne emrin varsa fermân it

Ölçü: *Efendim iş / te geldim ben*
 mefâilün mefâ'ilün

(Kaynak: Divan, Bel. Kt. 0/664.)

- 1- *Efendim iniltiye kulak ver
Beni ağlatma güldür*
- 2- *Yardım et sana kavuşmaya değer bul
Ne buyruğun varsa bildir*

*

- 3- *Bu sevgi ateşiyle her zaman
İçim ateşlik oldu*
- 4- *Ne olması olasıdır, ne olabilir
Ne buyruğun varsa bildir*

*

- 5- *Gözüm sabaha dek uykusuz
Gönül hasta can yorgun*
- 6- *Dilersen yık dilersen yap
Ne buyruğun varsa bildir*

*

- 7- *Sana kavuşturup beni güldür
Artık gül dönemidir*
- 8- *Ya saliver ya öldür
Ne buyruğun varsa bildir*

*

9- *Gül bahçesine giden yola gir
Bugün Vasıf'la erkenden*

10- *Efendim işte geldim ben
Ne buyruğun varsa bildir.*

Dil özellikleri:

Gûş-i efgan it: çığlığa kulak ver, duy, dinle, işit.

Handân it: güldür (*handân*/gülen).

Vasla şâyân: kavuşmaya değer, buluşmaya değer, yaraşır.

Fermân it: buyur, bildir, buyruğunu bildir.

Her bâr: her zaman, boyuna, her yerde.

Nâr-ı aşk: aşk ateşi, sevgi yalımı.

Ateş-zâr: ateşlik, ateş yeri, ocak.

Derunum: içim, gönlüm.

İhtimal: olası, olasıca, olabilme durumu.

Bi-hâb: uykusuz.

Ta subha dek: sabaha dek, sabaha değin, sabaha kadar.

Bimâr-ü bi-tâb: hasta ve yorgun (*bimâr*/hasta, *bi-tâb*/yorgun, bitkin).

Mevsim-i gül: gül dönemi, gül mevsimi, güllerin açtığı dönem.

Azâd it: saliver, bağdan çöz, özgür kıl, bağımsız kıl.

Azm-i reh-i gülşen: gül bahçesinin yoluna gitme, gül bahçesine giden yola koyulma.

İzzet Molla

Keçecizâde İzzet Molla, 1785 de İstanbul'da doğdu, 1829 da Sivas'ta öldü. Medrese öğrenimi gördü. Bir süre kadılık görevinde bulundu, Keşan'a sürüldü, görevle Sivas'a gönderildi. İzzet Molla, sürgün edildiği Keşan'da başından geçenleri *Mihnet-Keşan* adlı yapıtında işleyince, büyük ün kazandı.

İzzet Molla, divan yazını geleneğini sürdürmesine karşın, şiirlerinde yaşam gerçeklerini, yer.yer yerici, alaylı, eğlenceli bir dille anlatır. Atasözlerine, halk deyimlerine geniş yer verir. Kimi dizeleri atasözü niteliğinde söylenir. Adı geçen yapıtından başka *Gülşen-i Aşk* ile şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

- 1- Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihân harâb
Eyler anı müdâhene-i âlimân harâb
- 2- Bilmez ki iki kat yıkılır kendi halkdan
İster cihân yıkıldığını hânümân harâb
- 3- Amâl-i hayr süllemidir kasr-ı cennetin
Mümkin mi çıkma olsa eger nerdüban harâb
- 4- Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hamuş havz tehi gülsitân harâb
- 5- Çıkamaz bahâra değmede biçâre andelib
Pejmürde bâl vakt şitâ âşiyân harâb
- 6- Elbetde bir sütuni olurdu bu kubbenin
İzzet nihâyet olmasa kevn-ü mekân harâb

Ölçü: çıkamaz ba / hâra değme / de biçâre / andelib
 mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Dünya eğrilikle yıkılmaz ünlüdür bu söz
Onu yıkan bilgilerin dalkavukluğudur*
- 2- *Halktan iki kat çok yıkılacağını bilmez
Kendi evi yıkıldığı için dünyanın yıkılmasını isteyen*
- 3- *Cennet köşkünün merdiveni iyi işlerdir
Merdiven yıkılırsa yukarı çıkma olanağı kalır mı*
- 4- *Evrenin öyle bir bahar dönemine geldik ki
Bülbül susmuş havuz boş gül bahçesi dağılmış*
- 5- *Yoksul bülbül bahara çıkamaz artık
Kanat sarkık dönem kış yuva yıkılmış*
- 6- *Bu kuhbenin bir direği olurdu besbelli
Ey İzzet oluşla varlık yokluğa dönmeseydi.*

Dil özellikleri:

Meşhurdur: ünlüdür, bütün kişilerce bilinir, yaygındır, ağızdan ağıza dolaşmaktadır.

Fısk: doğruluktan ayrılma, eğrilik, sapış.

Müdahene-i âlimân: bilginlerin dalkavukluğu, bilginlerin ikiyeüzölüğü.

Hanümân harâb: evi barkı yıkılmış olan. (Evi barkı yıkılan kimse, dünyanın da yıkılmasını ister, oysa bir kat daha yıkılacağını, halktan iki kat daha çok yıkılacağını bilmez).

Amâl-i hayr: iyi işler, iyi davranışlar, iyi çalışmalar.

Süllem: merdiven, çıkacak.

Kasr-ı cennet: cennet köşkü, cennet konağı.

Nerdüban: merdiven (Türkçede geçen "merdiven" sözcüğü Farsça "nerdübân"ın bozulmuşudur).

Mevsim-i bahâr: bahar dönemi, bahar mevsimi, yazbaşı.

Hamuş: susmuş, suskun.

Havz tehi: havuz boş, havuzda su kalmamış.

Gülsitân harab: gül bahçesi dağılmış, yapraklar dökülüp çiçekler solmuş.

Andelib: bülbül.

Pejmürde: sarkık, dağılmış, dökülmüş, düşük.

Bâl: Kanat. *Pejmürde bâl*: sarkık kanat, uçmaya yetmeyen güçsüz kanat.

Şitâ: kış, kış dönemi.

Aşiyân: yuva, ev bark.

Kevn-ü mekân: varoluş ve varlık, varoluş eylemi ve varolan, varolan ve evren (daha önce açıklandı).

- 1- Seyl-ü âteşden emin olmaz yapılmış hâneler
Rahat isterlerse ma'mur olmasın virâneler
- 2- Bir gelen bir dahi gelmez bak sana ey dehr-i dun
Böyle takdir eylemez mihmânı sâhib-hâneler
- 3- Sahn-i teng-i akla sığsa tevsen-i hâlât-ı ışk
Eylemezdi azm-i sahrâ-yi cünûn divâneler
- 4- Hüsn-ü ıskın şu'lesi birdir nigâh-ı vahdete
Yandı bilmezlikle kendi nârına pervâneler
- 5- Buy-i dâman-ı şarâb-âludum eyler halkı mest
Ben o sarhoşum ki geçdim bunca yıl meyhâneler
- 6- Pâre pâre olmayınca ermedi maksudına
Tesliyetdir sine-i sad çâke izzet şâneler

Ölçü: *Tesliyetdir / sine-i sad / çâke izzet / şâneler*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Yapılan evler selden ateşten kurtulamaz
Yıkıntılar rahatlık isterse bayındır olmasın*
- 2- *Ey aşâğılık dünya sana bir gelen bir daha gelmez
Ev sahipleri konukları böyle incitmez, kırmaz*
- 3- *Sevgi niteliklerinin dikbaşlı atı usun daracık
Alanına sığsa deliler çöllere düşmezlerdi*
- 4- *Varlıkbirliği bakışı için aşk güzelliğinin
Yalını birdir, kelekler bilmeden kendi ateşlerine yandılar⁽¹⁾*
- 5- *Şaraba bulanmış eteğimin kokusu halkı sarhoş eder
Ben bunca yıl meyhaneleri gezen bir sarhoşum*
- 6- *Parça parça olmayınca ereğine varamadı
Ey İzzet yüz parça olan göğüse taraklar birer avutucudur.*

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Seyl-ü ateş: sel ve ateş, sel ve yangın.

Emin: güvenli, güven altına alınmış, güvenceli. (Dizede, "yapılan övler selden, yangından dolayı güvence altında değildir, günün birinde yıkılır, yanar" anlamı işlenmiştir).

Rahat: tedirgin olmama, incinmeme, yıkım görmeme. Dinginlik, dingin, dinlek.

Ma'mur: bayındır, donatılmış, yapılmış.

Hâne: ev, yapı, yuva, barınak, içinde yaşanan kapalı yapı.

Dehr-i dun: aşâğılık dünya, alçak dünya, alçak evren.

Tekdir: çıkışma, incitme, gönül kırma.

Sâhib-hânè: ev sahibi, ev ısı, ev iyesi.

Sahn-ı teng-i akl: usun dar alanı.

Tevsen-i hâlât-ı aşk: aşk niteliklerinin dikbaşlı atı, sevgi eylemlerinin dikbaşlı atı, sevginin kolay kolay gem vurulamayan atı, sevginin azgın atı.

Azm-i sahrâ-yi cûnun: delilerin çöle düşmesi, çalğınların çöle gitmeleri.

Hûsn-ı ışk: aşkın güzelliği.

Nigâh-ı vahdet: tek bakış, bir bakış. (Burada "vahdet" sözcüğü, tasavvufun "varlıkbirliği" anlayışını yansıtır. Bütün varlık türlerinin birlik, bütünlük içinde olduğuna, çokluğunun bir görünüşten öteye geçmediğine inananların gözünde aşkın, güzelin yalımıyla kelebeğin yaklaşıp yandığı mumun yalımı birdir. Kelebek bunu bilmediğinden ışığın yalımına yaklaşıp canından oldu.)

Şu'le: yalım, ateş.

Yandı bilmezlikle kendi nârına: bilmediğinden kendi kendini ateşe attı, kendi ateşine yandı.

Buy-ı dâmân-ı şarâb-âlud: şaraba bulanmış eteğin kokusu.

Sine-i sad-çâk: yüz parça olmuş göğüs.

Tesliyet: avutma, oyalama, gönül eğleme.

Seçmeler

- III -

- 1- Dest-i kutahımızı itmemiş Allah resâ
Menba-i lütfini yoksa elimizle kaparız
- 2- Bize virsün mi Hudâ âb-i hayât-ı tevfik
Hızır bulsak reh-i zulmetde külâhın kaparız

Ölçü: *fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

- 3- Dest-i şekvâmızı çekdik eteğinden el'an
Yakamızdan elini çekmedi çarh-ı bidâd

Ölçü: *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

*

- 4- Bilinmez kıymeti ruşen-dilânın vakt-i feyzinde
Güneş tâ batmadıkça zulmet-i şeb âşikâr olmaz

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

- 5- Tüketdi sanma hezâran hikâyet-i ışkı
O kıssadan dahi söylenmedik neler kaldı

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün*

(Kaynak: Divan, Bl. Kt. 0/241.)

Seçmeler

- III -

- 1- *Tanrı iyi ki kısa elimizi uzatmamış
Yoksa onun başış kaynağını elimizle kaparız*
- 2- *Tanrı bize yardımının can başışlayıcı suyunu versin mi
Karanlık yolda Hızır'ı bulsak başışğını kapar kaçarız.*

*

- 3- *Biz yakınma elimizi onun eteğinden çektik
Acımasız yazgı elini yakamızdan çekmedi.*

*

- 4- *Aydınlık gönüllülerin değeri ıstık saçtıkları dönemlerde bilinmez
Güneş batmadan gecenin karanlığı görülmez.*

*

- 5- *Bülbüller sevgi öyküsünü tüketti sanma
O öyküden de söylenmedik neler kaldı daha.*

ı

Dil özellikleri:

Dest-i kütah: kısa el, her yere yetişemeyen el.

Resâ: ulaşan, yetişen, istenen yere ulaşan.

Menba-ı lütf: başış kaynağı, veriş kaynağı.

Ab-ı hayât-ı tevfik: Tanrı yardımının can verici suyu, tanrı yardımının dirilik, ölümsüzlük veren suyu.

Reh-i zulmet: karanlık yol.

Dest-i şekvâ: yakınma eli, yakınış eli.

Çarh-ı bidâd: acımasız evren, acımasız yazgı, acımasız dünya.

Ruşen-dilân: aydın gönüllüler, aydınlık gönüller.

Vakt-i feyz: ışık saçma dönemi, bolluk dönemi, verimlilik çağı.

Zulmet-i şeb: gecenin karanlığı, gece karanlığı.

Aşikâr: görünme, ortaya çıkma.

Hezârân: bûlbüller... "hezârân" sözcüğü, ayrıca, "binler, binlerce" anlamına da gelir. Biz burada "bûlbüller" anlamını daha uygun bulduk.

Hikâyet-i aşk: aşk öyküsü, sevgi öyküsü.

Pertev Paşa

Gerçek adı Mehmed Said'tir, 1785 te Darıca'da doğdu, 1837 de Edirne'de öldü. Mehmed Ataulah Efendi'den öğrenim gördükten sonra değişik görevlerde bulunarak paşalığa değin yükseldi. Birçok ayaklanmayı bastırmada, savaşta yararlık gösterdi. Türk-Rus savaşının olumsuz sonucu, Yunanistan'ın bağımsızlık kazanması üzerine görevden uzaklaştırıldı. Sonra yeniden görevlendirildi.

Pertev Paşa, divan geleneğini sürdüren başarılı şiiirleriyle ün sağladı. Sevgi konusunu işleyen şiiirlerinde duyarlı, akıcı, ince buluşlarla dolu bir dili vardır. Bütün şiiirleri bir *dıvan*'da toplanmıştır.

- 1- Ol zâlimin sitemleri hep hâtırımdadır
Zahm-ı dilin elemleri hep hâtırımdadır
- 2- Her bir şikenci gerden-i câna kemend ider
Zülfün o piç-ü hamleri hep hâtırımdadır
- 3- Ben kanlı yaş dökerken o hem bâde nûş ider
Ol bezmin iyş demleri hep hâtırımdadır
- 4- Oldı egerçi vuslata tebdil iftirâk
Heccrin henüz o gamleri hep hâtırımdadır
- 5- Cevr-ü cefâsını sayamam yoksa Pertev'â
Ol meh-veşin keremleri hep hâtırımdadır

Ölçü: *Ol meh ve / şin keremle / ri hep hâtı / rımdadır*
 mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *O acımasızın başa kakışlarını unutmadım*
Gönül yarasının acılarını unutmadım
- 2- *Her kıvrımını canın boynuna ip gibi bağlayan*
Saçının bükümlerini unutmadım
- 3- *Ben kanlı yaş dökerden o şarap içerdi*
O şölenin yiyip içme günlerini unutmadım
- 4- *Ayrılık kavuşmaya dönüşmüşse de*
Ayrılığın acılarını daha unutmadım
- 5- *Ey Pertev bana çektiirdiği acıyı üzüntüyü sayamam*
Ancak o ay gibi güzelin iyiliklerini de unutmadım.

Dil özellikleri:

Hep hâtırmdadır: bir tekini bile unutmadım, hepsi belleğimde, gönlümde saklıdır.

Sitem: başa kakış, başa kakma.

O zâlimin: o acımasızın, o sevgilinin.

Zahm-ı dil: gönül yarası, iç acısı.

Gerden-i can: canın boynu, canın gerdanı.

Piç-ü ham: kıvrım ve büklüm.

Şikenc: kıvrım, büklüm.

İtirak: ayrılık, ayrılma, uzak düşme.

Tebdil: dönüşme, değişme, bir biçimden başka bir biçime girme. (*Tebdil oldı:* dönüştü, değişik)

Henüz: daha, şimdi.

Meh-veş: ay gibi, ay gibi güzel, aya benzeyen güzel, sevgili.

Seçmeler

- II -

- 1- Ya matlebi ya meşrebi ya sikleti vardır
Her bezme gelen kimseyi ahhâb mı sandın

Ölçü: *mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ilün*

*

- 2- Gazelde hâl-i dilin yâne yâne şerh cyle
Ki Pertev elden ele belki dest-i yâre gider

Ölçü: *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

(Kaynak: Divan, 1249, Bl.Kt.0/656).

- II -

- 1- Ya dileği ya tutumu ya ağırlığı vardır
Her toplantıya gelen kimseyi gönüldeş mi sandın

*

- 2- Gazelde gönül durumunu yana yana açıkla
Ey Pertev elden ele, geçerek sevgilinin eline gider.

Dil özellikleri:

Matleb: istek, dilek, umuş. Bir işe girişirken varılmak istenen sonuç, düşünülen erek.

Meşreb: tutum, davranış biçimi, tutulan yol benimsenen yöntem.

Siklet: tedirginlikten doğan ağırlık, can sıkıcılık.

Hâl-i dil: gönül durumu.

Dest-i yâr: sevgilinin eli, sevgili eli.

Yâne yâne: yana yana (Türkçe olan bu sözcükler, ölçü gereği Farsça imiş gibi söylenmiş).

Aynî

Hasan Aynî, 1766 da Antep'te doğdu, 1837 de İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü, bir süre Farsça, Arapça okuttu. Yaşadığı dönemin olaylarına "tarih düşürme"kle ün kazanmıştır. Şiirlerinde alay, gülmece, sevgi, yergi gibi değişik konuları işlemiştir. *Nazmü'l-Cavahir*, *Nusretnâme*, *Sâkinâme*, *divan* başlıca yapıtlarıdır.

- 1- Aşık değilim meylim eger yâre değilse
Bak sine-i mecrûhuma pür yâre değilse
- 2- Bu dâirede merkez-i kutbi bulamazsın
Her dem nazarın gerdiş-i pergâre değilse
- 3- Cem'iyet-i uşşâkı niçün itdi perişân
Zülf-i siyehin leşker-i mekkâre değilse
- 4- Bir gün bizi de nâil-i maksud ider elbet
Bu cünbiş-ü devr-i felek âvâre değilse
- 5- Ol gamze-i hunrize fedâ baş ile cânım
Tiğ-i nigehti kasd-i dil-i zâre değilse
- 6- Mahbubeye meyl itdi niçün Kays ile Ferhâd
Hemrâh iki divâne-i biçâre değilse
- 7- Ayni dür-i dendânını vasf eylemez ey şuh
Her beytinin elfâzı güher-pâre değilse

Ölçü: *Bak sine / i mecruhu / ma pür yâre / değilse*
 mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ulün

- 1- *Aşık değilim eğilimim sevgiliye değilse
Bak yaralı göğsüme yara dolu değilse*
- 2- *Bu dönen yerde dönüş odağı bulamazsın
Her zaman bakışın pergelin dönüşüne yönelik değilse*
- 3- *Aşıklar tophuluğunu neden dağıttı
Kara saçın tuzak kurucu aldatıcı asker değilse*
- 4- *Elbet bizi de günün birinde ereğe ulaştırır
Göğün bu dönüşü, bu eğlencesi boşuna değilse*
- 5- *O kan dökücü baygın bakışın yoluna can baş koyarız
Bakışın kılıcı düşkün gönülü öldürmek için değilse*
- 6- *Kays ile Ferhâd neden bir güzeli sevdi
Bu iki yoksul deli birbirinin yoldaşı değilse*
- 7- *Ey çapkın güzel, Aynî dişinin incisini anlatmaz
Her beytindeki sözler birer inci tanesi değilse.*

Dil özellikleri:

Sîne-i mecruh: yaralı göğüs, yarılıp açılmış göğüs.

Pür yâre: yara dolu, çok yaralı (yara sözcüğünün Türkçe olması-na karşılık, Ölçü gereği yâre biçiminde söylenmesi divan şiirinde bir gelenek oldu).

Dâire: dönen yer, dönme yeri, işlerin döndürüldüğü, görüldüğü yer (daire sözcüğünün kökeni "dönmek" anlamına gelen "devr"dir. Daire ise "döner", "döndürülen" demektir.)

Merkez-i kutbi: dönüş odağı, çevresinde dönülen nesne.

Her dem: her zaman, boyuna, sürekli.

Gerdiş-i pergâr: pergelin dönüşü.

Cem'iyet-i uşşâk: aşıklar topluluğu, aşıkların derli toplu, düzenli oluşu, aşıklar cemiyeti, âşıkların bilinçli oluşu. (*cem'iyet*/topluluk, toplanti, şölen toplu oluş, dernek).

İtdi perişân: dağıttı, düzenini bozdu, neden aşıkların aklını başından oldu?

Leşker-i mekkâr: tuzak kurucu asker, tuzağa düşürücü savaş eri, aldatıcı er.

Nâil-i maksud: ereğe ulaşan, dileği olan, isteği yerine gelen.

Cünbiş-ü devr-i felek: göğün dönüşü ve eğlencesi.

Gamze-i hun-riz: kan dökücü baygın bakış.

Fedâ: adama, yoluna koyma, kendini bir nesne uğrunda tüketme.

Tiğ-i nigeş: bakış kılıcı.

Kasd-i dil-i zâr: düşkün gönülü öldürme, düşkün gönüle saldırma.

Mahbube: sevgili (kadın), sevilen (kadın).

Hemrâh: yoldaş, yol arkadaşı.

Divâne-i biçâre: yoksul deli.

Dür-i dendân: diş incisi, dişin incisi, inci gibi diş.

Güher-pâre: inci tanesi, inci.

- 1- Ol serv-i revân gelse de refâtârını görsem
Bûlbûl gice söylense de güftârını görsem
- 2- Öldürse o beyzâde beni gam mı çekerdim
Tiğ-i nigeh-ü gamze-i hunhârını görsem
- 3- Bir zerreye bin mihr-i dırâhşânı satardım
Hal-i siyeh-ü hüsn-i pür-envârını görsem
- 4- Bir dahi şeb-ü ruzine dehrin nazar itmeme
Zülf-i siyeh-ü pertev-i ruhsârını görsem
- 5- Tuti gibi Aynî ne şekerler yerim amma
Ol dilberin âyine-i didârını görsem

Ölçü: Öldürse / o beyzâde / beni gam mı / çekerdim
 mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ulûn

(Kaynak: Divan, 1258.)

- 1- *O yürüyen selvi boylu gelse de yürüyüşünü görsem
Bülbül gece ölse de ötüşünü görsem (dinlesem)*
- 2- *O soylu kişi beni öldürse kaygı mı duyardım
Bakışının kılıcını kan döken göz süzüşünü görsem*
- 3- *Bir kırıntıya bir parlak güneşi değiştirdim
Işık saçan yüzünü ve kara benini görsem*
- 4- *Evrenin geccsine gündüzüne bir daha bakmam
Yanağının aydınlığını ve kara saçını görsem*
- 5- *Ey Aynî papağan gibi ne şekerler yerim ancak
O güzelin yüzünün aynasını görsem.*

Dil özellikleri:

Serv-i revân: akıp gider gibi yürüyen selvi, böyle bir selviye benzetilen güzel, sevgili.

Reftâr: yürüyüş, gidiş.

Güftâr: söz, konuşma, söyleme.

Bey-zâde: soylu kişi, bey-oğlu.

Gam mı çekerdim: kaygı mı duyardım, üzülür müydüm.

Tiğ-i nigah: bakış kılıcı.

Gamze-i hunhâr: kan dökücü göz süzüş. *Zerre:* kırıntı, bir nesnenin en ufak bölümü.

Mihr-i dırahşan: parlak güneş, parlayan güneş.

Hâl-i siyeh: kara ben.

Hüsn-i pür-envâr: ışık saçan yüz, ışık saçan güzellik,

Şeb-ü ruz: gece gündüz, gece ve gündüz.

Dehr: evren, dünya.

Nazar itmam: bakmam.

Perçev-i ruhsâr: yanağın aydınlığı, yanağın parlaklığı.

Tuti: papağan, dudu, dudu-kuşu.

Şekerler yerim: tatlı sözler söylerim, tatlı tatlı konuşurum.

Ayine-i didâr: yüzün aynası, güzellik aynası... (eskiden papağını aynanın karşısına koyarak konuştururlarmış. Özân bu olayı gözönünde bulunduruyor).

Leylâ Hanım

Moralizade Hamdi Efendi'nin kızıdır, özel eğitim gördü, özellikle İzzet Molla'dan yazın bilgileri edindi. Mevlevî tarikatı'na girdi. 1847 de İstanbul'da öldü. Kadın olmasına karşılık, şiirlerinde bir erkek duyarlılığı sezilir. Dili akıcı, kimi buluşları incedir. Bütün şiirlerini bir *divan*'da toplayarak, sağlığında bastırdı (1844).

Leylâ Hanım, XIX. yüzyıl divan şiirinde, etkili olmuş ilk kadın ozan sayılır. Duygularını açık bir dille söyleyişi kimi tutucu yazarları, ozanları öfkelenmesine karşın, onları bile esinlemiştir.

- 1- Kıl meclisi âmâde ne dilerse disünler
İç dilber ile bâde ne dilerse disünler
- 2- Anber gibi kâküllerini bir gice âşık
Şemm cyledi rüyâde ne dilerse disünler
- 3- Bend itdi dili silsile-i zülfine dildâr
Hâlâ ben o sevdada ne dilerse disünler
- 4- Gam mı bugün cyclerse ahibbâ beni ta'yib
Bir bir çıkar ukbâda ne dilerse disünler
- 5- Bu kara yüzüm ağ olsa da ruz-i cezâda
Şimdi bana dünyâde ne dilerse disünler
- 6- Alemde nedir farkı bana medh ile zemmin
Sağ olsun ahibbâ da ne dilerse disünler
- 7- Leylâ o peri-rûye biraz arz-ı hulus it
Düş pâyine tenhâda ne dilerse düşünler

Ölçü: *Leylâ o / peri-ruye / biraz arz-ı / hulus it*
 mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Toplantıyı düzenle ne derlerse desinler
Güzelle şarap iç ne derlerse desinler*
- 2- *Anber kokulu saçlarını bir gece aşık
Düşte kokladı ne derlerse desinler*
- 3- *Sevgili, gönüllü saçının zincirine bağlad
Ben gene o sevgi yolundayım ne derlerse desinler*
- 4- *Gönüldeşler bugün beni suçlasa da üzülmem
Bir bir ahrette çıkar ortaya ne derlerse desinler*
- 5- *Yargı günü bu kara yüzüm ak olsun da
Şimdi, dünyada, bana ne derlerse desinler*
- 6- *Evrende benim için, övme de birdir yerme de
Gönüldeşler sağ olsun da ne derlerse desinler*
- 7- *Ey Leylâ, o peri yüzlüye biraz içini dök
Tenhada ayağına düş ne derlerse desinler.*

Dil özellikleri:

Amâde kılmak: düzenlemek, elverişli duruma getirmek, yararlanılır biçime sokmak.

Silsile-i zülf: saçın zinciri, saçın ardarda dökülüğü, saçın bağ bağ oluşu, saç bağı.

Ta'yib: suçlama, kötüleme, kınama.

Ruz-i cezâ: yargı günü, insanların ölümden sonra dirilip yargılanacakları gün (İslam inançlarına göre).

Ahibbâ: gönüldeşler, yakınlar, tanıdıklar.

Arz-ı hulus: sokulma, yaklaşma, içini dökme, içini açma, içinden geçeni söyleme.

Medh: övme.

Zemm: yerme, kötüleme.

Peri-ru: peri yüzlü, güzel.

Düş pâyine: düş ayağına, ayağına kapan.

- 1- Bûlbûl gibi her şâm-ü seher nâlelerim var
Bihûde değil sen gibi bir gonca-terim var
- 2- Bigâne niçünmahrem ola bâğ-ı visâle
Havf etme misin kim benim âh-ı scherim var
- 3- Tâ cânıma kâr itdi benim ta'ne-i ağyâr
Söyletme beni dahi gönülde nelerim var
- 4- Hâlim benim âşıklığıma şâhid-i âdil
Al kan ile memlu mu değil dîdelerim var
- 5- Ağyâre yine arz-i cemâl itdün a kâlîr
Ketmeyleme vallahi o fenden haberim var
- 6- Ol şuh bizümle ideli ahdı ferâmuş
Leylâ gibi cyvâh gönülde kederim var

Ölçü: *Ketm eyle / me vallahi / o fenden ha / berim var*
 mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1260.)

- 1- *Bülbül gibi her gece gündüz iniltilerim var
Boşuna değil senin gibi bir yeni açmış goncam var*
- 2- *Kavuşma bahçesine yabancı neden gelsin
Korkmaz mısın benim sabahları çıkan ahım var*
- 3- *Yabancıların suçlamaları canıma dokundu
Beni söyletme daha gönülde nelerim var*
- 4- *Aşk olduğumun en güvenilir tanığı durumumdur
Kızıl kanla dolmuş gözlerim var*
- 5- *A inançsız gene yabancılara yüzünü gösterdin
Boşuna gizleme o oyundan edindiğim bilgiler var*
- 6- *O çapkın bizimle olan anlaşmayı unuttu
Ey Leylâ, senin gibi, gönülde üzüntüm var.⁽¹⁾*

(1) Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Şâm-ü seher: gece gündüz, akşam sabah.

Nâle: inilti, çığlık, ağlayış.

Gonca-ter: yeni açmış gonca, yeni çıkmış gonca.

Bâğ-ı visâl: kavuşma bahçesi, buluşma yeri.

Bigâne: yabancı, bildik olmayan.

Ah-ı seher: sabah ahı, sabah çığlığı.

Havf etmemisin: korkmaz mısın.

Ta'ne-i ayyâr: yabancıların suçlaması, başkalarının suçlaması.

Şâhid-i âdil: güvenilir tanık, doğru söyleyen tanık.

Memlu: dolu, dolmuş

Arz-ı cemâl: yüzünü gösterme, görünme.

Ahdı ferâmuş etmek: anlamayı unutmak, verilen sözü unutmak, dediğini yapmamak.

Leylâ gibi: Mecnun'un sevdiği "Leylâ" gibi, ozan bu dizede kendi adı ile "Leylâ" denen masal kadını arasında bir bağlantı kuruyor.

Şeref Hanım

1809'da İstanbul'da doğdu, 1861 de öldü. Şeyhülislam Aşir Efendi ailesindendir. Babası Nebil bey de ozandı. Şeref Hanım özel öğrenim görmüş, Mevlevi tarikatı'na girmiştir. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirlerinde özel yaşamından kaynaklanan etkileyici bir duyarlılık sezilir.

Şeref Hanım'ın kadın duyarlılığını bütün incelikleriyle dile getiren bir *terci-i bendi*, çağında birçok ozana esin kaynağı olmuştur. Bir *divan*'ı vardır.

- Terci-i bend -

- 1- Öz cânı bile gâh olur ağyâr sanurdum
Gözden sakınurdum gül-i bi-hâr sanurdum
- 2- Biçâre dile merhametin var sanurdum
Lütf-ü keremin her dem-ü her bâr sanurdum
- 3- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum
- 4- Çokdandır enis-i dil-i güm-râh değilsin
Güyâ ki benim hâlîme âgâh değilsin
- 5- Ağyâre neden hemdem-ü hergâh değilsin
Bilmez miyim evvelki gibi âh değilsin
- 6- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum
- 7- Evvel ne idi eylediğin arz-ı mahabbet
Aldanmayayım bâdezin etsen de mürüvvet
- 8- Öldür beni billâh dile geldi nedâmet
Bir dahi eger veririsem nâfile siklet
- 9- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdâr sanurdum

10- Zâtın gibi sanma Şeref'i mâil-i ağıâr
Ne kimseye dilbeste ne bir ferde olur yâr

11- Dâmânına dört elle sarılmış dil-i nâçâr
Hicrân ile noksan mı bulur aşk-ı fedâkâr

12- Eyvâh efendim seni ben yâr sanurdum
Kendim gibi billâhi vefâdar sanurdum

Ölçü: *Hicrân i / le noksan mı / bulur aşk-ı / fedâkâr*
 me'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ulün

(Kaynak: Divan, 1292.)

- 1- *Öz canı bile gün olur yabancı sanırdım
Gözden sakınırdım dikensiz gül sanırdım*
- 2- *Yoksul gönüle acıman var sanırdım
Bağışın yardımın her zaman var sanırdım*
- 3- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım*
- 4- *Çoktandır yolunu şaşmış gönüle arkadaş değilsin
Benim durumumu bilmez gibisin*
- 5- *Yabancılar neden yakınlık duyarsın
Bilmez miyim ah önceki gibi değilsin*
- 6- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım*
- 7- *Önceleri gösterdiğin o sevgi o yakınlık neydi
Bundan sonra yakınlık göstersen de aldanmam*
- 8- *Öldür beni tanrı tanık olsun gönül pişman oldu
Bir daha seni sıkmam, sana ağırlık vermem*
- 9- *Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım*

- 10- Kendin gibi Şerefî yabancılara yakınlık duyar sanma
Ne kimseye gönül bağlar ne de yar olur
- 11- Yoksul gönül dört elle eteğine sarılmış
Aynlıkla özverili kimsenin sevgisi azalır mı
- 12- Ne yazık efendim seni ben yar sanırdım
Kendim gibi tanrı tanık olsun vefalı sanırdım

Dil özellikleri:

Gâh olur ağıâr sanurdum: gün olur yabancı sanırdım, bir olur yabancı sanırdım.

Gül-i bihâr: dikensiz gül.

Lütf-ü kerem: bağış ve acıma, bağış ve koruma.

Her dem-ü her bâr: her zaman ve her yerde.

Vefâdâr: vefalı, yakınlık gösteren, yakın olan.

Enis-i dil-i güm-râh: yolunu şaşırmış gönülün arkadaşı, yolunu şaşırın gönüle yardımcı olan arkadaş, dert ortağı.

Hâlîme âgâh: durumunu bilen, durumundan anlayan, beni bilen.

Hemdem: sıkı fıkı, içli dışlı, can ciğer arkadaş.

Hergâh: her zaman, her gün, boyuna aralıksız, sürekli.

Hemdem-ü hergâh: sıkı fıkı ve her zaman (*Dizenin açıklanışı şöyle:* neden yabancılarla her zaman değil de arada bir sıkı fıkı olmaktadır, gizliden gizliye yakınlıklar kurmaktadır).

Arz-ı mahabbet: sevgiyi ortaya koyma, sevgiyi açıklama.

Bâdezin: bundan sonra, şimden sonra.

Nedâmet: yaptığından acı duyma, pişmanlık.

Nâfile siklet: boş yere ağırlık verme, gereksiz yere üzme, can sıkma.

Mâil-i ağıâr: yabancılara eğilim duyma, başkalarına eğilim gösterme, başkalarını sevme.

Dilbeste: gönül vermiş, gönül bağlamış, gönlü bağlı, sevmiş, birine aşık olmuş.

Dil-i nâçâr: düşkün gönül.

Aşk-ı fedâkâr: özveri sevgisi, özverili kimsenin sevgisi.

Lebib

Mehmed Lebib, 1785 te İstanbul'da doğdu, 1867 de orada öldü. Özel bir öğrenim gördü. Mektupçuluk Kalemî'nde görev aldı. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirlerinde, yer yer, yaşamıyla ilgili gerçek konuların sergilendiği görülür. Halk deyimlerine, atasözlerine yer verir. *Cevahir-i mütteka*, *Tuhfe-i Vehbi Şerhi*, şiirlerinin toplandığı *divan*'ı vardır.

- 1- Tîrinin peykânın alma sîne-i üryândan
Bir o kaldı itdüğün in'amdan ihsândan
- 2- Başdan ayağa kadar endâmına âyineyim
Sensin ey meh-ru görünen çeşmine her yandan
- 3- N'cylesün dil-hastegân-ı aşka baksun da tabib
Fark müşkildir o gunc derdleri dermândan
- 4- Çok temâşa cyledim seyrân-geh-i uşşâkda
Görmedim asla mürüvvet görmüşî hubândan
- 5- Hiç değil çâk-i giribân itmeğe hâzırlanır
Bazı kerre âşıkın el çekse de dâmândan
- 6- Yâr pinhân olsa gönlünde acerb olmaz Lebib
Bilmiyor musun periler gizlenür insândan

Ölçü: *Hiç değil çâ / k-i giribân / itmeğe hâ / zırlanır*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Son Asır Türk Şairleri, İbnülemin Mahmud Kemal.)

- 1- *Okunun temrenini çıplak göğüsten çıkarma
Ettiğin iyilikten bağıştan bir o kaldı*
- 2- *Baştan ayağa değin boyuna bosuna aynayım
Ey ay yüzlü her yandan gözüme görünen sensin*
- 3- *Tabib aşkın gönül hastalarına baksın da da ne yapsın
Derleri dermandan ayırmak öylesine güçtür*
- 4- *Aşıkların dolaştıkları yerde çok gezip gözledim
Güzellerden yakınlık iyilik göreni görmedim*
- 5- *Yakasını yırtmaya çalışıyor başka bir iş yapmıyor
Arada bir aşkın eteğinden el çekse bile*
- 6- *Ey Lebib, sevgili gönlünde gizlense şaşılata değil
Bilmez misin periler insandan gizlenir.*

Dil özellikleri:

Sine-i uryân: açık göğüs, çıplak göğüs

Tirinin peykânın: okunun temrenini.

În'am: iyilik, yardım, koruma, birine karışılıksız bir nesne verme.

Meh-ru: ay yüzlü, güzel, sevgili.

Dil-hastegân-ı aşk: aşkın gönül hastaları, aşkın hasta gönüllü olanları.

Fark müşkildir: ayırmak güçtür, seçmek güçtür.

Seyran-geh-i uşşâk: aşkların gezip dolaştıkları yer, aşkların gezi yeri.

Hubân: güzeller.

Mürüvvet: yardım, iyilik, yakınlık.

Çâk-i girâbân: yakayı yırtma, yakayı açma, göğsü açma.

Pinhân: gizli (halk inançlarına göre, periler insanlara görünmez, onlardan kaçınır, saklanırlarmış).

Leskofçalı Galib

1828 de Leskofça'da doğdu, 1867 de İstanbul'da öldü. Üsküp Valisi İsmail Paşa'nın oğludur. Özel öğrenim gördükten sonra değişik devlet görevlerinde bulundu. Tuna Gazetesi'nde yazılar yayımladı.

Leskofçalı Galip, yetiştiği dönemde, divan geleneğini sürdürenler arasında en başarılı ozan olarak bilinir. Şiirlerinde, divan geleneği gereğince tasavvuf, bilgelik, sevgi konuları işlenir. Yer yer yüzeysel kalan şiirlerinde uyum, söyleyiş kolaylığı başlıca özelliğidir. Çağında olduğu gibi, ölümünden sonra da, *Divan* geleneğine bağlı ozanları etkilemiştir. Şiirleri bir *divan*'da toplanmıştır.

- 1- Fikr-i vasl-ı nigâr var dilde
Bir muhâl intizâr var dilde
- 2- Hüsine Cibril olur hayrân
Öyle bir şevk-i yâr var dilde
- 3- Hânümân-sûz-i dehr olur havfım
Bir müşevveş şerâr var dilde
- 4- Şevk-ı hâlinle dâğ dâğ olalı
Feyz-i lütf-i bahâr var dilde
- 5- Gark-ı seylâb-ı hun olur çeşmim
Kanlı bir cuybâr var dilde
- 6- Gördüğüm şûha mâilim Galib
Bir garib ıztırâr var dilde

Ölçü: *gark-ı seylâ / bı hunı olur / çeşmim*
 fâ'ilutün mefâ'ilün fa'lün

- 1- *Sevgiliye kavuşma düşüncesi var gönülde*
Olanaksız bir bekleyiş var gönülde
- 2- *Cebrail bile güzelliğine tutulur*
Öyle bir sevgilinin özlemi var gönülde
- 3- *Korkarım ki evreni yakar yok eder*
Karışık bir kıvılcım var gönülde
- 4- *Beninin özlemiyle yanıp yaranalı*
Bahârın getirdiği bir verimlilik var gönülde
- 5- *Gözüm kan seline batar*
Kanlı bir ırmak var gönülde
- 6- *Gördüğüm sultana eğilim duyuyorum Galib*
Şaşılası bir gereksinme var gönülde.

Dil özellikleri:

Fikr-i vâsı-ı yâr: sevgiliye kavuşma düşüncesi.

Muhâl: olanaksız, olması elden gelmeyen, olmayacak olan, gerçekleşmesi çok güç.

İntizâr: bekleyiş, bekleme.

Cibril: Cebrail, tanrı'ya yakın dört melekten biri.

Şevk-i yâr: sevgili özlemi, sevgilinin güzelliğinin parlıtısı.

Hânümân-suz-i dehr: evreni yakıp yok edici, evrende ne varsa yakan.

Havf: korku, kaygı.

Müşevveş: karışık, karmakarışık, anlaşılmaz.

Şerâr: kıvılcım, yalım.

Şevk-i hâl: yüzdeki benin özlemi, yüzdeki bene duyulan özlem, derin bir coşkuya kapılma, kendinden geçme.

Dâğ dâğ: yaralı, yara üstüne yara.

Feyz-i lütf-i bahâr: baharın getirdiği verimlilik, baharın yarattığı bolluk.

*Hâl :*Yüzdeki ben, tasavvufta derin coşku, kendinden geçiş.

Gark-ı seylâb-ı hun: kan seline batmış.

Cuybâr: ırmak, akarsu.

İztirâr: gerekim, gereksinme.

- 1- Hat-ı nev-hîz gelmiş rûy-i âle inceden ince
Yine horşid yüz tutmuş zevâle inceden ince
- 2- İderdim câme-hâb-ı nâzda bir buseye cür'et
Eger kalkışmasa çeşmi su'âle inceden ince
- 3- Kılı kırka yarar üstâd-ı tab'-ı nükte-perdâzım
Miyânın her ne dem alsam hayâle inceden ince
- 4- Dehân-ı tengidir var ise ger ol nokta-i mevhum
K'alur erbâb-ı hikmet anı kaale inceden ince
- 5- İdüb târ-ı beyâni hadde-i i'câzdan imrâr
Girişdin Galibâ arz-ı kemâle inceden ince

Ölçü: *Girişdin Gâ / libâ arz-ı / kemâle in / ceden ince*
 mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Al yüzünde ayva tüyleri çıkmış inceden ince
Yine güneş batmaya başlamış inceden ince*
- 2- *Naz yatağında onu öpmeyi göze alırdım
Gözü sonu sormaya kalkışmasa inceden ince*
- 3- *Kılı kırka yaran bir güzel söz ustası olurum
Ne zaman belini düşlesem inceden ince*
- 4- *Onun o küçücük ağız soyut bir noktadır
İnce düşünceli onun üzerinde düşünür inceden ince*
- 5- *Söz ipliğini ince buluş kıvracağından geçirerek
Ey Galib başarı göstermeye koyuldun inceden ince.*

Dil özellikleri:

Hat-ı nev-hiz: yeni çıkan tüy, yüzde yeni çıkan ayva tüyleri, ergenlik tüyleri.

Ruy-i âl: al yüzü, al yanak, kızarmış yüz, parlak yüz.

Zevâl: batma, batış.

Câme-hâb-ı nâz: naz yatağı.

Buseye cür'et: öpmeye kalkma, öpmeyi göze alma.

Su'âl: soru, su'âle kalkmak. Soru sormak, sorguya çekmek.

Üstâd-ı tab'-ı nûkte-perdâz: güzel söz söyleme ustası, güzel söz söyleyecek yaratılıştaki olan usta.

Dehân-i tengî: küçücük ağız, daracık ağız.

Nokta-i mevhum: soyut nokta, yalnız düşüncede var olan nokta, kuruntu varlığı olan nâkta.

K'alur: ki alır.

Erbâb-i hikmet: bilge, ince düşünceli.

Târ-ı beyân: söz ipliği, söz söyleme ipliği.

Hadde-i i'caz: ince buluş haddesi.

Hadde: saçları kıvrırmak için kullanılan özel demir araç, saç kıvrıcağı, kıvrıcak. İnce bir demir çubuk olan hadde, ateşte kızdırılarak, kıvrılmak istenen saçlar ona dolanır, bir süre durur, soğuduktan sonra çekilir, saçlar kıvrık kıvrık olur.

Arz-ı kemâl: başarı gösterme, olgunluk gösterme.

- 1- Mest-i aşkım bâde-i serşâr bitsün bitmesün
Ben hamuşum sohbet-i ahyâr bitsün bitmesün
- 2- Nâmurâdidir murâdım tâ ezel bu bâğda
Verd-ü hâr-ı devlet-ü idbâr bitsün bitmesün
- 3- Eyledim ben hânkah-ı dilde ikmâl-i usul
Gerdiş-i gerdûn-i bed-girdâr bitsün bitmesün
- 4- Andelibim bir güle ağyârdan âsûde-hâl
Gülşen-i âlemde verd-ü hâr bitsün bitmesün
- 5- Na't-ı hüsnün ol bütün nazm eyle Gâlib haşre dek
Vâridât-ı âlem-i efkâr bitsün bitmesün

Ölçü:

Na't-ı hüsnün / ol bütün nazm / eyle Gâlib / haşre dek
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1335, İstanbul.)

- III -

- 1- *Ben aşk sarhoşuyum dolup taşan şarap bitsin bitmesin*
Ben sustum erdemliler toplantısı bitsin bitmesin
- 2- *Yaratılıştan beri bu bağda dileğim mutsuzluktur*
Mutsuzluğun, yüceliğin diken, güllü bitsin bitmesin
- 3- *Ben gönül konağında yöntemleri sona erdirdim*
İşi kötü giden evrenin dönüşü bitsin bitmesin
- 4- *Bir güllün, yabancı kaygısı çekmeyen bülbülüym*
Evren güllüğünde gül, diken bitsin bitmesin
- 5- *Ey Galib, o put gibi güzelin dünya durdukça*
güzellik övgüsünü şüre geçir
Düşünceler evreninin içe doğuşları bitsin bitmesin.

Dil özellikleri:

Mest-i aşk: aşk sarhoşu, sevgiyle kendinden geçmiş.

Bâde-i serşâr: kadehi doldurup taşan şarap, dolup taşan şarap, kadehten taşan şarap.

Sohbet-i ahyâr: erdemliler toplantısı, gönüldeşlerin toplanıp karşılıklı konuşarak eğlenmesi.

Nâ-murâdi: mutsuzluk, dileğe eremeyiş.

Murâd: dilek, istek, mutluluk.

Tâ ezel: yaratılıştan beri.

Verd-ü hâr-ı devlet-ü idbâr: mutsuzluk ve yüceliğin dikenini ve gülü.

Hânkah-ı dil: gönül konağı, gönül tekkesi.

İkmâl-i usul: yöntemleri sona erdirmeye, bütün yöntemleri uygulayarak son aşamaya vardırma.

Gerdiş-i gerdun-i bed-girdâr: işi kötü giden evrenin dönüşü.

Asude-hâl: kendince mutlu, tedirgin olmayan, durumu iyi.

Gülşen-i âlem: evren güllüğü, evrenin gül bahçesi.

Verd-ü hâr: gül ve diken (*verd*/gül, *hâr*/diken).

Na't-ı hüsni: güzellik övgüsü (na't, eski yazında, Peygamber'i övmeye düşüncesiyle yazılan şiire denir).

Nazm eyle: şiir yaz, şiirleştir, şiir düzenle.

Vâridât-ı âlem-i efkâr: düşünceler evreninin içe doğuşları (*vâridât*/içe doğuşlar, içe doğan yüksek düşünceler).

Osman Nevres

1820 de Sakız'da doğdu, 1876 da İstanbul'da öldü. Yazın alanında "Nevres-i Cedid" diye de anılır. Özel öğrenim gördü, özellikle Fars dili ve yazını üzerinde çalıştı, değişik devlet görevlerinde bulundu. Sevgi konularını işleyen şiirlerinde özlem, ayrılık, sıkıntıları ağır basar. Türkçe şiirleri yanında Farsça gazelleri de vardır. Osman Nevres bir "geçiş dönemi ozanı" olduğu için yeniden çok eskiye, divan geleneğine bağlıdır. Türkçe, Farsça şiirlerinden oluşan *divan*'ı vardır.

- 1- Kani bezm-i mahabbetde kadeh-nûş olduğum günler
Uyub keyf-i şarâba mest-ü medhuş olduğum günler
- 2- Kalur mı yirde âhum tire-ruz eyler seni elbet
Hayâl-i târ-i zülfünle siyeh-puş olduğum günler
- 3- Beni bir târ-ı zülfe takmadun hep ber-havâ oldu
Sana mânend-i giysu halka-der- gûş olduğum günler
- 4- İnanmam bâdezin peymânına hâtır-nişânımdır
Nazardan düşdüğüm demler ferâmûş olduğum günler
- 5- Yıkarsın gönlümi gelmez mi ayâ yâdına zâlim
Seninçün hâk-ber-ser hâne-ber-dûş olduğum günler
- 6- Olur mânend-i ney pür-dâğ sinem şerh olundukça
Seninle bezm-i meyde dûş-ber-dûş olduğum günler
- 7- Bana kanun-i yek-ruze değil bihuşluk Nevres
Benim pek çokdur öyle meyle bîhûş olduğum günler

Ölçü:

Benim pek çok / dur öyle mey / le bihuş ol /duğum günler

mefâ'ilün

mefâ'ilün

mefâ'ilün

mefâ'ilün

- 1 -

- 1- *Nerde muhabbet meclisinde kadeh çektiğim günler
Şarabın etkisiyle kendimden geçtiğim günler*
- 2- *Ahım yerde kalır mı gününü geceye döndürür senin
Saçının teli hayaliyle karalar giydiğim günler*
- 3- *Beni saçının bir teline takmadın hep havaya uçtu
Sana saç gibi kulak halkası olduğum günler⁽¹⁾*
- 4- *Bundan sonra sözüne inanmam, gönlümde birer izdir
Gözden düştüğüm, unutulduğum günler*
- 5- *Gönlümü yıkarsın ey acımasız düşünmez misin nerde o
Senin için başı yerde kapı kapı dolaştığım günler*
- 6- *Göğsüm ney gibi yaralarla dolar açıldıkça
Seninle şarap meclisinde omuz omuza olduğum günler*
- 7- *Ey Nevres çılgınlık bir günlük iş değil benim için
Benim pek çoktur şarapla kendimden geçtiğim günler.*

(1) Önce Açıklamalar'a bakınız.

Dil özellikleri:

Kanı: nerde, hani.

Bez-m-i mahabbet: tatlı tatlı konuşup söyleşme toplantısı, muhabbet meclisi, konuşup eğlenilerek geçirilen toplantı, birbirini seven kimse-lerin düzenledikleri toplantı.

Kadeh-nuş: kadeh çekme, kadehle içki içme.

Keyf-i şarab: şarabın etkisi, şarabın yarattığı sevinçli durum.

Mest-ü medhuş: sarhoş ve kendinden geçmiş, kendinden geçmiş, iyice içip sızmış.

Tire-ruz: kara gün, günün kararması, günün karanlığa dönüşme-si.

Hayal-i târ-i zülf: saç telinin hayali, saç telinin gönüldeki görüntü-sü.

Siyeh-puş: karalar giymiş, karaya bürünmüş.

Mânend-i giysu: saç gibi, saç teli gibi.

Halka-ber-guş: kulak halkası, kulağın çevresinde halka gibi do-laşma, saçın kulak çevresinde kıvrılarak halka gibi olması.

Bâdezin: Bundan sonra.

Hâtır-nişân: gönülde kalan iz, bir olay nedeniyle gönülde kalan belirti, olayı anmaya, unutmamaya yarayan belirti, iz.

Ferâmuş: unutma, anmama, adını etmeme.

Hâk-ber-ser: başta toprak, başı toprağa değen, başına toprak koyan, boynu bükük.

Hâne-ber-duş: kapı kapı dolaşan, belli bir yeri olmayan (evi omuzunda gezen).

Nazardan düşmek: gözden düşmek, unutulmak, değeri kalma-mak.

Mânend-i ney: ney gibi, kaval gibi.

Pür-dâğ: yaralı, yaralarla dolu (yanık yarası dolu).

Duş-ber-duş: omuz omuza.

Yek-ruze: bir günlük, tek günlük.

Şerh etmek: açmak, açıklamak, yorumlamak.

Bihuş: kendinde olmayan, dengesi bozuk, başı dönmüş.

Kanun-i yek-ruze: bir günlük yasa, bir günlük iş, tek günlük olay.

- 1- Sergeşte eyleyen benî zülfün havâsıdır
Bâdi bu inkılabe mahabbet belâsıdır
- 2- Virdikçe pend perçemine bend olurdu dil
Çeksün belâ-yi kaydini şimdi cezâsıdır
- 3- Düşmezdik ol gülün heves-i reng-ü bûyine
Hâre ilişdiren bizi bû-yi vefâsıdır
- 4- Kan ağladık o mertebe gamdan ki söylenen
Halkın dilinde eşkimizin mâcerâsıdır
- 5- Eşk-i demâdem ile yıkılmaz sarâ-yi dil
Kâr itmez ana seyl ki aşkın binâsıdır
- 6- Bigânelikden özge gönül gördüğün nedir
Göster o bi-vefâyı kimin âşinâsıdır
- 7- Nevres beni düşürdi dile ârzu-yi dil
Hep çekdiğim cihanda benim dil belâsıdır

Ölçü: *Hep çekdi / ğim cihanda / benim dil be / lâsıdır*
 mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Divan, 1290.)

- 1- *Beni baştan çıkaran saçının sevgisidir
Bu değişmenin nedeni de sevgi denen yıkumdur*
- 2- *Perçemine öğüt verdikçe gönül bağlanırdı
Bu yıkım yükünü çeksin şimdi çekeceği vardır*
- 3- *O gülün renginin, kokusunun sevgisine kapılmazdık
Bizi dikene bulaştıran ona bağlılığın kokusudur*
- 4- *Üzüntüden öylesine çok kan ağladık ki söylenen
Halkın dilinde gözyaşımızın serivenidir*
- 5- *Gönül konağı boyuna akan gözyaşıyla yıkılmaz
Ona sel dokunmaz o sevginin yapısıdır*
- 6- *Ey gönül yabancılıktan başka ne gördün sevgiliden
Göster o vefasız kimin yakınıdır, tanıdığıdır*
- 7- *Ey Nevres beni dile düşüren gönül isteğidir
Benim yeryüzünde çektiğim hep dil belâsıdır.*

Dil özellikleri:

Sergeşte: baştan çıkmış, başı dönmüş, kendinden geçmiş.

Zülfün havâsı: saçının sevgisi, saçının havası.

Belâ-yi kayd: bağlanma belâsı, bağlılık belâsı.

Heves-i reng-ü bu: koku ve renk eğilimi, koku ve rengi sevmek, koku ve renge eğilim duyma.

Bu-yi vefâ: vefa kokusu

Eşk-i demâdem: sürekli gözyaşı, boyuna akan gözyaşı.

Sarâ-yi dil: gönül konağı, gönül sarayı.

Arzu-yi dil: gönül dileği, gönül isteği.

Sırrı Rahile Hanım

1814 te Diyarbakır'da doğdu, 1877 de İstanbul'da öldü. Özel öğrenim gören Sırrı Rahile Hanım Arapça-Farsça öğrenmiş, yaşamı süresince şiirle uğraşmıştır: Divan şiiri geleneğini sürdürdü, özellikle "ağıt" türünde olan bir şiiri çağının birçok ozanını etkilemiştir. Sırrı Rahile Hanım'ın akıcı, uyumlu, kolay anlaşılır, duygulu bir dili vardır. Şiirleri, eski dergilerde, dağınık kalmış "divan" bütünlüğü kazanmamıştır.

- 1- Feragat gelmişim fâni cihandan hasm-ı cânândır
Ne bilsün mihribanlık resmin ol kim aslı nâdândır
- 2- Felek dil-hâhım üzre dönmedi bergeşte devrandır
Nihâl-i nâzeninimden cüdâ hâlim perişandır
- 3- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
- 4- Bahârın ruz-i nevrizin duyub şâd olsa hep güller
Dirüb gisulârin tebrike bağa gelse sünbüller
- 5- Bu esna her taraftan nağme-sâz olsa şirin diller
Dil-i pür-derdimi guş itse bülbül ney gibi inler
- 6- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
- 7- Bu bağın serv-kad bir lâle-izârımdan ayrıldım
Dıraht-ı ömrümün şirin sühan-bârımdan ayrıldım
- 8- Melâmet eylemen Allah içün yârımdan ayrıldım
Hakikat râhının Mansur'iyem dârımdan ayrıldım
- 9- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa

- 10- Firâkı dud-i hasrettir çıkar kandil-i cânımdan
Şemâda kat-be-kat ebr-i bahâr olmuş dehânımdan
 - 11- Göreydi hüznümü Ya'kub firâr iderdi yanımdan
Demâdem pür rumuz eyler Hudâ hep üstühanımdan
 - 12- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
 - 13- Kaza peykânına nâ-gâh ciğer-pârem siper oldu
Nişâne uğradı takdir-i rabbânî yerin buldı
 - 14- Açub per mûrg-i ruhi bâğ-ı firdevse revân oldu
Terahhum itmedi bu nâ-tüvânı yakdı yandırdı
 - 15- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
 - 16- Nihâni şem'-i aşka yanmaya pervâneyim şimdi
İçi dildâr ile memlu dişi bigâneyim şimdi
 - 17- Bırak bu âh-ü zârı hasret-i humhanciyim şimdi
Felek câmile sem nûş etmişem mestaneyim şimdi
 - 18- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
 - 19- Salâdır ehl-i aşka cem'olub irfanı görsünler
Sarây-i halvete hükmeyleyen sultanı görsünler
 - 20- Mclâmet hırkasında gizlenen üryânı görsünler
Hele vaktim yok imdi Sırrı-i suzânı görsünler
 - 21- Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dopdolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eger yüz bin bahâr olsa
- (Kaynak: Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, Murad Uraz, 1940.)

Diî özellikleri:

Feragat gelmişim: bıraktım, geçtim, önem vermiyorum, benim gözümde bir değeri kalmamış.

Fânî cihan: gelip geçici dünya, ölümlü dünya.

Hasm-ı cânân: sevgili düşmanı, sevgiliye düşman olan.

Mihribanlık resmin: acıyıp koruma töresini, yardımseverlik gele-neğini, sevgi gösterme kuralını.

Aslı nâdândır: soydan bilgisizdir, baştan beri bilgisizdir.

Dil-hah: gönül isteği, gönül dileği, gönül uyarınca.

Bergeşte devrân: tersine dönen, karşıt yönde dönen.

Nihâl-i nâzenin: nazlı fidan, ince güzel fidan (burada "şevgili" anlamındadır).

Cüdâ halim perişandır: ayrı düştüm durumum kötüdür.

Gül goncası veş: gül goncası gibi.

İhtiyâr itmez: istemez, benimsemez, alışkanlık edinmez.

Bahârın ruz-i nevrüzin: baharın başlayış gününü, ilkbahar başlan-gıcını, ilkbaharın geldiğini.

Dirûb giysuların: saçlarını toplayarak.

Tebrike: kutlamaya.

Bu esna: bu ara, bu arada, bu sıra, bu sırada.

Nağme-sâz: türkü söyleyen, şarkı okuyan.

Şirin diller: tatlı diller.

Dil-i pür-derdimi: üzüntü dolu gönlümü.

Guş itse: dinlese, duysa.

Serv-kad: selvi boylu, uzun boylu, alımlı.

Lâle-i'zâr: lâle yanaklı, kızıl yanaklı.

İ'zâr: yanak, yüz.

Dıraht-ı ömrümün: yaşama ağacımın, yaşam ağacımın.

Sühan-bâr: söz söyleyen, konuşan (*şirin sühan-bar*/güzel söz söyleyen, tatlı konuşan).

Melâmet eylemen: kınamayın.

Hakikat râhının Mansur'iyem: gerçek yolunun Mansur'uyım (Mansur daha önce açıklandı).

Dâr: darağacı, ölüm yargısının asılarak uygulandığı özel yer.
Firâkı: ayrılığı, ondan ayrılış, ondan uzak kalış.
Dud-i hasret: özlem dumanı.
Kandil-i can: can kandili, can ışıldağı, can ışıklığı.
Kat-be-kat: kat kat (Kat Türkçedir, Farsça be ekiyle birleştirilerek kat kat, üst üste anlamını içeren sözler türetilmiş).
Ebr-i bahâr: bahar bulutu.
Dehân: ağız.
Hüznümi: acımı, üzüntümü, çektiğim acıyı.
Firâr iderdi: kaçardı, uzaklaşırdı, giderdi.
Demâdem: boyuna, durmaksızın, ara vermeksizin, sürekli.
Pür rumuz eyler: çok anlamlar çıkarır (eskiden kemiklere bakarak birtakım anlamlar çıkarmak, geleceği öğrenmeye çalışmak büyücülerin işlerindendi).
Pür rumuz eyler Hüdâ hep üstühanımdan: Tanrı kemiklerimden yazgıyla ilgili birtakım anlamları açıklar, başıma geleceklerin kemiklerimden öğrenilmesini sağlar.
Kaza peykânı: yazgı okunun temreni.
Ciğer-pârem: ciğerimin parçası, canım gibi sevdiğim.
Nişâne uğradı: erek oldu, kendisine ölüm oku atıldı.
Takdir-i rabbâni yerin buldu: Tanrının yazdığı yerine geldi, tanrının buyurduğu oldu.
Açup per: kanat açıp, kanat açarak.
Mûrg-i ruh: can kuşu, ruh kuşu.
Bâğ-ı firdevse revân oldu: cennet bahçesine gitti, cennet bahçesine uçtu.
Terahhum itmedi: acımadı, esirgemedi.
Nâ-tüvân: bitkin, güçsüz.
Nihâni: gizli, saklı.
Şem'-i aşk: sevgi mumu, aşk mumu.
Dildâr ile mumlu: sevgili ile dolu.
Dişi bigâne: dıştan yabancı, yabancı görünen.
Hasret-i hum-hâne: şarap mahzeninin özlemi (şarap mahzenine özlem duyuyorum, çok mu çok içip acımı unutmak istiyorum, anlamında).
Felek câmile: yazgı kadehiyle.

Sem nuş etmişem: ağı içmişim.
Ah-ü zâr: ah edip inleme.
Salâdır: çağrıdır, seslenmedir.
Ehl-i aşk: seven, aşktan anlayan, aşık olan.
Cem'olub: toplanıp, toplanarak.
İrfan: gönül bilgisi, sezgi bilgisi.
Sarâ-yi halvet: yalnızlık konağı, toplumdan uzak kalarak kendi başına, yalnız, yaşama yeri.
Hükmeyleyen sultan: egemen olan sultan (burada, Özânın ölümüne ağladığı kimse).
Melâmet hırkası: kınama hırkası, görünüşe aldırış etmeme, gösterişten uzak kalıp kendi gönlünce, belli kurallara uymadan, davranma.
Uryân: çıplak, soyunmuş, bütün varlıklardan el çekmiş.
Sırrı-i suzân: yanıp yakılan Sırrı (ozanın kendi adı).

Ziver Bey

Mehmed Ziver Bey, 1821 de Kafkasya'da doğdu, 1879/80 de Trabzon'da öldü. Kafkasya'dan Trabzon'a gelince Vali Hazinesarazade Osman Paşa'nın kedhüdası, ozan Hüseyin Revnak Efendi, kendisini oğul edinerek yetiştirdi. Türlü devlet görevlerinde bulundu. Divan yazını geleneğini sürdüren şiirleriyle ilgi topladı. Özellikle yöresel deyimler, ata-sözleri gibi dil varlıklarını içeren şiirleri önemli sayılır. Ziver Bey, daha çok, "*Hamsi Gazeli*" adı verilen şiiriyle ün sağladı.

Şiirleri, toplanmamış, dergilerde dağınık durumdadır.

•

- I -

- Hamsi Gazeli -

- 1- N'ola hamsi bulsa şöhrat günde bin kurbânı var
Kanı var hem canı var mercân gibi çeşmânı var
- 2- Sen ne zann itdin a zurnam hamsi-i can-perveri
Borularla makdem-i teşrifinin i'lânı var
- 3- Kahraman dinse Trabzon halkına el-hak sczâ
En za'îfin bir sepet hamsi için bin kanı var
- 4- Başına cem'eyleyüb çekmiş hisâba âlemi
Allah Allah hamsinin bir mahşer-ü mîzânı var
- 5- İşte "Sasu" işte ecza-hâne işte çârşu
Hamsi suyundan müessir kande göz dermânı var
- 6- Bu meseldür kim balık bilmez ise Hâlk bilür
Bir kuru hamsi kimin bir kimseye ihsânı var
- 7- Bir fakirin ger iki küp hamsisi medfun ise
Şübhe yok "Karun"dan â'lâ servet-ü sâ mânı var
- 8- Bi-tekellûf bir kofa su sarf ider mihmânına
Tuzlu hamsinin aceb eltâf-i bî-pâyân-ı var

9- Bir elinle kuyruğun muhkemce tut da sonra yut
Hamsiyi ekl itmenin de yolu var erkânı var

10- Bilmeyen der ya cemeldir ya Trabzon tanrısı
Hamsinin ol rütbe Ziver i'tilâ-yi şânı var

Ölçü: *Bir elinle / kuyruğun muh / kemce tut da / sonra yut*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Hamsi-nâme, Hamamizâde İhsan, 1928.)

- 1- *Hamsi ün kazansa ne olur günde bin kurbanı var
Kanı var, canı var, mercan gibi gözleri var*
- 2- *A zumnam sen can besleyen hamsiyi ne sandın
Onun yücelik veren gelişi bile borularla duyulur*
- 3- *Trabzon halkına kahraman dense uygun düşer
En güçsüzünün bile bir sepet hamsi için bin kanı var*
- 4- *Halkı başına toplayıp yargılamaya başlamış
Allah Allah hamsinin bir yargı günü var*
- 5- *İşte Sasu, işte eczahane işte çarşı
Hamsi suyundan daha etkili göz ilacı nerde var*
- 6- *Bu bir atasözüdür, balık bilmezse Tanrı bilir,
Derler, kim kime bir kuru hamsi vermişse unutulmaz*
- 7- *Bir yoksulun iki küp gömülmüş hamsisi varsa
O, ünlü Karın'dan daha varlıklı demektir*
- 8- *Üstüne varmadan konuğuna bir kova su içirir
Tuzlu hamsinin böyle şaşulası sonsuz bağışı var*
- 9- *Bir elinle kuyruğundan sıkıca tut sonra tut
Hamsiyi yemenin de yolu yordamı var*
- 10- *Bilmeyen onu ya deve ya da Trabzon tanrısı sanır
Ey Ziver, hamsinin öylesine yüce bir sanı var.*

Dil özellikleri:

Şöhret: ün, şan, tanınma, bilinme.

Çeşmân: gözler.

Hamsi-i can-perver: can besleyen hamsi.

Makdem-i teşrif: yücelik veren geliş.

Borularla i'lân: boru çalarak duyurma (eskiden, Trabzon'da hamsi bol çıkınca, halka boru çalınarak duyurulurdu).

El-hak: doğrudur, yerindedir.

Sezâ: yaraşır, uygun, yakışır.

Mahşer-i mizân: kalkım günü (kıyamet günü) ölülerin dirilip yargılanması.

Sasu: XIX. yy.da (1874) Trabzon'da görevli bulunan, Avusturyalı ünlü bir doktor.

Çârşu: çarşı, alışveriş yeri.

Ecza-hane: eczane, ilâç satılan, ilâç yapılan yer.

Karun: ilkçağda altınlarının çokluğu, varlıklılığı ile ün salmış bir kral.

Servet-i sâ mân: varlık, bolluk, zenginlik.

Bi-tekellüf: üstüne varmaksızın, üstüne düşmeksizin, üstelemeden.

Eltâ-i bi-pâyân: sonsuz bağış, sınırsız bağış, çok veriş (*eltâ* /lütüflar, bağışlar, verişler).

İ'tilâ-yi şan: ün yüceliği, şan yüceliği.

Cemel: Deve.

Ziya Paşa

1825 te İstanbul'da doğdu, 1880'de Adana'da öldü. Özel öğrenim gördü, küçük yaşta Saray çevresine girdi, Fransızca öğrendi, değişik görevlerde bulundu. Yeni Osmanlılar Derneği'ne katıldı, Avrupa'ya kaçtı. Özellikle Namık Kemal'in yakın arkadaşı oldu, yurda dönünce yüksek devlet görevlerine getirildi, "paşa" sanıyla valiliğe atandı.

Ziya Paşa, yaşadığı dönemde, toplumun Avrupa ile Doğu arasında gidiş-gelişler çizdiği bir ortamda yeraldı. Öğrendiği Fransızcanın etkiyle, şiirde "yeni"nin değerini vurgularken, bağlı bulunduğu gelenek gereği "eski"yi de yaşatmaya çalıştı. Bu nedenle eski-yeni çelişkisinin ozanı olarak tanındı. Halk şiirini savunurken "gazel" türünden de örnekler vermeyi yeğledi. Yeniliği savunurken eskiden yararlandı. Bu tutumu dolayısıyla eskiyi tutanlarca da, yeniden yana olanlarca da sevidi. Şiirlerinde kullandığı deyimler, atasözleri geniş bir ilgi alanı yarattı. Eski ile yeni-nin karışımından oluşan bu "karma görüş" Tanzimat Dönemi'nin simgesi niteliğindedir. Burada Ziya Paşa, Divan şiiri geleneğini sürdüren eğilimiyle ele alınmıştır.

Ziya Paşa'nın şiirinde yergi, alay, sevgi, gönül uyarınca yaşama (rindlik), yenilik, öğüt gibi değişik konular yeralır. *Zafernâme*, *Harâbat*, başlıca ürünleridir. Ölümünden sonra bütün şiirleri değişik adlar altında toplanmıştır. (Eş'ar-ı Ziya, 1881; Külliyyat-ı Ziya Paşa, 1925).

- 1- Renc-i hâtır virmesün feryâd-ü efganlar sana
Gül'izârım sen hemân sağ ol fedâ canlar sana
 - 2- Çok mudur ser-der-hevâ-yi zülfün olmak rûzgâr /
Bir perisin ki müsahhardır Süleymanlar sana
 - 3- Çünbüş-i müjgânını hâtır-nişân kıl muttasıl
Bergüzâr-ı yârdır ey dil bu peykânlar sana
 - 4- Sen ki şâh-ı hüsn-ü ânsın elverir mi sevdiğim
Dilşikenlikler bu nakz-ı ahd-ü peymanlar sana
 - 5- Kandesin ey dâmen-i ümmîd bilmem kandesin
Çâk-i çâk-i hasret olmuşdur giribânlar sana
 - 6- Sen hıram itsen gelür cuşâ melekler şevkten
Ya nasıl sabr cylesün ins ile insanlar sana
 - 7- Hey ne sengin-dilsin ey kâfir ki te'sir eylemez
Ahlar feryâdlar çâk-i giribânlar sana
 - 8- Aşıkana bir zemin-i tâze gösterdin Ziyâ
Gıpta eylerlerse şayandır sühandanlar sana
- Ölçü: , Gıpta eyler / lerse şâyan / dır sühandan / lar sana
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Ağlayıp inlemeler gönül acısı vermesin sana
Gül yanaklı sen sağ ol canlar fedadır sana
- 2- Esen yelin saçına kapılması çok mu
Sen perisin Süleymanlar büyülenip tutulmuş sana
- 3- Kirpiklerinin oynayışını gönüle yönelt
Ey gönül temrenler sevgiliden andaçtır sana
- 4- Sen güzellik sultanısın sevdiğim yakışır mı
Gönül kırmalar sözünden dönmeler sana
- 5- Ey umut eteği neredesin bilmem neredesin
Bütün yakalar özleminden yırtık yırtık olmuş
- 6- Sen salınıp yünisen sevinçten melekler coşup oynar
İnsaf et insanlar nasıl katlansın sana
- 7- Ey inançsız sen ne taş yüreklisin ki
Ahlar iniltüler çılgınlıklar etki eylemez sana
- 8- Ey Ziyâ aşıklara yine yeni bir alan gösterdin
Ozanlar seni inrenirlerse yaraşır.

Dil özellikleri:

Renc-i hâtır: gönül acısı, gönül kırıklığı, üzüntü.

Feryâd-ü efgan: ağlama ve inleme, inleyiş ve çığlık.

Gül'izâr: gül yanaklı.

Ser-der-hevâ-yi zülf: saçın havasına kapılma, saça tutulma.

Rûzgâr: yel, rûzgâr, esen yel.

Müşahhar: büyülenmiş, tutulmuş, gönül vermiş.

Cünbüş-i müjgân: kirpiklerin kıvılcığı, kirpiklerin oynayışı.

Hâtır-nişân: gönüle yönelme, gönülü erek edinme.

Muttasıl: sürekli, boyuna, ara vermeksizin.

Bergüzâr-ı yâr: sevgilinin andaçı, sevgilinin armağanı (Anadolu halk ağzında bergüzâr'a "gönderme" denir.

Yarım gitti gurbete

Gelir göndermeleri

dizelerinde "gönderme" sözcüğü armağan, hediye anlamındadır.)

Peykân: temren, okun ucundaki kıvrık demir.

Şâh-i hüsn-ü ân: güzellik sultanı.

Dilşiken: gönül kıran, inciten, üzen.

Nakz-i ahd-ü peymân: sözünden dönme, sözünde durmağa.

Dâmen-i ümmid: umut eteği, umuş eteği.

Çâk-çâk-i hasret: özlemle yırtık yırtık, özlem nedeniyle yırtık yırtık olmuş.

Giribân: yaka.

Hırâm itmek: salınmak, salına salına yürümek.

Cuşâ gelmek: coşmak.

İnsâf: gönül ölççeği, gönül dengesi, gönül tartısı (gönülde doğru-yu eğriden, iyiye kötünden ayırma yeteneği).

Sengin-dil: taş yürekli, acımasız.

Zemin-i tâze: yeni alan, yeni yer, yeni yol.

Sühandan: ozan, güzel söz söyleyen.

- 1- Yârân dağıldı sohbet-i meyhâne kalmadı
Ol işret ol mahabbet o peymâne kalmadı
- 2- Guş itmem eski nâ'raları kuy-i yârdan
Guyâ ki deşt-i aşkda divâne kalmadı
- 3- Her târı oldu berzede-i dest-i rûzgâr
İtdükleri o zülf-i perişâne kalmadı
- 4- Hep âşinâ-yi devlet-i ihsanın oldu halk
Bir benden özge bezminc bîgâne kalmadı
- 5- Yakdın fütâde-gânını hâkister eyledün
Ey şem' külfet eyleme pervâne kalmadı
- 6- Dilbeste olma âleme sultan isen dahi
Bir mülkdür cihan ki Süleyman'e kalmadı
- 7- Herkes zebun-i fikr-i maaş oldu asrda
Evvelki şevk-i meclis-i rindâne kalmadı
- 8- Taşlar yedirdi nan yerine bir zaman felek
Nan virdi şimdi âh ki dendâne kalmadı
- 9- Olmaz o şuha hiç birisi kâr-ger Ziyâ
Afsun tükendi denmedik efsâne kalmadı

Ölçü: *Taşlar ye / dirdi nan ye / rine bir za / man felek*
me'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Ziya Paşa'nın Şiirleri, 1967 Ankara, Edebiyat Yayınevi.)

- 1- *Arkadaşlar dağıldı meyhane söyleşmesi kalmadı
O içme o sevgi o kadeh kalmadı*
- 2- *Sevgilinin yöresinden eski sesler duyulmuyor
Sanırım sevgi çölünde daha çılgın kalmadı*
- 3- *Her teli yelin elinde derlenip toparlanmış
Yapukları o dağınık saçın yanına kalmadı*
- 4- *Bütün halk başış yüceliğinin yakını oldu
Toplantına benden özge yabancı kalmadı*
- 5- *Sana gönül verenleri yaktın küle döndürdün
Ey mum boşuna emek çekme kelebek kalmadı*
- 6- *Sultan isen de evrene gönül bağlama
Evren öyle bir ülkedir ki Süleyman'a kalmadı*
- 7- *Çağımızda herkes geçim düşüncesinin tutsağı oldu
Eski gönül erleri topluluğunun kıvançlı kalmadı*
- 8- *Yazgı bir süre ekmek yerine taşlar yedirdi
Şimdi ekmek verdi ne yazık ki diş kalmadı*
- 9- *Ey Ziyâ o çapkın güzeli kimse etkileyemez
Büyü tükendi söylenmedik masal da kalmadı.*

Dil özellikleri:

Yârân: arkadaşlar, yakınlar, tanıdıklar, dostlar, gönüldeşler.

Sohbet-i meyhâne: içki içilen yerde söyleşme, meyhane söyleşmesi, meyhanede karşılıklı söyleşip eğlenme.

Mahabbet: sevgi, karşılıklı konuşma, tatlı tatlı söyleşip eğlenme.

Kuy-i yâr: sevgilinin yöreni, sevgilinin oturduğu yer.

Berzede-i dest-i rûzgâr: yelin elinde derlenip toparlanma, yelin avucuna alınmış (güzelin saçını yelin eline geçerek dağılıp uçuşmaktan kalmış, kımıldamaz olmuş).

Deşt-i aşk: sevgi çölü, aşk çölü.

Âşinâ-yi devlet-i ihsân: bağış yüceliğinin yakını, bağış yüceliğiyle yakınlık kuran, bağış yüceliğinden yararlanan.

Bezmine bigâne: toplantına yabancı, topluluğuna yabancı kalan.

Fütâde-gân: gönül verenler, düşkünler.

Hâkister: kül, ocak külü.

Külfet eyleme: emek çekme, kendini yorma, başkalarına ağırlık verme, başkalarını sıkma.

Dilbeste: gönlü bağlı, birine tutulmuş, gönül vermiş.

Zebun-i fikr-i maaş: geçim düşüncesi tutsağı, geçim düşüncesiyle yenik düşen.

Şevk-i meclis-i rindâne: gönül erleri topluluğunun kıvancı, rindlere yaraşır meclisin mutluluğu.

Nan: ekmek.

Dendane: diş.

Kâr-ger: etkileyen, etkileyici.

Afsun: büyü, büyü yapma aracı, büyüleme.

Efsâne: masal, gerçeküstü olay, gerçekdışı olay, söylence.

Yenişehirli Avni

1826 da bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan, Yenişehir'de doğdu, 1883 te İstanbul'da öldü. Özel öğrenim gördü, bir süre devlet görevlerinde bulundu.

Yenişehirli Avni, divan geleneğini sürdüren ozanların sonuncusu, çağının en başarılısı sayılır. Bütün divan şiiri kavramlarını, kendine özgü bir anlayışla kullanan Avni'nin şiirinde bağlı bulunduğu Mevlevi tarikatı'nın derin etkisi görülür. O da, içinde bulunduğu topluluğunun görüşü gereği, geçmişten kaynaklanan bir düşünceyi benimsemiş, şiirlerinin odağına sevgiyi oturtmuş, yer yer bilgelik, dünya varlığına önem vermezlik eğilimindedir. Kimi şiirlerinde İslam felsefesinin izleri görülür.

Avni'nin şiirleri, eksik olarak, bir *divan*'da toplanıp bastırılmıştır. Ayrıca *Ateş-gede*, *İr'at-ı Cünun*, *Bülbülnâme*, *Abnâme* gibi yapıtları vardır.

- 1- Yâre fâş it râzını amma zebânın duymasın
Güft-ü gû-yi vuslatı rûh-i revânın duymasın
- 2- Şöyle bi-huş ol kemâl-i mesti-i vuslatla kim
Yâr ağuşunda yatsın cism-ü cânın duymasın
- 3- Öyle mest ol yâd-i yâr ile dem-i uhrâda kim
Darb-ı tiğ-i merki cism-i nâtüvânın duymasın
- 4- Küşte-i aşk ol velâkin öyle bî-ruh olma kim
Zevk-i pâ-bus-i nigâri üstühânın duymasın
- 5- Reng-ü bûdan telh-ü şirinden olub âsude-his
Avni'yâ bir bâde nûş it kim dehânın duymasın

Ölçü: *Reng-ü budan / telh-ü şirin / den olub â / sude his*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *İçini sevgiliye aç, ancak dilin duymasın
Kavuşma günü dedikodusunu ruhun duymasın*
- 2- *Kavuşma sarhoşluğuyla öylesine kendinden geç ki
Sevgili kucığında yatsın canın, gövden duymasın*
- 3- *Sevgili özlemiyle öyle kendinden geç ki ölürlen
Ölüm kılıcının vuruşunu bitkin gövden duymasın*
- 4- *Aşk ölüsü ol, ancak sevgilinin ayağını öpüş tadını
Kemiğin duymayacak durumda cansız olma*
- 5- *Renk ve kokuyu, acı ve tatlıyı öyle sezmez ol ki
Ey Avni içtiğin şarabı ağzın duymasın.*

Dil özellikleri:

Yâre fâş it râzını: sevgiliye içini (sırrını) aç.

Zebânın: dili.

Güft-u gu-yi vuslat: kavuşma dedikodusu, kavuşma günü yapılan dedikodu, kavuşma söyleşmesi.

Ruh-i revân: yürüyen ruh, akan ruh, gövdede dolaşan ruh.

Bi-huş: kendinden geçmiş, duygusuz.

Kemâl-i mesti-i vuslat: kavuşma sarhoşluğunun son aşaması, kavuşmada kendinden geçişin en yüksek düzeyi.

Yâr ağuşunda yatsın: sevgili kucağında yatsın.

Cism-ü cân: gövde ve can.

Yâd-i yâr: sevgili özlemi.

Dem-i uhrâ: ölüm dönemi, ölürlen, ölüm durumunda.

Darb-ı تیغ-i merk: ölüm kılıcının vuruşu, öldürücü kılıç vuruşu.

Cism-i nâtuvan: bitkin gövde, güçsüz gövde.

Küşte-i aşk: sevgiden ölen, sevginin öldürdüğü, sevgi ölüsü, aşk ölüsü.

Bi-ruh: cansız, duygusuz.

Zevk-i pâbus-i nigâr: sevgilinin ayağını öpüşün tadı.

Üstühân: kemik

Reng-ü bû: renk ve koku.

Telh-ü şirin: acı ve tatlı.

- 1- Gel ser-i kabrimde dur bir lâhza ey simin beden
Nûrdan bir serv dikmişler hayâl itsün gören
- 2- Mânevi emvâtdır dünyada cümle zindegân
Herkesin düşunda içyüzden kefendir pırchen
- 3- Câme giydirdsen bana dibâ-yi firdevs olsa da
Ben şchid-i tiğ-i aşkım iktizâ itmez kefen
- 4- Nakş-ı nâ-budum ki mir'ât-i vücudundur senin
Cilve-göster bende sen mādum-i mutlak sende ben
- 5- Yârsız Avni bana meyhâne düzeh-zâr olur
Yârdan mehcur olan uşşâka gurbetdir vatan

Ölçü: Gel ser-i kab / rimde dur bir / lâhza ey si / min beden
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Ey gümüş gövdeli gel mezarımın başında dur
Görenler ışıktan bir selvi dikmiş sansınlar*
- 2- *Dünyadaki bütün diriler anlam bakımından ölüdür
Herkesin omuzunda içyüzünden bir kefenlidir gömlek*
- 3- *Bana giydireceğin giysi cennet kumaşı olsa bile
Ben sevgi kılıcıyla ölmüşüm bana kefen gerekmez*
- 4- *Ben görünmeyen bir süsüm senin gövdenin aynası
Bende görünür bende sende salt yokluğum*
- 5- *Ey Avni, bana sevgilisiz meyhane cehennem yeridir
Sevgiliden ayrılan aşıklara vatan gurbettir.*

Dil özellikleri:

Ser-i kabr: mezar başı, mezarın başı.

Simin beden: gümüş gövdeli.

Emvât: ölüler, ölmüşler.

Zindegân: diriler, yaşayanlar.

Duş: omuz.

Pirehen: gömlek.

Dibâ-yi firdevs: cennet kumaşı.

Şehid-i tiğ-i aşk: sevgi kılıcıyla ölen, aşk kılıcının şehidi.

İktiza itmez: gerekmez.

Nakş-ı nâ-bud: görünmeyen süs, görünmeyen bezek.

Mir'ât-i vücud: gövdenin aynası, gövde gözgüsü.

Çilve-güster: görünen, gösteren, bir nesnenin yüzeyinde titreşerek görünen.

Mâ'dum-i mutlak: salt yokluk, kesin yokluk, kesinlikle yok olmuş.

Duzeh-zâr: cehennem yeri.

Mehcur: ayrılmış, uzak kalmış.

- 1- Hırâmân ol ki nahl-i Tûr refât etdi sansunlar
Yine mihr-i tecelli arz-i didâr etdi sansunlar
 - 2- Cemâlin seyreden ehl-i tenâsüh Mısr-ı hüsn içre
Zuhur-i Yusufî Allah tekrâr etdi sansunlar
 - 3- O guna zahir ol kim şâhid-i halvet-geh-i lâhut
Cemâlin suret-i insanda izhâr etdi sansunlar
 - 4- Kıyametler koparsun tal'atın ey mihr-i istiğnâ
Kaza şems-i sabahu'l-haşri bidâr etdi sansunlar
 - 5- Tekellüm etsün ey Avni O ma'suk-i Mesihâ-dem
Görenler ruh-i kudsi meyl-i güftâr etdi sansunlar
- Ölçü: Görenler ruh / i kudsi meyl / i güftâr et / di sansunlar
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1- *Öyle bir salın ki Tur ağacı yürüdü sansınlar
Tanrısal ıfık yüzünü gösterdi sansınlar⁽¹⁾*
- 2- *Ruhun göçüşüne inananlar güzellik Mısırında yüzünü gördükçe
Tanrı Yusuf'un ortaya çıkışını yineledi sansınlar güzeli*
- 3- *Öyle bir görün ki tanrısal evrenin eşsiz güzeli
Yüzünü insan örneğiyle ortaya koydu sansınlar*
- 4- *Ey yücelik güneşi parlaklığın ortalığı allak bullak etsin
Yazgı kalkın gününün sabahında doğan güneşi gösterdi sansınlar*
- 5- *Ey Avni o İsa soluklu sevgili bir konuşsun da
Görenler kutsal ruh konuşmaya başladı sansınlar.*

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Hırâmân ol: salınıp yürü, salın.

Nahl-i Tur: Tur ağacı, tanrı'nın bir ışık biçiminde, peygamber Musa'ya görüldüğü dağda biten kutsal ağaç.

Reftâr etdi: yürüdü, salındı.

Mihr-i tecelli: görünüş güneşi, Tur dağında tanrı'nın ışık biçiminde Musa'ya görünmesi, tanrı'nın görünüş alanına çıkışı.

Arz-ı didâr: yüzünü gösterme, görünme.

Cemâlin: yüzün, yüzünü.

Ehl-i tenâsuh: ruhların gövdeden gövdeye geçerek yaşamı sürdürdüğüne inanan kimse. Eski bir inanca göre, ölümsüz olan ruh, gövdeden ayrılınca başka bir varlığa geçerek yaşamını sürdürür.

Mısr-ı hüsn: güzellik Mısrı, güzellik ülkesi.

Zuhur-i Yusuf: Yusuf peygamberin ortaya çıkışı, görünüşü. (Yusuf peygamberin ruhu, ölümünden sonra başka bir varlığa geçerek, kendini sürdürüyor. Ruh göçüne inananlar senin yüzünü görünce, Yusuf'un ruhu, senin gövdede yeniden ortaya çıktı sansınlar ey sevgili.)

O gunâ: o biçimde, öyle bir türde.

Zâhir ol ki: görün ki, görün.

Şahid-i halvet-geh-i lâhut: tanrısal evrende tek başına yaşayan güzel.

Şâhid: güzel (bu dizede tanrı anlamında), tanık.

Suret-i insan: insan biçimi, insan örneği, insan görünüşünde olan.

Lâhut: tanrısal evren, tinler evreni.

İzhâr: ortaya koyma, gösterme.

Mihr-i istiğnâ: yücelik güneşi, eşsiz güneş (bu dizede sevgili, tanrı anlamında).

Tal'at: parlaklık, aydınlık, yüz güzelliği.

Şems-i sabahu'l-haşr: kalkım günü sabahının güneşi, ölümden sonra diriliş sabahının güneşi.

Bidâr: yandırma, gösterme, görünme.

Tekellüm: konuşma, söz söyleme.

Ma'suk-ı Mesihâ-dem: İsa gibi, soluğuyla, ölüleri diriltiren sevgili.

Ruh-i kuds: kutsal ruh, tanrısal ruh.

Meyl-i güftâr: konuşmaya başlama, söylemeye başlama.

- 1- Bu cûş-u hurûşî nereden âb da bilmez
Bu devr-i garibâneyi dulâb da bilmez
- 2- Ebru-yi işâretle bilinmez yola girdik
Bu kible-i mestureyi mihrâb da bilmez
- 3- Tanbûr gibi boş yire âh eyleriz amma
Bu nağme nedendir reğ-ü mizrâb da bilmez
- 4- Dil âciz olur bilmeden esrâr-vücudi
Bu âyinenin sırrını sim-âb da bilmez
- 5- Ağyâr ne bilsin benim ahvâlimi Avni
Râz-i dil-i mahzunumı ahhâb da bilmez

Ölçü: Ebru-yi / işâretle / bilinmez yo / la girdik
mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn

(Kaynak: Divan, 1888.)

- IV -

- 1- *Bu coşkunluk ve taşkınlık neredendir su da bilmez
Bu şaşılmalı dönüşü dolab da bilmez*
- 2- *Bir kaş oynatışıyla bilinmez yola girdik
Bu gizli kibleyi namazda dönülen yer de bilmez*
- 3- *Tanbur gibi boş yere alı eyleriz oysa
Bu ezgi nedendir tel de tele vuran da bilmez*
- 4- *Gönül varlık gizemlerini bilmede güçsüz kalır
Bu aynanın gizemini aynaya vurulan sır da bilmez*
- 5- *Ey Avni, yabancılar benim durumumu ne bilsin
Üzüntülü gönlümün sırrını gönüldeşler de bilmez.*

Dil özellikleri:

Coş-u huruş: coşkunluk ve taşkınlık, coşma ve taşma.

Ab: su.

Devr-i garibâne: şaşılması dönüş, şaşılacak dönme.

Ebru-yi işâret: işaret kaşı, kaş oynayışı, oynatışın kaşa benzeyişi (kaş biçimine giren bir belirti).

Kible-i mesture: örtülü kible, gizli kible.

Mihrâb: namaz kılınırken, imamın bulunduğu, namaz kılanların yöneldiği yer.

Reg-ü mızrab: tel ve mızrab (mızrab sözcüğü Arapça "vurmak" anlamını içeren "daraba"dan gelir, "vurma aracı" demektir. Telli çalgılarda, ses çıkarmak için tele vurulan araç.)

Esrâr-ı vücud: varlık gizemleri (vücut sözcüğü Arapça "var olmak" anlamını içeren "vecede"den gelir, "varlık" demektir.

Sim-âb: civa, aynanın arkasına sürülerek görüntü sağlayan nesne, ayna sırrı.

Râz-i dil-i mahzun: üzgün gönülün gizemi, üzüntülü gönülün gizemi.

Ahbâb: gönüldeşler, arkadaşlar, yakınlar..

Namık Kemal

1840 da Tekirdağ'da doğdu, 1888 de Sakız Adası'nda öldü. De-desi Abdülatif Paşa'nın yanında özel öğrenim gördü. Bir süre devlet görevlerinde bulundu, Şinasi ile tanıştıktan sonra gazetede yazılar yayımlamaya başladı, Paris'e gitti, bu arada Fransızca öğrenip Batı düşüncesiyle yakından ilişki kurdu.

Türk yazınında "Batılılaşma" akımının öncülerinden sayılan Namık Kemal, yeninin yanında eski şiir geleneğini de sürdürdü. Aşağı yukarı yazının tüm türlerinde yapıt veren Namık Kemal'in burada divan geleneğini sürdüren yanıyla ele alınmış, o nedenle şiirlerinin "gazel" biçiminde olanlarından örnekler verilmiştir.

Namık Kemal de, Ziya Paşa gibi bir yanıyla eskiye, bir yanıyla yeniye bağlıdır. Ününü sağlayan yenilikçi yanıdır. Gazellerinde divan şiirinin kavramları, deyimleri, biçimle içeriği egemendir. Başlıca yapıtları. *Vatan Yahut Silistre, Zavallı Çocuk, İntibah, Tahrib-i Harabat, Cezmi, Kaniye, Silistre Muhasarası, Gülnihal, Kerbelâ, Osmanlı Tarihi, Büyük İslam Tarihi, Akif Bey* bg.

- 1- Girmemişken kimsenin nûr-i nigâhi koynuna
Gizli girmiş düş gicc zûlf-i siyâhi koynuna
- 2- Vâkıa görmez melekler de fîrâş-i râzını
Gönlüm amma kim girer rüyâda gâhi koynuna
- 3- Sâyecikle fahr idüb düşmüş ziyâlar pâyine
Reng-i ismet saklanub olmuş mübâhi koynuna
- 4- Ayrı düşmüş birbirinden şerm ile horşid-ü mâh
Mâderi ol günde kim almış o mâhi koynuna
- 5- Sinesinde sanma pistandır o mihr-i ismetin
Şakk idüb koymuş yed-i i'câz mâhi koynuna
- 6- Gerdeninden cuş ider şevk-i tecellâ mevc mevc
İzdihâm cyler dolar nur-i ilâhi koynuna
- 7- Bir görüşde göğsini buldı şeb-i vuslat hitâm
Saklamış guyâ sabah-ı intibâhi koynuna

Ölçü: *Girmemişken / kimsenin nu / r-i nigâhi / koynuna*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Kimsenin bakışının ışığı koynuna girmemişken
Kara saçlı dün gece gizlice koynuna girmiş*
- 2- *Senin gizli yatağını melekler bile görmez ancak
Gönlüm düşte arada bir koynuna girer*
- 3- *Gölge olmakla övünerek ışıklar ayağına düşmüş
Anımsılık rengi koynunda saklanarak övünmüş*
- 4- *Ayla güneş utanarak birbirinden ayrı düşmüş
Ay'ı annesi koynuna aldığı gün*
- 5- *O anımsılık güneşisin göğsündekileri meme sanırna
Yeni buluş eli ay'ı ikiye bölüp koynuna koymuş*
- 6- *Görünüş parlaklığı dalga dalga gerdanından taşar
Tanrı ışığı yoğunlaşarak koynuna dolar*
- 7- *Göğsünü her görüşte kavuşma gecesi sona erdi
Uyanış sabahını koynunda gizlemiş sanırsın.*

Dil Özellikleri:

Nur-i nigâh: bakış ışığı, göz ışığı.

Zülf-i siyâh: kara saç, kara zülûf.

Firâş-i râz: gizlilik yatağı, sır yatağı.

Gâhi: arada bir, arasıra.

Reng-i ismet: namus rengi, temizlik rengi, arınmışlık rengi.

Mübâhi: övünen, övünç duyan. -

Horşid-ü mâh: güneşle ay.

Mihr-i ismet: namus güneşi, temizlik güneşi, arınmışlık güneşi.

Yed-i i'câz: yeni buluş eli, yeni buluşuyla başkalarında şaşkınlık yaratan el (eski yazında Musa, İsa gibi peygamberlerin, olağanüstü başarılar gösterdiği ileri sürülen ellerine "yed-i i'câz" denmek bir gelenektir. Muhammed'in on parmağından su akıtması, gökteki ay'ı parmağıyla gösterip ikiye bölmeye de "yed-i i'câz" olarak nitelenir.).

Şevk-i tecellâ: görünüşün parlaklığı, tanrısal aydınlığın duyulur evrende yansımalarından doğan parlaklık.

Nur-i ilâhi: tanrısal ışık.

İzdiham: kalabalık, yoğunlaşma, yığılış.

Şeb-i vuslat: buluşma gecesi, kavuşma gecesi.

Sabâhi-ı intibâh: uyanış sabahı.

- 1- Şöyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir
- 2- Cân-ü dil bahşeyledim cânâna amma sad diriğ
Bilmedim cânâne kim cân kim dil-i şeydâ nedir
- 3- İlm-i esmâdır mücerred sanma şânı âdemin
Adem oldur bilmeye âdem nedir esmâ nedir
- 4- Gamze müstağni cünun mühlik gönül müştâk-ı merk
Bir avuç hâke bu rütbe derd-i can-fersâ nedir
- 5- Nâmık eyile himmetin âli isc ağıyârı yâr
Bir deni dünya için dünyâ ile gavgâ nedir

Ölçü: *Bir deni dün / yâ için dün / yâ ile gav / gâ nedir*
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- Öylesine şaşmışım ki şaşma nedir bilmiyorum
Ben kimim algı nedir dünya ve ötedünya nedir
- 2- Sevgiliye can ve gönül verdim ancak ne yazık
Sevgili kim can kim deli gönül ne bilmiyorum
- 3- Soyut olan varlıkların adını içeren bilimdir
kişinin ünüdür sanma
Adam ona derler ki adam nedir varlıkların adları
nedir bilmesin
- 4- Baygın bakış kendini ağır satıyor çılgınlıklar öldürücü
gönül ölüme batmış
Bir avuç toprağa böylesine can verircesine bağlanma
nedir
- 5- Ey Nâmuk, yardımseverliğin yüce ise yabancıları
gönüldeş etmeye bak
Aşâğılık bir dünya için önüne gelenle çekişme de
ne oluyor.

Dil özellikleri:

Hayrân: şaşa kalmış, şaşmış, şaşkınlığa uğramış (bu gazel, Fuzulî'nin "Öyle ser-mestim ki idrâk itmezem dünya nedir" dizesiyle başlayan gazeline bir benzeridir, bu nedenle tasavvuf konularını içeriyor).

İdrâk: algı, anlama, kavrama.

Sad dirîğ: yüzlerce yazık, ne yazık, çok yazık.

Dil-i şeydâ: deli gönül, çılgın gönül

İlm-i esmâ: adlar bilimi, adları bilme (Tanrı, evreni yaratmadan önce, melekleri, yüce varlıkları yaratmış, sonra evreni, varlık türlerini yaratmış. Bu varlık türlerinin adlarını bir bir Adem peygambere öğretmiş. İşte İslam düşüncesinde, tasavvufta bu adları bilmeye "ilm-i esmâ" denir. Bu varlıklar, yaratılış gününde, soyuttu, evrende belli yerlerini alınca somut oldular. Buna da "mücerred/soyut" denir.)

Mücerred: soyut, yalnız düşüncede var olan.

Şanı âdemin: İnsanın sanı, adamın ünü. Burada "âdem" sözcüğünün biri Adem Peygamber, öteki de insan olmak üzere iki ayrı anlamı vardır. (Yorumu, biraz da, okuyucunun anlayışına bırakmak gerekir.)

Esmâ: adlar (*ism*/isim sözcüğünün çoğulu).

Müstağni: nazlanan, kendini ağır satan, ağırdan alan.

Mühlik: öldürücü, yok edici.

Cünun: çılgınlıklar, delilikler.

Derd-i can-fersâ: can alıcı üzüntü, can verircesine bir nesneye bağlanıp onu kendine üzüntü edinme.

Bu rûtbe: böylesine, böylece, bu aşamada.

Deni: alçak, aşağılık.

Dünya ile kavgâ: önüne gelenle çekişme, herkesle kavgalı olma (dünya ile kavgâ, sözü halk deyimidir).

Seçmeler

°

- 1- Zuhûr-i reng-i kesret pertev-i mihr-i Hudadandır
Televvün hey'et-i eşyâda te'sir-i ziyâdandır
- 2- Olurlar vâsıl-ı cây-i kemâl erbâb-ı mahviyyet
Suûdu dûdun evc-i rif'âte feyz-i fenâdandır
- 3- Felck sermâye-i bârânı cezb etmektedir yerden
Kibârın bahşış-ü ihsânı emvâl-i gedâdandır

Ölçü: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

*

- 4- Hâke yüz sürmekle kaimse yer üstünde hayât
İhtiyâr it altını hâkin hayâtın rağmına

Ölçü: *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

.

(Kaynak: Namık Kemal'in Şiirleri, Sadeddin Nüzhet Ergun, 1941.)

- 1- Çokluk renginin ortaya çıkışı tanrı güneşinin parlaklığı
yüzündendir
Nesnelerin topluluğunda görülen renklenme de ışığın
etkisindendir
 - 2- Kendilerini yoklukta varlığa adayanlar olgunluk yerine ulaşırlar
Dumanın göğe yükselişi yokoluşun verimliliği yüzündendir
 - 3- Gök, yağmurun anavarlığını yerden toplamaktadır
Yüksek görevlilerin başışı, yardımı da yoksulların
mallarındandır
- *
- 4- Yeryüzünde yaşamak toprağa yüz sürmekle sağlanacaksa
Yaşamaya karşıt olarak yerin altına gir daha iyi.

Dil özellikleri:

Zuhur-i reng-i kesret: çokluğun renginin ortaya çıkışı, çokluk renginin görünüşü (tasavvufîta, duyularla algılanan evrene, varlıklara "çokluk" anlamında "kesret" denir. Çokluk geçicidir, tek olan varlığın yansımasıdır.)

Pertev-i mihr-i Hudâ: tanrı güneşinin parlaklığı (tasavvufa göre, evren tanrı'nın görüntüsüdür, ışığının yansımasıdır. Ozan, bu dizelerinde, içinde yaşadığımız *kesret* / çokluk evreni, tanrı ışığının bir yansımasıdır, o yolla var olmuştur, demek istiyor).

Televvün: renklenme, renk renk olma, ayrımlaşma.

Hey'et-i eşyâ: nesnelerin bütünü, varlıklar topluluğu, bütün varlık türleri.

Te'sir-i ziyâ: ışığın etkisi, aşının etkisi. (Tanrı ışığının yansımasıyla evrende varlık türleri ayrı ayrı oluş olanağı buldu, biçim kazandı).

Vâsıl-ı cây-i kemâl: olgunluk yerine ulaşan.

Erbâb-ı mahviyyet: yoklukta varlığa ulaşacağına inananlar, kendilerini yokluğa adayarak varlığa ulaşanlar.

Suûd: yükselme, yukarı çıkma, ağma.

Dûd: duman, tütün, sis.

Evc-i rifât: yükselişin doruğu, yükselişin en son yeri.

Fez-i fenâ: yokluğun yarattığı verimlilik (burada, yokluk, geçici olan bu evrenden kurtulup, ölümsüz olan tanrısal evrene yükselme anlamındadır).

Sermâye-i bârân: yağmurun anavarlığı, yağmurun başvarlığı, yağmuru oluşturan nesne.

Cezb etmekte: çekmekte, toplamakta.

Kibâr: yüksek görevliler, ileri gelenler, varlıklılar.

Bahşîş-ü ihsân: bağış ve yardım, bağışlama ve verme, bağış ve veriş.

Emvâl-i gedâ: yoksulun malları, yoksul malı (gökyüzü yağmuru oluşturan nesneleri yerden aldığı gibi yüksek görevliler de yoksulun malını alıp şuna buna dağıtarak, sözde iyilik yaparlar.)

Osman Şems

1813 te İstanbul'da doğdu, 1893 te öldü. Genç yaşında Nakş-bendi tarikatına girdi. Divan şiiri geleneğini sürdüren bir şiir anlayışı vardır. Tanzimat döneminde eskiyi benimseyenler arasında yeralan Osman Şems "Encümen-i Şuara" denen topluluktandır. Şiirlerinin toplandığı bir *divan*'ı vardır.

- 1- Tenvîr-ı gam-ı aşk ile dîvâne gelenler
El bağlayarak durdu bu dîvâne gelenler
- 2- Bu dâr-i şifâ içre devâ bulmadı gitdi
Devr eyleyerek derd ile devrâne gelenler
- 3- Bu meykedenin bulmadılar neş'c meyinde
Gül-câm-ı lebin nuş ile mestâne gelenler
- 4- Kor cân-ü cihânı seni evvel görüşünde
Ey dost kaşın tiğinc kurbâne gelenler
- 5- Meyhâne-i aşkım ki bana hun-i ciğerle
Mey gibi serâser boyanur kanc gelenler
- 6- İrfân meyin içmek için encümeninden
Aşk ile dilin döndürce biryâne gelenler
- 7- Mescid gibi mescud-i melâik olayım der
Dil beytin idüb âleme büt-hâne gelenler
- 8- Ey Şems bu kesretde bulur vahdet-i aşkı
Nefsin koyub ikrâr ile meydâne gelenler

Ölçü: *El bağla / yarak durdı / bu divâne / gelenler*
 mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ulün

- 1- *Sevgiden doğan üzüntüyü açıklayarak ortaya çıkanlar
El bağlayarak bu katta durdular*
- 2- *Bu sağlık yurdunda acıdan kurtulmadı gitti
Dönüp dolaşarak acı çekerek dönenler dünyaya gelenler*
- 3- *Bu içki yerinin şarabında sevinç bulamadılar
Dudağının gül kadehinden içerek sarhoş olanlar*
- 4- *Seni ilk görüşünde canı da dünyayı da bırakır
Ey sevgili kaşının kılıcına kurban olmaya gelenler*
- 5- *Ben sevgi meyhanesiyim bana gelenler
Şarap gibi baştanbaşa ciğer kanıyla boyanırlar*
- 6- *Toplantı yerinden bilgi şarabını içmek için
Gelenler aşk ile gönlünü kebaba döndürsünler*
- 7- *Mescid gibi meleklerin secde ettikleri yer olayım der
Gönül evini evrende put evi yapıp gelenler*
- 8- *Ey Şems, sevgi birliğini bu çoklukta bulur
Düşüncesini açıklayarak özünü ortaya koyanlar.*

Dil özellikleri:

Tenvir-i gam-ı aşk: sevgi üzüntüsünü açıklama, sevgiden (aşktan) doğan acıyı (özlemi) açıklama.

Divâne gelenler: çıldıranlar, delirenler, akli başından gidenler (burada "divâne" sözcüğünün değişik anlamları sözkonusudur. Biri akli başından giden, deliren. Öteki birinin katına çıkanlar, önüne gelip dileğini açıklamak isteyenler. İkinci dizede bu ikinci anlam daha uygun düşüyor, bunu da "el bağlayarak"tan anlamak kolaydır. Ancak birinci dizede iki anlam da saklıdır. Anadolu halk ağzında "divane gelmek" deyimini, çokluk, çıldırmak, delirmek, kendinden geçmek, akli başından gitmek bg. anlamlardadır.)

Dâr-i şifâ: sağlık yurdu, sağlık evi (burada dünya anlamı da saklı).

Devrân: evren, dünya, yeryüzü, çağ. İkinci anlamda dönen, dolaşan, çektiği acıdan kurtulmak için öteye beriye başvurup gezen, kurtuluş yolu arayan.

Gül-câm-ı leb: dudağın gül gibi kadehi, dudağın gül gibi kızıl kadehi.

Cân-ü cihan: can ve cihan, can ve evren, can ve dünya.

Meyhâne-i aşk: aşk meyhanesi, sevgi içkisinin içildiği yer.

Hun-i ciğer: ciğer kanı.

Serâser: baştanbaşa.

Biryân: kebab.

Encümen: toplanma, toplantı, karşılıklı söyleşme.

Mescid: secde edilen yer, tapınma yeri (sözlük anlamı: tapınmak için yüzükoyun yere kapanılan yer).

Mescud: kendisine secde edilen, önünde yüzükoyun yere kapanılan, tapınılan.

Mescud-i melâik: meleklerin tapındığı varlık, tanrı.

Dil beytin: gönül evini.

Büt-hane: put evi, puthane.

Kesret: çokluk. Tasavvuf inançlarına göre, gerçek varlık "Birlik" denen tanrısal bütünlüktedir. Onun görünüş alanına çıkışıyla, varlık türleri oluşur. Kesret (çokluk) bu varlık türlerinin kapladığı alandır. Bu alan

bir görünüş olduğundan gerçek, kalıcı değil geçicidir (daha önce açıklandı).

Vahdet-i aşk: sevgi birliği, aşk birliği. Sevginin yarattığı varlık bütünlüğü. Tanrısal varlığın özünü oluşturan bütünlük. Tasavvufta, tanrısal varlık bütünlüğü, birliği olan "vahdet"e sevgiyle, gönlünü geçici varlıktan (*kesretten*/çokluktan) sıyrarak ulaşılır. Bu da sevgiyle (aşk ile) sağlanır.

İkrar: düşüncesini, inancını ortaya koyma, içini dökme, açıklama, dileğini söyleme. Tasavvufta, bu yolu seçen kişinin, dileğini dile getirmesine, içini açmasına "ikrar" denir ki "sözverme" anlamını da içerir.

Bir gazelinden

- II -

- 1- Görinür tâbiş-i dîdar gönülden gönüle
Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle
- 2- Devr-i sahbâ vü sürâhi vü piyâle gibidir
Dökülür neş'e-i esrâr gönülden gönüle
- 3- Tarz-u etvâr-ı hamuşânede bi-savt-u huruf
Mahvolur ma'ni-yi güftâr gönülden gönüle
- 4- Yeter ey Şems yeter lâf ile keşf-i esrâr
Keşf olur kim gire esrâr gönülden gönüle

Ölçü: *Tarz-u etvâ / n hamuşâ / nede bi-sav / tu huruf*
 fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, C. 1. Mehmet Kaplan - İnci Enginün - Emil Birol - 1974. Kimi sözcüklerin eski yazılış biçimi yeğlenmiştir.)

- 1- *Güzelin yüzünün parlaklığı gönülden gönüle görünür
Işıkların parlaklığı gönülden gönüle yansır*
- 2- *Kadeh, sürahi ve şarap dönüşü gibi gizemlerin
Yarattığı sevinç de gönülden gönüle dökülür*
- 3- *Suskunluğun davranış ve tutumlarında olduğu gibi
Sözün anlamı da sessiz ve harfsiz gönülden gönüle
geçerek yokolur*
- 4- *Yeter ey Şems sözle gizemleri bulmaya çalışma
Yeter, gizemler gönülden gönüle girerek bilinir.*

Dil özellikleri:

Tâbiş-i didar: yüzün parlaklığı, sevgilinin yüzünün parlaklığı, güzelin yüzünün parlaklığı. *Dizenin yorumu*: güzelin yüzünün parlaklığı gönülden gönüle yansıyarak görünür (gönül gönülün aynasıdır).

Berk urur: parlar, yansır.

Pertev-i envâr: ışıkların parlaklığı (gönülden gönüle vurur).

Devr-i sahbâ: şarabın kadehle elden ele aktarılması, şarap kadehinin bütün içenlere sunularak, elden ele döndürülmesi. Şarap içme dönemi.

Devr-i sahbâ vü sûrahi vü piyâle: kadeh, sûrahi ve şarap dönüşü, elden ele dolaştırılması (eskiden, içkili toplantılarda, içki "saki/içki dağıtan" denen görevli aracılığıyla, tek kadehle, elden ele verilir, ayrı ayrı kadehlerle içilmezdi. İçki dağıtıcının, belli bir sıraya göre, isteyene içki sunmasına "devr-i sâgar/kadehi elden ele dolaştırma" denirdi.)

Neş'e-i esrâr: gizemlerin sevinci, gizemlerin yarattığı sevinç. Ayrıca "esrar" denen uyuşturucu nesnenin verdiği sevinç (ozanın "esrar"-dan neyi anladığı yoruma kalmıştır).

Tarz-u etvâr-ı hamuşâne: suskunluğun davranışları ve tutumu, susmanın davranışları ve biçimi.

Tarz: tutum, tutum biçimi.

Etvâr: davranışlar.

Hâmuşâne: susmuşçasına, suskuncasına.

Bi-savt-u huruf: sessiz sözsüz, sessiz ve harfsiz.

Ma'ni-yi güftâr: sözün anlamı.

Keşf-i esrâr: gizemlerin açılması, gizliliklerin bilinmesi, sırların açıklanışı.

Muallim Naci

1850 de İstanbul'da doğdu, 1893 te öldü. Gerçek adı Ömer'dir. Varna'da medrese öğrenimi gördü. Bir süre orada öğretmen olarak çalıştı. Mutasarrıf Sait Paşa'nın koruyuculuğu altında Anadolu-Rumeli bölgelerinin birçok yerinde görevli olarak bulundu. Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi, bu dillerden yapıtlar çevirdi. Bir yanıla eskiye, bir yanıla yeniye bağlanan Muallim Naci yazının bütün alanlarında yapıt ortaya koydu. Dili akıcı, duygulu, buluşları ilginç olmasına karşın, bu ikili eğilimin dışına çıkmadı. Yapıtlarının epeyce olması yanında "gazel" türündeki şiirleri azdır. *Ateşpare, Fûruzan, Demdeme, Şerare, Ömerin Çocukluğu, İstılâhat-ı Edebiye, Muallim, Lûgat-ı Naci* başlıca yapıtlarıdır.

- 1- Nedir o nevha şu virânenin civârında
Dokundu hâtırına hâl-i inkisârında
- 2- Değil garib bulunsam müdâm mest-i harâb
Müsâfirim vatanın bir harâbe-zârında
- 3- Havâda yaprağa döndürdü rûzgâr benî
Hazâne muntazırım ömrümün bahârında
- 4- İderse dil yeri vardır vedâ-i mülk-i vücûd
Garibe yer bulunurmuş adem diyârında
- 5- Karâr-yâb olamam gerçi mest-i serşârim
Hased o rinde ki âsûdedir mezârında
- 6- Gönül o nev-sefer-i nur-i tal'atın Nâci
Yanar kıyâmete dek nâr-ı intizârında

Ölçü: *Hased o rin / de ki âsu / dedir mezâ / rında*
 mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1- *Şu yıkıntının yöresinden gelen ağlayış nedir
Bu gücenmiş durumuyla içime dokundu*
- 2- *Boyuna yıkılıp kendinden geçmiş olsam şaşılmaz
Yurdun bu yıkıntı yerinde bir konuğum*
- 3- *Yeller beni havada yaprağa döndürdü
Yaşayışımın baharında sonbaharı bekliyorum*
- 4- *Gönül varlık ülkesinden ayrılırsa doğrudur
Yokluk ülkesinde yoksula yer bulunumuş*
- 5- *Dopdolu kadehi çekmişim dengemi bulamam, daha
O, mezarında sessiz yatan gönül erine ne mutlu*
- 6- *Ey Naci gönül o parlayış ışığının yoluna yeni koyulmuş⁽¹⁾
Kalkın gününe dek onu bekleyiş ateşiyle yanar.*

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil Özellikleri:

Nevha: ağlayış, özellikle bir ölünün arkasından yüksek sesle ağlama, inleme.

Civar: yöre, çevre, bir nesnenin yöresi, bir yapının, bir doğa varlığının çevresi.

Virâne: yıkıntı, oturulmayan yer, ıssız yer, önce oturulurken sonra bırakılmış, yıkık yer.

Garib: şaşılacak, şaşılması, şaşkınlık veren.

Müdâm: boyuna, her zaman, daima, sürekli.

Müsafir: konuk, yolcu, yola çıkmış.

Mest-i harâb: yıkılıp kendinden geçmiş.

Harâbe zâr: yıkıntı yeri, yıkık yer, ıssız yer.

Rüzgâr: esen yel, rüzgâr, yazgı, alinyazısı, çağ.

Hazâne muntazım: güzü beklemekteyim, sonbaharı bekliyorum, güzü bekleyenim. Yakılıp gitmek üzereyim.

Vedâ-i mülk-i vücud: varlık ülkesinden ayrılma, yokolma, ölme.

Garib: yoksul, kimsesiz (bu dizede bu anlamda), gurbete çıkmış.

Adem diyarında: yokluk ülkesinde (*adem*/yokluk, "a" kısa okunur).

Karâr-yâb: dengeli, düzenli, bir yerde sürekli oturan, kalan.

Mest-i serşâr: dopdolu kadehi içip kendinden geçmiş, sızmış.

Asude: sessiz, tedirgin olmayan, mutlu.

Hased: kıskanma, çekememe. Bu dizede "ne mutlu" anlamında.

Nev-sefer-i nur-i tal'at: parlayış ışığının yoluna yeni giren. Sevgilinin güzelliği ışığına kavuşmak için yola yeni giren. Sevgilinin güzelliğine yeni kapılmış olan.

Nev-sefer: yeni yolculuk, ilk yolculuk (burada, güzele, sevgiliye ilk kapılış, ilk sevgi).

Nur-i tal'at: parlayış ışığı, doğuş aydınlığı, bir parlayışın ışığı, ilk aydınlığı, sevgilinin yüz güzelliğinin parlaklığı-ışığı.

Kıyâmet: kalkım günü, ölümlerin yeniden dirilip yargılanacakları gün (İslam inançlarına göre).

Nâr-i intizâr: bekleyiş ateşi, bekleyiş yangını, beklemenin verdiği gönül yanışı (beklemek ateşten daha kötüdür, daha yakıcıdır anlamına gelen bir atasözü vardır.).

Hersekli Arif Hikmet

Yugoslavya'nın Mostar ilinde 1840 da doğdu, 1903 te İstanbul'da öldü. Hersek Valisi Zülfikar Paşa'nın oğlu olması nedeniyle yazın alanında "Hersekli" diye anılır. Medrese öğrenimi gördü, değişik devlet görevlerinde bulundu. Tanzimat döneminde yetişen, eski şiir geleneğini sürdüren ozanların kurdukları "Encümen-i Şuarâ"dandı. Bu toplantılar, onun evinde, düzenlenirdi.

Hersekli Arif Hikmet, divan şiirinde Nâîli ile Fehim-i Kadîm'in izini sürmüş, şiirlerinde onların yarattığı simgelere benzer buluşlar sergilemiştir. Bütün şiirleri bir *divan*'da toplanarak, bastırılmıştır (İbnülemin Mahmud Kemal, 1918).

- 1- Bir râhâ âzim ol ki hâbiri bulunmaya
Bir mülke var ki şâh-ü veziri bulunmaya
- 2- Bir âsumâne sen de su'ud it ki ey gönül
Mâh-u nücüm-u mihr-ü müniri bulunmaya
- 3- Sad âferin o bi-ser-ü sâ mân-ı aşka kim
Sırtında dahi köhne hasiri bulunmaya
- 4- Târik-i hüzn olursa da cennet misâlidir
Ol bezm ki cûvân ile pîri bulunmaya
- 5- Kadr-âşinâ-yi âşık olan şivekârı sev
Amma beşart-ı an ki esiri bulunmaya
- 6- Hikmet gulâm-ı himmetiyiz biz o ârifin
Mevlâdan özge yâr-i zahiri bulunmaya

Ölçü: *Hikmet gu / lâm-i himme / tiyiz biz o / ârifin*
 mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1- *Öyle bir yola gir ki kimse bilmesin
Bir ülkeye var ki başkanı bakanı olmasın*
- 2- *Ey gönül öyle bir göğe yüksel ki
Ay'ı yıldızları güneşi ışık saçanı bulunmasın*
- 3- *Aşkın o yoksul kişisine yüzlerce alkış
Sırtında yıpranmış bir hasır bile yoktur*
- 4- *Üzüntü karanlığı olsa da cennet gibidir
Yaşlısı genci olmayan o toplantı yeri*
- 5- *Sevenin değerini bilen oynak güzeli sev
Ancak tutsağının' olmaması ilk koşuldur çabasına*
- 6- *Ey Hikmet biz o bilgili kişinin çabasına kuluz
Yeter ki tanrıdan başka kayıran kimsesi olmasın.*

Dil özellikleri:

Râha azim ol: yola gir, yola git, yol bul.

Habir: bilgili, bilen, bir olay konusunda bilgisi olan.

Şâh-ü vezir: başkan ve bakan (*şâh*/padişah, sultan, başkan, vezir/bakan, ulusu yöneten kuruluşun üyelerinden biri).

Su'ûd: yükselme, çıkma.

Mâh-ü nücum-ü mihr-ü münir: ışık saçan ve güneş ve yıldızlar ve ay (ay, yıldızlar, güneş ve ışık saçan. Divan'da "münir" sözcüğü kendinden önce gelen ay, yıldızlar ve güneş sözcüklerinin niteleyicisi durumunda gösterilmemiş, bu nedenle ayrı bir kavram olduğunu düşünerek "ışık saçan ay", "ışık saçan güneş", "ışık saçan yıldızlar" gibi bir açıklama yoluna gitmedik.).

Bi-ser-ü sâ mân-ı aşk: aşkın yoksul, başsız kişisi, aşkın yoksul kişisi.

Hasir: hasır, sazdan örülü yer örtüsü.

Târik-i hüzn: üzüntü karanlığı.

Târik: karanlık.

Kadr-âşinâ-yi âşık: sevenin değerini bilen, aşkın değerini anlayan.

Beşart-ı an: onun ilk koşulu, bu işin ilk koşulu, koşul olarak.

Gulâm-ı himmet: himmet kulu (himmet sözcüğünün değişik anlamları daha önce gösterildi, burada çaba, yardım, kayırma bg. anlamlardadır).

Yâr-i zahir: koruyucu kimse, güvenilen kimse, koruyucu arkadaş.

- || -

- 1- Cûş ider nur-i mahabbet âfitâb-i bâdeden
Şu'ledâr-ı feyz olur dil mâhtâb-i bâdeden
- 2- Aks-i horşid-i tecellâ-yi cemâl-i yâr ile
Fer virür mihr-i kıyamet her habâb-ı bâdeden
- 3- Çeşm-i şuhun korkarım mest-i tegafül olmasun
Nâzeninim olmadın bidâr hâb-ı bâdeden
- 4- Cân-ı dil yanmaz mı şevk-i şu'le-i didârına
Ruhlerin' pür-tâb olurken âb-ü tâb-ı bâdeden
- 5- Neş'e-i vuslat humâr-ı hecri irâs itdüğün
Hikmet idrâk eyledim devr-i şitâb-ı bâdeden

Ölçü: Çeşm-i şuhun / korkarım mes / ti tegafül / olmasun
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Divan 1334, İstanbul.)

- 1- *Sevgi ısığı şarabın güneşinden taşar
Gönül şarabın parlak ay'ından bolluk yalumu saçar*
- 2- *Sevgilinin yüzünün ısıyan güneşinin yansmasıyla
Ortaya çıkış (kıyamet) güneşi şarap kabarcığından
parlı gösterir⁽¹⁾*
- 3- *Sakin o çapkın gözü'nü aldırmayış sarhoşu olmasın
Nazlım şarap uykusundan uyanmadın daha*
- 4- *Gönül camı senin yüzünün yalumu parlaklığından yanmaz mı
Şarabın etkisiyle yanakların ısıt ısıt olurken*
- 5- *Kavuşma sevincinin ayrılık ağrısı getirdiğini
Ey Hikmet şarabın hızlı dolaşımından anladım.*

(1) Önce açıklamaya bakınız.

Dil özellikleri:

Afitâb-ı bâde: şarap güneşi, şarabın güneşi.

Nur-i mahabbet: sevgi ışığı, sevginin ışığı, sevginin aydınlığı.

Şu'ledâr-ı feyz: bolluk ışığı saçan, bolluğun ışığı ile aydınlanan, verimlilik aydınlığı, verimlilik yalımı, bolluktan dolayı yalımlanan, parlayan.

Mâhtâb-ı bâde: şarabın ay aydınlığı, şarabın ay ışığı saçarak gibi parlaması.

Aks-i horşid-i tecellâ-yi cemâl-i yâr: sevgilinin yüzünün ışıyan güneşinin yansıması.

Tecellâ: görünüş, parlayış, aydınlık saçarak ortaya çıkış.

Fer virür: parlar, fer verir, ıştır.

Mihr-i kıyamet: kalkım güneşi (kıyamet sözcüğü, gerçek anlamda, ayağa kalkış, dikiliş demektir. Burada güneşin doğuşu, yükselişi anlamı düşünülüyor, Bir de kalkım gününün iki mızrak boyu yükselecek güneşi sözkonusu olabilir. Öyle bir anlamda alınırsa dizenin yorumu şöyle: bütün ölülerin dirilecekleri kalkım gününün, çevrenden iki mızrak boyu yükselen güneşini bildiren bir aydınlık, şarap kabarcıklarının parlamasından anlaşılmaktadır.)

Habâb-ı bâde: şarap kabarcığı.

Çeşmi-şuh: çapkın göz, şuh göz.

Bidâr: uyanış, uyanma.

Hâb-ı bâde: şarap uykusu, şarabın verdiği yorgunluk, sarhoşluk.

Mest-i tegafül: aldırmayıp sarhoşu, çevresinde olup bitenleri anlamaz görünme.

Cân-ı dil: gönül canı, gönül diriliği.

Şevk-ı şu'le-i didâr: yüzün yalımının parlaklığı. Yüzün parlaklığı, özlemi.

Pür-tâb: ıslıl ıslıl, parlak, çok aydınlık.

Ab-ü tâb-ı bâde: şarabın etkisi, şarabın parlaklığı.

Neş'e-i vuslat: kavuşma sevinci.

Humâr-ı hicr: ayrılık ağrısı, ayrılıktan doğan başağrısı, ayrılığın yarattığı başdönmesi.

İrâs itdûğün: yarattığını, ortaya çıkardığını, getirdiğini.

İdrâk eyledim: anladım, kavradım.

Devr-i şitâb-ı bâde: şarabın hızlı dolaşımı, şarabın koşarak dolaşması, dönmesi. İçkinin damarlarda hızla yayılışı.

Muallim Feyzi

Tebriz'de Türkânpur'da 1842 de doğdu, 1910 da İstanbul'da öldü. Medrese öğrenimi gördü. Mısır'da bulunduğu bir sırada, Vezir Sami Paşa ile tanıştı, Paşa onu İstanbul'a getirerek konağında konukladı. Muallim Feyzi, Osmanlı uyruğuna geçerek öğretim kurumlarında görev aldı. Divan geleneğini sürdüren, oldukça güçlü bir ozan sayılan, Muallim Feyzi'nin özellikle ağıt (mersiye) alanında başarılı olduğu görülür. Oniki İmam inancına bağlanması nedeniyle, şiirlerinde bunun etkileri geniş bir yer tutar. İmam Hüseyin için yazdığı ağıtların bir bölümü ölümünden bir süre önce basılmıştır. Önemli yapıtları: *Ulûm-i Fârisi*, *Kâmus*, *Vâvey-lâ*, *Divan-ı Eş'ar*, *Suz-i Güdâz*, *Müntehabat-ı Farisiye*...

- Bir ağıtından -

- 1- Hasretle iderdi aşk eyvâh
Kim olmadı kimse benden âgâh
- 2- Bu hâlet-i ye's içinde nâgâh
Geldi heyecâna gayretullah
- 3- Gönderdi Hüseyin'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya
- 4- Olmak diledi cemâl-i Mevlâ
Ayine-i tiğdan peydâ
- 5- Bir kanlı göze ide tecellâ
Tâ kim göre başka bir temâşâ
- 6- Gönderdi Hüseyin'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya
- 7- Seyreyle o pâdşâh-ı aşkı
Ol şâh-ı cihân-penah-ı aşkı
- 8- Göstermeğe bârgâh-ı aşkı
Aşıklara resm-ü râh-ı aşkı
- 9- Gönderdi Hüseyin'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

10- Müstağrak-ı bahr-i hayretim ben
Ayâ ne idi murâd-ı zül-men

11- Dünya kadar asfiya dururken
Bunca sühelâ-yi din içinden

12- Gönderdi Hüseyin'i Kerbelâ'ya
Gark eyledi lücce-i belâya

Ölçü: Gönderdi / Huseyn'i Ker / belâya
mef'ûlû mefâ'ilün fa'ulün

Kaynak: Vâveylâ (yıl?)

- 1- *Özlemle aşk eyvâh ederdi
Ki beni kimse anlamadı*
- 2- *Bu üzüntülü durumda birden bire
Tanrı çabası kaynayıp taşıtı*
- 3- *Hüseyin'i Kerbelâ'ya gönderdi
Belâ denizinde sulara boğdu*
- 4- *Tanrı'nun yüzü
Kılıcın aynasından görünmek istedi*
- 5- *Bir kanlı gözde görünerek
Başka bir görünüş ortaya çıksın diye*
- 6- *Hüseyin'i Kerbelâ'ya gönderdi
Belâ denizinde sulara boğdu*
- 7- *Bak gör o aşk sultanını
O aşk evrenini koruyan padişahu*
- 8- *Aşkın konağını göstermek için
Aşıklara aşk yolu ve yöntemini bildirmek için*
- 9- *Hüseyin'i Kerbelâ'ya gönderdi
Belâ denizinde sulara boğdu*

- 10- *Şaşkınlık denizinde batmışım ben
Kim bilir neydi dileği tanrının diye*
- 11- *Dünya dolusu soylu kimseler dururken
Bunca din ileri gelenleri içinden*
- 12- *Hüseyin'i Kerbelâ'ya gönderdi
Belâ denizinde sulara boğdu.*

Dil özellikleri:

Hasretle: özlemle, ayrılık acısı çekerek.

Olmadı kimse benden âgâh: Kimse beni anlamadı.

Hâlet-i ye's: üzüntü durumu, üzüntülü durum.

Nâgâh: birden bire, beklenmeksizin, umulmadan.

Gayretullah: tanrı çabası, tanrının bir işi gerçekleştirmeye yönelmesi, tanrı dileği.

Lücce-i belâ: belâ denizi, belâ engini, yıkıma uğrama denizi, acıların en büyüğü içine batma.

Cemâl-i mevlâ: Tanrının yüzü, tanrının yüz güzelliği, tanrı yüzünün görünüşü.

Ayine-i tiğ: kılıç aynası, kılıcın ayna gibi parlayışı.

Peydâ: görünme, ortaya çıkma.

Tecellâ: görünme, parlama.

Temâşâ: görme, görünüş, görünüş alanına çıkma, görünüş alanında olanı bütün olarak görme.

Pâdşâh-ı aşk: aşk padişahı, aşk sultanı (bu dizede Hüseyin).

Şah-ı cihân-penâh-ı aşk: aşk evreninin koruyucusu olan sultan, aşk evrenini koruyan padişah (Hüseyin).

Bârgâh-ı aşk: aşk konağı, aşkın bulunduğu yer, aşk yuvası, aşkın en yüce yeri.

Resm-ü râh-ı aşk: aşkın yolu ve yöntemi.

Mustağrak-ı bahr-i hayretim: şaşkınlık denizine batmışım, şaşkınlık denizinde boğulmuşum.

Ayâ: kim bilir, acaba.

Murâd-ı zülmen: tanrı dileği, tanrı isteği.

Asfiya: soylu kişiler, din bakımından arınmış kimseler, temiz kimseler.

Sühelâ-yi din: dinin ileri gelenleri, din öncüleri, din bakımından beğenilmiş kimseler

Fıtnat Hanım (Trabzonlu)

1842 de Trabzon'da doğdu, 1911 de İstanbul'da öldü. Hazine-darzade Süleyman Paşa ailesinden olup Trabzon Valisi Abdullah Paşa'nın kızıdır. Küçük yaşta geldiği İstanbul'da özel öğrenim gördü, Arap-Fars dillerini öğrendi.

Fıtnat Hanım, 18 nci yy.da yaşamış adaşı gibi, divan geleneğini sürdüren, o alanda başarılı örnekler veren, bir ozandır. Dili akıcı, duygulu, buluşları incedir. Bütün şiirlerinin toplandığı *divan*'ı basılmamıştır.

- Bir Muhammes'inden -

1- Hey ne şîhr itdün bana ol çeşm-i câdûlar ile
Eyledin aklım perişân zülf-i şebbûlar ile

2- Şâne-veş sad çâk sinem fikr-i giysûlar ile
Pâre pâre eyleme müjgân-ü ebrûlar ile
Yine zahm açma reg-i biçâre Allah aşkına

*

3- Serv-kaddin surعتi ayrılmaz asla dideden
Ruhların gitmez hayal-i hâtır-i rencideden

4- Nev-nihâlim kaçma lûtf it âşık-ı gam-dideden
Saklama gül ruyini bir bülbül-i şurideden
Arz-ı didâr eyle ey meh-pâre Allah aşkına

Ölçü: Hey ne sihr it / dün bana ol / çeşm-i câdu / lar ile
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(Kaynak: Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, Murat Uraz 1940.)

- Bir beşli'den -

- 1- *O büyüleyen gözlerle bana ne biçim bir büyü yaptın
O gecesafasına benzeyen saçınla aklımı dağıttın*
- 2- *Saçının düşüncesiyle gönül tarak gibi yüz parça
Bir de kipriklerinle kaşlarınla parça parça eyleme
Bu onulmaz damarda yeni bir yara açma tanrı aşkına*

*

- 3- *Selvi boyunun görüntüsü gitmez gözden
İncinmiş gönülden eksik olmaz yanaklarının görüntüsü*
- 4- *Ey yeni fıdanım gel bu acı görmüş aşığından kaçma
Gül yüzünü bir çalgın bülbülden gizleme
Ey ay yüzlü gel yüzünü göster tanrı aşkına.*

Dil özellikleri:

Sihr: büyü, gizli etki.

Çeşm-i cadu: büyüleyici göz, büyüleyen göz.

Zülf-i şebbu: gecesafası kokulu saç. Halk ağzında "şebboy" diye söylenen, çokluk geceleyin açılıp güzel koku salan bir çiçek.

Şâne-veş: tarak gibi.

Fikr-i giysu: saç düşünme, saç düşünmeden doğan özlem, saçla ilgili düşünce (halk ağzında "fikir" sözcüğü üzüntü anlamında da söylenir).

Müjgân-ü ebrular: kirpikler ve kaşlar.

Pâre pâre: parça parça, dilim dilim.

Reg-i biçâr: onulmaz yarası olan damar, kanayan damar (*reg*/damar, *biçâr*/çaresiz, biçare.)

Yine zahm açma: yine yaralama, yine kesme (damarımı yeniden kesip kanatma).

Serv-kaddin sureti: selvi boyunun görüntüsü, yansıması, gölgesi, izdüşümü.

Hayâl-i hâtır-i rencide: incinmiş gönüldeki görüntü, incinmiş gönüldeki hayal.

Nev-nihâl: yeni fidan, yeni boy çekmiş düzgün fidan. Sevgili, sevgilinin boyu.

Âşık-ı gam-dide: acı görmüş aşık, acı çeken aşık.

Gam-dide: gam görmüş, acı çekmiş, acı çeken, üzülen.

Bülbül-i şuride: çılgın bülbül, ne yaptığını bilmeyen bülbül, kenden geçmiş bülbül.

Meh-pâre: ay parçası, ay yüzlü, ay yüzlü güzel.

Arz-ı didâr: yüz gösterme, yüzünü gösterme..

Eşref

1847 de Kırkağaç'ta doğdu, 1912 de orada öldü. Medrese öğrenimi gördükten sonra, değişik görevlerde bulundu. İkinci Abdülhamid dönemindeki baskıyı yeren şiirleri yüzünden sık sık sürüldü, tutuklandı. Sonunda doğduğu yere çekilerek, yazınla ilgili çalışmalarını orada sürdürdü.

Şiirde divan geleneğini sürdüren Eşref, daha çok dörtlük türündeki yergileriyle ün kazanmıştır. Yaşadığı çağın yasadışı olayları, İkinci Abdülhamid'in baskı yönetimi karşısında, yergi türünün en ağır, en başarılı örneklerini vermiş, genellikle halkın yararına bir tutumu benimsemiştir. Yergide, kişisel olmaktan kaçındığı için, divan yazınında bir benzeri yoktur. Yapıtları: *Deccal*, *İstimdat*, *Şah-u Padişah*, *İranda Yangın Var*.

~

- 1- Kahr için hasmını bir ra'd-ı kazâdır kalemim
Lekeler zâlimi püsküllü belâdır kalemim
- 2- Karşısında nice erbâb-ı denâet titrer
Hakim-i mahkeme-i hükm-i cezâdır kalemim
- 3- İşıtince sesini sanma iki dilli düdük
Mürtekibler için âheng-i safâdır kalemim
- 4- Çok mu alçaklara âlemde çalarsam galebe
Elde bayrak gibi ihsân-ı Hudâdır kalemim
- 5- Sihr-bâzân-i cihâne kesilir bir ejder
Sanki Eşref yed-i Musâ'da asâdır kalemim

Ölçü: *Lekeler zâ / limi püskül / lü belâdır / kalemim*
 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1- *Düşmanını yok etmek için yazgının gök gürültüsüdür
kalemim
Zalimi yıpratan bir püsküllü belâdır kalemim*
- 2- *Nice alçaklar karşısında titrer
Cezâ yargısı veren mahkeminin yargıcıdır kalemim⁽¹⁾*
- 3- *Sesini işitince iki dilli düdük sanma
Vurguncular için bir kıvanç kaynağıdır kalemim*
- 4- *Dünyada alçaklara üstün gelirim çok mu
Eldeki bayrak gibi bir tanı vergisidir kalemim*
- 5- *Dünya büyüğüne göre bir ejder olur
Sanırsın, ey Eşref, Peygamber Musa'nın elinde
değnektir kalemim⁽²⁾*

(1), (2) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Kahr: yıkılma, yok olma, ortadan kalkma, yıkıma uğrama.

Râ'd-ı kazâ: yazgının gök gürültüsü.

Râ'd: gök gürlemesi, gök gürültüsü.

Kazâ: yazgı, tanrı buyruğu gereği, bütün olacak işlerin önceden belirlenen doğrultuda gerçekleşmesi, tanrısal belirleme. Ozan burada, râ'd-ı kazâ sözleriyle, düşmanımı ortadan kaldırmak için, 'kalemin tanrı'-nın yazgı olarak belirlediği bir araçtır, kalemimle düşmanımı ezmek benim için tanrısal bir görevdir, demek istiyor.

Erbâb-ı denâet: alçaklar, aşağılık kimseler.

Hâkim-i mahkeme-i hükm-i cezâ: ceza yargısı veren mahkemenin yargıcı (burada, ölümden sonra dirilip yargılanma, ceza görme gününün anlamına gelen inanç da düşünülmeli). Tanrısal yargı gününün yargı-cıdır kalemim.

Mürtebib: vurguncu, soyguncu, karaborsacı.

Aheng-i safâ: kıvanç kaynağı, sevinç uyumu (kaleminden vurguncuları sevindiren uyumlu bir ses çıkar, diyerek alay ediyor, ozan.)

Çalarsam galebe: üstün gelirim (*galebe çalmak*/üstün gelmek, yenmek, alt etmek).

İhsân-ı hudâ: Tanrı vergisi, tanrı bağıışı.

Sihir-bâzân-i cihan: dünya büyücüler.

Yed-i Musâ: Peygamber Musa'nın eli.

Asâ: değnek. Kur'an'ın bildirdiğine göre, tanrı buyruğuyla Peygamber Musa'nın elindeki değnek, büyücüler karşısında, büyük bir ejder olarak, büyücülerin yılanlarını yutmuştu. Burada, bu olağanüstü olayla bağlantı kuruluyor.

- 1- Bir günüm âsûde geçmez âh-ü efgan etmeden
Bir gicem bulmaz sabâhı gamla idman etmeden
- 2- Her felâket baş urur bir kerre bâb-ı lûtfuma
Boş bırakmam kudretimce ben de ihsân etmeden
- 3- Pek düşünmem bir belânın zeyli melhuz olsa da
Bir belâdan önce tahlis-i girîbân etmeden
- 4- Olduğuyçün bir müsâfirden ziyâde hürmetim
Git demem hangi musibet gelse mihmân etmeden
- 5- Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime
Geldi bin gam bin keder bir kerre i'lân etmeden

Ölçü:

geldi bin gam / bin keder bir / kerre i'lân / etmeden
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâilün

(Kaynak: Bütün Eşref, 1964, Fahri Uzun.)

- II -

- 1- Ağlayıp inlemeden geçen kıvançlı bir günüm yok
Üzüntüyle uzlaşmadan sabahladığım gecem yok
- 2- Her yıkım bir kez benim başış kapıma başvurur
Ben de elimden geldiğince onu boş çevirmem
- 3- Bir yıkımın arkasından yeni bir yıkım geleceğı sanılsa bile
Önceki yıkımdan yakamı kurtarmadan ötekini düşünmem pek
- 4- Bir konuktan daha çok saygı gördüğüm için
Ben de hangi kötülük gelse onu konuklamadan gü demem
- 5- Ey Eşref öyle bir yıkım sergisi oldun ki bana
Duyurmadan beni görmeye bin acı bin üzüntü geldi.

Dil özellikleri:

Asude: mutlu, kıvançlı, üzüntüsüz, gönül uyanınca, dingin, dinlek.

Ah-ü efgan: Ağlayıp inleme, bağırıp çağırma.

İdman: alışma, uzlaşma, bağdaşma.

Gamla idman: üzüntüyle uzlaşma, acıyla bağdaşma.

Felâket: yıkım, sarsıcı olay.

Bâb-ı lûtf: başış kapısı, veriş kapısı.

Kudretimce: elimden geldiğince, durumum elverdikçe, gücüm yettiğince.

İhsân: veriş, başış, yardım.

Zeyl: etek, ek, ekleme.

Belâ: kötü olay, beklenmeyen korkulu, kaygı verici bir olayla karşılaşma.

Melhuz: sanılmış, varsayılmış, anımsanmış düşünülmüş.

Tahlis-i giribân: yakayı kurtarma, sıyrılma.

Olduğuyçün: olduğu için, olduğundan.

Müsâfir: konuk, yolcu, yola çıkan.

Ziyâde: çok, artık.

Hürmet: saygı, ağırlama (*hürmetim/* gördüğüm saygı, ağırlanma).

Musibet: sıkıntı, uğursuzluk, yıkım, kötülük.

Mihmân etmek: konuk etmek, ağırlamak.

XX. YÜZYIL

Edib Harabî

Gerçek adı Edib Ahmed olan Edib Harabî 1853 te İstanbul'da doğdu, 1916 da orada öldü. Genç yaşında, çağının ünlü Bektaşî ozanı, Mehmed Ali Hilmi Baba'ya bağlandı, tarikata girdi. Arapça, Farsça öğrendikten sonra Muhyiddin Arabi ile Mevlânâ üzerinde çalıştı, onların yapıtlarından çeviriler yaptı.

Edib Harabî, eski ile yeniye uzlaştırmaya çalışan, özellikle Bektaşî anlayışını, kendine özgü bir yorumla şiirlerinde geliştirmeye çalıştı. Divan geleneğini sürdürürken hece ölçüsünü de kullandı. Şiirlerinde Ali sevgisi odak niteliğindedir. Akıcı, duygulu, coşkulu bir söyleyişi, özgün buluşları, halk deyimleri, atasözleri gibi öğelerin geniş bir yer tuttuğu şiirlerinin toplandığı *divan*'ı İst. Süley. Kt. İhsan Mahfi Böl. 98 sayıdadır.

- 1- Ey bâd-ı seher ol gül-i ra'na nerelerde
Çıkmaz sesi hiç bülbül-i şeydâ nerelerde
- 2- Bir hayli zamandır bizi terk eyledi gitdi
Ol yâr-ı vefâdârımız âyâ nerelerde
- 3- Pervâne gibi cismimi suzâna giderdim
Bilseydim eger şem'-i şeb-ârâ nerelerde
- 4- Cûlar gibi yüz sürmeye eşkim ki revâdır
Elbet bulur ol kamet-i zîbâ nerelerde
- 5- Lûtfeyle Harâbi'ye gel ey bâd-i seher-hiz
Bir bû getür ol zülf-i semensâ nerelerde

Ölçü: Cular gi / bi yüz sürme / ye eşkim ki / devâdır
mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn

- 1- *Ey tanyeli o güzel gül nerelerde
Sesi çıkmıyor çılgın bülbül nerelerde*
- 2- *Çoktandır bizi bırakıp gitti
O yardımsever sevgilimiz kimbilir nerelerde*
- 3- *Kelebek gibi gövdeyi yakmaya giderdim
O geceyi süsleyen ışıltıyı bilsem nerelerde*
- 4- *İrmaklar gibi gözyaşım yüz sürse yaraşır
Günün birinde o güzel boylu bulur, nerelerde*
- 5- *Ey tanyeli esip gel Harâbi'ye yardımcı ol
Bir koku getir ondan o saçı yasemin kokulu nerelerde.*

Dil özellikleri:

Bâd-i seher: tanyeli, sabah yeli.

Gül-i ra'nâ: güzel gül, süslü gül (sevgili).

Bülbül-i şeydâ: çalgın bülbül (daha önce çok kez açıklandı).

Terk eyledi gitdi: bırakıp gitti, bıraktı gitti.

Yâr-ı vefâdâr: yakınlık gösteren sevgili, yardımsever arkadaş, vefalı dost.

Ayâ: kimbilir, acaba.

Çismimi suzâna giderdim: gövdemi yakmaya giderdim, yanmaya giderdim.

Şem'-i şeb-ârâ: geceyi süsleyen ışıldak, geceyi aydınlatarak süsleyen mum, ışıklık.

Revâdır: yaraşır, uygundur.

Kamet-i zibâ: güzel boy, süslü boy, sevgili, güzel boylu sevgili.

Bâd-i seher-hiz: esip gelen tanyeli, esen tanyeli.

Zülf-i semensâ: yasemin kokulu saç.

- II -

- 1- Dehrin n'ideyim ben şeref-ü şân-ü safâsın
Tek başıma yağdırmaya bârân-ı belâsın
- 2- Hayfâ beni dûr eyledi ol gonca-i terden
Esdirmesin isterse felek bâd-i sabâsın
- 3- Çünkü gam-ı âlâm ile itdi beni bimâr
Çalsın başına hokka-i dârû-yi devâsın
- 4- Çarhın meh-ü mihri hele bâki kalacak mı
Elbetde bulur nâle-i âhımla cezâsın
- 5- Ümmid-i vefâ eyleme bimâre Harâbi
Var mı gören âdem feleğin mihr-ü vefâsın

Ölçü: *Elbetde / bulur nâle / i âhımla / cezâsın*
mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

(Kaynak: Harâbi, Hayatı ve Deyişleri, Sefer Aytekin, 1959.)

- 1- *Dünyanın ününü, sanını kıvancını ne yapayım
Yeter ki başıma yıkım yağmuru yağdırmasin*
- 2- *Ne yazık beni o yeni açmış goncadan uzak düşürdü
Yazgı isterse sabah yelini esdirmesin artık*
- 3- *Üzüntülerin ağrısıyla beni hasta etti
İlâç yaptığı hokkayı başına çalsın şimdi*
- 4- *Bu evrenin ay't, güneşi sonsuza dek kalacak mı
Günün birinde ahımın sesiyle cezasını bulur*
- 5- *Ey Harâbi hasta için sağlığa kavuşma umuduna kapılma
Yazgının iyiliğini, yardımını gören insan var mı*

Dil özellikleri:

Dehr: zaman, dünya, evren, yazgı, alinyazısı (bu dizede "dünya" anlamında).

Şeref-ü şân-ü safâ: ün, san, kıvanç (yücelik, ünlülük, mutluluk).

Bârân-ı belâ: belâ yağmuru, yıkım yağmuru, insanın başına gelen yıkıcı, sarsıcı, üzücü olaylar.

Hayfâ: ne yazık, yazık ki.

Dur eyledi: uzak düşürdü, ayırdı.

Gonçe-i ter: yeni çıkmış gonca, yeni açmış gonca, sevgili, güzel.

Bâd-i sabâ: sabah yeli, tan yeli.

Felek: gök, yazgı, alinyazısı (eskiden, insanın bütün yapıp edceklerini yöneten, önceden bilen varlığa "felek" denirdi. Gerçek anlamı "gökkatı" olan bu sözcük, tanrısal varlıkların göklerde bulundukları inancını nedeniyle "yazgı", "alinyazısı" bg. anlamlarda da söylenir oldu).

Gam-ı âlâm: üzüntülerin ağrısı, üzülp sıkılmaktan doğan ağrı.

Bimâr: sayrı, hasta.

Hokka-i dâru-yi devâ: sağlığa kavuşturucu ilâcın yapıldığı kap, ilâç kapı, ilâç hokkası.

Meh-ü mîhr: ay ve güneş.

Bâki: Ölümsüz, sonsuz, kalıcı.

Nâle-i âh: ah iniltisi, çığlığın sesi, çığlık niteliğinde çıkan ses.

Mîhr-ü vefâ: iyilik ve yakınlık, iyilik ve yardım.

Ümmid-i vefâ: yardım umudu, iyilik umudu, yakınlık umudu.

Üsküdarlı Tal'at

1858 de İstanbul-Üsküdar'da doğdu, 1926 da orada öldü. Yenişehir Fener'inde öğrenim gördü, bu öğrenimi İstanbul'da sürdürdü. Bahriye Müsteşarlığı görevine değin, değişik devlet işlerinde çalıştı.

Tal'at, Yirminci Yüzyıl Türk yazınında, divan şiiri anlayışını sürdürenlerin öncülerinden sayılır.

- 1- Zaman bir türlü ben bir türlü vaz'-ı yâr bir türlü
Hayatım bir dem olsun geçmiyor hemvâr bir türlü
- 2- Cihâna arz-i didâr eyledi bin türlü suretle
Bana göstermedi didârını dildâr bir türlü
- 3- Bilinmez hangi zülfün iftirâkıyle perişânız
Müessser olmuyor cem'iyyet-i elfkâr bir türlü
- 4- Ne ebrârında yek-rengi ne ahyârında vahdet var
Bütün ahyâr bir türlü bütün ebrâr bir türlü
- 5- Bu rengâreng meşhudâtta Tal'at cemâl-i yâr
İyandır dide-i hak-binime her bâr bir türlü

Ölçü: *Bilinmez han / gi zülfün if / tirâkıyle / perişânız*
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

(Kaynak: Son Asır Türk Şairleri, İbnülemin M.Kemal İnal, Divan Şiiri
XX.Yüzyıl, A.Baki Gölpinarlı, 1955.)

- 1- Zaman bir türlü ben bir türlü sevgilinin durumu bir türlü
Yaşayışım bir gün bile düzenli uyumlu geçmiyor
- 2- Evrende bin türlü biçimde yüzünü gösterdi
Oysa sevgili bana yüzünü bir türlü göstermedi
- 3- Hangi saçın ayrılığı yüzünden darmadağınız bilinmez
Bir türlü düşünceler derli toplu, düzenli olmuyor
- 4- Ne özü sözü doğru kişilerinde belirlilik ne de
iyilikseverlerinde birlik var
Bütün iyilikseverler bir türlü bütün özü sözü doğrular bir türlü
- 5- Ey Tal'at sevgilinin yüzü bu çok değişik görünüşler içerisinde
Apaçktır, gerçeği gören gözüme her zaman belli bir türde görünüy-
yor.

Dil özellikleri:

Vaz'-ı yâr: sevgilinin durumu.

Hemvâr: düzenli, birlik içinde, uyumlu, derli toplu.

Arz-i didâr: yüzünü gösterme, yüz gösterme.

Didârını dildâr: sevgili yüzünü (*dildâr*/sevgili, gönül alan).

İftirâk: ayrılık, uzak kalış, yanında olmayış.

Cem'iyet-i efkâr: düşüncelerin derli topluluğu, düşünlerde düzen, düşüncelerin uyumu.

Ebrâr: özü sözü doğru kimseler.

Ahyâr: iyi kimseler, iyiliksever kimseler.

Vahdet: birlik, anlaşma, uyum.

Yek-rengi: bellilik, belirlilik, bir renkte olma, açık seçik biçimde, birlik.

Rengâreng: renk renk, çok değişik türde.

Meşhudât: görünenler, evrende yansıyan varlık görünüşleri.

Diçe-i hak-bin: gerçeği gören göz, doğruyu gören göz (bu dize-lerde, tasavvuf etkisiyle, "hak" sözcüğü "tann" anlamında da yorumlana-bilir. Ozan, bu çok değişik görünüşler, bu ayrı ayrı varlıklar içinde, ger-çeği gören gözüm tanrı'yı, tanrısal varlığı görmektedir, diyor).

Her bâr: her zaman, her yerde, boyuna.

Reşid Akif Paşa

1863 te Yanya'da doğdu, 1920 de İstanbul'da öldü. Özel öğrenim görmüş, bir süre Galatasaray'da okumuştur. Değişik devlet görevlerinde bulunmuş, Meşrutiyet'ten sonra İçişleri Bakanlığı'(Dahiliye Nazırlığı)na atanmıştır.

Reşid Akif Paşa, şiirde divan geleneğine bağlıdır. Güçlü bir söyleyişi, derinliğine duygu yeteneğinin dile geldiği şiirlerinde başlıca özellik çağının yaşama anlayışını, coşkulu bir dille sergilemesidir.

- 1- Çıkarma âh-i dili kurb-i ârşgâha dahi
Uzatma dest-i temennâyî pâdşâha dahi
- 2- Bilirse kendi bilir yoksa bildirir mi gönül
Dilin dileklerini hazret-i Îlâha dahi
- 3- Ayrılmamak dilerim tâ sabâh-ı haşre kadar
Getir ö mutlu meyi tövbeler günâha dahi
- 4- Çatılmasın bana karşı o ebrûvân-ı gazez
Tahammül eyleyemem öyle bir nigâha dahi
- 6- Bu izz-i nefes Reşidâ Hudâ emanetidir
Onu fedâ edemem en büyük penâha dahi

Ölçü: Çatılmasın / bana karşı / o ebruvâ / n-i gazez
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

(Kaynak: Abdülbâki Gölpınarlı, AGY.)

- 1- *Gönül ahını tanrı'ya en yakın gök katına da çıkarma
İstek elini padişaha bile uzatma*
- 2- *Gönül bilirse kendi bilir yoksa bildirmek istemez
İçinde saklı dilekleri yüce tanrı'ya bile*
- 3- *Kalkım günü sabahına dek ayrılmamak isterim
O mutlu şarabı getir günahım bile beni bağışlasın*
- 4- *O öfkeye dönüşen kaşlar bana karşı çatılmasın
Öyle bir bakışa bile dayanamam*
- 5- *Ey tanrım bu derin üzüntü gününü görmek için mi
Kara yazgıma katlanayım şimdi⁽¹⁾*
- 6- *Ey Reşid, bu özsaygısı bana tanrı vergisidir
Onu en büyük koruyucum olan için bile bırakamam.*

(1) "Açıklamalar"a bakınız.

Dil özellikleri:

Ah-i dil: gönül ahı, gönül iniltisi, gönül çılgılığı.

Kurb-i arşgâh: göğün en yüksek katına yakın olan yer. arşgâh, arş denen, tanrısal alana en yakın olan gökkatıdır. Ondan sonra, tanrı'nın bulunduğu inanan, büyük kat gelir. Kurb-i arşgâh deyimi, "arş" denen gökkatının yakını anlamında olup, tanrısal varlık alanının başladığı ucu bildirir.

Dest-i temennâ: istek eli, bir kimseden yarar ummak, bir dilekte bulunmak için, uzanan el.

Hazret-i îlâh: ulu tanrı, yüce tanrı.

Tâ sabah-ı haşr: ölümden sonra, insanların yargılanmak için, dirilecekleri söylenen güne değin.

Günâha tövbeler: günahattan da beni bağışlamasını dilerim, günah karşısında da ona sığınarak tövbe ederim.

Ebruvân-ı gazebe: çok öfkeli kaşlar, öfkeye dönüşen kaşlar.

Tahammül eyleyemem: katlanamam, çekemem.

Matemi: üzüntülü, üzüntüyle ilgili.

Tâli-i siyâh: kara yazgı, kara talih (bu dizede, ozan, Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı'nda uğradığı yenilgiden duyduğu üzüntüyü dile getiriyor).

İzz-i nefis: özsaygısı, eskilerin "izzet-i nefis" dedikleri, kendi benliğine, kişiliğine karşı gösterilmesi gereken saygı, kişiliğin özünü oluşturan duygu odağı.

Penâh: koruyucu, kendisine sığınılan (tanrı).

Onu fedâ edemem: ondan geçemem, onu bırakamam.

Bâkî

Mehmed Abdülbâkî 1883 te İstanbul'da doğdu, 1934 te öldü. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Celaleddin Dede'nin oğludur. Özel öğrenim gördü, genellikle, babasının çevresinde yetişti, tasavvuf bilgileriyle beslendi. Babasının ölümü üzerine adı geçen yerde "şeyh" olarak kaldı.

Mevlevî Tarikatından olması nedeniyle, bütün şiirlerinde, bu kurumun etkisi görülür. Divan geleneğini sürdürmüş yer yer yeni sayılabilecek buluşlar ortaya koymuştur. Etkisi, Mevlevî çevresi dışına çıkamamıştır.

- 1- Verdim o şûha gönlümü âvâredir dedim
Derd ehlidir felek-zede bîçâredir dedim
- 2- Takdım kemend-i zülfüne ol kâfirin dili
Bir müslüman ki rağbeti zünnâredir dedim
- 3- Derd-i firâk-ı çeşm-i siyâhınla hastadır
Meyli hemîşe dide-i bimâredir dedim
- 4- Râhm it o derdmendine zirâ ki tâlîi
Benzer şikenc-i kâkülüne karedir dedim
- 5- Lûtf it bu zârı nakd-i visâlinle şâd kıl
Asib-i derd-i hecr ile sad pâredir dedim
- 6- Ateş-perest-i hüsnün olaldan beri gönül
Aşk-u hevâsı âteş-i ruhsâredir dedim
- 7- Afv it günâhı varsa da Bâki'nin ey peri
Bir goncesin ki rahmeti var hâredir dedim

Ölçü: *Bir gonce / şin ki rahme / ti var hâre / dir dedim*
 me'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilû fâ'ilün

- 1- Gönümü o çapkın güzele verdim işi gücü yok dedim
Acıyı üzüntüyü bilir yazgıdan yıkım görmüş yoksuldur dedim
- 2- Gönüllü o inançsız sevgilinin saçının kemendine taktım
Keşiş kuşağını seven bir Müslümandır dedim
- 3- Kara gözüünün ayrılığıyla üzüliip hastalanmış
Boyuna onun eğilimi o süzgün gözedir dedim
- 4- Senin için üzüntü çekene acı, yazgısı
Saçının kıvrımına benzer, karadır dedim
- 5- Bağışla, yardım et bu yoksulu sana kavuşmanın
Akçasıyla sevindir, ayrılık acısıyla yüz parçadır dedim
- 6- Gönül güzelliğinin ateşe tapıcısı olalıdan beri
Bütün sevgisi, eğilimi yanağının ateşinedir dedim
- 7- Ey sevgili Bâki'nin suçu varsa da bağışla
Dikene actyan bir goncasın dedim.

Dil özellikleri:

Felek-zede: yazgısı kötü, yazgısının kötülüğünden dolayı iyi gün görmemiş, mutlu olmamış, boyuna acı çekmiş.

Bîçâre: yoksul, kimsesiz, güçsüz elinden iş gelmeyen, korunacak durumda olan.

Kemend-i zülf: saçın kemendi, zülfün kemendi, saçın gönül bağlayıcı niteliği, zülfün gönül bağlayıcı özelliği (daha önce açıklandı).

Zünnâr: Hristiyanlıkta, kendini dine adayan erkeklerin bellerine doladıkları, özel kuşak, belbağı.

Rağbet: eğilim, ilgi, yönelim.

Derd-i firâk-ı çeşm-i siyâh: kara gözden ayrı kalışın üzüntüsü, kara gözün ayrılığının üzüntüsü.

Hemişe: boyuna, sürekli, aralıksız (önce birkaç kez açıklandı).

Dide-i bimâr: hasta göz, şiir dilinde süzgün göz, hastalanmış bir kimse gibi, baygın bakışlı göz.

Dermend: dertli, acılı, üzüntülü, sıkıntılı.

Şikenc-i kâkûl: saç kıvrımı, alına dökülen saçların kıvrımı, saç bükümü.

Nakd-i visâl: kavuşma akçası, buluşma akçası.

Zâr: yoksul, bitkin, düşkün.

Asib-i derd-i hecr: ayrılık acısı çeken, ayrılık acısıyla bunalmış.

Sad pâre: yüz parça.

Ateş-perest-i hûsn: güzellik ateşine tapan.

Aşk-u hevâ: sevgi ve eğilim.

Ateş-i ruhsâr: yanağın ateşi, yanağın kızılığı.

- 1- Bezm-i şarâb-ı nâbâ ki cânân gelür gider
Gûya kenâre mevc-i şitâbân gelür gider
- 2- Vuslat o şûh-i serkeşe mümkün olur mı hiç
Tâb-i hayâli kalbe girizân gelür gider
- 3- Zülf-i siyâhı tâbiş-i rûyinde cilve-ger
Benzet derûn-i kâfire îmân gelür gider
- 4- Giysû-yi târ-ü mâre düşenler cihânda
Gülşen-serâ-yi dehre perişân gelür gider
- 5- Mizrâb-ı aşka gönlünü teslim iden müdâm
Bezm-i neşât-i âleme nâlân gelür gider
- 6- Her kim olursa tâlib-i gencine-i visâl
Dehre firâk-i yâr ile vîrân gelür gider
- 7- Bâki cihanda bilmedi bir kimse kadrini
Belki civâr-ı kabrine yâran gelür gider

Ölçü: *Belki ci / vâ-ı kabri / ne yârân ge / lür gider*
mef'ûlû fâilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Abdalbaki Gölpınarlı, Divan Şiiri, XX. YY., 1955.)

- 1- Süzülmüş şarabın içildiği toplantıya sevgili gelir gider
Sanırsın koşan dalga kıyıya gelir gider
- 2- O dik başlı güzele kavuşma olanağı bulunur mu hiç
Görüntüsünün parlaklığı bile gönüle kaçarak gelir gider
- 3- Kara saçları yüzünün aydınlığında oynuyor
Öyle sanırsın ki kâfirin gönlüne iman gelir gider
- 4- Dünyada, o darmadağın saçlara düşenler
Çağın gül bahçesine döküle saçla gelir gider
- 5- Gönlünü sevgi mızrabının eline bırakan boyuna
Evrenin kıvanç demeline ağlayarak gelir gider
- 6- Kavuşma definesini kim ele geçirmek isterse
Dünyaya sevgilinin ayrılığıyla yıkılmış gelir gider
- 7- Ey Bâki dünyada kimse değerini bilmedi
Belki mezanın çevresine dostlar gelir gider.

Đil  zellikleri:

Bezm-i şarâb-ı nâb: s z lm ş şarap içilen toplantı, arınmış şarap meclisi, en iyi şarabın içildiği toplantı, şölen.

Mevc-i şitâbân: koşan dalga, koşuşan dalga.

şuh-i serkeş: dik başlı güzel, kimseye baş eğmeyen  apkın güzel.

Tâb-ı hayâl: görüntünün parlaklığı, hayalin parıltısı.

Girizân: kaçan, ka ışan, kaçarak.

Zülf-i siyâh: kara sa , kara sa lar.

Tâbiş-i ruy: yüz parıldayışı, yüz parlaklığı.

Cilve-ger: oynaşan, ardarda kımıldayıp duran.

Derun-i kâfir: inan sızın içi, dinsizin içi, kâfirin g nl , kâfirin içi.

Giysu-yi târ-  mâr: darmadağınık sa .

Gülşen-serâ-yi dehr:  ağın g l bahçesi, zamanın güllüğü.

Perişân: dağınık, dökük-saçık, döküle-sa ıla.

Mızrâb-ı aşk: aşk mızrabı, sevgi mızrabı (telli çalgılarda, tellere vurularak ses çıkarmaya yarayan özel araca "*mızrab*" denir, daha önce açıklandı).

Bezm-i neşât-ı âlem: evrenin kıvanç derneği, şölen.

Nalân: ağlayan, inleyen.

Tâlib-i gencine-i visâl: kavuşma definesini ele geçirmek isteyen.

Firâk-ı yâr: sevgiliden ayrı kalış, sevgili ayrılığı.

Virân: yıkık, yıkılmış.

Civâr-ı kabr: mezarın çevresinin yöresi.

Adanalı Tal'at

1863 te Adana'da doğdu, 1942 de öldü. Medrese öğrenimi gördü. Daha çok tasavvuf konularına eğilim duydu. Şiirlerinde tasavvufla karışık bir sevgiyi işlemiştir. Atatürk devrimlerini benimsemesine karşın, bu tutumu şiirlerine pek yansımamıştır.

- 1- Vaslın şebinde subh ile şâm anlaşılmasın
Bidâr-ı aşka zevk-i menâm anlaşılmasın
- 2- Fecr-i tebessümünde bayılsın emellerim
Ben söyledikçe tarz-ı merâm anlaşılmasın
- 3- Gark it fûruğ-i gerdem-i billura saçların
Tâ imtiyâz-i nur-ü zalâm anlaşılmasın
- 4- Bir kâse-i rahik ile mest eyle kim beni
Reng-i şarâb-ü safvet-i câm anlaşılmasın
- 5- Bir mânevi lisan ile kıl güft-ü guy-ı aşk
Vahy-i lebinde harf-ü kelâm anlaşılmasın
- 6- Keşf itme mihr-i hüsnüni enzâr-ı hayrete
Nur-i nigâh-i rabb-i enâm anlaşılmasın
- 7- Kalsın zilâl-i nesc-i temâşâda muhtefi
Esrâr-ı levh-i sine tamam anlaşılmasın
- 8- Her hâli anlaşılma da sihr-i nigâhının
Çeşminde ki o fecr-i garam anlaşılmasın

Ölçü: Çeşminde / ki o fecr-i / garam anla / şılmasın
me'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

(Kaynak: Abdülbaki Gölpınarlı, divan şiiri, XX. YY. 1955.)

- 1 -

- 1- *Sana kavuşma gecesinde akşamla sabah anlaşılmasın
Aşk ile uyanık kalan için uyku tadı nedir anlaşılmasın*
- 2- *Dileklerim gülümseyişinin günaçumunda bayılsın
Ben söyledikçe isteğin türü nedir anlaşılmasın*
- 3- *Saçlarını billur gerdanının ışığında boğ ki
Aydınlıkla karanlığın ayrımı anlaşılmasın*
- 4- *Beni öyle ince bir kadehle kendimden geçir ki
Şarabın rengiyle kadehin arınmışlığı anlaşılmasın⁽¹⁾*
- 5- *Öyle soyut bir dille sevgi dedikodusu yap ki
Dudağının tanrısal sözünde harf de söz de anlaşılmasın*
- 6- *Güzelliğinin güneşini şaşırp kalan gözlere gösterme
Ki halkın tanrısının bakışındaki ışıık anlaşılmasın*
- 7- *Gözleyiş dokumasının gölgesinde gizli kalsın
Bir yüzeyi andıran göğsünün gizlilikleri büsbütün anlaşılmasın*
- 8- *Büyüleyen bakışının her durumu anlaşılrsa da
Gözünde ki o aşkın günaçını anlaşılmasın.*

(1) Önce "Açıklamalar"a bakınız.

Dil Özellikleri:

Vaslın şebinde: sana kavuşma gecesinde.

Subh ile şâm: sabah ile akşam.

Bidâr-ı aşk: aşk uyanağı, sevgi uyanığı.

Zevk-ı menâm: uykunun tadı, uyku tadı.

Fecr-i tebessüm: gülümseyişin günaçımı, gülümsemenin günaçımı.

Tarz-ı merâm: isteğin türü, isteğin biçimi, isteği ortaya koyuş türü, isteği açıklama biçimi.

Füruğ-i gerden-i billur: billur gibi gerdanın ışığı, pırl pırl gerdanın parlaklığı.

İmtiyâz-ı nur-ü zalâm: karanlıkla aydınlığın ayrımı.

Kâse-i rahik: ince tas, ince kadeh, duru şarapla dolu kadeh.

Reng-i şarâb-ü safvet-i câm: kadehin arınmışlığı ve şarabın rengi (Hallacı Mansur'un "Kadeh de çok inceldi şarap da, iş karıştı, sanırsın ki şarap var kadeh yok, ya da kadeh var şarap yok, ikisini birbirinden ayırma olanağı kalmadı" anlamında yorumlanan ünlü dizelerinden esinlenme var.)

Mânevî lisân: manevi dil, soyut dil, sessiz-sözsüz söyleyiş, karşı-sındakinden başka kimsenin duyup anlayamayacağı bir konuşma.

Vahy-i leb: dudağın tanrısal sözü.

Harf-ü kelâm: harf ve söz, harf ve sözcük.

Mihr-i hüsn: güzellik güneşi.

Keşf itme: gösterme, açma.

Enzâr-ı hayret: şaşıp kalanların bakışları, şaşıp kalmanın bakışları.

Nur-i nigâh-i rabb-i enâm: halkın tanrısının bakışının ışığı.

Zilâl-i nesc-i temâşâ: gözleyiş dokumasının gölgesi, bakış kumasını oluşturan dokuların gölgesi.

Muhtefi: gizli, saklı.

Esrâr-ı levh-i sine: göğüs yüzeyinin gizemleri, bir düz yüzeyi andıran göğüsün gizlilikleri.

Tamâm: bütün, hepsi, büsbütün.

Sihr-i nigâh: bakışın büyü, bakış büyü, bakışın büyüleyişi.

Fecr-i garam: sevginin günaçımı, aşkın gün doğuşu.

Hamamizâde İhsan

1884 te Trabzon'da doğdu, 1948 de İstanbul'da öldü. Trabzon'da öğrenim gördükten sonra, bir süre öğretmen olarak çalıştı, sonra İstanbul'a yerleşti. Divan şiirinin son başarılı ozanlarından sayılan Hamamizâde İhsan'ın Trabzon yöresiyle ilgili halkbilgisi çalışmaları, bu alanda araştırmalar yapanlar için, önemli birer kaynak niteliğindedir. Şiirde sevgiyi temel konu olarak alan İhsan'da özgün buluşlar, akıcı, coşkulu bir söyleyiş, şiirinin bütünü kapsayan bir uyum görülür. Başlıca yapıtları: *Hamsinâme, Divan-ı İhsan, Laf Olsun Diye*.

- 1- Leyâl içinde nihân bir hayâle ağlıyorum
Zevâle mâil olan bir hilâle ağlıyorum
- 2- Sükûn-i âlemi intâke iktidârım yok
Cevâbi gelmedi hayfâ suâlce ağlıyorum
- 3- Enis-i ruhum olurken de gonce-veş handân
Neden gönül düşüyor bir melâle ağlıyorum
- 4- Gurub içinde nümâyân zevâle benziyorum
Bu hâlc ağlıyorum ben bu hâle ağlıyorum
- 5- Muhâl iken bana olmak nasibe-dâr İhsan
Ümid idüb de visâl-i muhâle ağlıyorum

Ölçü: Ümid idüb / de visâl-i / muhâle ağ / lıyorum
 mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 -

- 1- *Geceler içinde gizli bir görüntüye ağlıyorum
Batmaya yönelik bir yeniaya ağlıyorum*
- 2- *Ortalığın suskunluğunu anlatmaya gücüm yetmiyor
Karşılığı gelmeyen bir soruya, ne yazık, ağlıyorum*
- 3- *Gönül arkadaşım gonca gibi gülerken bile
Neden gönül bir üzüntüye düşüyor ağlıyorum*
- 4- *Günbatımında görünen bir göçüşe benziyorum
Bu duruma ağlıyorum bu duruma ağlıyorum*
- 5- *Ey İhsan benim için gerçekleşme olanağı yokken
Olmayacak bir kavuşma umuduna kapılıp ağlıyorum.*

Dil özellikleri:

Leyâl: geceler.

Leyâl içinde nihân: gecelerin içinde gizli.

Hayâl: görüntü, bir nesnenin başka bir nesne üzerinde yansıması, bir nesnenin, kendi yokken, göz önüne getirilen görüntüsü.

Zevâl: batış, göçüş.

Zevâle mâil: batışa yönelik, batmak üzere olan.

Hilâl: yeniay, ayın ilk görünüşü.

Sûkun-i âlem: ortalığın suskunluğu, ortalığın sessizliği.

İntâk: söyletme, konuşturma, anlatma, açıklama.

İktidar: güç, yeterlilik.

Enis-i ruh: gönül arkadaşı, gönüldeş, can dostu.

Gonçe-veş handân: gonca gibi gülen.

Nümâyân: görünen.

Gurub: gün bitimi, güneşin batış dönemi.

Muhâl: olanaksız, olmayacak olan, olma olanağı bulunmayan.

Nasibe-dâr: elde edilebilen, ele geçen, birinin dileğine göre olan.

Visâl-i muhâl: gerçekleşme olanağı bulunmayan bir kavuşma.

- 1- Yâr idince arz-ı rûy-i ibtisâm ayineden
Gösterir didârını ruhu'l-garam ayineden
- 2- Sîne üryân zülf açub dökdükçe mir'ât üstine
Nur akar âyinceye her subh-u şam âyineden
- 3- Dide mahmur uykudan bidâr olub bakdıkça sen
Mahşer-i âşûb-i nâz eyler kıyâm âyineden
- 4- Yâd-i ruhsârınla eyler kalb-i sâfımdan güzer
Şevk urur guyâ geçer bir bedr-i tâm âyineden
- 5- Sen gibi bir sim endâmı der-âğûş cylemiş
Vechi var İhsan alursam intikam âyineden

Ölçü: *Vechi var İh / san alursam / intikam â / yineden*
 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1- *Sevgili gülümseyiş yüzünü aynada gösterince
Sevginin özü de yüzünü aynada gösterir*
- 2- *Göğüs çıplak, saç dağınık aynaya döküldükçe
Her sabah akşam aynadan aynaya ışık akar*
- 3- *Uykudan uyanıp baygın gözle baktıkça sen
Nazım ortalığı karıştıran oynayışı aynadan yükselir*
- 4- *Yanağının özlemi arınmış gönlümde dolaştıkça
Onun parlaklığı aynadan geçen bir dolunaya benzer*
- 5- *Senin gibi bir gümüş boyluyu kucakladığından
Ey İhsan, aynadan öcümü alsam yeridir.*

•

Dil özellikleri:

Arz-ı ruy-i ibtisâm: gülümseyiş yüzünü gösterme, gülümseyişin yüzünü ortaya koyma, bir gülümseyişi andıran yüzü gösterme.

Ayneden: aynadan (gülümseyiş yüzü aynada görününce).

Ruhu'l-garâm: sevginin özü, aşkın ruhu.

Subh-u şâm: sabah ve akşam, sabah akşam.

Mahşer-i âşub-i nâz: nazın ortalığı karıştırması, nazın ortalığı allak bullak edişinin kargaşası (mahşer sözcüğünü, biz burada, kargaşa anlamında alıyoruz. İslam inançlarına göre, yargı günü bütün ölülerin dirilmeleri de büyük bir kargaşa, büyük bir karışıklık içinde olacak, kimse kimseyi tanıyamayacak).

Kıyâm: ayağa kalkma, görünme, kendini gösterme. (Sevgili yanı uyuklu, süzgün gözlerle, sabahları aynaya baktıkça saçının dağınıklığı, yüzünün parlaklığı kalkım günündeki kargaşayı andırır. Ozan böyle düşünüyor).

Yâd-ı ruhsârın: yanağının özlemi, yanağını anış.

Kalb-i sâf: arınmış gönül, pırıl pırıl gönül.

Şevk urur: parlar, yansır.

Guyâ: sanırsın, öyle sanırsın, güya, sanki.

Bedr-i tâm: dolunay.

Sim endâm: gümüş boylu, boyu bosu gümüş gibi olan, parlayan, ışıltılı.

Der-âğuş: kucaklama, sarıp sarmaşma.

Vechi var: yeridir, gereklidir, uygundur.

- 1- Süzüyor çeşm-i füsunkârını yan yan gülüyor
Oluyor turre-feşân baht perişân gülüyor
- 2- Tâbiş-i meyle yanan mest-i safâ gözlerden
Çihre-i tâlî'e âyinc-i devrân gülüyor
- 3- Geçerek karşıma oldukça şeker-hand-i emel
Bülbül-i zârinc simâ-yi gülistan gülüyor
- 4- Şakıyor sâz-ı mahabbetde ki evtâr-ı hevâ
Döküyor zülfîni sinemde o fettân gülüyor
- 5- Hande-i câm ile giryân iken âşüfte gönül
Cünbüş-i lâ'l-i lebinden bularak can gülüyor
- 6- Şevk-ı cuşânımı yok sormaya hâcet İhsan
Güler elbet dil-ü cân şevk ile cânân gülüyor

Ölçü: Süzüyor çeş / m-i füsânkâ / rını yan yan / gülüyor
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

(Kaynak: Divân-i İhsan, 1928.)

- 1- *Büyüleyici gözünü süzüyor yan yan gülüyor
Saçını dağıtıyor, bahtımız yıkılıyor, o gülüyor*
- 2- *Şarabın sıcaklığıyla yanıp parlayan mutluluk
sarhoşu gözlerden
Yazının yüzüne çağın aynası gülüyor*
- 3- *İsteğin şeker gülüşlerini saçtıkça karşıma geçer
Düşkün bülbülüne gül bahçesinin yüzü gülüyor*
- 4- *Aşk telleri sevgi çalgısında ötüyor
O oynak sevgili saçını döküp göğsümde gülüyor*
- 5- *Dağın gönül kadehin gülüşüyle ağlarken
Dudağının kızıl eğlencesinden can bularak gülüyor*
- 6- *Taşan kıvancımı sormanın gereği yok İhsan
Can ve gönül de güler, besbelli sevinçle, sevgili
gülüyor.*

Dil özellikleri:

Çeşm-i füsunkâr: büyüleyici göz, büyüleyen göz. .

Turre-feşân: saçını dağıtan..

Tâbiş-i mey: şarabın sıcaklığı, şarabın ıslaklığı, şarabın etkisiyle yüzün kızarıp parlamışı.

Mest-i safâ: mutluluk sarhoşu, kıvanç esriği.

Çihre-i tâlî: yazgının yüzü, taliin yüzü.

Ayine-i devrân: çağın aynası, zamanın aynası, evrenin aynası.

Şeker-hand-ı emel: isteğin şeker gülüşü, dileğin tatlı gülüşü.

Simâ-yi gülîstân: gül bahçesinin yüzü, güllüğün yüzü.

Sâz-ı mahabbet: sevgi çalgısı, eğlence çalgısı.

Evtâr-ı hevâ: sevgi telleri, aşk telleri, çalgıdan ezgi çıkaran teller, ezgi telleri.

Fettân: oynak, gönül alıcı.

Hande-i câm: kadehin gülüşü, kadeh gülüşü.

Cünbüş-i lâ'l-i leb: dudağın kızıl eğlencesi, kızıl dudağın yarattığı sevinç, eğlence.

Anadolu uygarlığının gelişim evrelerinden birinin ürünü diye anlaşılması gereken "divan şiiri"nin köklerini araştırmak günümüzde ayrı bir uzmanlık isteyen konudur. Türk tarihi ortamında değerlendirilen bu ürünün biri Türklerin anayurdu Asya'ya, öteki Anadolu uygarlığının başlangıç çağlarına giden iki kökü vardır. Bu kökler, Türk insanının, uygarlık alanında ortaya koyduğu başarıların öğrenilmesini, açıklanmasını gündeme getiren özlü bir sorundur. Bu sorun anlaşılmadıkça "divan şiiri"nin içeriğini kavrama olanağı yoktur. Bu şiir bir birikimdir, belli bir evrenin yaşama bakışını, beğenisini, düşünsel biçimlenişini gösterir.

Bu şiiri anlamak, yorumlamak, kimi uzmanların sandıkları gibi Osmanlıcayı bilmekle, öğrenmekle olmaz. İlk bilinmesi gereken sorun, Anadolu'da yerleşen Asya kökenli Türklerin, hangi uygarlıklarla yakınlık kurduğu, hangi uygarlık ürünleriyle beslendiği, hangi gelişim evrelerinden geçtikleridir. "Divan şiiri" Türk dilinin gelişim çizgisi üzerinde görülmeli, bu dilin geçirdiği değişik evrelerin özellikleri açıklanmalıdır. Bu şiir, Türk insanının tarihiyle bağlantılıdır. Bu nedenle Türk dilinin ilk kaynaklarına inmek, kavramların biçimlenişini, içeriklerinin oluşumunu sergilemeyi gerektirir. Bu, oldukça güç bir iştir ve günümüze değin araştırma-inceleme konusu yapılmamıştır. Bu yüzden de "divan şiiri" yeterince anlaşılamamıştır. Bu şiirde Anadolu ilkçağına, ilk Türk topluluklarının yaşadıkları Asya bozkırlarına gitmeyen bir kavram bulmak

güçtür. Bu şiir Asya'da yaşamış insan topluluklarının söylencelelerinden, Anadolu ilkçağında başarı göstermiş eski yurttaşlarımızın, atalarımızın düşünsel ürünlerinden beslenmiş, karışıp kaynaşmış bir birikimdir. Onu belli bir dönemin, belli bir topluluğun salt buluşu diye görüp göstermek yanıltıcıdır. Bu yanılmanın kaynağı da şiiri düssel bir ürün olarak yorumlamak, anlamaktır.

En büyük yanığı, "divan şiiri"ni açıklarken, yorumlarken yalnızca Asya'ya bağlamak, Anadolu uygarlığını gözardı etmektir. Bu yanıltıcı, yüzeysel tutumun arkasında, Anadolu'da Türk tarihini 1071 olayıyla başlatma tutkusu yatmaktadır. Bu topraklar bizimse, Anadolu bir Türk yurdu ise, bütün başarılarını, uygarlık ürünlerini de onda aramak, onu Türk insanından dışlamamak gerekir.

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun Yayımlanmış Yapıtları

1. Destanlar İçinde Fatih (1953 - derleme)
2. Divan Şiirinde Sapık Sevgi (1968/1991 - inceleme)
3. Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar (1968/1991 - inceleme)
4. Bâkî (1972 - inceleme)
5. Nietzsche (1972/1991 - inceleme)
6. Tanrı Yaratan Toprak Anadolu (1973/1990)
7. Anadolu İnançları (1974/1987 "Anadolu Mitolojisi" eklenerek)
8. Karadeniz Aşk Türküleri (1978 - derleme)
9. Sevgi Büyüleri (1976 "Cinsel Büyüler" adıyla, sonra "Sevgi Büyüleri", 1989)
10. Anadolu Büyüleri (1978/1989)
11. Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi (1979/1989)
12. Şeyh Bedrettin-Varidat (1980/1991 - inceleme)
13. Bütün Yönleriyle Bektaşilik (1980/1989/1993 - inceleme)
14. Anadolu Uygarlığı (1981/1991)
15. Anadolu Halk İlaçları (1976/1987)
16. Cinci Büyüleri-Yıldızname (1976 - inceleme)
17. Atatürk'ten Özdeyişler (1981/1984)
18. Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri (1981/1984)
19. İnsanın Boyutları (1979/1994)
20. Geçmişin Yaşama Gücü (1982)
21. Tasavvuf-Tarikatlar-Mezhepler Tarihi (1987/1993)
22. Şeytan Ayetleri Söylencesi (1989)
23. Mevlânâ (1988 - inceleme - çeviri)

24. Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli (1989/1992 - *inceleme*)
25. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü (1988/1991)
26. Türkçe Kökler Sözlüğü (1989)
27. Uygarlığın Çıkmazları (1990)
28. Sömürülen Alevilik (1991)
29. Alevi-Bektaşî Edebiyatı (1991)
30. Yunus Emre (1991 - *inceleme*)
31. Abdal Musa (1991 - *inceleme*)
32. Hatayi (*Şah İsmail, 1991 - inceleme*)
33. Pir Sultan Abdal (1991 - *inceleme*)
34. Tarihin İlkeleri (1991)
35. Kaygusuz Abdal (1992 - *inceleme*)
36. Laiklik (1994)
37. Divan Şiiri I. - II. Cilt (1994)

Çeviriler

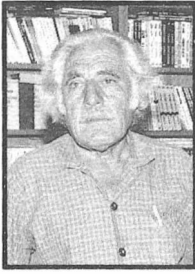
38. Düşünceler, Pascal (1966)
39. Gezgin ile Gölgesi, Nietzsche (1966/1991)
40. Tragedya'nın Doğuşu, Nietzsche (1965/1994)
41. Sığırtmaç Türküleri, Vergilius (1962/1994)
42. Sevişme Yolu, Ovidius (1965/1987 "*Aşk Sanatı*" adıyla, 1994)
43. Tarih Üstüne, Nietzsche (1966)
44. Kazak Kızı Nyuşa, H.G. Konsalik (1974)
45. Yedi Askı (1985 - *Arap şiirinin ilk dönemi, seçgi*)
46. Pratik Usun Eleştirisi, E. Kant (1989/1994)
47. Felsefe Nedir, Jaspers (1986)
48. Dönüşümler, Ovidius (1994)

İÇİNDEKİLER

XVII. YÜZYIL	5
Kafzâde Faizi	12
Nâdiri, Ganizâde	16
Veysi	20
Azmizâde Hâleti	24
Atâyî, Nev'izâde	28
Nefî	32
Riyazi	55
Şeyhülislam Yahya	63
Sabri	85
Fehim-i Kadim	89
Şeyhülislam Bahayî	97
Cevri.....	105
Tıfli.....	115
Vecdi.....	119
Naili	126
Nedim-i Kadim.....	150
Neşatî.....	157
Mezakî.....	168
Niyazi-i Mısırî.....	172
Fasih.....	175
Rami Mehmed Paşa.....	185
Nabi.....	192

XVIII. YÜZYIL	205
Sâbit	212
Nesîb (Yusuf Dede)	216
Kâmi	220
Osmanzâde Tâib	224
Nedim	228
Sâmi	253
İzzet Ali Paşa	261
Raşid	268
Seyyid Vehbi	275
Nahifi	279
Sezâyî	290
Rıza Neccarzâde	294
Neylî	299
Beliğ	308
Çelebizâde Asım	312
Nevres-i Kadim	319
Ratib Ahmet Paşa	323
Ragîb Paşa	328
Haşmet	335
Rasih (Balıkesirli)	339
Fıtnat Hanım	349
Esrar Dede	359
Şeyh Galib	365
İlhâmi (III. Selim)	384
Sünbülzâde Vehbi	390
Fazıl Enderûnî	398
XIX. - X. YÜZYILLAR	405
Vasîf Osman, Enderuni.....	417
İzzet Molla	429
Pertev Paşa	439
Aynî	445
Leylâ Hanım	452
Şeref Hanım	459
Lebib.....	465
Leskofçalı Galib	469

Osman Nevres.....	479
Sırrı Rahile Hanım	486
Ziver Bey.....	492
Ziya Paşa	497
Yenişehirli Avni	504
Namık Kemal	517
Osman Şems	527
Muallim Naci	535
Hersekli Arif Hikmet.....	539
Muallim Feyzi	546
Fıtnat Hanım (Tarbzonlu)	552
Eşref	557
XX. YÜZYIL.....	563
Edib Harabî	565
Üsküdarlı Tal'at.....	572
Reşid Akif Paşa	576
Bâkî	580
Adanalı Tal'at	587
Hamamizâde İhsan	591

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

(1925 - MAÇKA / TRABZON)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klâsik Filoloji Bölümü'nü bitirdikten sonra (1952) girdiği basın hayatında çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı inceleme, deneme, makale, vb., özellikle de Anadolu ve Anadolu Türkçesi üzerine araştırmalarıyla tanındı. Yazar, "Edebiyat, yalnız belli yazıların, şiirlerin, sanat yaratmalarının açıklanması, yorumlanması niteliğinde bir dal değildir... Edebiyat toplumun sorunlarına eğilmeli, toplumun gelişmesinde belli bir görev yüklenmesinin bilincine varıp kollan sıvımalıdır" savından hareketle günümüze kadar elliden fazla yapıt verdi. İki ciltlik bu "Divan Şiiri" derlemesinde, İ.Z. Eyuboğlu, bu şiir türünün, Türklerin anayurdu Asya'ya ve Anadolu uygarlığının başlangıç çağlarına giden iki kökten kaynaklandığını dikkate alarak, onu belli bir topluluğun salt buluşu gibi göstermenin yanlış olduğunu ispatlıyor. Buna göre, divan şiiri atalarımızın düşünsel ürünlerinden beslenmiş, kanşıp kaynaşmış bir birikimdir ve Türk dilinin gelişim çizgisi üzerinde Asya'dan doğarak, Türk yurdu Anadolu'daki uygarlığın bağrında olgunluğa erişir. Kısacası, divan şiiri Türk insanının olağanüstü tarihiyle bir bütündür; geniş bir evrenin yaşama bakışını, beğenisini, düşünsel biçimlenişini gösterir.

